

SVET V ZATONU

ILKA VAŠTETOVA

skz

ILKA VAŠTETOVA

SVET V ZATONU

ROMAN

1953

SLOVENSKI KNJIŽNI ZAVOD V LJUBLJANI

Moji dragi vnukinji
Veleni Visenjakovi

D2014/3299

MLADEC

1

POD ŠIROKIM lesenim napuščem stranskega poslopja Ptujskega gradu je sedel sivolasi poglavar ptujske župe Vitogoj, zleknjen v lesenem, z medvedovo kožo pokritem naslonjaču. Ni bil še star. Imel je komaj petdeset let, a bolezen mu je pobelila lase. Bil je že leto dni priklenjen na ležišče zaradi težke zastrupitve z bizantinsko puščico, ki mu je v Istri prestrelila nogo. Mogočno telo se je uprlo strupu in ni podleglo. Le noge so ohromele in s srcem nekaj ni bilo prav.

Lansko leto, 610. leto po štetju krščenikov, je bilo prepolno vsega hudega za njegovo srce. Starejša dva sinova, osemnajstletni Radogost in leto mlajši Krešlin, sta padla v bitki z Bizantinci, najmlajši otrok, njegova štirinajstletna ljubljenska Jelica, pa je utonila v narasli Dravi. Pogumna in drzna, kakršna je bila vedno, jo je hotela po vsej sili prebresti na konju, a velik vrtinec je pogoltnil konja in njo. Tako je županu Vitogoju poleg poročene dvajsetletne hčere Verene ostal samo še najmlajši sin, takrat petnajstletni Taljub, vihrav in svojeglav dečko, ki ga je vsa zadruha razvajala, bodisi ženske ali moški. Morda se jim je dečko smilil, ker so mu — komaj štiriletnemu — Obri odpeljali mater, lepo Vitogojevo ženo Dragomiro. Dvajset let je bilo tega...

Župana so zagnili spomini. Bilo je onkraj Karpatov, v prostori pradomovini — ki pa je vendarle velikemu narodu Slovenov postala pretesna — kjer si je, še mlad župan, poiskal družico, lepo knežnjo Dragomiro.

Več kakor trideset let je minilo, odkar so se številna plemena Slovenov prevalila preko Karpatov in se v iskanju novih bivališč zagnala čez široko Donavo. Med temi Slovenci je bil tudi župan Vitogoj z vsem svojim plemenom. Turško-tatarska plemena Obrov in Bolgarov, pomešanih z germanskimi Gepidi in drugimi rodovi, so pritiskala za njimi in se naselila po velikih nižinah ob Donavi in Tisi, pa tudi med Slovenci po posameznih predelih Panonije,

ki so jo pred njimi izpraznili Vzhodni Gotje in Langobardi. Seveda je trajalo nekaj let, preden so Sloveni porušili zadnje kelto-romanske utrdbe na novi zemlji, ki so si jo z mečem v roki osvojili tja do izvira Drave.

Ob robu Panonije se je med ruševinami starodavne kelto-romanske naselbine Poetovie ustavil s svojimi ljudmi Vitogoj. Njegovo pleme se je razkropilo po okolici in si poiskalo primernih selišč po gričih in med gozdovi, ki so obrobjali veliko Dravsko polje. Župan Vitogoj je s svojim bratstvom očistil ruševine stare Poetovie. Navozili so iz gozdov lesa in postavili pod gričem z razrušenim rimskim kastelom svoje hrame vrh starih keltskih temeljev.

Za županovo zadrugo je postavilo bratstvo vrh griča grad. Na temeljih starega kastela, ki so jih še poglobili, so Sloveni na svoj način zgradili na vse strani enako dolgo štirikotno osnovno stavbo iz močnih, grobo obtesanih hlodov in jo pokrili s strmo leseno streho. Spodaj je bila dvorana s kamnitim žrtvenikom, zgoraj pa so napravili izbe za člane županove zadruge. Visoka stavba je imela v stenah ozke line, ki so jih pozimi zastirali s kožami. Skozi line je bil prekrasen razgled po vsej Dravski dolini in na pogorje, ki je obrobljalo rodovitno okolico.

Še se je zdelo Vitogoj, da vidi svojo mlado ženo Dragomiro, kako stoji pri lini v novo zgrajeni dvorani in strmi proti goram, ki jih je — bilo je prav tako v zgodnji pomladi — še pokrival sneg. Iztegnila je roko, da so zacingljale zlate narokvice na njej, in pokazala na gore:

»Tja je odšel Negomir, daleč za tiste gore.«

Negomir, knez Trušenjski, je bil njen brat. Težko ji je bilo, da se je naselil tako daleč. Pozneje ju je Negomir dvakrat obiskal. Potovanje je bilo v tistih letih nevarno. Polno romanskega ljudstva — Sloveni so jim rekli Vlahi — se je potikalo po gozdvih. Zgodilo se je, da so, če so bili v premoči, na samotnih krajih napadli potujoče Slovence, nove gospodarje dežele, jih pobili in oplenili.

Ko je knez tretjič obiskal Ptujski grad, sestre ni več našel. Ugrabili so jo bili pesjani Obri — mater štirih otrok, izmed katerih sta jo najbolj pogrešala štiriletni Taljub in triletna Jelica...

»Kje pa je fant?« se je vzdramil župan iz zamišljenosti in pogledal svojega zeta Ljubina, ki je prinesel iz spodnje dvorane polno naročje mečev, da jim s toplim lojem namaže rezila in jih obvaruje pred rjo.

Kakor v odgovor se je zdajci na drugem koncu grajske planote dvignil divjaški krik iz hripavih mladih grl. Tam, kjer so se pod robom zelene trate videle sive strehe grajskih hlevov in drugih gospodarskih poslopij, so v topli pomladanski sapi zaplapolali zlatoplavi kodri mladcev, zasvetila so se v soncu njih zagorela mišičasta pleča. Pet poldoraslih dečkov — pred vsemi Taljub, za njim pa njegovi prijatelji: Žitogoj, Bojan, Velimir in Milivoj — se je zadrevilo po trati za tropom sivorjavih kuncev, ki so jih bili izpustili iz ograde in jih lovili na zanke iz lanenih konopcev. Kunci so bežali v divjih skokih, fantje v smehu in vrisku za njimi, grajski psi čuvaji, priklenjeni z dolgimi verigami na grobo obtesane hlode gradu, so na vso moč lajali in se zaganjali.

Tišina na grajskem dvorišču se je na mah izpremenila v največji direndaj. Iz veže stranskega poslopja, pred katerim je ležal župan, so prihitele ženske, se vzpenjale ob ograji in se smejale.

Ljubin je odložil meče na klop in stopil po stopnicah na dvorišče.

»Hoj! Taljub! Ali si znorel?« je zakričal z močnim glasom mlademu svaku.

Razposajenec se je ustavil in se v zadregi ozrl proti gradu. Ostali mladci so brž izginili.

»Pusti kunce in pridi sem!« je zapovedal župan z resnim glasom.

Ženske so se vrnile k ognjišču. Nekaj krščenic je steklo na trato, da naženejo živali v ogrado. Taljub se je bližal z nasmehom, polnim zadrege in porednega posmeha. »Vedeš se prismsuknjeno kakor slabo vzgojeno otročè!« je godrnjal Ljubin in se lotil svojega dela, ko je mladec preskočil stopnice in se pred očetom naslonil ob ograjo.

»Ljubin ima prav,« je s poudarkom začel oče. »Skrajni čas je, da se zresniš in naučiš vedenja, kakršno se spodobi mlademu Slovenu tvojih let. Razen mečevanja, ki te ga je naučil Ljubin, in jahanja, ki...«

»...ga znam že od rojstva, kakor je rekel ujec Trušenjski,« se je široko zasmel Taljub.

»Vidiš! Torej si v jeseni, ko je bil ujec tukaj, prisluškoval, kaj sva govorila o tebi! Tudi to je za ponosnega Slovena nečasten posel,« je resno nadaljeval župan, ne da bi ga nepopoljšljiv razvajenec zapeljal v smeh. »Nu, da kratko opraviva to zadevo: v jeseni sem se dogovoril z ujcem, da te spomladi pošljem

k njemu, ker ti še mnogo manjka do možatega Slovena, kakršnega bi te nekoč rad videl tvoj stari, bolečni oče. Ali si me razumel?»

Mladec je povsili glavo. Odtrgal je vejico vinske trte, ki se je vzpenjala ob ograji in po stebrih, vrtel jo je med prsti in molčal. Seveda je razumel! Očetovo srce lahko danes ali jutri preneha biti. In potem? Taljub je njegov edini sin in naslednik. Ampak zato on, šestnajstletni mladec, vendar ne more živeti in se vesti kakor sivolas starec! Vedno premišljeno in dostojanstveno? Brrr!

Zdaj pa naj odide k strogemu ujcu in k tujim ljudem? S sončnih ptujskih gričev med temne gozdove pod visokimi gorami?

»Pa zakaj? Zaradi — kuncev?» je izpod visokega čela pogledal na očeta. Njegove lepe, velike, temnomodre oči so imele kovinski lesk. Z golim komolcem je sunil nazaj lok, ki mu je poleg tulca visel preko ramena.

»Tvoje drzno vprašanje mi je nov dokaz, da je moj ukrep pravilen,« je bil resni, mirni odgovor.

Mladec se je ugriznil v zgornjo ustno, z jeznim zamahom vrgel vejico vinske trte po dvorišču, se zasukal in skočil preko stopnic navzdol. Z zaletom se je vzpel na ruševine onkraj dvorišča. Izginil je za visokim grmovjem, ki je vsako leto više preraščalo razvaline in zdajci že brstelo v prvem pomladnem zelenju.

Starec je gledal za sinom, dokler se ni na koncu ruševin, tam kjer je strmo padal zid v dolino, še enkrat prikazala svetlolasa kodrasta glava in lok nad njo. Potem sta glava in lok zatonila za zelenjem. Vitogoj si je kar živo predstavljal, kako je fant drzno vtikal bose noge v luknje med kamnitimi kvadri, v nekaj trenutkih preplezal strmo zidovje in se pognal po kolovozu navzdol...

Župan je prikimal in dejal polglasno proti zetu:

»Da, skrajni čas je že, da ta oglati kamen obrusimo. Negomir mu bo strog in pravičen varuh. Tu smo vsi premehki z njim.«

»Preveč prostosti ima fant in nobenih dolžnosti. To ga kvari,« je s svojim globokim basom pritaknil Ljubin.

»Ali govorita o Taljubu?» je vprašala Verena, ki je iz veže pristopila s skledo kaše in pladnjem pečene bravine za očeta. Mlada žena je bila po svetlih, kodrastih laseh, temnomodrih očeh, visokem čelu in nekoliko ukrivljenem nosu vsa podobna svojemu mlajšemu bratu. Bila je visoke, močne postave, oblečena, kakor

vse Slovenke, v platneno robačo do peta, obešeno s trakovi na ramena. Vrh nje je kratka jopica z rokavci, spredaj speta z zlato zaponko, pokrivala pleča in lakti do komolcev. Širok pas, pokrit s pisano vezenino, je nabiral robačo v gube. Na pasu je spredaj in zadaj visela iz pisane domače volne tkana preproga, nekakšen predpasnik. Okrog čela in glave je imela pripet ozek usnjen trak, ki je na srebrnih senčnicah nosil ob sencih pripeto belo ruto iz tankega platna. Na zapestjih so se ji svetili zlati in srebrni obročki, na prstih prstani.

»Seveda!« je odgovoril župan. »Čez teden ali dva, ko skopni sneg tudi po dolinah med gorami, ga pošljem k ujcu Negomiru na Trušnje. Poskrbi, hčerka, da dobi fant nove robače in nekaj parov spodnjic in vrhnjih hlač. Nočem, da bi bil umazan kakor kakšen Ober in bi se ga moral Trušenjski sramovati, kadar ga bo vzel s seboj na vojvodov dvor. Priskrbeti je treba fantu tudi visoke škornje in nove opanke iz kože. Tam ne bo tekal bos. In njegov kožuh je že precej oguljen.«

»Nič ne skrbi, oče! Vse bo o pravem času pripravljeno. Robače sem mu že sešila in lepo z vezenino okrasila. Lanske so mu premajhne. Fant raste kot konoplja. Ampak — kaj! Nove robače mu leže v skrinji, on pa hodi na pol gol že zdaj, ko je vendar še mraz.«

»Pusti ga, Verena! Utrjen je in zdrav,« je Ljubin zavrnil ženo. »Saj so tudi drugi mladci naše zadruge že slekli robače.«

»Da, da,« je z vzdihom pritaknil oče in si pokrtil kolena s konci belega, lepo pošitega ovčjega kožuha. »Starci se pa še odevamo s kožuhi. Ko sem bil jaz teh let, kakor je Taljub, sem tudi tekal na pol gol okrog od zgodnje pomladi do zime. Še kopali smo se ob takšnem času v mrzlem Dnjestru tam v stari domovini.« Zavihal si je široke rokave kožuha in robače pod njim in segel preko jedi po vrču. V dolgih požirkih je pil sladko vino, ki so mu ga dajale bližnje gorice, obdelane pod spretnim vodstvom krščenika Petra, bradatega Vlaha iz Istre, najbolj spretnega in delavnega ognjiščana v zadrugi. Župan je prijel za žlico in se lotil jedi.

»Pridi, Ljubin, kosilo je pripravljeno!« je pozvala Verena moža, stopila k ograji in zaklicala čez planoto proti ogradi: »Otroci, pridite k obedu!«

Počakala je še nekaj trenutkov, da so se izza vzpetine blizu visoke grajske ograde prikazale svetle kodrolase glavice, potem se je vrnila v vežo.

Preko trate je, vsa ožarjena od sonca, z vikom in krikom pridrvela otročad in se preko stopnic skotalila v vežo k polnim skledam. Le eden izmed malčkov, Verenin dveletni sinček Rasto, se je ustavil ob dedovem stolu in dobrikaje se pritisnil zlatolaso glavico k starčkovemu kolenu. Vitoglav mu je pogladil kodre in malček je odkorakal za drugimi in se preko praga prekopicnil na ilovnata tla v vežo. Mlada temnolasa ognjiščanka je pritekla iz veže in odhitela proti hlevom, klicat k jedi z grajsko živino zaposlene zadružnike in krščenike.

Kmalu je bila pri dolgi mizi v zgornjem koncu veže zbrana vsa Vitogojeva zadruga — razen hromege župana, ki je ostal zunaj na soncu — le Taljubov prostor je ostal prazen.

Na robu gozda, ki se je začel nedaleč od Ptujskega gradu in se razprostiral globoko proti severu, je sedel mladeč in s temnim pogledom zrl na domači grad.

2

DVA TEDNA pozneje je v zgodnjem, hladnem jutru odpotovala iz ptujske zadruge proti večerni strani majhna karavana: spredaj na konjih nekaj oboroženih kosezov, ki jih je bil poslal knez Trušenjski za kažipote in varnostne spremljevalce, za njimi peš četvorica ptujskih strelcev z loki in puščicami, v sredini Taljub na svojem iskrem vrancu Jastrebu in poleg njega njegov svak Ljubin, ki mu je župan Vitogoj izročil sina edinca v varstvo. Za njima je par volov vleklo voz s skromno Taljubovo potno skrinjo in živžem za ljudi in za konje.

Konec karavane so varovali štirje mladci iz Vitogojevega bratstva, Taljubovi sorodniki in prijatelji: njegov najljubši tovariš Žitogoj, bojeviti in prepirljivi Bojan, močni in mirni Velimir in bojazljivi Milivoj. Jahali so dobro rejene zadružne konjiče. Vsak je vodil za povodce še nadomestnega konja z vrečo ovsa ali sena na hrbtu.

Pot jih je vodila ob Dravi navzgor čez Dravsko polje do pogorja, ki je od obeh strani hkrati stisnilo dravsko dolino. Tu sta se križali dve stari cesti. Ena je prihajala od severa iz Obdonavja skozi slovensko naselbino Gradec ob Muri in čez Dravo na jug, proti razrušeni naselbini Celea, druga pa od zahoda iz Karantanije in ob Dravi proti Ptuj. Ob križišču je bilo mirišče neznatne naselbine. Blizu otoka, ki ga je tu oblivala Drava, so prebredli vodo in nadaljevali pot po stari cesti na levem bregu

reke. Cesta je bila tod razrvana od hudournikov, še bolj pa od poplav različnih narodov, ki so v zadnjih stoletjih drveli tod skozi proti rimski zemlji.

Veliki pragozdovi so segali ponekod prav do Drave. Zgodilo se je, da so na takih krajih ležala drevesa, ki jih je izruval vihar, kar preko ceste in so se popotniki morali z vozom umakniti v gozd ali na travnik ob cesti.

Proti poldnevu se je karavana ustavila, da bi se ljudje in konji odpočili. Zakurili so si dva ognja in si na različnih spekli meso, ki so ga bili vzeli s seboj. Taljub in Žitogoj sta zgrabila vsak po en vrč in odšla v gozd k studencu, ki so ga bili videli spotoma.

Tisti, ki so ostali pri ognju, so kmalu zatem slišali iz gozda presunljiv krik. Vsi so planili k orožju in se spustili v dir proti gozdu, prepričani, da sta mladca v smrtni nevarnosti.

In kaj se je pravzaprav zgodilo? Taljub in Žitogoj sta vsak s svojim vrčem tekla po cesti. Tekla sta vštric, vsak po eni strani ceste. Kar zagleda Taljub pošev preko ceste svežo sled bose noge. Svarilno je siknil in s pogledom opozoril Žitogoja na stopinje, ki so bile usmerjene navzgor po gozdu. Postavil je vrč ob cesto in skočil za sledjo, Žitogoj za njim. Sled je vodila naravnost v goro.

Zdajci opazi Taljub za debelim drevesom, ki ga je osvetljevalo sonce, temno senco.

»Na tla!« je kriknil Žitogoju in se vrgel na trebuh.

V tistem trenutku je priletela izza drevesa sekira in se zasadila nekaj korakov od Taljuba v zemljo. Taljub je planil kvišku in se zadrevil dalje. Izza drevesa je skočil še mlad bradat človek in stekel proti gošči. Toda Taljub je bil hitrejši. Še nekaj skokov in vrgel se je nanj. Podrl ga je na tla in ga trdo prijel za roko, ki je držala dolgo bodalo. Ujeti bradač je divje kriknil, ko mu je Taljub zavil roko in vzel bodalo. Že je priskočil Žitogoj, potegnil izza pasu močan jermen in zvezal ujetniku roke na hrbtu. Enak jermen je poiskal za pasom Taljub, si napravil zanko, jo vrgel ujetemu staroselcu čez glavo za vrat in jo rahlo zategnil. Konec jermena si je ovil okrog roke.

»Vstani!« je zapovedal mlademu Keltoromanu.

Najbrž ga ujetnik ni razumel. Vendar mu je Žitogojeva odločna brca dala potrebno pojasnilo. S Taljubovo pomočjo se je skobacal na noge.

»Idi!« je Taljub pokazal navzdol.

Spodaj na cesti so se medtem že pokazali Taljubovi tovariši.

»Oho! Kakšno divjačino sta pa vidva ujela?« se je norčeval strelec Nenad.

»Vohunil je za nami. Bržkone ni imel dobrih namenov, ker je bežal pred nama.«

S posmehom so obstopili bradača, ki je bil precej velik, a ne preveč močan, oblečen v kratko, strgano in umazano tuniko.

»Izpusti siromaka! Saj vidiš, kako se trese od strahu!« je rekel Ljubin.

»Ej! Tega bi pa jaz ne storil,« je Nenad ugovarjal.

»Zakaj ne?«

»Ker tale siromak menda ni tako nedolžen, kakor se ti zdi. Svetoval bi, da ga do konca dravskih tesni, recimo vsaj do izliva Labodnice, vzamemo kot talca s seboj. Videli bomo, ali ga prav sodim ali ne.«

»Pa naj bo tako,« je privolil Ljubin.

Vzeli so ujetnika v svojo sredo in se vrnili k ognju. Po južini so se še nekoliko odpočili, potem pa odpravili dalje.

»Če ti je prav, grem naprej, da preiščem pot. Bojim se, da so nam staroselci pripravili presenečenje, medtem ko smo mi južinali,« se je Nenad ponudil Ljubinu.

»Je vse mogoče pri teh gozdnih možeh,« je prikimal Ljubin.

Nenad je skočil na čelo karavane. Stopal je po cesti in se oziral v hrib, ki je segal prav do ceste in bil v strmem breznu odsekan nad cesto. Velike skale so visele v višini na robu brezna.

Zdajci se je čul presunljiv krik v sredini karavane. Ujetnik je z grozo upiral pogled v višino in kričal nerazumljive besede. Nenad je pozorno pogledal navzgor in zakričal:

»Stojte!«

Karavana se je ustavila. Nenad je skočil nazaj.

V tistem hipu sta se zgoraj zamajali dve skali in zagrmeli na cesto. Konji trušenjskih kosezov so se vzpenjali, vsi preplašeni, da so jih jezdec s težavo pomirili. Oblak prahu je zagrnil karavano.

Ko se je prah razkadil, so bili obrazi vseh popotnikov sivi od smrtnega strahu.

»Čez travnik navzdol!« je zapovedal Ljubin.

Kosezi so obrnili konje in krenili s ceste na travnik.

Nenad se je vrnil med svoje strelce.

»Nisem se zmotil,« je zagodrnjal.

»Nenad! Življenje ti dolgujemo!« ga je Ljubin pohvalil in pokazal: »Poglejte jih!«

Zgoraj na robu prepada se je prikazalo nekaj človeških postav. Velimir in Bojan, ki sta imela najmočnejše loke, sta pomerila na kuštrave glave in izstrelila vsak po eno puščico. Kakor bi trenil, so izginile človeške postave nad breznom.

Karavana je krenila onkraj skal zopet na cesto. Dolina se je razširila. Na obeh straneh ceste so se razgrinjali prostrani travniki. Popotniki so se oddahnili.

Sredi dokaj široke doline je ležalo ob cesti mirišče — ruševine stare potniške postaje.

»Počakajte!« je velel Ljubin. Skočil je s konja in si ogledal ruševine od blizu. Potem se je vrnil. »Sem mislil, da je ohranjen še kakšen pokrit prostor, da bi v njem prenočili, pa ga ni.«

»Bi bilo prenočišče tudi preblizu teh bradatih besov,« je opozoril Nenad, ki je držal Ljubinovega konja. »Mislim, da bi bilo dobro, ako se iznebimo našega ujetnika, preden se odločimo za prenočišče. Drugače bomo gozdnike res zvabili za seboj.«

»Hm. Kaj pa naj napravimo z njim? Ali naj ga ubijemo?«

»Trdno ga povežimo in vrzimo na cesto,« je svetoval eden izmed trušenjskih kosezov.

»Ne,« se je Nenad protivil. »Potem bi ga iskali njegovi ljudje in bi jih s tem zvabili za seboj. Bolje bo, če mu osvobodimo noge in ga poženemo nazaj.«

»Nenad ima prav,« je Ljubin odločil. »Tako bomo nocoj vsaj nemoteno prenočili.«

Torej so ujetniku odvezali vrvi na nogah, roke pa mu pustili povezane. Nato so ga napodili nazaj. Bradač je stekel čez travnike proti gozdovom, ne da bi se ozrl.

Karavana je nadaljevala pot in se ustavila šele o večernem mraku na kraju, kjer se je dolina zopet zožila in je gozd segal prav do Drave. Pred gozdom so zagledali nekaj leh polja — znamenje, da je bila v bližini naselbina. Na drugem bregu je dobivala Drava močan pritok.

»Tu zgoraj na griču sredi gozda je slovensko gradišče,« je opozoril eden izmed kosezov. »Lahko bi v njem prenočili.«

»Eh! Zakaj bi po nepotrebnem nadlegovali ljudi! Saj noči niso več tako mrzle. Kar tamle na produ bomo prenočili,« je Ljubin odločil.

Torej so se umaknili s ceste v stran na dravski prod, kjer so napojili živino in imeli na kamenju suho podlago za svoja ležišča. Skriti za grmovjem, zavarovani od druge strani z deročo Dravo, so bili kolikor toliko brez skrbi pred napadi roparskih tolp keltoromanskega ljudstva. Toda tudi divjih zveri — volkov,

medvedov, risov, divjih mačk — so bili obdravski pragozdovi polni. Zato so se popotniki vso noč menjavali na straži.

Del noči je stal na straži Taljub. Stal je, skrit pod jelšo, z lokom in pripravljeno puščico v roki. Poleg sebe je zasadil v tla sulico. Čez pleča mu je na jermenu visel ščit. Za pasom je nosil meč, spredaj pa mu je v usnjeni nožnici tičalo dolgo bodalo.

Stal je nepremično in napenjal vid in sluh proti gozdu, ki se je začel nekaj korakov od njega. Zdelo se mu je, da je tam počila suha veja in je v nizkem smrečju rahlo zašumelo... Zdaj zopet! Kaj je tam? Ali naj pokliče tovariše na pomoč, kakor mu je naročil Ljubin?

Ne! Morda je nedolžna živalca, srna ali zajec, in smejali se mu bodo. Če je zver, bo pa tudi sam opravil z njo, saj je dobro oborožen.

Zopet čaka.

Kar se pred smrečjem pojavi nekaj velikega, temnega. Glas, kakor globoko godrnjanje, doseže Taljubovo uho... Medved!

Taljub dvigne lok. Puščica zabrni skozi nočno tišino. Jezno renčanje od gozda sem naznani, da je zadela. Pred smrečjem se dvigne od tal ogromna temna postava in se zamaje naravnost proti Taljubu. Taljub izdere sulico in jo z vso silo, ki jo premorejo njegove mlade mišičaste roke, zažene v zver. Zopet je zadel medveda. Zver se zamaje, za trenutek omahne na sprednje noge, suličišče zahrešči, se prelomi. Medved se s strašnim rjoventjem zopet dvigne... že je pri fantu...

Rjojenje zbudi vso karavano. Konji, že prej nemirni, se trgajo pod jelšami, možje planejo iz spanja k orožju... Kaj je?

»Taljub!« zakliče Ljubin.

Nobenega odgovora — le dolgo hropenje — potem vse tiho.

Vsi planejo z golimi meči v tisto smer... V mesečini leži negibno na tleh dvoje teles: velik medved in — Taljub.

V skoku je bil Ljubin pri varovancu. V strahu je prislonil uho na fantove prsi... Srce je še bilo! Zagrabil je šop rosne trave in oplazil z njo fanta po obrazu. Ni se prebudil. Strelec Nenad je skočil k vodi, si snel čelado in zajel vanjo vode iz mrzle Drave. Tekel je nazaj in pljusnil fantu vodo po obrazu in po prsih.

To je pomagalo. Taljub je odprl oči in se ozrl po možeh, ki so ga obkrožali.

»Glej ga, junaka! Kaj se pa pretepaš s takšnimi okrutneži sredi noči!« se je šalil Nenad.

Taljub se je poizkusil dvigniti, toda neznosna bolečina ga je položila spet na trato.

»Kje je medved?« je vprašal stisnjenih zob.

Odstopili so in mu ga pokazali.

»V poštem dvoboju je padel možakar,« se je norčeval Nenad, ki ni hotel pokazati ganotja ob fantovem junaštvu. »Kar poglej: puščica mu tiči v vratu, sulica v trebuhu in bodalo v srcu. Precej opravlja si imel z njim, dečko, preden si ga položil v travo!«

»Kako pa je s teboj, Taljub? Ali te kaj boli?« je v skrbeh vprašal Ljubin.

»Preveč tesno me je objel, ko sem mu porinil nož v srce, in s šapo me je lopnil s poslednjimi močmi po glavi.«

»No, boš vedel drugič ponoči objemati takšne ljubice!« se je smejal Nenad.

»Zakaj pa nas nisi takoj poklical?« mu je očital Ljubin.

Taljub se je samo nasmehnil.

»Hotel si je sam pridržati vso pravico do medvedove kože,« mu je ponagajal šaljivec in izdrl nož, da odere medveda kar ob luninem svitu.

Ljubin ga je zadržal:

»Pusti mrcino! Ta lahko počaka do dne. Poglej rajši, kaj je s fantom!«

Nenad, ki se je precej dobro razumel na zdravilstvo, se je takoj zresnil, pokleknil k Taljubu, mu odpel širok usnjen pas in dvignil robačo, da mu pretiplje prsni koš. Pretipal mu ga je temeljito, nastavljal nanj uho in poslušal. Potem je dvignil glavo in izjavil:

»Ne bo ti še treba umreti, dečko. Dvoje nalomljenih reber si odnesel iz medvedje rokoborbe. Šest tednov bomo ležali, čim manj vstajali in se premikali, potem bo spet vse dobro. Prinesite odejo, da ga položimo nanjo in prenesemo na voz!«

Ljubin je skočil po odejo, nekaj mož je pristopilo k vozu, da pripravijo Taljubu ležišče.

Tako se je zgodilo, da je Taljub opravil zadnji kos poti na volovski vpregi, kar ga je močno jezilo, saj je v svojem mladem srcu skrivaj upal, da se pred sorodniki na Trušnjah takoj postavi s svojo res znatno jahalno umetnostjo na iskrem vrancu... Nu, pravzaprav si je z ubitim medvedom pridobil upanje na še večjo slavo. Kajpak bi za nič na svetu ne priznal, da mu je kaj do tega.

Naposled je Taljubova karavana zavila s ceste na kolovoz proti Trušnjam. Grad kneza Negomira Trušenjskega je ležal na

precej visokem koničastem hribu med temnimi gozdovi Svinje planine in cesto, ki je vodila čez Krko in Glino proti Krnskemu gradu. Vijugasto speljan kolovoz je vodil skozi selo s preprostimi, iz protja spletenimi in z glino ometanimi kočami, in mimo obširnih lesenih gospodarskih poslopij ob vznožju hriba sredi velikih sadovnjakov. V ozadju so se svetili v soncu nepregledni travniki in prostrane njive. V ogradah so se pasle velike črede goveje živine in ovac. V posebni staji je bilo lepo število dobro gojenih konj iz knezovih hlevov. Hlevi, kakor tudi druga gospodarska poslopja, so bili zgrajeni na ruševinah bivše keltoromanske naselbine. Sploh je bilo tod okrog vse polno sledov starih selišč Norika. Grmovje je preraščalo ožgano zidovje, tu in tam je ležal kup klesanih kvadrov, steber iz belega marmora ali kamnit nagrobnik kraj ceste.

Skalna soteska je bila prva naravna utrdba, ki je varovala dohod na grad. Močna hrastova vrata v njej so zapirala kolovoz. Ko je dospela karavana do njih, se je v vratih odprla lina.

»Kdo ste?« je vprašal stražar za lino.

Ljubin, ki se je postavil na čelo spreveda, je odgovoril:

»Iz Ptujске župe prihajamo.«

»Dobrodošli, bratje!« je prisrčno pozdravil stražar in odprl vrata. »Knez me je že obvestil, da pridete spomladi.«

Ljubin mu je bratovsko stisnil roko in jahali so po vijugasti poti dalje proti vrhu.

V grajski dvorani je sedela pri oknu petnajstletna knezova hčerka Živana in si vezla obleko s pisanimi nitmi, ki jih je kupovala od potujočega bizantinskega trgovca.

»Poglej, očka, kdo pa tam prihaja?« je pokazala na karavano, ki jo je zagledala na ovinku.

Knez je položil na mizo lovski nož, ki si ga je ostril — tega ni nikoli prepuščal krščenikom — in stopil k lini.

»Morda je tvoj bratranec Taljub.«

»O!« je plosknila Živana in vrgla ročno delo iz naročja v košarico poleg sebe. »Zdaj ne bom več sama,« in pritisknila se je k očetu: »Očka, ali jim greva naproti na dvorišče?«

»Živana!« je vzkliknila njena mati, ponosna kneginja Rada, ki je sedela v naslonjaču poleg kolovrata in predla. »Le kaj ti pride na misel! Mladi knežni se vendar ne spodobi, da bi tekala mladim fantom naproti! In še navadnim svobodnjakom!«

»Eh, očka pravi, da smo vsi Sloveni enakega rodu. Sicer pa je Taljub moj bratranec! To je skoraj isto kakor brat.«

»Živana! Ne ugovarjaj materi! Zdaj pojdi in naroči Suhlinu, naj pripelje goste semkaj! In vrni se takoj!«

Dekle je pogledalo očeta. Kadar je imel nad kljukastim nosom tako ostro zarezo, ni poznal šale. Torej je povabila glavo in odhitela, da stori, kar je ukazal.

Ko je zaprla vrata za seboj, je kneginja godrnjala:

»Prosim te, dragi mož, odvadi se že, pošiljati hčerko z naročili, ki jih lahko opravi vsaka krščenica! Tako Živani nikoli ne vcepimo potrebne dostojanstvenosti.«

Knez, ki je stal pri oknu, je le skomignil z rameni.

Zunaj je Živana prišla krilo, sedla na ograjo lesenih stopnic in zdrsnila po njej navzdol — prav nič dostojanstveno. Stara knežna Vojislava, knezova teta, ki je sredi veže sedela za kolo-vratom, je zmajala s sivo glavo. Živana pa je stekla po ozkem hodniku v stražnico, kjer je stanoval poveljnik grajske straže Suhlin s svojo rodbino: ženo Nadjo in tremi otroki.

Suhlin, res suh, dolg možic, redkih, svetlih las in dolgega, šiljastega, na koncu rdečega nosu, je stal z rogom v roki pri lini, se napihnil in zatrobil na ves glas prav v trenutku, ko je Živana odprla vrata.

»Že vemo, Suhlin, nič se ne napihuj! Očka naroča, da pripelji goste gor!«

Suhlin se je strumno okrenil in ponižno prijazno odgovoril med globokim frankovskim poklonom:

»Storim, kakor želi Njegova Knežja Milost!«

Živana je brez vsake milosti zavrnila priliznjenca:

»Smešen si s svojo 'Milostjo', da veš!« in trdo je zaprla vrata.

Suhlin je bil pač eden izmed tistih ljudi, ki radi posnemajo tujce, in navzel se je od krščenikov vseh mogočih šeg, ki med Sloveni niso bile nikoli v navadi. Hotel je s tem pokazati, da je izobražen mož, skoraj tako kakor kakšen Bizantinec ali vsaj kakor odličen Frank. Ni mogel razumeti, zakaj se je knez njegovim poskusom smejal in zakaj se je mlada knežna vedno zaletavala v njegovo vljudnost. Edinole kneginja Rada je cenila lepo vedenje in bila navdušena za lepe tuje šege, obleke, nakit in sploh za vse, kar je bilo tujega. Da, ona je imela okus, knez in njegova hčerka pa sta bila še prava barbara, preprosta Slo-vena... Še sreča, da je ponosna kneginja imela v hiši precej veljave...

Tako je razmišljal poveljnik straže Suhlin. Dasi je bil sam Sloven, je zaničeval vse, kar je bilo domačega, slovenskega, in bil zaljubljen v vse, kar je bilo tujega.

Torej si je brž nadel prsni oklep, ki ga je pred leti odpel mrtvemü Bizantincu na bojišču. Nataknil si je čelado na glavo, obesil lok in tulec s puščicami čez ramo in si pripel preko oklepa usnjen pas z mečem. Prijel je za ščit in sulico, se ozrl po ženi, ki je v kotu dojila najmlajše dete, in se gospodovalno zadril:

»Pazi na otroke, da se nam ne bodo mešali pod nogami!«

»Vzemi jih s seboj! Naj s hodnika gledajo tuje goste!« je zaprosila žena in z ljubečim pogledom objela tri glavice, ki so pri ozki lini radovedno iztegovale vratove.

Prezirljivo ošabno se je ozrl preko ramena, odprl vrata in siknil ostro:

»Ali si že kdaj videla poveljnika s tropom smrkavih otrok?!« In zaloputnil je vrata, da je zadonelo po vsej leseni stavbi.

Žena je vzdihnila. Takšen je bil vedno: Proti drugim ljudem čez mero vljuden, prijazen, ponižen in priliznjen, proti ženi in otrokom surov in zadirčen. Odložila je dete v zibel, si popravila robačo in stopila k lini, da preko otrok ujame pogled na karavano gostov, ki so se bližali po vijugastem kolovozu.

Že so stražniki na Suhlinovo povelje odpirali težke zapahe z železom okovanih hrastovih grajskih vrat in spuščali na verigah most čez skalno brezno pred gradom. Izza zadnjega ovinka se je prikazala karavana gostov. Še nekaj trenutkov in gostje so na grajskem dvorišču poskakali s konj. Težak pokrit voz se je ustavil sredi dvorišča.

»Očka! Kateri je Taljub?« je nestrpno vprašala Živana, skrita za volnenim zastorom, s katerim so zastirali lino.

Knez se je sklonil skozi lino in s pogledom iskal med skupino mladcev.

»Ne vidim ga,« je izjavil. »A nekoga so pripeljali na vozu. Menda se ni fantu kaj pripetilo na poti? Glej! Seveda! Njega dvigajo z voza! Na nosila ga polagajo!« Knez se je okrenil. »Rada, prosim, kaži, da pripravijo Taljuba ležišče!« In odhitel je iz dvorane.

Medtem ko je kneginja klicala krščenice in so ženske pripravljale v kotu dvorane ležišče, je knez pristrčno in preprosto pritekel po stopnicah in na grajskih vratih sprejel goste s toplim »Dobrodošli!«.

»Kaj je s fantom?« je bilo njegovo prvo vprašanje, ko je po slovenski navadi objel in poljubil Ljubina na obe lici.

»Z medvedom se je boril in ga sam ubil,« je Ljubin povedal in v njegovem glasu je bil ves ponos na junaškega varovanca. »Dvoje zlomljenih reber je odnesel.«

Knez je pristopil k mladcem, izmed katerih sta dva na nosilih držala Taljuba. Sklonil se je nad nečakom in ga pozdravil s poljubom.

»Ti si pa dečko in pol!« ga je potem pogladil po svetlih kodrih. Pri tem je opazil med lasmi strjeno kri. »Ampak na glavi si tudi ranjen!«

»Ni pustil, da bi ga obvezali. Rekel je, da ni vredno,« je pojasnil Ljubin.

»Nu, to uredi moje ženske,« je rekel knez. »Kar gori ga nesite!«

Taljub je čutil, kako mu je šinila kri v obraz... Kaj delajo toliko hrupa za prazen nič! Zaradi praske z medvedovim kremp-ljem ne bo umrl. In kakšne ženske mu bodo zdaj brskale po glavi?

»Naženem jih, da se bo kadilo za njimi,« je sklenil sam pri sebi. Stisnil je obrvi, da sta se mu napravili nad ukrivljenim nosom dve globoki gubi. Prizadeval si je, da bi kolikor mogoče »grdo« gledal, ko so ga prinesli v prvo nadstropje in je pegasta in rdečelasa krščenica Bavarka odprla pred njim vrata v dvorano.

Sredi dvorane je vstala od kolovrata kneginja Rada. Vzela je z mize pladenj s kruhom in soljo in stopila gostom nekaj korakov naproti, zelo lepa, ampak zelo ponosna.

»Dobrodošel!« je velela najprej Ljubinu, potem vsakemu izmed domačih kosezov. Ostalo spremstvo je precenila s kratkim pogledom in velela hčeri: »Živana! Ponudi dobrodošlico še drugim gostom!« In izročila je pladenj Živani, ki je vsa v zadregi pristopila. Imela je občutek, da mati ne bi smela delati razlike med gosti. Gosta pošiljajo bogovi, je rekel oče. In nekoč je tudi rekel materi: Sloveni ne poznamo bolj imenitnih in manj imenitnih ljudi. Sloveni smo vsi kakor člani ene družine... Zakaj je mati tako ponosna, skoraj ošabna? Živano je bilo sram pred gosti zaradi matere...

Taljub se je brž okrenil, da vidi sestrično, ki je še ni poznal. Za spoznanje so se razširile njegove oči, ko je ugledal mlado, vitko lepotico. Imela je tako svetlomodre oči kakor njena mati, lasje pa so bili svetlejši in so padali v dolgih kodrih po ramenih. Trak iz živordečega usnja, pripet okrog glave, je na zlatih senčnicah držal ruto iz bele bizantinske tančice, skozi katero se je svetil bledozlati lesket njenih las. Preko robače

iz tankega belega platna ni nosila spredaj in zadaj vezene preproge, kakor Slovenke v Ptujski župi, ampak sta bili preprogi v pasu nabrani in ob straneh spojeni v krilo, izpod katerega je gledala robača s širokim, z belo svilo vezanim robom. Kratek bel kožušek ji je segal komaj do pasu.

Deklici je rahla rdečica nadahnila nežno zaokrožen obrazek, ko je opazila Taljubovo strmenje. Ni vedela, koga naj najprej pozdravi: mladega bratranca in njegove mlade sorodnike ali starejše strelce in druge odrasle spremljevalce... »Spoštuj starejše ljudi!« jo je učil oče. Torej je pristopila najprej k njim, nazadnje pa k mladcem.

Taljub ves čas ni odmaknil oči od lepe sestrične. Videl je že mnogo lepih deklet, ampak tako lepega še nikoli. Ko je pristopila k njemu in mu ponudila dobrodošlico, je segel po kruhu in soli, dvignil pogled k njej in zašepetal:

»Zahvaljena, sestrična moja!«

Pogledala ga je in se mu nasmehnila. Imel je čudovito lepe oči z dolgimi črnimi trepalnicami, rahlo ukrivljen orlovski nos in krepko začrtane, lepo oblikovane ustne. Lase je imel skoraj iste barve kakor ona. Le kodri so bili bolj drobni kakor njeni. Njegov zagoreli obraz se ji je zdel znan... Le kje ga je že videla?

Ni se zavedala, da je bil močno podoben njenemu očetu, bratu njegove matere.

Zdrznila se je, ko jo je v razmišljanju zmotil očetov glas:

»Živana! Preskrbi si tople vode in obvez, da izmiješ in obvežeš Taljuba rano na glavi! Tja ga položite!« je pokazal mladcem v kotu pripravljeno ležišče. »Žena, ti pa poskrbi, da dobe gostje topel obed!«

Kneginja je stisnila obrvi in tanke ustne. Kar zbolelo jo je, kadar jo je poklical barbarsko preprosto: Žena!... Ali ni bila kneginja? Ali ga ni že dostikrat prosila, naj jo vsaj pred gosti imenuje »draga soproga«? Ampak on? Smejal se ji je!... Barbar! Nikoli se ne nauči olikanega vedenja, kakor ga imajo drugod možje po svetu — Bizantinci — Franki... Oh, Sloveni smo daleč za njimi!

Z jezo v ponosnem srcu je poklicala krščenico in ji naročila, kar je bilo treba.

Medtem ko so se odrasli razgovarjali s knezom in so krščeniki in krščenice pripravljali dolgo mizo za obed, se je v kotu dvorane zbrala okrog Taljuba mladina. — Njegovi štirje tovariši — Žitogoj, Bojan, Velimir in Milivoj — so se kosali med seboj,

kdo bo bolj spretno pomagal zasukati Taljuba, mu podpiral glavo, primaknil skledo s toplo vodo in kar je bilo treba še drugega strežniškega dela, ko je lepa Živana poiskovala kolikor mogoče previdno izprati dolgo, pa ne preveč globoko rano na Taljubovi glavi.

»Ali boli?« je vprašala, ko je odstranjevala z las strjeno kri. »Ali boš hud, če ti odrežem nekaj las okrog rane? Lepše ti namaže stara teta Vojislava rano z mazilom in hitreje se ti bo zdravila, če ne bodo silili lasje vanjo.«

»Kar odreži jih, kolikor hočeš!« je velikodušno privolil Taljub. Na tihem si je mislil, da bi si dal ostriči tudi vso glavo, če bi po njej »brkljale« nežne Živanine ročice... Kako je sklenil nagnati ženske, da »se bo kadilo za njimi« — to je docela pozabil... Kar zadovoljen je bil, ko je pristopila starka, teta njegove matere, in mu namazala rano z mazilom, ki ga je znala skuhati le ona. Zaprl je oči, ko mu je nato Živana obvezala rano s platneno obvezo. Starka mu je s srebrno zaponko spela obvezo vrh čela in se prijazno pošalila:

»Takole, dragec! Zdaj si kakor velmož iz jutrove dežele!«

3

MINILO je že šest tednov od Taljubovega prihoda.

Taljubovi spremljevalci so bili še vedno na Trušnjah. Knez jih je bil zadržal:

»Počakajte še nekaj tednov, da skopni sneg na Svinji planini. Potem napravimo pogon na divje svinje in volkove. Svinje mi delajo veliko škodo po njivah, volkovi pa v stajah.«

»Lov na divje svinje in volkove? To ne bi bilo napačno! Ali ne, bratje?« se je Ljubin obrnil k svojim možem.

Vsi so vneto pritrdili. Nenad je napravil resno zaskrbljen obraz in se oglasil:

»Če le ima Svinja planina toliko svinj, kolikor jih njeno ime obeta? Veliko nas bo in vsak bo hotel podreti vsaj eno.« Njegove majhne oči so hudomušno pomežiknile Ljubinu.

Z nasmehom mu je odvrnil knez:

»Dovolj bo svinj, tudi če bi vsaka naša puščica in vsaka sulica zadela.«

Trušnjski je povabil na lov tudi dva soseda: kneza Ostroviškega, katerega posestva so ležala na zahodu trušenjskih, med Krko in Glino, in gospodarja v Vobrah, katerega posest je segala

do vhoda v Labodsko dolino. Slednji ji bil Ober, ki se je s Sloveni vred naselil v teh krajih — in kakor še marsikateri njegovega rodu — ostal med njimi. Takih obrskih postojank je bilo med Sloveni precej. Bile so središča obrskega vohunstva. Knez Trušenjski Obra ni posebno ljubil, vendar ga pri vabilu ni mogel prezreti, ker si je Vobrški prilastil velik del gozdov na Svinji planini, na katero se je naslanjalo njegovo posestvo.

Na večer pred določenim dnem se je na Trušnjah kot prvi oglasil knez Ostroviški. Spremstvo in pse je pustil spodaj, sam pa je prijahal s sedemnajstletnim sinom Vitanom na grad.

Ostroviški, velik in zavaljen, napihnjenih, rdečih lic in mesnatega, velikega nosu, je bil človek, ki je rad dobro jedel in še raje pil. Imel je poleg žene kopico suženj vseh rodov. Z vsakega večjega bojnega pohoda si je kakšno pripeljal. Kljub pijači in ženskam je bil dober gospodar in se je rad ponašal z velikimi čredami goveje živine in krasnimi konji. Imel pa je tudi velike zlate rudnike v Turah. Njegovo bogastvo je bilo neizmerno.

Trušenjskemu, ki je sprejel gosta v veži, je pojasnil:

»Pripeljal sem Vitana s seboj, da tvoji dražestni hčerki ne bo dolgčas, ko se bomo mi podili za volkovi po Svinji planini.«

»Prav si storil. Mislim, da ji bo čas v naši odsotnosti prav prijetno potekal. Goste imam iz Ptujске župe. Nečak Taljub ostane pri meni, dokler ne doraste.«

»Ali je še majhen?«

»Majhen? Ne, star je šestnajst let in je kar dosti velik,« se je zasmel Trušenjski. »Hraber dečko je. Vzel bi ga s seboj na lov, če mu ne bi bil medved na poti semkaj zlomil dvoje reber.«

»Kaj? Medved?« se je začudil Ostroviški.

»Da, z medvedom se je boril in ga ubil,« je povedal Trušenjski.

Mladi Vitan Ostroviški, ki je stopal za očetom in domačinom po stopnicah navzgor, je kar zardel od zavisti. Ko bi on imel toliko sreče, kako bi se košatil pred lepo Živano!

Oba Ostroviška, oče in sin, sta kar onemela, ko sta vstopila v dvorano in sta pri nizki lini zagledala Živano, ki se je očitno dobro zabavala v veseli družbi lepih mladcev.

»Z menoj ni nikdar tako prijazna!« je ljubosumno ugotovil mladi Vitan.

Knez Ostroviški je nekoliko pisano pogledal v tisto stran, od koder je prihajal glasen krohot iz mladih grl. Neprijetna mu je bila misel, da bi mu eden izmed tistih mladcev, ki so se

zbrali okrog mlade knežne, ne prekrižal njegovih očetovskih računov. Kot dober gospodar in nikdar siti bogataš je izračunal, da bo lepo dekletce edina dedična na Trušnjah in bi bilo kaj lepo, če bi nekoč izginila meja med Ostrovcami in Trušnjami... Nu, ni mogel storiti drugega, kakor da si je zagotovil naklonjenost staršev.

In Ostroviški je v visokih škornjih z zvenečimi srebrnimi ostrogami stopil naravnost k drugemu oknu, kjer je sedela kneginja Trušenjska in vezla lepo robačo za svojega moža. Z ljubeznivim nasmeškom je lepa žena pozdravila gosta. Ljubinu, ki je sedel v bližini, se je dozdevalo, da se njemu nikoli ni tako ljubeznivo nasmehnila.

Knez Ostroviški jo je pozdravil z globokim poklonom in spogledljivim nasmehom starega ženskarja. Potem je po fran-kovski šegi pokleknil pred njo na eno koleno in Trušenjska mu je podala roko. Pritisnil je debele ustnice na konce njenih prstov in vstal. Kneginja mu je ponudila naslonjač, toda on ga je odklonil — bil mu je preozek.

»Če dovoliš, lepa kneginja, sedem raje bliže k tebi,« se je rešil na stol brez naslonila. Pri tem je zopet spogledljivo zavil oči, da je kneginja lahno zardela, Ljubin pa si je mislil:

»Ta debeli dedec zavija oči kakor crkajoča kura. Bes me plentaj, če to ni pravi ženskar!«

Od drugega konca dvorane je Živana opazovala gosta in s hudomušnim smehom v lepih očeh ugotovila njegov strah pred naslonjačem. Mati ji je neopazno s pogledom ukazala, naj pozdravi goste. Živana je brž vstala, se približala Ostroviškemu in napravila globok poklon. Potem se je hitro vrnila na svoj prostor, ne da bi počakala, da jo knez nagovori. Ta je gledal odprtih ust za dekletom... Krasna je!

Zdaj se je tudi Vitan otresel svoje odrevenelosti, se približal, pozdravil najprej kneginjo in kneza, potem še Živano in stresel roko vsakemu mladcu posebej. Pri tem se je sukal tako, da je naposled sédel na stopnico k Živaninim nogam, kjer je poprej sedel Taljub in se naslanjal na veliko blazino, ki mu jo je bila pripravila sestrična. Mladci so se spogledali. Taljub se je posmehnul in sédel na klop ob zidu. Prepirljivi Bojan pa je že pristopil z dvignjeno glavo in sršečimi očmi ter ostro vprašal kneževiča, ki se je prav tedaj z zadoščenjem ozrl na pregnanega Taljuba:

»Ali si ti tudi bolan?«

»Bolan? Ne. Zakaj?«

»Ker si izpodrinil bolnega Taljuba s prostora, ki mu ga je pripravila knežna Živana.«

Vitan je prestrašeno pogledal Živano in takoj planil kvišku:

»Oprosti, knežna! Zasedel sem prostor v želji, da bi ti bil čim bliže,« se je spogledljivo opravičil. Njegov nasmeh je bil v tistem trenutku očetovemu na las podoben.

Živanino mlado obličje je pokrila tako temna rdečica, da so vsi opazili njeno zadrego. Jasne oči so zablisnile proti predrznežu, vendar je bilo v karajočem pogledu precej spogledljivosti.

Bojan pa si je še privoščil nerodneža:

»Težko, da bi se ti kdaj posrečilo priti knežni bliže, kakor ji stoji rodni bratranec!« Sam ni vedel, da mu je strupeno zbadanje narekovala — ljubosumnost.

»Bratranec? Oh, nisem vedel.«

Vitana je minila vsa slaba volja... Bratranec torej! To je toliko kakor brat! On pa se je že bal, da je med njima nekaj globljega... Zopet se mu je vrnilo upanje in trudil se je, da z vljudnostjo in veselim domislicami popravi, kar je zagrešil.

Spet je odmeval smeh iz kota mladine. Vitan, ki so ga izprva gledali vsi nekoliko po strani, pravzaprav ni bil tako zoprn, kakor se jim je izprva zdel. Zabavno se je norčeval iz samega sebe, češ:

»Lepo sem vdrl v vašo veselo družbo, ali ne? Kakor klada se zavalim na prostor bolnika, ki se mi — gost mu je od bogov poslan — vljudno umakne na trdo klop. Knežna me karajoče pogleda s svojimi prelepimi očmi — jaz se ne ganem. Tale bratec« — pokazal je s prstom na plahega Milivoja — »se stisne v kot, kakor da bi se me bal. Ta —« pokazal je na Velimira, — »me gleda, kakor da bi mu zdaj zdaj hotel skočiti za vrat. In oni« — pokazal je na Žitogoja — »me je gledal z odprtimi usti, kakor da mu je moja drznost kar sapo jemala. Tale hudi mož —« je z močno roko potresel Bojana za ramena, — me je pa kar naskočil kakor bojevit petelin svojega tekmeča.«

Zasmejali so se vsi. Bojan je močno zardel, ko se je njegov pogled srečal z Živaninim.

Takrat so se vrata dvorane spet odprla in mimo rdečelase krščenice je vstopil komaj srednje velik čokat človek rumene polti, oblečen v usnjen jopič s kratkim krilom vrh tesnih hlač iz jelenje kože. Visoki frankovski škornji so mu segali do srede kratkih beder. Njegove poševne oči so z lokavim pogledom premerile zbrano družbo, ko se je pri vratih široko razkoračil in

s tem opravil svoj pozdrav. Knez Trušenjski, ki je sedel na klopi poleg Ljubina, je vstal in s poklonom odzdravil gostu, na lov povabljenemu sosedu, obrskemu juguru Namuru.

»Dobrodošell« ga je pozdravil. Nepremagljiv gnus ga je zadržal, da Obru ni podal roke v pozdrav. Mož se mu je zdel zahrbtn in hinavski, poleg tega pa zanikrn gospodar, ki se je baval skoraj samo s konjerejo in se rad udeleževal roparskih pohodov v sosednjo deželo Langobardov in v deželo Bavarcev. S takih pohodov je pripeljal s seboj cele črede živine, polne vozove žita, tropo ujetnikov in mnogo drugega dragocenega blaga. Medtem ko so se drugi borili, je on grabil in grabil, dasi je njegova mišičasta postava kazala dobrega borca. Knez Trušenjski ga je ob takih prilikah skoraj zaničeval.

Obrov pogled je šel počasi proti knezovi roki in nazaj do knezovih hladnih oči. Za trenutek je Mongolu zaigrala okrog ust prezirljiva poteza, češ: Malo mi je mar, če me ne pozdraviš po vaši slovenski navadi. Saj vem, da ti nisem po srcu!

Ozrl se je na kneginjo, ki je odložila vezenje, vstala, stopila korak proti gostu in se mu dostojanstveno poklonila.

Živani je zastala roka, ki je sukala nit. Odrinila je kolovrat in vstala. Počasi se je približala, se postavila poleg matere in napravila gostu svečan poklon. Premagovala se je, da z nobeno potezo svojega obraza ni izdala globokega gnusa in strahu, ki ga je občutila do njega.

Ober je stal še vedno nepremično razkoračen. Njegov obraz je bil kakor oblikovan iz voska. Nobena guba se ni premaknila v njem, ko je stopilo lepo dekle pred njega. Le poševne oči je za spoznanje priprl in pogled mu je šel od dekletovega obličja počasi navzdol, objel lepo, vitko, vendar dovolj krepko postavo in se ustavil na ozkih nožicah, ki so gledale izpod robače.

»Kakor da bi me s pogledom slekel!« si je mislila Živana in mrzel srh ji je izpreletel telo.

Kneginja je ponudila gostu naslonjač in Živana je brž porabila priliko in se vrnila v svoj krog.

»Kakšen vtis ti je napravil novi gost, knežna?« je tiho vprašal Vitan s hudomušnim mežikanjem.

»Kakor krastača!« je kratko odgovorila Živana.

Nihče se ni glasno zasmel. Vsi so bili kakor ukleti pod neprijetnim dojemom, ki ga je napravil tujec. Saj je vsak izmed njih že večkrat videl kakšnega Obra, ampak tale je bil kakor poosebljena zloba in zahrbtnost.

Pri večerji, ki so jo nudili v isti dvorani, je marsikak plah pogled letel preko rumenega obličja. Krščenice, ki so prinašale v dvorano razne jedi: mlade pečene pujske, jagnjetino in kuretino ter drugo, so s prestrašenimi očmi pogledovale Mongola, ki je sedel poleg kneginje in se trudil, da jo zabava v svoji precej čudni slovenščini. Pri tem se mu je pogled pogosto obračal na tisto stran, kjer je sedela Živana.

Mladina na spodnjem koncu dolgega omizja se je kmalu razživela.

»Taljub! Povej, kako si se pravzaprav boril s tisto mrcino! Nikoli nam še nisi pravil o tem,« je pozval Žitogoj molččega tovariša, ki je bil videti tega večera izredno zamišljen. Menda ga je motilo Vitanovo dvorjenje Živani.

Taljub je zamahnil z roko:

»O tem se res ne izplača dosti govoriti. Slišal sem pač sumljivo pokanje suhljadi v gozdu. Potem sem zagledal v mesečini nekaj temnega pred nizkimi smrekami. Po godrnjanju sem spoznal, kdo se mi bliža. Izstrelil sem puščico. Zadel. Medved se je dvignil na zadnje noge. Vrgel sem sulico. Zadel sem mrcino v trebuh. Bolečina ga je razdivjala. Zarjovel je in planil nadme, jaz pa z nožem v njegovo srce. Preden je omahnil, me je z eno šapo bratovsko objel, z drugo lopnil po glavi, da se mi je stemnilo pred očmi in sem omedlel. No, to je vse.«

Kako preprosto je to povedal! Kdo drugi bi napravil iz dogodka celo povest, da bi se tembolj postavljajal s svojim junastvom. Njega pa je bilo skoraj sram, da je moral govoriti o tem.

»In niti pisnil nisi med vso borbo! Zakaj nas nisi poklical na pomoč, kakor ti je naročil tvoj svak Ljubin,« je hotel po vsej sili vedeti Bojan.

Taljub se je zaničljivo namrdnil in molčal.

»Ker nikomur izmed vas ni privoščil koščka slave,« ga je zbodel Vitan, da je dal duška svoji zavisti.

Taljub ga je le od strani pogledal in molče skomignil z rameni. Ni se dal izzvati k prepiru, kar je Vitana bolj jezilo kot najostrejši odgovor. Kar zardel je od sramu in v zadregi pogledal na knežno. Živana pa je kakor nalašč vzela krščenici pladenj iz rok in ponudila bratrancu najlepši kos pečene kuretine:

»Tale kos vzemi, ta je najboljši!«

Njen glas je bil mehak in božajoč kakor najmilejše ljubkovanje. Taljub jo je hvaležno pogledal in se ji nasmehnil. Čutil je: Ona ga je razumela. Ona je vedela, zakaj ni klical na pomoč.

Vitan je videl, kako sta se spogledovala, in ljubosumnost se mu je iznova oglasila v srcu: Resnica je sicer, da sta si bratranec in sestrična, ampak to še dolgo ni brat in sestra!

Še nekdo je opazil poglede mlade dvojice na koncu omizja: Mongol. Nagnil se je h kneginji in vprašal:

»Kdo biti ranjeni mladec?«

»Bratranec moje hčerke.«

»Biti krasen Sloven!«

In poševne oči so še enkrat premerile Taljuba z dolgim pogledom.

4

BILO JE štirinajst dni pozneje. Lovci so že opravili svoj veliki lov. Nalovili so divjadi, da so jo krščeniki komaj privlekli domov. Gostje so odšli in na Trušnjah je spet zavladala tišina.

Taljub, ki je že popolnoma okreval, je spremljal ujca na njegovih potih po prostranem posestvu in po vsej Trušenjski župi, kajti knez je bil na vojnih pohodih kot župan zapovednik vseh čet Trušenjske župe in skrbeti je moral v mirnih časih za utrjevanje važnejših selišč, za pomoč šibkejšim zadrugam, za izpopolnjevanje v oborožitvi vsega svojega plemena in za stalno bojno pripravljenost svojih ljudi: kosezov, čatarjev, strelcev, pračarjev, voznikov in drugih. Taljub je gledal, poslušal in se učil.

Kneza in Taljuba je na takih potih spremljalo nekaj kosezov in nekaj strelcev na konjih. Kjerkoli se je knez oglasil, so ga gostoljubno sprejeli. Vendar je Taljub z mladini lastnim, ostrim pogledom opazil povsod nekakšno pregrado med knezom in njegovimi ljudmi. Tega v domači župi ni bil nikoli videl. Njegov oče je bil vedno kakor brat med brati. V knezov resni, možato lepi obraz pa so se vsi ozirali s ponižnim spoštovanjem in pokorno podložnostjo. Včasih je Taljub vendarle opazil uporen blisk iz teh ali onih oči, kadar je knez delil svoja kratka povelja. Vendar se nikoli ni zgodilo, da bi kdo ugovarjal knezovi odredbi, čeprav je bila upornost Slovenom prirojena lastnost. Vsa knezova pojava je bila pač takšna, da nikakor ni izzivala. Preprost po svoji zunanosti, ki se v ničemer ni razlikovala od zunanosti njegovih kosezov, redkobeseden in razumen, brez vsakega sledu oholosti ali domišljavosti — takšen se je res takoj prikupil vsakomur, ki je bil količkaj dober človek.

Na pojezdih ali sodnih zborih, ki jih je po potrebi sklical, je knez dosledno zavračal vse prebogate pojezdne daritve, ki so mu jih poklanjala podložna bratstva. Od vsake daritve je vzel — da ne užali bratstva — le po en predmet: skledo, krožnik, žlico, vrč, srp, kos platna ali kar so že drugega nanosila bratstva v pojezdni poklon. Pokusil je kos pojezdne pogače in odklonil celo mesnico koštrunov in kozličkov ter se zadovoljil z enim samim jagnjetom ali kozličkom. Na pojezdu ni imel knez nikoli nobenega »govora«. Prazno besedičenje mu je bilo zoprno zapravljanje časa. Oglasil se je le, kadar je stavil stvarno vprašanje ali izdal kratko in jedrnato odredbo ali izrekel pravično razsodbo.

Nekoč je trušenjski kosez Sebigoj, katerega posestvo Grebinj je ležalo v bližini utrdbe v Vobrah, preizkušal knezovo potrpljenje z dolgim govorom, ki ga je pričel takole:

»Plemeniti velmožje in spoštovani bratje starešine!« Nato je odvijal in odvijal svojo prejo z vretena na motovilo, pa spet nazaj, da so možje starešinskega posveta zehali in kinkali, se nemirno prekladali po svojih sedežih ali šepetaje razpravljali med seboj važnejše zadeve. Sebigoj pa je še in še, zaljubljen v svojo lastno govorniško spretnost, odvijal in navijal svojo prejo.

Kar ga knez stvarno prekine:

»Mislim, da zdaj že vsi vemo, kaj Sebigoj želi. Na tihem si je prisvojil dva voza klesanih rimskih kamnov, ki si jih je navozilo Radegostovo bratstvo, da z njimi utrdi svoje gradišče. Ker bratstvo zahteva vrnitev kamenja, dokazuje Sebigoj na dolgo in široko, da je ves plen, ki smo ga Sloveni dobili, ko smo zasedli te kraje, skupna last, torej tudi njegova last. Brat Sebigoj je pozabil, da mu je bilo ob naselitvi — kot vsakemu kosezu mojega kneštva — odkazano popolnoma določeno zemljišče. To je njegova posest, te naj se drži. Zemlja, ki je bila dodeljena Radegostovemu bratstvu, pa naj ostane last bratstva, in sicer z vsem, kar je bilo na njej, torej tudi s kamenjem iz rimskih ruševin. Vse, kar si je Sebigoj s te zemlje prilastil, mora v treh dneh vrniti. Ako tega ne bo storil, ga bo sodilo plemensko sodišče po zakonih naših dedov.«

Vse starešinstvo in navzoči kosezi so se dvignili in gromovito cepetanje in vzklikanje je pohvalilo knezovo pravilno rešitev.

Koseg Sebigoj je ves bled, s potuhnjenim pogledom na kneza, sédel na svoj prostor. Dasi je bil znan prepirljivec in zelo domišljav človek, se vendar knezu ni upal upreti z nobeno besedo.

Pač pa je iz njegovih oči sršelo tolikšno sovraštvo, da se je Taljub, ki je stal med ljudstvom, zgrozil.

Ko sta s knezom prišla domov in sedela pri mizi sama v dvorani, je Taljub opozoril:

»Ujec! Danes si si nakopal hudega sovražnika.«

»Koga misliš?«

»Sebigoja. Strašno grdo te je pogledal.«

Trušenjski je odmahnil z roko.

»O, saj ni bilo prvokrat! Že večkrat je nagodel kakšno hudobijo in sem mu moral stopiti na prste.«

»Zdi se mi vsega zmožen, zahrbtn človek.«

»Saj tudi je. In njegova dva sinova nista nič boljša. Domišljava do behavosti, zraven pa hudobna in krvoločna. Če prideš kdaj z njima vkup, se ju kar izogibaj! Sta velika pretepača in nož jima je kaj hitro v rokah.«

»Komu pa, očka?« je vprašala knežna, ki je vstopila in slišala zadnje besede.

»Sebigojevima sinovoma.«

»Oh, da. Onadva in njun oče, vsi trije so prave grdobe. Očka, nekdo prihaja!«

Čul je stražarjev rog.

Kmalu je stopil v dvorano Suhlin in naznanil prihod vojvodovega sla.

»Naj vstopi!« je ukazal knez.

Vstopil je še mlad človek, oblečen v običajno slovensko nošo. V roki je držal sulico z belim praporom — znakom vojvodovega poslanca. Napravil je nekaj korakov proti knezu, se ustavil in izpregovoril.

»Pozdravljen, knez Trušenjski! Vojvoda Valuk te vabi na plemenski posvet, ki bo čez tri dni na Krnskem gradu.«

»Prav.«

»Naročil mi je še, naj ti povem, da se je oglasil pri njem sel obrskega kagana v zelo važni zadevi.«

»Prav. Pojdi dol v vežo! Ženske naj ti postrežejo!«

Sel se je globoko priklonil in odšel. Ko je zaprl vrata za seboj, je knez vstal in zamišljen stopil po dvorani gor in dol.

Živana je plaho pogledala bratranca in sedla k njemu na klop.

»Bojim se,« je zašepetala in pogled ji je šel za očetom, ki se mu je poznalo, da ga je zajel nemir.

»Česa se bojiš?« je tiho vprašal Taljub. Nagnil se je k njej, da je čutil vonj njenih las.

Žalostno ga je pogledala in povabila glavo. Pomolčala je nekaj trenutkov, potem je šepetaje odgovorila:

»Ne vem. Strah me je. Kadar se na vojvodovem dvoru pojavi kaganov sel in skliče vojvoda plemenski posvet, Obri vedno kaj važnega zahtevajo od nas. Morda so se spet pripravili na pohod nad Bizantince. Hoteli bodo, da jim pošljemo pomožne čete, saj veš, da smo njihovi zavezniki. Mnogo mož bo šlo spet na vojno, vrnil se bo malokateri. Oče je rekel, da se Obri vedno skrivajo za gole hrbte naših vojakov, čeprav so mnogo bolj oboroženi in zavarovani z oklepi.«

»Ampak — kaj hočeš? Vojna mora biti. Pomlad je tu. Obri imajo gotovo že prazne shrambe, pa bodo šli plenit v bizantinske pokrajine, da se preskrbijo do jeseni. V jeseni pa spet nagražijo pridelkov in živine za zimo. Tako je pač vedno pri njih, ker niso poljedelci in ne goje drugih čred kakor konjskih.«

»Roparji so. Živijo vedno na račun svojih sosedov. In vojno povzročajo. Jaz pa vojno sovražim.«

»Torej nisi junaška Slovenka?«

»Prav nič nočem biti junaška,« je trmasto vztrajala.

»Pri nas, ki živimo v neposredni bližini Obrov, gredo dekleta celo s fanti v boj proti sovražniku. Marsikdaj se morajo ženske, ki ostanejo doma, same braniti. Moja mati je s sekiro pobila dva Obra, preden so jo zajeli, ko očeta ni bilo doma in so vsi zadržarji odšli z njim na vojno. Moja sestra Jelica je znala streljati z lokom in metati sulico kakor jaz. Jahala je najbolj divje konje. Nikoli ni šla brez orožja od doma. Bolj je bila pogumna kakor marsikateri mladec. Vedno je hodila z menoj po gozdovih.«

»Preveč je bila drzna, zato pa je utonila v Dravi, je rekla mati.«

Taljubov pogled se je zmračil. Bil je sam poleg, ko je sestra izginila v velikem dravskem vrtincu... Povesil je glavo in zamrmral:

»Njen konj je zašel v vrtinec...«

Tolikšna bolečina je bila v fantovem zlomljenem glasu, da se je Živana zdrznila... Zbolelo jo je, ko je opazila, da se je dotaknila odprte rane v njegovem srcu. Ni vedela, kako bi to popravila. Morda bi ga skrivaj pobožala, če bi ne bil oče poleg... Vstala je, stopila k lini in se zagledala navzdol, kjer so ob potoku rumeno blestele cvetoče vrbe.

»Ali greš z menoj v dolino?« je nenadoma vprašala.

Tiho sta odšla, ne da bi bil zamišljeni knez opazil njun odhod.

»Pojdi ti naprej, jaz pridem za teboj!« mu je šepetala pred vrati. »Nočem, da bi nama mati vsilila stražarja za spremstvo.«

Taljub je šel po stopnicah navzdol, snel z lesenega klina v veži svoj lok in tulec s puščicami ter odšel skozi dvorišče in ozka vrata v ogradi na brv, ki je bila podnevi stalno spuščena preko skalnega prepada, da ni bilo treba vedno spuščati velikega mostu. Na koncu brvi za gostim leskovim grmovjem, polnim cvetočih mačic, je počakal.

Kmalu je prišla Živana za njim.

»Prej sem vedno smela hoditi sama v dolino na izprehod. Zdaj pa, odkar je tista rdečelasa Bavarka natvezla materi, da je slišala, kako strogo varujejo imenitnejši Franki svoje hčere, se ne smem nikoli več izprehajati brez oboroženega spremstva. Moja mati je res kar obsedena na frankovske šege in navade. Za njo je tisto, kar je tuje, bolj 'imenitno' — kakor pravi naša Bavarka.«

Tako je brbrala z rdečimi ustnicami, med katerimi so se pobliskavali beli zobje. Okoli rožnato nadahnjenih lic ji je plahutala bela tančica. Zlati obročki senčnic so zadevali drug ob drugega in rahlo cingljali. Pod tankim lokom temnih obrvi so se njene oči živahno ozirale v njegove. Njeno zvončasto nabrano, kratko, živopisano krilo se je zadevalo ob njegova stegna, ko sta po stezi stopala vstric proti dolini. Ob potoku sta, namesto h gospodarskim poslopjem, zavila na desno mimo nizkega jelševja.

Taljub je gledal, kako se je dekletu dolga robača opletala okrog nog. Rože v beli obrobni vezenini so valovile sem in tja, izpod njih pa so pogledovale ozke nožice v usnjenih sandalah. Ko so se nožice spotaknile ob krtino na poti, je Taljub položil roko okrog dekletovih ramen. Tako objeta sta molče stopala dalje v samoto. Spremljalo ju je le pritajeno žuborenje potoka.

Ob cvetočem leskovem grmu, polnem rumenih mačic, se je Taljub ustavil.

Ozrla se je v temno modrino njegovih oči.

Pritisnil jo je močneje k sebi. Oči so mu žarele.

Nasmehnila se mu je in naslonila glavo ob njegovo ramo. Z roko je dvignil njen zardeli obrazek k sebi in dahnil:

»Živana!«

Zaprla je oči in zašepetala:

»Ah, Taljub!«

Sklonil se je in jo poljubil na oči in na sveže mlade ustne.

NA PROSTRANEM polju pod Krnskimi gradom se je širilo morje šotorov. Po tratih poleg njih so se pasle črede lepih konj. Pod taborom, ob bregu Gline so plapolali ognji. Okrog njih so se sukali ljudje iz spremstva knezov in plemenskih županov in si pripravljali večerjo. Duh po dimu in pečenem mesu se je širil daleč po dolini. Iz tabora je odmevalo brundanje gosli in petje iz moških grl. Na velikem travniku, kjer je stal kamnit vojvodski prestol, je plesala mladina kolo.

Na pobočju Krnske gore se je v večerni zarji svetil Krnski grad. Belo kamenje iz ruševin starega keltsko-rimskega mesta Virunuma, vzdano v temelje gradu, se je bleščalo v rdečkastem svitu. Tudi belo rimsko stebrovje, ki je krasilo vhode v grajska poslopja, je imelo rožnat sij.

V Veliki dvorani, zgrajeni — kakor ves ostali grad — iz debelih posivelih hlodov, se je zbiral plemenski svet. V ospredju je pod odrom z vojvodskim prestolom stal vojvoda Valuk v prijateljsko domačem razgovoru s prihajajočimi udeleženci posveta. Vkljub svoji preprosti slovenski noši, vsem drugim v dvorani podobni, je vojvodova veličastna pojava pritegovala oči vsakogar v dvorani. Tako košatih, srebrnosivih las kakor oni, ni imel nihče drug. Nobeno lice ni kazalo tako pametnega in odločnega moža kakor njegovo. Dve globoki navpični gubi nad krepkim nosom sta pričali o neomajni volji in strogosti. Njegova vzravnanost visoka postava je kazala moč in gibčnost velikega vojnika. Bratovsko je sprejemal svoje goste s prisrčnim stiskom roke in poljubom na obe lici.

Zbrali so se tu župani vseh bližnjih žup: trušenjske, labodske, breške, turske in podjunske. Bolj oddaljenih niso vabili, ker je bil čas za daljša potovanja bolj pičlo odmerjen. Prišli so tudi vsi bližnji knezi: Ostroviški, Trušenjski, Kolniški in drugi.

Naposled je vojvoda stopil na oder in sedel na svoj prestol. Vabljeni udeleženci posveta so se posedli spredaj na pripravljene sedeže. Po klopeh v ozadju dvorane so se razvrstili razni starešine, kosezi in drugi Sloveni, saj je smel posvetu prisostvovati vsak svobodnjak. Tudi nekaj mladcev je bilo vmes. Med njimi je Taljub zagledal mladega Ostroviškega, ki je vstal in prišel na tisto stran, kjer je sedel Taljub. Nekoliko nerodno je bilo temu svidenju z Živaninim častilcem. Toda Vitan Ostroviški ga je pozdravil s svojo prostodušno norčavo pikrostjo, ki si je največkrat izbrala za žrtev samega sebe:

»No, srečni bratranec in častilec lepe knežne, ali te nič ne peče vest, ko si me pahnil vsem besom v slavo na dno obupa? Haha!« In prisrčno je stisnil Taljubu desnico.

Temu se je umaknila vsa tesnoba iz srca. Nasmehnil se je, skomignil z rameni in odvrnil:

»Takšna je pač volja rojenic.«

Umaknil se je na klopi, da je sédel kneževič poleg njega. Glasnik, ki je stal zraven odra, je na vojvodovo znamenje zatrobil v rog. V dvorani je nastala tišina.

Vojvoda se je dvignil in spregovoril.

Taljub je prešlišal njegove pozdravne besede. Pogled mu je blodil po dvorani, katere nizki leseni strop so podpirali rimski stebri iz belega kamna. V lesenih stenah so se svetili vložki iz rožnatega marmora — tudi ostanki iz porušenega Virunuma. Pri linah so viseli debeli zastori iz preprog domačega izdelka. Tla so bila preprosta, ilovnata, obložena z okroglim prodnatim kamenjem. Vsa dvorana je delala na Taljuba prav prijeten vtis. Bila je pač mnogo lepša od domače, ptujske.

Zdajci so Taljuba vzdramile iz zamišljenosti vojvodove besede:

»Obri so zvedeli, da je langobardski kralj Agilulf poslal bizantinskemu cesarju Phoki svojega notarja, da sklene z Bizantinci trajen mir. Ta zveza se utegne obrniti proti nam in Obrom. Treba je Langobarde prehiteti. Po svojem poslancu nas je povabil kagan na bojni pohod nad Langobarde, nad naše mejaše Forojulce.«

»Hoho! Povabil!« je godrnjal Vitan ob Taljubovi strani. »Že vemo, kaj nas čaka, če se ne odzovemo njegovemu povabilu!«

»Kot zavezniki Obrov smo dolžni, da se udeležimo vojne vsaj z nekaterimi četami. Sklical sem vas, da sami odločite o naši udeležbi,« je končal vojvoda.

Dvignil se je hrup. Nekaj trenutkov so govorili in kričali vsi vprek, da drug drugega niso razumeli. Potem je tam spredaj vstal človek redkih svetlih las, rdečega obraza in čokate postave.

Glasnik je zatrobil v rog. Nastala je tišina.

»Govori, brat župan!« je pozval vojvoda župana Breške župe Mojslava.

»Vsi vemo, da nimamo izbire, kadar nas zovejo Obri. Če jim kot zavezniki ne dovolimo pomoči, se vsa njihova pripravljenost vojska vsuje najprej preko naše zemlje. Poleg tega je res, da sklepajo Langobardi za našim hrbtom mir s sovražnikom, proti kateremu so nas še lansko leto klicali na pomoč.

Ni dvoma, da zaslužijo Langobardi za svojo zahrbtnost kazen. Ostane vprašanje, kakšno pomoč nudimo Obrom. Če jim dovolimo le nekaj čet in Langobardi Obre naženejo, se utegne zgoditi, da se sovražna vojska pokaže na naših mejah. Langobardi ne bodo potem plenili po obrskih pokrajinah, ampak najprej po naših. Jasno nam mora biti, da Obri *morajo* zmagati. Zmago pa jim lahko zagotovi naše orožje le, če se vsi dvignemo v boj.«

»Spet jim bomo priborili zmago, plen pa poberejo oni!« je zakričal knez Ostroviški.

»Pomagajmo jim pod pogojem, da delimo plen!« je predlagal Kolniški, katerega kneževina je ležala v Labodski dolini.

Vojvoda Valuk se je ozrl vanj s kratkim pogledom. Trušenjski, ki je opazil pogled, ga je prav ocenil: Le kaj bi pomagala takšna obrska obljuba, ko dobro vemo, da Obri še nikoli niso držali nikakih obljub!

»Ste torej za to, da se vsi vojniki udeležimo pohoda?« je vprašal vojvoda.

»Smo! Smo!« so kričali vsi vprek: oni, ki so imeli pravico glasovanja — župani in knezi — in oni, ki jih je prignala v dvorano radovednost — kosezi in mladina, pa tudi drugi svobodnjaki.

»Torej naj pokličem obrskega poslanca, ki čaka na odgovor?«

»Pokličiči!«

»In na polovico plena ne pozabi!« je še enkrat pripomnil Kolniški.

Vojvoda je pomignil glasniku, ki je odšel iz dvorane. Med prisotnimi se je vnel živahen razgovor.

Kmalu so se vrata odprla na stežaj in z ošabno dvignjeno glavo je vstopil obrski poslanec, jugur Apsih. Za njim je vkorakalo njegovo spremstvo, domišljavi Mongoli, bolj majhne do srednje velike rasti, rumenih obrazov, poševnih oči in s smešno od glave štrlečimi, trdo spletenimi kratkimi kitami, ki so jim gledale izpod železnih, vrh glave čepečih čelad. Čokata telesa so jim tičala v železnih oklepih. Oboroženi od nog do glave so se razvrstili pred odrom.

Vitan Ostroviški je dregnil Taljuba s komolcem:

»Čedni fantki, ali ne?« je šepnil.

Taljub se je posmehnil. Obri so bili zares odurne prikazni.

Na vojvodov migljaj je pristopil tolmač, stari Hesla, in z njegovo pomočjo je vojvoda razložil poslancu odgovor plemenskega sveta Slovenov in željo glede delitve vojnega plena.

Prezirljiv posmeh je spačil Obrov obraz. Z domišljavo ošabnostjo je izjavil:

»Gospodar vse zemlje pod soncem, kagan vseh Obrov, me je pooblastil izjaviti, da milostno pristane na polovično delitev plena, ki ga bodo zasegli Sloveni.«

»O, ti žaba napihnjena!« je zagodrnjal Vitan, še preden je Hesla prestavil Apsihov odgovor. Potem pa je pristavil jezno: »Glej jih, bese rumene! Že zvitorepijo, da sami čim več porabijo!«

Zdajci je zadonel po dvorani miren odgovor vojvode Valuka:

»Kdor bo bolj krvavel za zmago, ta naj deli ves vojni plen.«

Vsi navzoči so vedeli, kam meri Valuk — Obri so se, čeprav bolj oboroženi, še v vsakem boju skrivali za hrbte Slovenov in so sami le v skrajni potrebi posegli v boj... Živahno cepetanje ja zadonelo po dvorani.

»Dobro ga je zabil!« je Vitan glasno dal duška svojemu zadovoljstvu.

Obrsko poslanstvo je z domišljavo dvignjenimi glavami zapustilo dvorano. Ostudna spaka obrskega poslanca Apsiha se je grozljivo vtisnila Taljubu v spomin.

Zadnji odsevi večerne zarje so ugasnili. Mrak je legel med zborovalce.

Vojvoda je zaključil posvet in gostoljubno povabil vse navzoče na skupno večerjo. Že so krščeniki prinašali v dvorano mize in sestavljali iz njih dolgo omizje. Med splošnim ropotom z mizami, stoli in klopmi je Taljub vprašal Vitana:

»Ali pojdeš ti tudi na vojno?«

»Seveda. Saj sem že lansko leto spremljal očeta, ko smo vdrli na Bavarsko. In ti?«

»Prosil bom ujca, da me vzame s seboj.«

»Tamle je, poglej! Z mojim očetom govori.«

Oba mladca, najprej visoki, širokopleči Vitan, za njim šibkejši Taljub, sta se napotila v drugi konec temačne dvorane. Mimo njiju je vrsta krščenikov prinesla goreče smolenice in jih zatikala v stojala ob steni. Dim in duh po smoli sta napolnila dvorano. Plamenice so jo le medlo razsvetljevale.

»Ujec! Dovoli, da se udeležim pohoda nad Forojulce!«

»Hm, ne vem, če je tvoje zdravje že dovolj trdno za tako velike napore,« se je obotavljal knez Trušenjski. V resnici pa ga je zaskrbelo: Kaj bi rekel svak, če mu edini sin in naslednik pade v bojih z Langobardi? Seveda, star je šestnajst let — ne

bo se dal dalj zadrževati. Hlepel je po bojni slavi, kakor vsi mladci njegovih let.

»Nič se ne boj, ujec! Spet sem zdrav, kakor sem bil. Boš videl, v mečevanju sem uren in gibčen. Svak Ljubin je rekel, da se zvijam in znam usekati kakor gad. In moja strelica vselej zadene.«

»Nu, nu, bomo videli. Jutri priredi vojvoda bojne igre in tekme spodaj pod gradom. V njih pokažeš, kaj znaš.«

Taljubu so zažarele oči...

Med večerjo pa ga je vendarle zaskrbelo.

»Šest tednov se nisem vadil v mečevanju. Bojim se, da mi niso roke odrevenele,« se je zaupal Vitanu.

»Ali hočeš, da poizkusiva?« se je ponudil Ostroviški.

Taljub je od strani pogledal za glavo višjega fanta. Pogled se mu je ustavil na široki mišičasti Vitanovi šapi in na zlati kači, ki jo je nosil korenjak dvakrat ovito okrog močnega zapestja.

»Zdi se mi, da bom zate prelahek,« je z odkritim pogledom svojih lepih oči odgovoril Taljub. »Smešno bi bilo, če bi se hotel meriti s teboj.«

Njegov tovariš se je samozadovoljno nasmehnil:

»Ne boj se, da bi te presekali! Nimam tega namena, čeprav — haha! — sem pred tremi tedni mislil, da bi bilo najbolje, ako te zmeljem v kašo.«

Nehote se je Taljub odmaknil in vročina mu je udarila v obraz, ko je pomislil, da je orjak pravzaprav njegov tekmeč za lepo Živano. Vitanov oče je neizmerno bogat. Morda se je z Živaninim očetom že dogovoril? Morda se mu Vitan skrivaj posmehuje?... Čutil je, kako mu vročina onemogle jeze in strahu zaradi ljubljenega dekleta sili v lica. Oni pa se je gromko zasmel, se nagnil k Taljubu in mu tiho povedal na uho:

»Nič strahu, bratec! Lepo knežno sem že prebolel. Ne mislim se puliti zanj s teboj. Poiskal sem si nadomestilo, krrra-asno nadomestilo, ti rečem.« In dvignil je roko k ustom in pritisnil na prste poljub. Romanka, pravzaprav Keltoromanka —« je nadaljeval in vzhičeno zavil oči proti stropu, »— lepa kakor boginja, temnolasa, temnopolta, vitka in visoka. Z očetom sva jo iztaknila, ko sva bila na lovu onkraj Vrbskega jezera. Tam se skriva v gozdovih, v skritih selih še polno nekdanjih prebivalcev teh krajev. Dekle je pralo ob potoku, pa sva jo kar ulovila, plašno ribico, in vzela s seboj.« S posmehom je še do-

stavil: »Oče je mislil, da se sam posladka z njo, pa sem ga — prehitel! He, he, he! Zdaj je moja!«

Nekaj je bilo v njegovem smehu in pripovedovanju, kar je Taljuba odbijalo, dasi mu velikan drugače ni bil zoprn.

»Nu, vidiš, tako sem se potolažil,« je nadaljeval mladi Ostroviški. »In prav nič nisem več ljubosumen nate zaradi tvoje male knežje, ki me je že tako vedno odbijala — saj sem res prava gora proti njeni nežni postavi.«

In da se zravnajo hude gube, ki so se vedno nabrale med Taljubovimi obrvmi, kadar je Vitan omenil Živano, je brž dostavil:

»Vidva pa sta kakor ustvarjena drug za drugega.«

Resnično je dosegel, da se je Taljuba zjasnilo čelo.

Drugo jutro zarana je bilo onkraj taborišča na travnikih pod gradom vse živo. Vsa mladina je bila na delu, da pripravi prostor za bojne igre. Ob vznožju hriba so postavljali tribuno za gledalce. Mladenke iz sela pod gradom so spletale vence iz smrečja, da okrasijo z njim tribuno in mlaje, ki so jih postavljali mladci na vseh štirih straneh velikega igrišča. Vsi so hiteli z delom, ker so hoteli popoldne že tekmovati. Vmes se je vnel živahen prepir glede sporeda. Dirkači bi se radi prvi postavljali in niso hoteli nastopiti za zaključek, češ konji o mraku ne bodo več videli jarkov na travnikih in se bodo spotikali. Lokostrelci so kričali:

»Mi o mraku sploh ne moremo streljati, ker ne bomo razložili tarče.«

Sabljači so se branili biti zadnji, ker gledalci v pojemajoči dnevni svetlobi ne bi razložili udarcev. Tekachi so se bali krtin v temi...

»Kakšen vik in krik pa imate tu?« se je poleg glasne mladine ustavil vojvoda Valuk, ki si je v spremstvu župana Mojslava ogledoval priprave za bojne vaje. »Ali mora biti med Sloveni res povsod prepir?«

»Ne moremo se zediniti zaradi sporeda. Izračunali smo, da bodo igre trajale pozno v mrak, a nihče noče v mraku nastopiti,« je pojasnil Vitan.

»Kadar se ne morete zediniti, naprosite koga izven vašega kroga, da vam razsodi prepir! Priporočam, da naprosite za to župana Mojslava,« je svetoval vojvoda.

Vsi mladci so navdušeno pozdravili vojvodov predlog in sprejeli priljubljenega, vedno pravičnega Mojslava za reditelja bojnih iger. Vsem v zadovoljstvo je odločil, naj nastopijo proti večeru tekači.

»Krtine in kotanje bodo vsem tekačem enake ovire. In tekanje z ovirami je vendar bolj zanimivo kakor brez njih! Še lesene koze bomo postavili na progo, da boste morali skakati med tekom čeznje. Da se bodo v temi videle, postavimo poleg vsake plamenico.«

»Imenitno!« je zakričal Vitan Ostroviški. In on je bil med mladci merodajen. Njegova izredna telesna moč, kakor tudi njegov ostri jezik sta mu zagotovila med mladino precej ugleda — kolikor so ga samozavestni slovenski mladci, vzgojeni v duhu bratske enakosti vseh svobodnih Slovenov, mogli priznati tovarišu.

Takoj po obedu se je zgrnilo na slavnostni prostor ljudstvo od blizu in daleč. Prišle so tudi ženske z otroki in nastal je pod goro živžav, da je odmevalo po dolini. Znanci so se klicali, pozdravljali in opozarjali na svojce in znance med tekmovalci, ki so se zbirali na koncu igrišča. Tam je mrgolela množica polgolih, mladih, temno zagorelih teles. Svetlozlati lasje mladcev so se lesketali v soncu. Sončni žarki so se odbijali v svetlih mečih, ščitih in čeladah, bleščali so se v srebrnih senčnicah, v bronastih zaponkah širokih usnjenih pasov, v zlatih in srebrnih narokvicah in prstanih.

Zdajci se je utrgala s poti od gradu navzdol skupina mož — starešine in župani z vojvodom na čelu. Glasniki so zatrobili na rogove.

Medtem ko so velmožje zasedli svoje prostore na tribunah, je truma jezdecv prijezdila na igrišče in tekmovalci so se razvrstili drug vstric drugega.

In zopet so zatrobili rogovi.

Vojvoda je stopil k ograji tribune, se ozrl na pripravljeno vrsto dirkačev v daljavi, izdrl svoj meč in ga dvignil visoko nad glavo. Konji so se vzpeli in zdivjali po ravnini v kolobarju med ogradami. Ko so dirjali prvič mimo tribune, je lep arabec tekel že za celo konjsko dolžino pred drugimi. Na njem je sedel oziroma ležal njegov lastnik Vitan Ostroviški.

Med gledalci je zahrumelo.

»Vitan! Vitan!« so klicali znanci mladega kneževiča. Poznali so ga že z jesenskih dirk, ko je prvič zmagal na konju, ki mu ga je bil kupil oče od grškega trgovca. To pot so dirkališče

znatno podaljšali. Dodali so travnik, ki je bil skoraj tolikšen kakor prvotni. »Kako se bo obnesel Vitanov arabec na tako dolgi progi? Ali ni Vitan pretežak jezdec?...« je zaskrbelo kneza Ostroviškega, ki je sedel v bližini vojvode.

Bobnela je zemlja pod kopiti. Grude prsti so letele na vse strani. Mladci so se v diru vzpenjali nad vratove konj. Dolgi svetli lasje mladih Slovenov so vihrali v vetru...

Drugič so dirjali mimo tribune — arabec za dve dolžini pred večino drugih. Bela pena mu je pokrivala gobec. Dihal je hrope, a letel je, letel kakor ptica...

Iz vrste drugih se je za pol konjske dolžine vzel še en konj, lep vranec z belo liso na prsih: Taljubov Jastreb!

»Dirjaj! Dirjaj, Taljub!« mu je zaklicala drobna devojka iz prvih vrst gledalcev. Zaploskala je z rokami in zacepetala z nožicami... Bila je Živana.

Kneginja Trušenjska se je nagnila k njej in jo polglasno karala:

»Živana! Tako se mlada knežna ne sme spozabljati! Vedi se spodobno!«

»Vi-tan! Vi-tan!« je hrumela množica.

Živana je vsa nesrečna pogledala mater in si ob vzdoklikanju množice zatisnila ušesa z obema rokama. Napeto je gledala za dirkači. Zdelo se ji je, da se je od ovinka dalje zmanjšala razdalja med prvim in drugim dirkačem — med Vitanom in Taljubom. Tudi več drugih konj je že omagovalo. Razdalje med boljšimi in slabšimi dirkači so se večale.

Že so tretjič pridirjali mimo. Taljubov vranec je za pol konjske dolžine dosegal Vitanovega arabca.

»Ta-ljub! Ta-ljub!« je kriknila Živana, ki se ni mogla premagati.

»Ta-ljub! Ta-ljub!« so ponavljali ljudje iz množice in prekričali one, ki so vzdoklikali Vitanu.

»Ta-ljub! Ta-ljub!« so rjuli vedno glasneje, ko je na drugi strani dirkališča dirjal Taljubov Jastreb že vstric arabca.

Še nekaj trenutkov in...

»Taljub! Taljub! Taljub!« se je razlegalo po vsem igrišču.

Živana je skočila kvišku, ploskala, kričala in — planila svoji materi za vrat.

»Bogovi! Ali si znorela?!« jo je trdo prijela ponosna kneginja za obe roki. »Sram me je, kaj si bodo mislili ljudje o tebi!«

Živana se je umirila in se ozrla. Nihče se ni zmenil zanjo. Vsi so klicali in cepetali. Tam pri izhodu so se gnetli mladci

okrog Taljuba — zmagalca, ki se je zavihtel s konja. Kar trgali so se za to, kdo bo prevzel v oskrbo upehanega Jastreba. Drugi so prijeli Taljuba in ga dvignili na ramena. Taljub se je branil:

»Pustite me! Najprej moram oskrbeti konja!«

»Nič ne skrbi! Saj vemo, kako se streže razgretemu dirkaču. Sam bom pazil, da bodo prav ravnali z njim,« je župan Mojslav potolažil zaskrbljenega zmagalca in lastnoročno je skrbno pokrtil drhtečega vranca s toplo volneno odejo, preden so ga mladci odpeljali, da ga sprevedijo, dokler se ne ohladi in umiri.

Taljuba so z vikom in krikom zanesli na ramah pred tribuno. Toča pomladnega cvetja se je iz nežnih rok usula nanj.

Vojvoda Valuk ga je poklical k sebi. Snel si je prstan z roke in ga podaril zmagalcu.

»Vrl mladeček si! Tu vzemi spomin na svojo prvo zmago!«

Nataknil mu je prstan, ga objel in poljubil.

Potem je spet sedel na prostor poleg kneza Trušenjskega in dejal spremljaje s pogledom odhajajočega fanta:

»Krasen dečko tale tvoj nečak! Bister in pogumen.«

»Upajmo, da zraste kdaj v poštenega Slovena!« je odvrnil knez resno. Ozrl se je za Taljubom in opazil, kako je Živana segla po šopku vijolic, ki ga je imela v nedrju in ga vrgla Taljubu. Fant je ujel šopek, ga poljubil in spravil za pas.

»Tako? No, no!« je zagodrnjal knez in nehote pogledal svojo ženo. Kar zasmilila se mu je. Sedela je kakor okamenela...

Taljub je z dolgimi skoki teklen k svojemu Jastrebu.

Na igrišču so medtem nastopili rokoborci. Mnogo parov čvrstih mladcev se je razvrstilo v enakih medsebojnih razdaljah po ravnini in na znamenje z rogom so se spoprijeli. Gledalci so s klici, žvižgi in cepetanjem spremljali borbo.

Taljub se je vrnil k igrišču, ko so se zbirali lokostrelci. Zbrala se je velika četa, skoraj stotnija mladcev. V spremstvu piskačev, ki so piskali, da je zbadalo v ušesa, so vkorakali na igrišče, kjer so že razpostavljali tarče. Streljalo je več mladcev vsak v svojo tarčo iz mehke gline. Najboljšim strelcem v tej tekmi je vojvoda razdelil nove loke in lepo rezljane usnjene tulce s puščicami. Med odlikovanci je bil tudi Taljub. Nobena njegovih puščic ni bila zgrešila cilja.

Ko je tistega dne drugič stopil pred vojvodo, se mu je le-ta nasmehnil in mu pokimal:

»S tem lokom v roki pojdeš prvič nad sovraga, je-li?« ga je vprašal.

»Ako me spoznaš vrednega, velmožni vojvoda!« je resno odgovoril Taljub.

Vojvoda je kratko pogledal Trušenjskega in odvrnil:

»Prosil bom tvojega ujca, da ti izroči četo trušenjskih mladcev, kadar se odpravimo nad Forojulce.«

Taljub je zardel od sreče. Ni si upal pogledati ujca, ko se je zahvalil vojvodi. Kakor omotičen je potem stopal za drugimi s tribune.

»Hej, Taljub! Ali se preizkusiva še v mečevanju?« ga je sprejel Vitan, stoječ poleg reditelja, župana Mojslava.

Mojslav je s pogledom premeril orjaka poleg sebe in potem vitko Taljubovo postavo, in še preden je mogel Taljub odgovoriti, je ugovarjal:

»Ali ga misliš ubiti? Pretežka je tvoja roka zanj!«

»Saj na vojni tudi ne bom mogel tehtati in izbirati svojega nasprotnika! Ubiti pa ga nikakor ne mislim,« se je nasmehnil Vitan.

Taljub je imel mučen občutek, da mu je Vitan zameril zmago pri dirki in bi se zdaj rad znesel nad njim in ga osramotil. Trma, ki je pri Taljubu največkrat zmagovala nad pametjo, se je tudi to pot oglasila v njem:

»Pri mečevanju odločuje gibčnost in vaja. Jaz sicer nimam zdaj ne enega ne drugega. Če se kneževič zadovolji s takšnim soigralcem, je to po njegovem okusu. Na voljo sem mu!«

Mojslav ga je molče pogledal in se nasmehnil: Kakšen zabaven petelinček! Kako možato se odreže!

Skomignil je z rameni in pokazal na kup mečev in ščitov.

»Izberita si sama orožje!«

Mladeniča sta pristopila in nekaj časa premetavala, kar jima je sililo v roke. Potem je Vitan zagrabil sebi primeren težak bizantinski meč z ročajem na križ.

»Ta bo za mojo medvedjo šapo,« je rekel s posmehom.

Taljub je zaničljivo premeril ročaj in iztisnil med zobmi:

»Mogoče ti znamenje krščenikov pomore do zmage!«

Vitan ga je presenečeno pogledal in se zasmejal:

»Ha! Glej ga, gada! Saj res pika! No, nič se ne boj! Meni za zmago niso potrebna nobena babjeverna znamenja. Morda jih boš ti bolj potreboval...« In mirno se je sklonil in si pobral še primeren ščit.

Za trenutek je Taljub prebledel. Potem mu je planila vsa kri v lica. Odprl je že usta, a premislil se je in molčal. Zavedal se je, da bo temu hrustu podlegel v dvoboju — kako bi tudi ne!

Ampak za nič na svetu bi se zdaj ne hotel več izogniti tej borbi in se izpostavljati Vitanovemu ostremu posmehu.

Torej sta se uvrstila med druge pare in odkorakala z njimi na igrišče. Vsakemu paru se je pridružil mož — sodnik, ki ga je določil reditelj Mojslav. Vitanu in Taljubu se je postavil ob stran Mojslav sam. »Ta hrust divjaški je vsega zmožen v svojem ljubosumju na slavo, ki mu jo je vzel mladi Ptujčan. Moram sam paziti, da se pogumnemu mladcu kaj ne zgodi,« si je med potjo mislil župan.

Pari so se razpostavili v primerni medsebojni razdalji pred tribuno.

Knez Trušenjski se je zganil, ko je zagledal Taljubovega soborca.

»Tega pa vendar ne morem dovoliti!« je rekel glasno in vstal, da prepreči neenako borbo in gotovo nesrečo.

Toda vojvoda ga je prijel za široki rokav bele robače in ga pridržal:

»Pusti ju! Ne delaj mlademu junaku sramote pred vsemi ljudmi! Saj bo Mojslav pazil nanj!«

Knez je zopet sedel, a bil je močno vznemirjen. Vojvoda je lahko govoril, ko ni čutil težke odgovornosti za fanta! Ugajal mu je pogumni dečko. Saj so bili pa danes menda res vsi besi v njem.

Glasnik je zatrobil in borci so se naskočili.

»Mati! Poglej — ta nesramni velikan! Saj ga bo ubil!« je Živana šepetala in njena roka se je krčevito oklenila materine.

Kneginja je nejevoljno umaknila svojo roko in odvrnila hladno:

»To je njegova reč. Zakaj si ni izbral primernejšega soborca!«

Živana se je odmaknila in zastokala... O, kako brezsrdna je mati! Ali res prav nič ne čuti z njo? Ali ni uganila, da njen otrok ljubi onega mladca? Ali mati ne ve, da je njegovo življenje vsa sreča njene hčerke?... O! Vsak gib, vsak udarec mu je lahko smrtonosen!

Oči so ji gorele, s pogledom nepremično uprte v borečo se dvojico tam na trati. Mladenkin obrazek je bil spačen od strahu. Roke so se ji krčevito oprijemale klopi... Zdaj — sunek velikega meča! Taljub je odskočil — napadel — meča sta se zapletla, mladca se zasukala tesno drug ob drugem — zopet sta narazen — hrust dvigne meč in ga spusti v silnem zamahu — zdaj. Živana je skočila kvišku, pritisnila si je stisnjeno pest na usta... O!

Čudovito! Kakor blisk se je zvil in umaknil Taljub, se sklonil in — v trenutku, ko je popustila napetost Vitanovih mišic, da preide v nov napad, je od spodaj navzgor planil Taljubov meč in usekal po meču nasprotnika, ki se ni nadejal udarca od te strani — Vitanov težki meč je odletel po tleh...

Jasen vzkrik, kakor vrisk, je planil s tribune. Zamrl je v navdušenem klicanju in cepetanju množice, ki je napeto zasledovala borbo obeh neenakih borcev.

Živana ni cepetala. Sesedla se je na klop. Iz oči so se ji udrle solze in ji močile od razburjenja še vedno bleda lica.

Vojvoda se je ozrl na Trušenjskega in se nagnil k njemu:

»In temu si hotel izviti meč iz rok!«

Trušenjski se je okrenil:

»Saj doslej nisem vedel, da spe v njem takšne izredne zmožnosti. Odkar je pri meni, se ni vadal v orožju. Bil je bolan. Medved, s katerim se je boril, mu je polomil rebra.«

»Medved? Hm! Ali borbe z medvedi ne prištevaš k izrednim zmožnostim?« se je norčeval vojvoda.

Knezov možato resni obraz je izpreletel kratek nasmeh.

Dvojice na igrišču so druga za drugo končale borbo. Marsikdo je odnesel krvavo glavo, roko ali prsi. Hujših ranjencev ni bilo.

Tekme so se nadaljevale. Nastopili so najprej mladci, ki so razkazovali svojo jahalno umetnost. Skakali so na dirjajoče konje, pa zopet z njih, se prekucevali na neosedlanih konjih, jahali stoje, v stoji na glavi, na rokah. V diru so streljali z loki, metali sulice in uganjali vse mogoče vratolomne spretnosti.

Taljub se iger ni več udeleževal. Prišel je na tribuno in se pomešal med mladino. Zdaj ga je že vsak poznal in vsi so bili prijazni z njim in nekako spoštljivo obzirni. Celo Vitanov ostri jezik se ni več obregal vanj. Zdelo se je, da je nekoliko v zadregi pred njim zaradi svojega bahaškega vedenja. In da skrije zadrego, je pristopil in s svojo široko šapo udaril Taljuba po rami:

»Aha! Moj zmagovalec! Da, da. To vam je ptič! Skrita sila! Mislil sem, da bom imel lahko igro z njim. Bahač kakršen sem, mu hočem dati izdaten pouk, kako se pri nas, v srcu Karantanije, mečujemo. Ampak on — frk! — pa mi od spodaj navzgor izbije meč in — pouk iz rok. Ti prekleti jastreb, ti! Dober si, kakor tvoj konj!«

To je bila najvišja pohvala, kar jo je tega dne Taljub prejel. Vsi, ki so jo slišali v krogu mladine, so se strinjali z njo in ji z nasmehom pritrjevali, le dva para oči sta temno zrla v

Taljubovo jasno obličje: Nasproti Taljuba sta, ob ograjo oprta, stala dva mladca, visoke suhljate rasti in precej odurne zunanjosti. Svetli gladki lasje so jima silili nizko v čelo, izpod katerega so s potuhnjenim pogledom gledale bodeče sive oči. Nosova so jima bila nekako pokvečena, usta pa široka in navzdol potegnjena. Z obeh obrazov je odsevala ista domišljavost, hudobija in zahrbtnost. Bila sta to nadebudna sinova trušenjskega koseza Sebigoja, Ljuto in Žoltin, ki ju je Taljub spoznal že takrat, ko je s knezom obhodil Trušenjsko župo.

Vitan je opazil potuhnjene poglede obeh mladcev in se nagnil k Taljubovemu ušesu:

»Stavim, da onadva pri ograji razmišljata, kako bi ti vzela slavo zmagovalca.«

Taljub je hladno pogledal v ono smer in zaničljivo siknil:

»Gledata me kakor volkova izza grma.«

Res je kmalu nato pristopil eden izmed dolginov:

»Zdaj bodo na vrsti metalci nožev. Ali se poskusiva?« je rekel Taljubu.

»Tekmovanja mi je dovolj. Naj še drugi poizkusijo svojo srečo!« je odločno odklonil Taljub.

Dolgin ga je grdo pogledal. Odklonitev je sprejel kakor žalitev in pikro odgovoril:

»Gotovo se bojiš, da si pokvariš svojo slavo!«

Taljub ga je zaničljivo pogledal in mirno odgovoril:

»Že mogoče!«

Vsi mladci naokrog se se škodoželjno muzali.

Bled od jeze se je dolgin okrenil in se vrnil k bratu.

»Od togote se bo razpočil,« je Vitan s posmehom zagodrnjal.

Dasi Taljub ni pogledal v tisto stran, je vendarle čutil, kako prihaja od obeh bratov k njemu val sovraštva.

6

BILO JE nekaj tednov pozneje.

Na Krnskem polju se je zbrala zavezniška vojska Obrov in Slovenov. Obrov je bilo skoraj dva tūmena, izmed Slovenov pa so se udeležila pohoda vsa plemena z močnimi oddelki čatarjev ali napadalcev, strelcev in pračarjev, dobro oboroženih kosezov in drugih vojniki.

Obri so bili vsi na konjih. Sloveni pa so na Valukovo povelje pustili svoje konje — kolikor so jih sploh imeli — doma.

Po kratkem posvetu obrskega kagana s slovenskim vojvodo je krenila vsa vojska na pot.

Obri so jezdili po stari cesti od Krnskega polja naravnost proti jugu čez Dravo, čez prelaz Ljubelj in preko Krajne na cesto, ki je tekla ob Sori in vezala Savo s Sočo, potem ob Soči do Kobaridskega gradišča navzgor, nato pa do Nadiže. Pod Matajurjem, na levem bregu Nadiže, so se utaborili in čakali na dogovorjeno sporočilo vojvode Valuka.

Slovenska vojska, kolikor se je je zbralo na Krnskem polju, je krenila na pot pod Blatogradom in mimo Vrbskega jezera proti Beljaku pod kopo Dobrača. Tam se jim je pridružila še velika Turska župa, ki so se ji priključili vojniki celo izpod Velikega Kleka in od izvira Drave. Dan in noč so brodniki prevažali veliko Valukovo vojsko čez spomladansko naraslo Dravo.

Nato se je valila vojska, urejena po župah, mimo starodavnih Toplic v Ziljsko dolino in čez Ziljo pod Karavankami do Meglarij ob desnem bregu Ziljice.

Tukaj jih je že pričakoval župan iz Krajne s svojimi ljudmi iz vsega gornjega Zasavja. Tu so bila vrata v Italijo, zato je ljudstvo imenovalo kraj »na Vratih«. Nekoliko v stran od mirišča, stare trdnjave, ki so jo pred približno petinštiridesetimi leti razdejali Sloveni ob svoji naselitvi, je zrastlo novo gradišče. Pod gradiščem je vojska krenila v stisnjeno dolino ob Ziljici. Tam so se utaborili in prenočili. Nešteto ognjev je zagorelo ob cesti navzgor do gorskega prelaza Predela. Noč je bila mrzla. Po vseh grapah je še ležal sneg. Skopnel je le na prisojnih krajih.

Drugo jutro so nadaljevali pot po stari cesti čez Predel v dolino Koritnice, ki so jo na severni in vzhodni strani zapirali gorski velikani: Mangart, Jalovec, Triglav, Veliki Bogatin in sivi Krn. Na nasprotni strani je stražil dolino mogočni Kanin s svojimi ledeniki in s številnimi skalnatimi sosedi.

Tam, kjer je napravila Soča ovinek proti jugovzhodu, proti kobaridskemu gradišču, je vojska na Valukovo povelje krenila s ceste v goro.

Zdaj so razumeli, zakaj so morali pustiti konje doma. Po gorskih poteh skozi gozdove so še voli s težavo speljali z najpotrebnejšimi živili in s šotori obložene vprege do naselja Breginj, od tod pa do gorske vasi Robedišče. Vas je ležala sredi gozdov, ki so segali proti jugu do okolice Čedadu.

Na travnikih pri vasi se je vojska utaborila. Niso si prižgali ognjev, da jih ne bi videli v dolini. Odšli so v kočice in si tam skuhal skromne večerje, povečni kašo z suhim mesom. Zaklali

so tudi nekaj volov in si skuhali tečno mesno juho. Pojedli so skoraj vso zalogo živil, ker so računali z obilnim plenom v dolini.

Vojvoda Valuk je poklical vse župane na plemenski posvet in jim razložil svoj vojni načrt. Vsi so ga z navdušenjem sprejeli.

Nato je pozval k sebi tri mladce: Taljuba, Vitana in Bojana in jih z natančnimi navodili poslal kot izvidnike naprej v gozdove. Stekli so po stezi v smeri proti Čedadu — Taljub in Bojan bosa, Vitan s sandalami na nogah.

»Menda ne boš vso pot šklepetal s sandalami poleg naju!« je Bojan opomnil kneževiča.

Vitanu se je obraz stemnil. Pogledal je Bojana, potem še Taljuba, nato pa je s kislim obrazom sedel v travo, sezul sandale in si jih z vrstico privezal na hrbet. Stekel je za tovarišema in se smešno pačil, če je stopil z boso nogo na oster kamen ali če ga je oplazilo trnje.

»Nikoli nisem hodil bos,« se je opravičeval, vendar je napel vso voljo, da je premagal bolečine. Častihlepje mu ni dalo, da bi odklonil častno nalogo, ki mu jo je poveril sam vojvoda...

Ozka steza jih je vodila skozi goste, neprodirne gozdove. Lipe, bukve, orehi in kostanji so se košatili po njih, v ozadju na višje ležečih pobočjih Jalovca in Matajurja pa so rastle temne smreke, jelke in macesni.

Polagoma se je svet spuščal proti dolini. Gozdovi so postajali redkejši, že izsekani. Tu so se mladi izvidniki ločili in prodirali v velikih razdaljah vstric proti dolini. Pomikali so se dalje previdno in spretno kakor divje zveri pri zalezovanju svojega plena...

Mogočna trdnjava Forumjulii — Čedad so jo imenovali Sloveni — se je svetila v medlem luninem svitu in odsevala v reki Nadiži, ki je tekla med skalami skozi močno železno rešetko v mesto in na drugi strani zopet ven. Za debelim zidovjem so se sprehajale straže in skozi line opazovale okolico.

»Hej!« je okliknil stražar na stolpu Slovenskih vrat tovariša pod seboj na obzidju. »Jezdec se bliža od gozda sem čez travnike.«

»Da. Po bližnjicah. Zdaj je na cesti. Semkaj je namenjen. Odpreti mu bo treba.« In stražar je stopil po strmih lesenih stopnicah z obzidja. V velikih, z železom okovanih mestnih vratih je odprl okence in čakal.

Že je pridirjal do mestnega jarka človek na utrujenem konju.

»Kdo si?« ga je okliknil stražar, katerega bradati obraz se je svetil skozi lino v odsevu leščerbe, ki jo je držal pred seboj. Z druge strani mestnega jarka se je oglasil glas nočnega obiskovalca, ki se mu je poznala upehanost:

»Langobard iz Tarčenta. Važno vest prinašam. Sovražnik se bliža. Pokličí takoj vojvodo Gisulfa! Vsak trenutek je dragocen!«

Lina v mestnih vratih se je zaprla. Čez kratek čas so zaropotale verige pridvižnega mostu. Še nekaj trenutkov in konjska kopita so zaklopotala po debelih deskah. Nočni gost je izginil pod obokom mestnih vrat.

Stražnik je stopil kraj konja in ga prijel za uzdo.

»Vojvoda te takoj sprejme,« je rekel gostu. Peljal ga je po ozki, s kamenjem tlakovani ulici do vojvodovega dvorca, kjer je gost razjahal in se opotekel v široko obokano vežo. Tam sta ga že sprejela dva dvorjana in ga — vsak pod eno pazduho — na pol odvlekla po stopnicah navzgor. Povedla sta ga v sobo, kjer so vojvodo oblačili v bojno opravo.

»Pripoveduj kratko!« je takoj zapovedal vojvoda Gisulf, že sivolas, vendar še krepak mož. »Sedi tamkaj na stol!« je še pristavil, ko je opazil veliko izčrpanost prišleca.

Gost se je zrušil v naslonjač in pripovedoval:

»Ob prvem jutranjem svitu sem se odpravil v svoj gozd pod Jalovcem, da posekam nekaj smrek. Že sem dvignil sekiro k prvemu udarcu, ko zagledam živo kačo, ki se vije po gozdni jasi proti Breginjam. Dobro sem razločil svetle lase vojakov. Sloveni so. Po gozdovih se bližajo iz doline reke Soče. Ko sem spoznal, da jih je kakor listja in trave, sem odhitel domov, opozoril svoje ljudi na nevarnost, vzel konja in zdirjal po dolini semkaj, da prehitim sovrage.«

»Vrl človek si,« ga je pohvalil vojvoda in se okrenil k ženi, ki je poslušala poročilo nočnega gosta navidezno mirno in hladno: »Draga soproga! Upam, da se mi posreči pobiti sovražnika, preden doseže naše mesto. V mestu pustim tolikšno posadko, kolikršna zadostuje za njegovo obrambo. Ne boj se ničesar, mesto je dovolj utrjeno, da ga barbari nikoli ne dobe v pest. Če se mi na bojnem polju kaj pripeti, prevzameta vlado najina starejša sinova, Taso in Kako. Našemu majordomu in svojemu kartulariju sem že dal vsa navodila.«

V hladnem obličju štiridesetletne, še vedno lepe žene, se je za trenutek nekaj zganilo ob moževih zadnjih besedah. Kratek, zloben blisk je ošinil moža v oklepu... Ali res misli, da tako hitro izpustim vajeti iz rok?

A že se je obvladala. Hladno je pogledala starega častitljivega majordoma in s ponosno dvignjeno glavo stopila mimo njega k soprogu, ki je pristopil, da poljubi ženo, preden mu pritrdi njegov camerario primo čelado na glavo. Vkljub slovesnemu trenutku je ostal blede obraz vojvodove žene hladen in brezbrizen, ko mu je ponudila čelo v poljub. Vojvoda je zaman iskal topline v njenem zasrtem pogledu, ko se je nagnil k njej.

Vsi dvorni dostojanstveniki, ki so se medtem zbrali v dvorani, da se — kolikor jih ni pripadalo vojvodovemu spremstvu — poslove od gospodarja, so lahko opazili vojvodov razočarani pogled ob neizprosno hladnem vedenju njegove žene. Romilda, gospodovalna ženska in strah vsega dvora, ni imela prijateljev med dvorjani. Edini praepositus Gaidulf je bil vedno na njeni strani... Samo s pogledi so se dvorjani sporazumeli o značaju njune zveze. Nobena dvorna usta niso bila dovolj predrzna, da bi komurkoli zaupala besedico o tem, kar se je godilo med Gaidulfom in Romildo. Zavedali so se demonske moči in brezvestne krutosti te ženske. Že marsikateri plemič, ki se ji je skušal postaviti po robu, je izginil v strašnih ječah pod vojvodsko palačo, kjer je pod železnimi rešetkami grgrala Nadiža...

Vojvoda Gisulf se je s prijaznim pogledom poslovil od svojih zvestih dvorjanov, za besedičenje ni bilo časa.

»Pazi na moj dom!« je še mimogrede naročil staremu majordomu Hrodgaudu, potem so zazvenele njegove ostroge in skozi špalir dvorjanov in služinčadi je v spremstvu svojega ščitonoše odkorakal iz dvorane in po širokih stopnicah navzdol. Pred dvorcem so ga že pričakovale forojulske stotnije — sami krepki, do zob oboroženi bradati možje. Njih vrste so polnile vse ulice trdnjave. V Forumjuliu je ostala ena sama stotnja mož. Več jih mogočna trdnjava ni potrebovala.

V temi — vojvoda je prepovedal prižigati plamenice, da ne bi sovražniku izdali svoje pripravljenosti — je čakal poleg vojvodovega belca njegov dvorni konjušnik in pomagal gospodarju na konja. Po ulicah so zapeketala kopita konj in zagrmela preko pridvižnega mostu. Par za parom je onkraj mostu izginjal v noč.

»Vse je odvisno od tega, da še pred Sloveni zasedemo gozdove v dolini, ki se naslanjajo na hribovje, čez katerega se vali slovenska vojska,« je Gisulf razlagal svojemu vojaškemu poveljniku. »Tam jih počakamo v zasedi in potolčemo, preden se razlijejo po ravnini.«

Magister militum Berthari pa ni bil tega mnenja. Izpod šlema, ki si ga je bil potegnil čez obraz, je zamolklo odgovoril:

»Tvoja Svetlost naj mi ne zameri, če se s tem načrtom ne strinjam. Ne vem, če je gozd primerno bojišče za našo vojsko, ki je vsa na konjih. Saj med drevjem niti z mečem mahiniti ne moremo.«

»Hm. Morda imaš prav. In kaj bi ti predlagal?«

»Skrijmo polovico vojske v gozdovih proti vasi Robedišču. Drugo polovico pošljimo v gozd nad Nadižo, ki sega najdalj proti Forumjuliu. Ko pridejo Sloveni, jih pustimo mimo in jim udarimo za hrbet, kadar se razlijejo po ravnini. Od druge strani jim pritisnejo naši iz gozda nad Nadižo...«

»Krasno! Tvoj načrt je mojstrski. Da, tako napravimo!« se je razveselil Gisulf, ki je bil vedno pripravljen, da odstopi odgovornost za velika dejanja komu drugemu.

7

POČASI in previdno so prodirali po temnem gozdu trije slovenski izvidniki: Taljub, Vitan in Bojan. Prodirali so v veliki razdalji. Le glas vrane je zdaj pa zdaj završčal v gozdu, odgovarjal mu je pisk vodomca in skovikanje sove — to je bilo vse, kar je oznanjalo smer njih poti. Hodili so tiho kakor mačke. Malokdaj je počila suhljad pod njihovimi bosi nogami.

Vitan, ki ni bil vajen hoditi bos, je nekoliko zaostajal za tovarišema, ki sta bila bolj utrjena. Sam pri sebi je večkrat prav krepko zaklel, če je stopil na trnje ali ostro kamenje. Pravkar se je na tihem jezil, da se je ponudil za izvidnika, ko ga ustavi hripavo krakanje vrane spodaj ob robu gozda — znak nevarnosti.

Vitan se je ustavil in trikrat zapiskal kakor vodomec. Visoko v hribu mu je odgovorilo trikratno skovikanje sove — Bojan je razumel, da so dospeli do sovražnika.

Le kje je? Spodaj mora biti — Taljub ga je prvi opazil.

Vitan, ki je hodil v sredi, je ostro prisluhnil. Ali se ni od neked oglasilo prhanje konja?... In zdaj?... Rahlo je zažvenketalo železo ob železo. Da. Tu so. Tam se nekaj svetlika v mesečini! Ali so Langobardi na pohodu?

Ne. Potem bi se slišalo bobnenje konjskih kopit.

V zasedi čakajo!

Seveda. Sloveni so bili pripravljeni na to, da Forojulci zavohajo njihov prihod. Dasi se je slovenska vojska bližala po

gozdovih, vendar ni bilo verjetno, da bi je na tako dolgi poti noben Langobard ne opazil.

Kaj zdaj?

Ko jih je vojvoda Valuk odbral, jim je naročil:

»Zvabili bomo Forojulce v gozdove nad Čedadom. Prej pa moramo vedeti, če nas niso že zavohali in nam pripravili zasedo. Prvi, ki opazi sovražnika, opozori nanj najprej svoja tovariša, potem se takoj vrne, da nas obvesti. Srednji ostane na mestu do našega prihoda, če je sovražnik na pohodu, pa teče previdno pred njim nazaj. Tretji obide sovražnika in obvesti o njem zavznike Obre.«

»Prvi je Taljub,« je razmišljal Vitan. On zdaj že hiti nazaj. Srednji sem jaz, ki ostanem tu. Bojan obide Forojulce in obvesti Obre, ki prihajajo po cesti.«

In Vitan je legel za grmičje in čakal.

Glasovi v gozdu so se množili. Hrzanje konj se je zaslišalo zdaj tu, zdaj tam. Nekje v bližini, morda onstran grmičja se je slišal od časa do časa šepet. Tam je morala biti skrita predstraža.

Vitan je na pol vstal in se previdno pomaknil za dva lučaja po gozdu nazaj. Še ga je krila tema, vendar se je proti vzhodu že svetila svetlejša proga neba skozi drevje.

Polagoma se je svitalo. Mladi Ostroviški je že razločil drevje in grmovje okrog sebe. Blizu njega je vodila precej široka steza skozi gozd.

»Aha! Forojulci pričakujejo, da pridejo naši po tej stezi skozi goščavo. Upam, da ne bodo tako nespametni.«

Zdajci ga je krakanje vrane opozorilo na bližino Slovenov. Na pol se je dvignil za grmom in pogledal nazaj po gozdu. Ničesar ni opazil, vendar se je odzval s svojim piskom. Takoj se je ponovilo krakanje vrane. Po vseh štirih se je splazil nazaj. Ko je prišel za mlado, gosto smrečevje, je vstal. Tu je ležal v mahovju oddelek slovenskih mladcev, vsem na čelu Taljub, ki se mu je režal naproti.

Vitan je sedel zraven njega, prijel za svojo nogo in si ogledal podplat.

»Vsi besi! Zato me je tako bolelo!« je zašepetal in pokazal Taljubu od trnja razrezano peto, iz katere je kapljala kri. A takoj je pristavil: »Seveda, moja nežna nožica se je odvadila tekati bosa, odkar nosi kneževič Ostroviški mehke frankovske škorenjce ali bizantinske sandalice!«

Taljub se mu je posmehljivo nakremžil in ga gledal, kako si je odvezoval sandale s hrbta.

»No, kaj je rekel vojvoda?«

»Zadovoljen je bil, ker ne bo treba sovražnika šele zvabiti v zasedo, ampak je že sam zlezel vanjo.«

»Kje pa je ostala vojska?« je vprašal Vitan. Izdrl je širok nož izza pasu in si odrezal kos bogato nagubane robače. Ovil je z njim krvavečo peto in potisnil nogo v sandalo.

Taljub je zamahnil z roko v široki kretnji in odgovoril:

»Povsod naokrog. Mislim, da so še pred dnevnim svitom s treh strani oklenili Langobarde.«

»In na kaj čakamo, da ne udarimo?« je hotel vedeti Vitan, ko se je zaman oziral po brstečem grmovju in skalah naokrog.

»Na zvezo z Obri,« je šepetaje odvrnil Taljub in tesneje prijel svoj lok: »Valukov glasnik nam bo zatrobil. Tedaj se dvignemo v napad.« Sklonil se je in pritiskil uho k zemlji. »Zdi se mi, da slišim oddaljeno bobnenje. To so Obri, ki prihajajo po dolini Nadiže.«

Mladci naokrog so dvigali glave in si prišepetavali:

»Gredo! Gredo! Obri se bližajo.«

Prisluškovali so tudi Langobardi in slišali bobnenje v zemlji.

»Gredo! Gredo!« In so mislili Slovane.

Zdajci je v gozdno tišino udaril glas bojnega roga.

V trenutku je gozd oživel. Izza vsakega grma, izza vsake skale so skočili oboroženi vojniki, tekli do prihodnjega kritja in — roji strupenih pušic so se usuli na presenečene Langobarde. Že so jih z divjim bojnim krikom od obeh strani napadli čatarji. Z dolgimi meči, velikimi bojnimi sekirami in širokimi noži so sekali po dolgo Bradem sovragu.

Zaman so se Langobardi trudili, da zasedejo konje in strnejo svoje vrste k urejeni obrambi. Od vseh strani so se dvigali Slovani s tal in besno napadali. Nastalo je divje klanje. Konjska in človeška trupla so se valjala v svoji krvi med drevjem in grmovjem. Smrtni kriki so se mešali z bojnimi klici, z žvenketom orožja in topotanjem podivjanih konj.

Skupini okrog vojvode Gisulfa se je posrečilo, da je zasedla konje in se zagnala nazaj proti Forumjuliu. V divjem begu so zaplavali konji preko ravnine proti cesti...

Toda — na pol pota se je četa ustavila kakor ukopana... Na cesti se je prikazala cela vojska divjih obrskih jezdecev in se zakadila proti Forojuulcem. Takrat se je iz gozda ob Nadiži v diru pripodila druga polovica Forojuulcev svojcem na pomoč. Ampak cesta je neprenehoma dovajala množico obrskih konjenikov. Še

in še so se zgrinjali oddelki Obrov preko travnikov in oklenili Forojulce. Vnela se je kratka bitka na življenje in smrt.

Ko je sonce pogledalo izza hrbta Kolovrata, je bil boj končan. Slovenska in obrska vojska se je razlila po forojulski zemlji in plenila, požigala, morila. Prebivalstvo je bežalo v utrjena mesta in gradove, v Forumjulii, Kormin, Neme in Humin. Sela po dolinah so gorela. Volovske vprege — težko naloženi vozovi, polni živeža, dragocenosti in blaga — so se začele v spremstvu Obrov pomikati po cesti ob Nadiži navzgor, v smeri proti Panoniji. Vmes so gnali velike črede goveje živine, pa tudi drobnice.

Čez nekaj dni se je vojska Slovenov in Obrov zgrnila okrog utrjenega Forumjulia in ga začela oblegati. Obrski kagan, še mlad človek, nadut in okruten kakor vsi Obri, si je lastil nekakšno poveljstvo tudi nad Sloveni, čeprav jih je vodil sam vojvoda Valuk. Domišljavi Ober je zahteval, naj Sloveni z naskokom zavzamejo trdnjavo, četudi z velikimi žrtvami.

»Ne!« je odločno odklonil vojvoda Valuk. »Nikoli ne dovolim, da bi se žrtvovali samo Sloveni. Zahtevam skupen napad vse zavezniške vojske. Skupna zmaga, skupen plen!«

Kagan pa je dobro vedel, da je trdnjava pretrd oreh za slabo opremljeno vojsko, ki je brez oblegovalnih strojev stala pred njenimi zidovi. Čakal je, da se Sloveni ujeze in sami naskočijo visoko obzidje.

Tako je poteklo mnogo dni in noči, ne da bi obleganje kakorkoli napredovalo. Ta ali ona četa Slovenov, ki se je čakanja naveličala, je sicer vkljub vojvodovi prepovedi — Sloveni so bili že od nekdaj svojeglavi in stroge podrejenosti niso nikoli priznavali — tvegala včasih kratek naskok, ki pa je bil vselej krvavo odbit. Obri so takšne posamezne naskoke gledali le od daleč. Udeleževali se jih niso.

Že je vojvoda Valuk nekega večera poslal v obrski tabor sla z grožnjo, da se slovenska vojska vrne domov, ako Obri še tisto noč ne privolijo na skupen napad.

Toda poslanec se je vrnil s čudno novico: H kaganu je prišel skrivaj poslanec iz trdnjave. Poslala ga je vdova vojvode Gisulfa, Romilda, z nad vse podlo ponudbo: Sama hoče še to noč odpreti stranska trdnjavska vrata, če ji obrski kagan zastavi svojo besedo, da — jo vzame za ženo.

»Fej! Izdajalka!« se je glasno zgrozil župan Mojslav. Resni obraz vojvode Valuka je izpreletel globok gnus.

»In kagan?« je kratko vprašal.

Poslanec se je zaničljivo posmehnil:

»Kagan — je privolil! Nocoj o polnoči vdremo v mesto. Rdeča luč nam pokaže, kje bodo vrata odprta in stražniki omamljeni.«

»Prav. Še kaj?«

»Kagan sporoča, da posadka v trdnjavi ni velika. Prepušča jo Slovenom, zato naj vdre Sloveni prvi v mesto.«

»Kakopak! Medtem ko se bomo mi še borili, si Obri prisvoje levji del plena, nam pa prepustijo ostanke!« se je glasno jezil Mojslav.

»Kakor vedno!« je pristavil knez Trušenski mirno in tehtno.

Vojvoda ga je pogledal in prikimal. Potem se je ozrl po ostalih županih in kratko zapovedal:

»Pripravite čete še pred polnočjo!«

8

TEMNA NOČ se je zgrinjala nad trdnjavo. Močan veter je butal ob visoko zidovje in tulil in piskal okrog njegovih stolpov. Pregarjal je meglo nad šumečo Nadižo in prinašal iz bližnjega gozda valove glasov, ki so grmeli preko kožnatih in platnenih šotorov slovenskega in obrskega tabora.

V zaklonu neprodorne teme so se zbirale čete Slovenov na travnikih ob taboru. Vihar, ki je divjal v ozračju, je dušil vsak nepreviden ropot bojevnikov.

Natanko o polnoči je iz teme stopila pred vojvodo Valuka straža in javila:

»Rdeča luč!«

»V napad!« je bilo kratko Valukovo povelje.

»V napad!« je ponovil vsak župan svojemu plemenu.

Čete čatarjev ali napadalcev so se odločile in tiho kakor velika senca hudournega oblaka izginile za stražarjem, ki jih je vodil na tisto stran, kjer se je v odprtih stranskih vratih na bregu mestnega jarka videla neznatna rdeča luč. Nobene straže ni bilo videti na tej strani mestnega obzidja. Dvanajstotica mož je privlekla iz dveh smrekovih debel stesano brv. Zabredli so v globoko vodo, jo spretno preplavali in nastavili brv na drugi breg. Že so tekle urne noge bojevnikov preko brvi.

Še preden so se mogle priključiti ostale slovenske čete, so od strani zatopotala kopita obrskih konj. Močna konjenica je zasedla ves breg tja do ceste nasproti glavnih mestnih vrat.

Iz mesta se je začul krik in vik in žvenket orožja — slovenski čatarji so se spoprijeli s forojulsko posadko.

»Jugur Apsih! Vderi za njimi in odpri mi glavna trdnjavska vrata!« se je slišal kaganov glas iz vrste čakajočih Obrov.

Od Obsrke konjenice se je odločil močan oddelek. Razjahali so, izročili konje tovarišem in žvenketaje z ostrogami stekli za Sloveni čez brv. Eden izmed njih je sredi brvi zdrsnil in padel v vodo. Ker so bili Obri splošno slabi plavači, mu na njegove obupne krike ni nihče priskočil na pomoč. Moral je utoniti vpričo cele obsrke vojske.

Kmalu so zaropotale verige pridvižnega mostu in obsrka konjenica je vdrla v mesto, za njo pa še slovenske čete. Po mestu se je začelo zverinsko klanje, mučenje in ropanje. Obri in Sloveni so vlačili iz hiš dragocenosti, živež, opojne pijače in na pol gole ženske. Na ulicah so si kurili ognje, si pekli ob njih prašiče, drobnico in kokoši in zalivali jed z obilno pijačo. Kmalu so bili pijani vsi vprek, stari in mladi, Obri in Sloveni. Iz temnih skri-vališč so spet in spet vlačili od groze in obupa na pol mrtve ženske in jih posiljevali kar vpričo vseh... Materam so trgali otroke iz rok in jih neusmiljeno ubijali pred njihovimi očmi. Mnoge so žive metali v šumečo reko.

Nad skalnim bregom Nadiže so se utaborili mladci. Kurili so velik ogenj in pekli na njem vola in nekaj mladih praseta, ki so jih ugrabili v hlevu premožnejšega Forojulca. Iz kleti istega gospodarja so si privarili sodček žganja, ki jim je vsem mešalo glave. Taljub je bil s svojo trušenjsko četo in s ptujskimi tovariši: Žitogojem, Bojanom, Velimirom in Milivojem tudi med mladimi borci. Ni še bil toliko pijan, da ne bi mogel opazovati početja okoli sebe. Sedel je na skali poleg prijetno dišečega pečenega praseta in rezal tovarišem velike mastne kose z njega. Zraven je brundal melodijo, ki sta jo Bojan in Velimir piskala na vrbove piščali. Žitogoj je sedel poleg njega na tleh, se naslanjal na skalo in trgal z zdravimi zobmi meso s pečenega prasetovega stegna. S polnimi usti je zamomljal:

»Poglej našega milega Milivoja, kako se je razživel!« In pokazal je na Milivoja, ki se je pod vplivom zaužitega žganja otresel svoje boječnosti in neodločnosti in se pomešal med mladce, ki so okrog ognja plesali divje kolo. Milivoj se je med njimi zvijal in spakoval, skakal in se smejal, da je v razposajenosti vse prekosal.

Taljub je pogledal v tisto smer, in nož, s katerim je odsekal pečenemu pujsku še drugo sočno stegno, mu je padel iz rok ob prizoru, ki ga je ugledal mimo plesočih mladcev. Od trga sem se je bližal po ozki ulici, razsvetljeni od ognjev, spreved pijanih

mladih Slovenov, od katerih je sleherni vodil s seboj ob vsaki strani po eno mlado dekle. Raztrgana oblačila, razmršeni lasje in objokani obrazi deklic so pričali o grozotah, ki so jih prestajale.

Na čelu temu sprevodu je stopal — z obrazom razpaljenim od strasti in pijače — kneževič Vitan Ostroviški. Korakal je med razposajenim petjem in rjoventjem spremljevalcev naravnost k ognju mladev, ki so pozdravili sprevod z glasnim vriščem.

Vitan se je ustavil pred Taljubom, ki je izpod oteklih vek buljil vanj in v njegovi na pol goli spremljevalki. Kneževič je stisnil dekle ob svoji levici k sebi, z desnico pa je pahnil drugo dekletce Taljubu v naročje:

»Evo! To sem ugrabil za tebe, prijatelj! Daj mi v zameno tistole prasetovo stegno! Lačen sem.«

Prijel je stegno in ugriznil vanj, da se mu je mast pocedila po goli bradi in po odpeti robači na gole zagorele prsi. Sédel je na tla poleg Žitogoj in potegnil svojo ugrabljenko za seboj.

Taljubu je bilo nerodno. Temnolasa Forojulka, ki mu jo je bil Vitan pahnil v naročje, je obsedela na njegovih kolenih in tiho ihtenje ji je stresalo drobno telesce. Taljubu je zagomazel po udih čuden občutek. Rahlo je odrinil dekle iz naročja na skalo poleg sebe. Pri tem mu je zdrsnila pečenka s skale na tla. Sklonil se je in pobral pečenko in nož. Odrezal je kos in ga pomolil dekletu pred obraz:

»Na! Jej!«

Boječe ga je pogledala in molče stresla z glavo. Iz velikih zelenkastosivih oči so ji neprestano lile solze.

»Mogoče je žejna,« je dejal Žitogoj. Vstal je in se pomešal med pивce, ki so oblegali sod z žganjem. Kmalu se je vrnil z rogom, polnim pijače.

»Ali boš pila?« je pomolil rog pred dekleta.

Z gnusom se je obrnila proč.

»No, bova pa midva,« je rekel Taljubu in mu podal pijačo.

Taljub je napravil nekaj globokih požirkov in mu vrnil rog. Čutil je žgočo tekočino v želodcu, v nogah so ga že bolele žile, v glavi se mu je vrtelo, da se je vse gugalo okrog njega.

»Za dekleta prinesem kaj boljšega,« se je ponudil Žitogoj in z majavim korakom stopil do sosednjega ognja, ki so ga kurili Obri. Pekli so bravino in jo zalivali s sladkim vinom iz južnih krajev, ki so si ga privalili poln sod. Žitogoj je pomolel točaju svoj rog. Ober mu ga je dobrovoljno napolnil do roba.

V tistem trenutku se je dvignil od vojvodove palače sem velik vrišč in nečloveško rjojenje iz ženskih grl. Nekaj pijanih obrskih vojakov je vleklo čez ulico skupino lepo oblečenih žensk — dvorjanic. Med njimi je najbolj vreščala in se branila, vsa v dragocenih tančicah in zlatu, vojvodova vdova Romilda...

Privlekli so jo k ognju. Njena dragocena obleka je bila v cunjah, lasje razmršeni, odcveli obraz ves spačen od groze in togote. Obra, ki sta jo vlekla, sta jo pahnila proti možem ob ognju in eden izmed njiju je spregovoril:

»Tukaj imate njeno vojvodsko svetlost, ki je hotela biti žena našemu kaganu — he, he, he! Res mu je bila žena — pa le za nekaj trenutkov. Potem je priletela iz kaganove postelje — nam v naročje. Zdaj pa jo izročamo vam z njenim spremstvom vred. Kadar se jih vi naveličate, tako je naročil presvetli kagan, jih oddajte tistim, ki čakajo nanje pred trdnjanskimi vrati! Tam že stoji tik mostu poslednji ljubček lepe Romilde — he, he, he!«

Ostudno se je zarežal Mongol in odklamal nazaj proti palači, za njim njegovi spremljevalci.

Prizor, ki je temu sledil, je bil tako ostuden, da se je Žitogoj dvignil želodec. Obrnil se je in se vrnil k svojemu ognju. Tam je stal s smrtnobledim obrazom Taljub in pijano buljil v početje Obrov.

»Hej! Taljub!« ga je poklical Vitan, »kaj buljiš v stare babe! Saj imaš poleg sebe mlado lepotico! Objemi jo, če je v tebi kaj moža!«

Taljub se je stresel in odtrgal zmedeni pogled od ostudnega gomazenja polgolih teles. Bil je bled, da se ga je Žitogoj kar ustrašil in mu brž ponudil poln rog sladkega močnega vina:

»Pij, da ne boš tako bled!«

S tresočo se roko je Taljub segel po rogu in pil hladno sladko pijačo v dolgih požirkih. Potem je zamotovilil z rokami, se ujel za mladenko poleg sebe in se sesedel na tla za skalo ter v krčevitem prijemu potegnil dekle za seboj v skalni previs... Nezavestno je dekle obležalo poleg njega.

OB PRVEM jutranjem svitu se je Taljub zbudil zaradi močnega sunka. Ko je odprl oči, je opazil, da se je z obupanim krikom dvignilo dekle poleg njega... Njena gola roka z zlato narokvico je stisnila raztrgano obleko k sebi. V trenutku se je

zavedel, kaj se je zgodilo. Vročina mu je udarila v lica in zatisnil je oči. Občutek globokega sramu ga je vsega zajel.

»O, Živana! Ko bi ti vedela...! Kako naj ti še stopim pred oči!?»

Krčevito se je okrenil k skali in skril obraz v dlani. Solze studa nad samim seboj so mu zalile oči.

Tedaj je za njegovim hrbtom pljusnilo spodaj v šumeči reki. Planil je in pogledal po skalnatem bregu navzdol... Med valovi se je za trenutek pokazala gola roka z zlato narokvico... Potem ni videl ničesar več... Dekletce ni preneslo sramote...

Vstal je in noge so se mu tresle. Ozrl se je. Vse križem so ležali in spali bojovníki ob ugaslih ognjih. Žensk ni bilo več med njimi. Ali je v svoji pijanosti samo sanjal o ostudnih prizorih te noči?

Stopil je med skalami navzdol do vode in si zmočil vročično zardeli obraz in glavo, ki ga je neznosno bolela. Zaželel si je hladne kopeli. Že je odpel široki usnjen pas in vrgel kratke platnene hlačke raz sebe, ko mu obstane pogled nekaj sežnjev dalje na produ: kup s krvjo oblitih, strašno razmesarjenih mrličev! Tako so znali mučiti in mesariti samo razdivjani Obri!

Stresel se je in se brž zopet oblekel. Voda se mu je zagnusila. Ni bil še vaju takšne gnusobe... »Novinec sem,« je pomislil in se brž ozrl po bregu navzgor: »Če bi me Vitan videl, bi se mi posmehoval,« ga je prešinilo.

Sklenil je, da pojde iz mesta in se okoplje višje ob reki, tam zunaj na polju, kjer ni mrličev in ni krvi...

Splezal je preko proda in skalovja navzgor, pobral svoj lok, tulec in ščit in se previdno prestopal čez speče vojnike. Pri tem je opazil, da so Obri izginili. Vsenaokrog je videl le speče Slovence. Čul je hrumenje v notranjem mestu in napotil se je po ozki ulici proti vojvodovi palači. Tam je dolg sprevod polnil trg in vso ulico proti mestnim vratom: Obri so gnali iz mesta ujetnike. Gnali so le mlade, močne ljudi — starce in slabice so že vse pobili. Med ujetniki so vozili tudi težko naložene vprege, polne živeža, dragocenosti in drugega blaga. Torej so porabili zadnji del noči — medtem ko so Slovenci spali kakor ubiti — za temeljito ropanje po mestu! Slovenci pa naj pobirajo ostanke za njimi — kakor vedno!

Tamle so jahali v sprevodu ujetnikov pešcev štirje vojvodovi sinovi: Taso, Kako, Rodoald in Grimoald, za njimi nekaj obrskih stražnikov na konjih. Nato zopet ujetniki pešci — dvanajst do petnajstletni dečki, ki so jih Obri namenili za prodajo trgovcem

s sužnji. Skoraj vsi so bili objokani in plašno so se ozirali po mrličih na okrvavljeni ulici.

Taljub se je ob njihovi strani prerinil do mestnih vrat. Med vrati je sprevod obstal. Kaj je bilo tam na mostu?

Taljub je s težavo prodiral mimo jezdecev in obstal na mostu kakor ukopan. Onkraj mestnega jarka, od mostu pa po vsej široki planjavi okrog trdnjave, je preko noči zrastel strahoten gozd: Drug poleg drugega so stali tu v tla zabiti ošiljeni koli, na vsakem izmed njih — predrta forojujska ženska ali trupelece otroka...

Taljubu so se pošibila kolena. Prevzela ga je tolikšna slabost, da se je zbal omedlevice. S silo se je preril do konca mostu. Zdaj je videl, kaj je ustavilo sprevod: Kraj mostu, na prvem kolu, je opazil tisto v tančice in zlato oblečeno žensko, ki so si jo ponoči podajali Obri iz naročja v naročje. Ujeti Forojulci so se ustavljali ob njej — vsak je hotel mrtvi izdajalki pljuniti v obraz...

Taljub se je ozrl po njenih sinovih, ki so bili prisiljeni, da so tik za množico ustavili konje. Vsi štirje so smrtnobledih obrazov strmeli v mrtvo mater — izdajalko Romildo.

Mladega Slovena je stresla groza in spustil se je s ceste v tek proti slovenskemu taboru. Tam je še vse spalo. Poiskal je ujčev šotor, kjer je imel v bližini privezanega konja, lepo venetsko plemensko kobilo. Uplenil jo je bil v selu blizu Forumjulia. Kobila je bila bela, le na nogah je imela črne lise. Poznala je že svojega novega mladega gospodarja in veselo zahrzala, ko ga je zagledala. Taljub jo je pogladil in naslonil glavo na njen vrat.

Dolgo je stal tako. Ni si upal pogledati proti trdnjavi. Ko je vendarle dvignil glavo, je bila cesta ob Nadiži že prazna. Iz trdnjave so v skupinah prihajali Sloveni proti taboru.

Kmalu se je nad trdnjavo dvignil dim — zažgali so jo! Pošastno se je valil gost črn oblak preko zidovja in se zvijal med strahotnim gozdom nakoličenih trupel.

Taljuba je stresla zona. Odvezal je konja in ga šel napajat.

Sonce je stalo že precej visoko na nebu, ko so Sloveni pospravili svoj tabor in se pripravili na odhod. Z jezo v srcu so ugotovili, da so jih Obri spet ukanili, jim odpeljali najboljši plen izpred nosu in izginili.

»Zato so nas sinoči tako radodarno zalagali z vinom in *žganjem!« je godrnjal knez Ostroviški in pripenjal uplenjenemu

konju sedlo. Bil je močan konj rjavec, sposoben nositi težko gmoto Ostroviškega poleg ženske, ki jo je ugrabil stari ženskar.

Trušenjski je molče oberoč dvignil zloženo šotorsko platno in ga vrgel na volovsko vprego. Taljub je pobral še nekaj uplenjenega blaga s tal: s srebrom in zlatom okovane ščite, meče in čelade in lepo železno srajco, na prsih okrašeno s srebrnimi ploščicami. Na bojišču pod gozdom jo je bil slekel padlemu mlademu langobardskemu ščitonosc, ki mu je bil predrl vrat s svojo puščico.

»Obleci si svoj vojni plen in ga nosi za spomin na svoj prvi vojni pohod!« se je oglasil ujec Trušenjski in prijel za vajeti konja, ki mu ga je držal strelec njegove župe.

Taljub je pogledal kneza in molče stresel z glavo. Vitani je na drugi strani s pomočjo Žitogoja, ki je hotel ostati pri prijatelju Taljubu, nakladal na voz sodček sladkega južnega vina. Začuden se je ozrl na Taljuba in vprašal:

»Zakaj pa ne?«

»Na golo kožo ne bom oblačil železne srajce!« je nejevoljno odgovoril Taljub... Da se mu je uplenjena srajca gnusila, ker se je njenih svetlih ploščic držala strjena kri ubitega sovražnika — tega borec novinec ni hotel priznati. Temno, skoraj sovražno je pogledal mladega Ostroviškega, da je temu zastala posmehljiva beseda na jeziku. Potem je okrenil svoj blede, tega dne nekoliko zabuhli obraz, pobral s tal nekaj uplenjenih svilenih forojulskih praporov in jih vrgel vrh vsega drugega na voz. Stopil je okrog voza k svoji belki, vrgel nanjo volneno odejo in jo zajahal. Zagledal se je preko pripravljenih čet nekam v daljavo, proti goram. Njegov pogled se je umikal pogledom prijateljev.

Tam spredaj nekje se je oglasil glasnikov rog. Na čelu vojske se je prikazal na konju vojvoda Valuk in odrinili so po cesti proti goram, proti domu.

Na ovinku so se vojniki zadnjikrat ozirali proti goreči trdnjavi in grozotam okrog nje.

Taljub se ni ozrl. Stisnjenih obrvi je jahal poleg Vitana na čelu trušenjskih mladcev. Zvesti prijatelj Žitogoj je molče stopal poleg njegovega konja.

Čim bolj so se bližali domačim goram, tem bolj je bledele Taljubovo obličje. Ko je med četami vstajala slovenska pesem, ko je mladina z vriskanjem pozdravljala domačo zemljo, je Taljub še vedno molčal.

ŽE V DOLINI Ziljice in Zilje je legla vračajočim se Slovenom čudna tesnoba na srca: Nikjer nikogar, da bi jih slovesno sprejel? Nobenega veselja nikjer ob povratku z zmagovitega bojnega pohoda?

Borci so se v skrbeh spogledovali.

»Nekaj ni v redu...« je godrnjal Ostroviški. »Saj nas sprejemajo povsod le otroci! Žensk ni nikjer na izpregled!«

Trušenjski, ki je jahal poleg njega, je molče prikimal. Redkobeseden, kakršen je bil, je svojo bojazen obdržal zase.

Pri gradišču, ki je nastajalo na ruševinah rimskega mesta Santicum in so ga Slovenci začeli imenovati Beljak, so se odločile čete Lurnske ali Turske župe in se obrnile ob Dravi navzgor proti zahodu. Čete ostalih žup so se na čolnih in na brodu prepeljale čez Dravo.

Ko so tu čakali na prevoz, z vozovi, polnimi vojnega plena, se je vojvoda Valuk pridružil prijatelju Trušenjskemu in ga tiho vprašal:

»Kaj misliš, kaj naj pomeni čudni sprejem? Zakaj se skrivajo ženske pred nami, kjerkoli gremo mimo?«

Trušenjski ga je resno pogledal.

»Vem, da se oba bojiva iste nesreče. Glej, oni starček tam na njivi gotovo ve, česar mi ne vemo. Ali naj ga vprašam?«

Valuk je že dvignil roko, da ga zadrži. Potem je stisnil obrvi in dejal odločno:

»Vprašaj! Ta negotovost je že neznosna!«

Trušenjski je obrnil konja in ga zapodil proti njivi, na kateri je stal starec in opazoval prevoz vojske.

»Ali boš njivo prekopal?« ga je nagovoril knez.

Starček je skomignil z rameni in odgovoril:

»Zakaj bi jo prekopaval, ko nimam kaj sejati!«

»Ali v vaši zadrugi niste prihranili semenja?«

»Seveda smo ga, ampak Obri so nam vse pobrali.«

»Obri?«

»Nu, da! Obri! Ali ne veš, da so našo zemljo preplavile obrske čete, kakor hitro ste borci odšli nad Forojulce?«

»Tako tedaj — Obri! In ropali so po naših krajih?«

»Vse so nam odpeljali: živež, živino — celo nekaj mladih deklet... In vse ženske so posilili. O, letos slovenska zemlja ne bo rodila — rodile pa bodo slovenske žene — Obrom! Karkoli so dosegli, vse je bilo njihovo — prekleti prasci!«

Starec je pljunil po strnišču in odšel po stezi proti selu. Knez Trušenjski je obsedel na konju kakor kip. Naposled se je vendarle vzdramil in obrnil žival.

Ves bled se je vrnil.

»Nu?« ga je nestrpno sprejel vojvoda.

»Za našim hrbtom so vdrli pesjani v deželo!«

»Vsi besil!« je siknil vojvoda in vzpodbodel konja na brod — Trušenjski za njim. Pridružil se jima je še Ostroviški.

Tisti, ki so stali v bližini, so slišali knezovo poročilo. Kakor blisk je zajela strašna vest vso vojsko. Kdorkoli je imel ženo, sestre ali hčerke, mu je legla težka mora na srce. Pri brodu in ob čolnih se je začelo prerivanje: Vsa plemena so se pomešala med seboj. Mnogi so se naveličali čakanja, da pridejo na vrsto za prevoz. Poskakali so v spomladansko naraslo Dravo in jo preplavali, saj so bili skoraj vsi Sloveni dobri plavači in za mraz neobčutljivi.

Vitan Ostroviški je bil prvi, ki je prinesel hudo vest med mladce Trušenjske župe.

»Fantje! Obri so za našim hrbtom gospodarili po naši zemlji. Pravijo, da so vsa dekleta odpeljali.« In pogledal je Taljubu v oči.

Taljubove lepe oči so se razširile v grozi. V trenutku se je otesel brezčutne odrevenelosti, ki jo je kazal vso pot. Molče je zasukal konja in zajahal v Dravo. Ostali mladci so plavali za njim. Ko je s konjem dosegel drugi breg, je pognal žival v dir. Za svojo četo se ni več zmenil. Le Živana mu je bila pred očmi... Ostudne obsrke spake so jo obkrožale in segale po njej... Dirjal je in dirjal. Dohajal in prehiteval je četo za četo. Izogibal se jim je na travnike in njive, iskal bližnjice in drvel zopet po cesti. Ni še dosegel Vrbskega jezera, ko mu je kobila onemogla. Razjahal jo je, vzel volneno odejo z nje in jo skrbno pregrnil. Za uzdo je vlekel svojo belko dalje. Prehitel je že vse povratnike, nikogar ni bilo več pred njim.

Že se je zasvetila v daljavi gladina Vrbskega jezera. V naselbini Vrba se je ustavil, da nakrmi konja, ki že od jutra ni ničesar užil. Pokazali so mu hram sredi sela, kjer je prebival starešina zadruge. Starešina — sivolas starček — je z vnukom v naročju sedel na klopi pred hramom.

»Dober večer, oče starešina!« je nekoliko plaho pozdravil Taljub.

»Dober večer naj ti dajo bogovi! Od kod pa ti, mladec?«

»Iz vojne.«

»Kaj? Kje pa so drugi?«

»Za menoj prihajajo.«

»Ej, da bi nikoli ne bili šli? Ne bi nas bili pesjani izropali. No, stopi bliže! Rad bi te pogostil — gosta pošiljajo bogovi. Ali kaj, ko je vse naše shrambe izpraznil pesjan. Nekaj toplega kozjega mleka ti bo vendarle nalila gospodinja. Koze so nam pustili, krave pa vse pobrali. Ne vem, kaj bo zdaj z nami. Vsak dan smo si želeli samo to, da se vrne naš vojvoda. On je najmodrejši med nami, on nam bo prav svetoval. Ali je še živ in zdrav?«

»Živ je in zdrav tudi. Še davi sem ga videl, ko je zajahal na brod, da se prepelje čez Dravo.«

»Zahvaljeni bogovi! Nu, pelji konja v hlev — saj je prazen! — in daj mu jesti sena, oves so nam s konji vred pobrali oni nebodijhtreba.«

»Hvala, oče starešina! Če mi dovoliš, privežem konja kar tukajle ob ograjo in mu prinesem sena. Ne utegnem se dolgo muditi, skrbi me, kaj se je zgodilo doma.« Zadnje besede je izrekel že prav tiho.

Starček je prikimal. Z otrokom na rokah je vstal in stopil na vežna vrata, medtem ko je mladec odhitel na pod po seno.

»Mati!« je zaklical starec. »Tu imamo gosta, prvega povratnika iz vojne. Daj mu čašo toplega mleka!«

»Vojnik!« je veselo zaklicala starka. »Vojniki se vračajo!« Toda umolknila je, ko je opazila na obrazih svojih snah in hčera namesto veselja edinole — strah.

»O, prekleti pesjani!« je vzdihnila starka.

Nalila je iz kotlička nad ognjiščem mleka v čašo in ga nesla gostu.

Pristopila je k Taljubu, ki je nastiljal pred konja seno, in mu izročila čašo z mlekom.

»Bogovi so s teboj, sinko! V kateri župi si doma?« je radovedno vprašala starka.

»V Trušenjski.«

»In kje je tvoj dom?«

»Na Trušnjah.«

»Torej je knez Trušenjski tvoj oče?«

»Ne. Moj ujec je.«

»Hrabrega ujca imaš,« se je oglasil starček.

Taljub je samo pokimal. V globokih požirkih je pil vroče mleko, ki ga je čudovito poživilo. Potem je vprašal:

»Ali ste kaj slišali o Trušnjah? So bili tam tudi Obri?«

Starček in starka sta odkimala.

»Nič nismo slišali,« je rekel starec.

»Obri so bili povsod. Le najbolj utrjenih gradov in gradišč niso zavzeli,« je pristavila starka.

Taljub je pogledal tako žalostno, da se je starki v srce zasmilil.

»Pravijo, da so Trušnje zelo utrjene,« ga je poskušala tolažiti.

Taljub je povesil oči. S težavo je zadrževal solze strahu. Vrnil je prazno čašo, se zahvalil starčkoma in zajahal konja.

»Zdravi ostanite!« je želel in odjahal.

»Srečno!« mu je želela starka.

Starček pa je še zakričal za njim:

»Če hočeš iti po bližnjici, zavij s ceste na levo, še preden prideš v Poreče. Mimo Blatograda in Krnskega grada pripelje pot naravnost na Trušnje.«

Taljub je jezdil v korak. Ni hotel povsem uničiti konja. Zadrževal pa ga je tudi strah, strah pred odločitvijo: Kaj se je zgodilo z Živano?

Ali naj počaka na ujca?

Ne. Negotovost je bila mučnejša od strahu. Jahal je po starčkovem nasvetu in pri Porečah zavil s ceste na kolovoz. Temnilo se je že, ko je jahal mimo utrjenega Blatograda. Na Krnskem polju ga je že dohitela noč. Le za hip se je ozrl na Krnsko goro in na visoke okope okrog Krnskega gradu sredi gore. V trenutku je šla skozi njegovo zavest poplava lepih spominov na dneve, ki jih je tam preživel.

Prebrodil je Glino na znani plitvini, se izognil močvirju in nadaljeval pot po cesti skozi ostroviške gozdove naravnost proti Krki. Na bregu Krke ni več iskal plitvine. Nestrpno je pognal konja v deročo vodo.

Na drugem bregu ga je izpodbodel in jahal v dir proti Trušnjam. Pri velikem hlevu pod gradom je razjahal in potrkal na okno. Iz hleva se ni nihče oglasil. Potegnil je konja za seboj in odprl hlevska vrata.

Neprodirna tema in gluha tišina!

Hlev je bil prazen...

Pogledal je v hram, kjer so spali krščeniki — vse prazno. V vegastih kočah zadrugarjev prav tako. Prijel je konja za uzdo in ga peljal k skrinji pred hlevom, kjer so spravljali oves za dnevno uporabo... Skrinja je bila skoraj popolnoma prazna. Komaj da je po koteh nagrabil nekaj pesti žita.

Nakrmil je konja in se po strani ozrl navzgor na temno gmoto gradu... Zakaj ni že zdirjal navzgor? Kaj se tu obotavlja s krmljenjem konja? Ali se ne trese sleherna mišica na njem od nestrpnosti in od strahu?

Ko mu je konj polizal zadnje zrnje z nastavljene dlani, ga je Taljub potegnil h koritu pod hribom in ga napojil. Šele potem je nadaljeval z njim pot proti gradu. Utrjena vrata so bila nedotaknjena — torej? Obri niso napadli gradu?

Ampak vrata so bila na široko odprta — nezastražena!

Zdajci je Taljub pospešil korak. Zadnjo polovico poti je že skoraj tekkel poleg konja. Ves upehan se je zgoraj ustavil pred breznom, ki je zijalo med potjo in dvignjenim mostom. Pobral je kamen in ga vrgel ob most, da je zabobnelo.

Nič!

Zopet je pobral kamen, večji od prejšnjega. Z vso močjo ga je treščil ob hrastove mostnice. Zabobnelo je še močneje.

V lini grajske stražnice se je pokazala luč. Kmalu nato se je čul odondod glas žene stražnega poveljnika:

»Kdo je?«

»Jaz, Taljub, knezov nečak. Odprite brž!«

Trajalo je še precej dolgo, dokler niso zaškripale verige pridvižnega mostu in se je most nagnil čez brezno.

Taljub je stopil s konjem vred na most pred grajska vrata. Še trenutek in vrata so se na široko odprla. Ob njih je stala z leščerbo v roki Nadja, žena stražnega poveljnika. Na drugi strani vrat sta se dve krščenici umaknili konju.

»Dober večer!« je pozdravil Taljub in čutil je, da so mu zobje zašklepetali od strahu pred odločitvijo.

Odgovorilo mu je le pridušeno ihtenje mlade žene. Krščenici sta se mu molče priklonili s prekrižanima rokama. Taljubu se je stisnilo grlo. Položil je roko ženski na ramo in jo trdo stresel:

»Kaj je, Nadja? Povej vendar, kaj se je zgodilo!«

Nadja je spravila iz sebe grgrajoč glas. Potem se je sesedla na stopnico pred vhodom v stražni stolp, oklenila z rokama kolena, nagnila glavo globoko nanje in glasno zatulila.

Taljub je privezal konja na ograjo. Roke so mu trepetale, da je s težavo zavozljal vajeti.

Nato je skočil po stopnicah v vežo. Zdelo se mu je, da je videl tam v temi več svetlih lis — obrazov.

Vsi so se mu umaknili...

»Dajte luč!« je zakričal že ves besen.

Čulo se je drsanje bose noge. Nekdo je dregnil s smolenico v žerjavico na ognjišču. Zadišalo je po smoli in dimu. Smolenica je vzplamenela, poleg nje se je zasvetil pegasti obraz rdečelase krščenice.

Taljub se je ozrl po veliki veži. V ozadju se je stiskala skupina preplašenih domačih žensk, zadružnic, ognjiščank in krščenic.

Mladec je stopil proti stari knežni Vojislavi, teti kneza Trušenjskega, se ji poklonil in prosil:

»Teta, lepo te prosim, povej, kaj se je zgodilo! Slutim nekaj strašnega!«

»Vse kar slutiš, sinko, ni nič proti resnici,« je odvrnila starka z votlim glasom.

»Kje je kneginja?«

»Ponosna Rada je odšla prostovoljno v nav, ker ni prenesla sramote. Pokopali smo jo na žalah že pred dvema tednoma — kakor tudi vso grajsko posadko, ki so jo pobili Obri.«

»In — in — Živana? Kaj je z Živano?«

»Ni je. Obri so jo ugrabili.«

»O!« se je izvil stok iz Taljubovega stisnjenega grla.

Potem je odtaval ven v temo.

Stopil je h konju in pritisnil glavo k njegovemu vratu. Ihtenje ga je streslo. Le noč je videla solze, ki so mu privrele iz oči. Dolgo je stal ob konju in tiho jokal. Žival je — kakor da bi čutila z njim — obrnila glavo in ga obliznila po golem hrbtu.

S stopnic pred stražnico, kjer je še vedno čepela Nadja, so med glasnim ihtenjem prihajale tožbe nesrečnice:

»O, bogovi! Samo on je kriv vse nesreče, on — Suhlin — moj mož! O, Suhlin! O, bogovi!... Trdil je, da enega izmed Obrov pozna, da so prišli trije Obri na prijateljski obisk... Oh! Ko je bil most spuščen, jih je skočilo nanj kar dvajset — dvajset pesjanov, dvajset besov! O! Suhlin! O!«

»Bogovi! Strašno ste me kaznovali! Razžalil sem Vesno, boginjo ljubezni... In vzela mi je ljubico, sirotico Živano...« je tožil Taljub v svojem srcu.

Zdajci je njegovo deško srce presunila še druga bolečina: Jastrebi!!

Kje je njegov ljubi vranec?

Pustil ga je bil spodaj v hlevu, ko je odšel na vojno. A hlevi so zdaj prazni! Vzeli so mu konja, ki ga je bil sam vzgojil. Oče mu ga je podaril ob štirinajstem rojstnem dnevu. Jastreb je bil

vse njegovo imetje. Vsi tovariši so mu zavidali krasnega vranca. Vsi so ga hoteli jahati, a Jastreb je vrgel s sebe vsakogar razen svojega gospodarja, Taljuba. In zdaj so ga vzeli z drugimi konji vred pesjani... Kaj so storili z njim, da so ga ukrotili? Ali so ga pretepali? Zvezali z drugimi konji? S silo odvedli?...

Taljub je z obema rokama objel lepo glavo svoje krotke kobilice. Pogladi jo je po gobcu in ji šepetal:

»Ti nisi divja kakor Jastreb, ti si krotka. Za Golobico te bom klical. Oh — hotel sem te podariti Živani!...«

In zopet so mu privrele solze po licih. Potem je stisnil pesti. Ne, ne bo jok! Kaj si bodo mislili drugi, če pridejo in ga vidijo! Vsak trenutek lahko pridrvi ujec domov. Uganil bi skrivnost, ki je bila med Taljubom in Živano, če bi ga dobil tako obupanega.

Mladec je z roko obrisal solze. Razgrnil je odejo po konju, odvezal vajeti in peljal konja na drugi konec dvorišča v hlev, kamor so — poleg uјčevega konja, ki je bil tam vedno pripravljen — po navadi spravljali konje gostov, če so prijahali na grad. Zdaj je bil grajski hlev seveda tudi prazen. Taljub je postregel svoji Golobici in zlezel po lestvi na podstrešje, ki je bilo natrpano s senom.

Komaj je legel, je zaslišal na dvorišču hrup — knez je prišel. Spremljal ga je koseg Trušenjske župe, Žugoj. Taljub ga je spoznal po glasu. Tako tenak, piskajoč glas je imel samo on. Bil je zoprni človek: vsiljiv in priliznjen, vedno prijazen. Toda Taljub ga je globlje poznal. Žugoj je bil grabežljiv človek, sebičen in skop. Ko so plenili po Forojulskem, je bil med najbolj spretnimi plenilci. Za zlatnik bi prodal svojo dušo besom. Nikoli se ni zgodilo, da bi plen delil s kom drugim. Njegovi strelci so odpeljali polne yozove nagrabljenega blaga na njegov dom.

»In tega človeka si izbere ujec za spremljevalca!« si je mislil Taljub.

Mladec ni razumel, da je bil knez, odkar je bil slišal novico o ropanju pesjanov za hrbtom slovenske vojske, v prav takšnem, ne, v hujšem strahu zaradi svoje družine kakor Taljub. V takšnem stanju se pač ni zmenil za to, kateri izmed kosezov se mu je pridružil za spremljevalca, ko se je ločil od svojih čet. Kakor brez uma je dirjal proti domu. Komaj da je konju privoščil toliko oddiha, da se ni zrušil pod njim.

Ko je prijahal na grad in so ga sprejele ženske, med katerimi je s pogledom zaman iskal ženo in hčer, je takoj zaslutil najhujše. Obraz mu je smrtno prebledel. Stara knežna Vojislava

mu je stopila naproti, ga objela in poljubila, prijela za roko in ga molče odpeljala mimo krščenic in drugih žensk po stopnicah navzgor.

Nihče ni šel za njima.

11

OB PRVEM dnevnem svitu se je Taljub izkopal iz sena in zlezel po lestvi v hlev. Glava mu je bila vsa omotična. V srcu mu je iznova zaključevala bolečina. Sam sebi se je čudil, da je mogel ob njej spati. Seveda je bil od vseh naporov preteklega dne zelo izmučen in — mlad je bil pač.

Vzel je v hlevu vedro in stopil z njim na grajsko dvorišče. Spustil je vedro v globino, da si zajame vode. Ko je privlekel polno vedro na dan, se je opljuskal po telesu, si izmil senene drobce z obraza in las in prelil ostalo vodo v manjše vedro, da jo ponese konjem v hlev.

Kar zasliši korake po veži — vrh stopnic se je prikazal ujec. Ampak kakšen! Bledega in upadlega obraza, z velikimi temnimi kolobarji okrog oči, ki so čez noč izgubile ves svoj lepi blesk, se je z ugaslim pogledom zastrmel v fanta.

Taljub je postavil vedro na tla. Silno se mu je zasmilil mož, ki je preko noči postal skoraj starček. Stekel je k njemu. Tudi ujec mu je stopil naproti do vznožja stopnic. Tam sta se krčevito objela. Fant se ni mogel premagati. Tiho je zaihtel.

Tudi ujec je imel vlažne oči. Vendar se je premagal. Pogladil je nečaka po mokrih kodrih in ga rahlo odrinil, rekoč:

»Nakrmi konje! Potem greva k sosedu zaradi — Živane. Pelji svojega in mojega konja v dolino. Pridem za teboj.«

Stopil je s sklonjeno glavo do trdnjavijskih vrat. Odpahnil si jih je sam in odšel čez most proti dolini. Sredi pota je zavil na levo po bližnjici na žale...

Medtem je mladeč nakrmil in napojil konje. Ko je prišel s svojim in uječevim na dvorišče, ga je prestregla stara knežna in ukazala:

»Počakaj, da prinesem zate in za ujca kaj za pod zob, saj nista užila ničesar ne sinoči, ne davi. Zdaj, ko je povsod vse izropano, ne dobita nikjer nič.«

Taljub je ni hotel užaliti. Počakal je pod stopnicami, da je starka pridrsala s svojimi drobnimi koraki, prinesla napolnjeno usnjeno torbo in mu jo obesila preko ramena.

»Nekoliko ovčjega sira nam je poslal naš ovčar s Svinje planine. Sam bog Veles nam je obvaroval črede. Nekaj kruha sem vama dala tudi s seboj, saj drugega nimam, ker so nam pesjani vse pobrali. Še sreča, da smo imeli v skritem skladišču nekaj žita. Ne vem, kaj bomo jedli, ko nam še to poide. No, zdaj pa srečno hodita!«

»Hvala za brašno, teta!«

»Že prav. Če gresta k sosedu pesjanu, bodita previdna! Zapomni si, dragec: Obru in volku nikoli ne zaupaj!«

»Ne boj se, teta! Nič hudega se nama ne more zgoditi. Sredi slovenske zemlje se en sam Ober ne bo predrznil spraviti nad naju. Posredoval pa bo lahko, da nam Obri vrnejo Živano, ki so jo odpeljali v Panonijo.«

Starka je zamišljeno prikimala. Ošabnemu in domišljavemu obrskemu sosedu ni nič kaj zaupala.

»Bogovi s teboj, dragec!« je želela mlademu pranečaku in se vrnila v poslopje.

Taljub je zajahal svojo Golobico in vlekel ujčevega rjavca na vajetih za seboj. Bil je še pred ujem v dolini. Privezal je živali in se ozrl po zapuščenih gospodarskih poslopih. Čudna tišina je vladala tu, kjer je bilo vedno tako živahno. Seveda — konje in govejo živino so odpeljali pesjani, drobnica je k sreči teden poprej odšla s pastirjem na Svinjo planino, kjer je imel knez velike planinske pašnike. Zadrugi — vojniki pešci — se še niso vrnili, krščeniki so menda ušli, krščenice pa so se zatele v grad. Pse čuvaje in lovske pse so Obri bržkone tudi pobili. Tako je velika knezova pristava izumrla. Le drevje v velikem sadovnjaku je šelestelo v jutranjem vetru in se bohotilo v vsej svoji pomladni krasoti. Češnjevo cvetje, ki se je že usipalo, je pokrivalo trato pod drevjem. Pred velikim ulnjakom so hrumele čebele kakor nekaj.

Mladec se je v bolečem spominu ozrl na stezico ob potoku, kjer sta se sprehajala z Živano. Vrbe ob vodi so že odcvetele. Mlado zelenje se je zibalo nad potokom.

»Pojdiva!« se je oglasil knez s ceste.

Zamišljeni Taljub se je zdrznil, brž pograbil oba konja za povodce in ju peljal na cesto. Zajahala sta in oddirjala po kolo-vozu ob vznožju Svinje planine proti vzhodu, proti Vobram. Mimo prostranega trušenjskega polja in skozi hrastove gozdove sta prišla do velikih travnikov, ki so že pripadali k obrski trdnjavi. Za travniki se je pričelo veliko močvirje. Sredi njega so se videli okopi obrskega hringa. Izza okopov je gledalo več

streh iz bičja. Ena izmed njih je po velikosti presegala vse druge. Tisto je bil stan Obra Namura.

Knez se je ustavil ob robu močvirja in pokazal na velik hrast na robu gozda pod Svinjo planino.

»Tam je prehod,« je rekel.

Jezdila sta ob močvirju do hrasta. Trušenjski je ustavil konja in dejal:

»Bodi kolikor ti je mogoče prijazen in vljuden proti Obru. Mnogo je odvisno od tega, kakšne volje bo. Morda ga pripravim do obljube, da — seveda za drago kupnino — posreduje pri svojih rojakih vrnitev Živane. Velik vpliv ima na kaganovem dvoru.«

Mladec je molče prikimal.

Potem sta jezdila po ozki stezi, ki je bila sicer kamnita, vendar jo je pokrivala močvirna voda. Kamniti podvodni hodnik je vodil naravnost proti okopu, vendar ne do vhodnih vrat. Morala sta objezditi precejšen kos okopa, da sta prišla do širokih, z železom obitih vrat.

Seveda so ju stražniki že, odkar sta se prikazala ob močvirju, opazovali in obvestili gospodarja.

Namur je sedel v svoji dvorani na divanu, pregrnjenem z dragoceno perzijsko preprogo, ki jo je nekoč uropal potujočemu trgovcu. Sedel je s prekrizanimi nogami in držal v roki čašo odišavljenega žganja, ki ga je počasi srebal. Na tleh pri divanu je šibko dekletce s sklonjeno glavo sedelo na blazini. Dve dolgi zlati kiti sta ji padali v naročje. Poleg sebe je imela na nizki mizici zlat vrč, iz katerega je od časa do časa natakala gospodarju žganje.

Ko so se vrata odprla in je planil v sobo stražnik, je dvignila glavo... Bila je Živana.

»Prejasni! Hringu se bliža gospodar s Trušenj!« je razburjeno kriknil stražar.

Namuru je padla čaša z žganjem iz rok. Toda hitro se je ovedel. Zgrabil je Živano za lase in jo surovo potegnil kvišku.

»Joj! Moj oče! Oh! Vrni me očetu!« je zakričala Živana.

»Molčati!« je siknil Ober. »Izdati prisotnost v hringu — tvoja in tvoj oče smrt! Zapomniti! Zdaj hitro!«

Z velikim zamahom je odgrnil preprogo sredi dvorane s kamnitih tal. V tleh se je pokazala lesena loputa. Odrinil je zapah in dvignil težka poklopna vrata. Pomignil je enemu izmed stražarjev in velel Živani:

»Skriti! Izdati, Živana tukaj biti, stražar suniti nož v srce. Jaz in stražarji ubiti tvoj oče.«

Živana je smrtno bleda pristopila in preseče dvignila pogled k možu. Toda v spačenem obrazu grdega Mongola ni bilo milosti. S sklonjeno glavo je stopila mimo njega in po kamnitih stopnicah v podzemeljski hodnik. Stražar je šel tik za njo. Ko sta bila na dnu vlažnih stopnic, so se zgoraj zaklopila vrata in podzemeljski hodnik je zagrnila tema...

Knez Trušenjski se je močno začudil, ko so se vhodna vrata hringa takoj na široko odprla in so jima stražniki prijazno pomagali s konj. Vodili so ju skozi nizke, z lesenim tramovjem podprte prehode dveh nadaljnjih krožnih okopov do sredine trdnjave, kjer jih je sprejela tropa obrskih radovednežev.

Taljub je z gnusom odvrnil pogled od umazanih rumenopoltih otrok in prav tako umazanih žensk in mož. Za njimi je zagledal v polkrogu stoječe nizke ilovnate koče, krite s trsjem. S pogledom je ošvignil ozke line v največjem poslopju, v Namurovem stanu. Poslopje je bilo nekoliko višje od koč in leseno, pa ometano z ilovico. Streha je bila iz trsja kakor vse druge.

Na pragu svojega stana, pod nizkim vhodom, očrnelim od dima, je z nadvse prijaznim nasmehom sprejel gosta sam Namur. Tičal je v orientalski rumeni svileni halji. Glavo je imel ovito z nekakšnim svilenim belim turbanom. Njegovo rumeno, drobno nagubano obličje je bilo pod bleščečo belino turbana še bolj temne, skoraj zelenkaste barve. Položil je roko na srce, zavil poševne oči škiljasto proti okajenemu stropu in se globoko klanjal, blebetajoč:

»Biti velika čast! Junaški Namur ljubiti junaški knez!«

Trušenjski in Taljub sta mu spoštljivo vrnila poklon.

Dvoje rdečelasih sužnjev Bavarcev je priskočilo in na obe strani razmaknilo težko orientalsko zaveso z vrat. Na gospodarjevo povabilo sta gosta vstopila v dokaj prostorno dvorano. Prostor je bil opremljen v razkošnem orientalskem slogu. Po tleh, po stenah, celo na stropu dragocene preproge in zastori. Pohištva v dvorani ni bilo — razen velikega nizkega divana v kotu, nekaj nizkih skrinj in skrinjic ob steni in nizkih orientalskih mizic po preprogi na tleh. Med mizicami so ležale na tleh mehke svilene blazine.

Ober je s kretnjo povabil gosta, naj sedeta na blazine, in sedel tudi sam na blazino poleg divana. S hinavsko prijaznim nasmeškom je pogledal kneza in ga vprašal po zdravju lepe

gospodarice na Trušnjah. Ali res ni vedel, kaj se je na sosednem gradu zgodilo, ali se je le delal tako — si je mislil Taljub.

Knez je prebledel, vendar je mirno odgovoril:

»Mrtva je,« in pristavil, da porabi priliko: »Hčerko Živano pa so odpeljali tvoji rojaki. Prišel sem k tebi, da posreduješ pri njenem odkupu.«

Obrovo odurno obličje se je zresnilo. Priklonil se je in zagotovil knezu vso pomoč. Da bi dokazal svojo resno voljo, je poklical dva Obra in jima naročil, naj se takoj odpravita v obrsko deželo in poskrbita, da mlado knežno proti odškodnini vrnejo.

»Obesiti vaju dam oba, ako se knežni zgodi po poti kaj žalega!« je končal svoje navodilo v obrskem jeziku. »Vzemita za varno spremstvo še nekaj vojakov s seboj.«

Obra sta se pokorno priklonila gospodarju do tal in odšla. Namur je vstal in brž stopil za njima, češ da jima je pozabil naročiti, naj se obrneta na samega kagana, da jima hitreje izroče ujetnico. Tudi jima mora izročiti zlato za odkup.

Ko se je vrnil, se mu je knez zahvalil in pogodila sta se, da mu knez vrne odkupnino ob hčerini vrnitvi. Trušnjski je toliko razumel obrski jezik, da je vedel, kaj je Namur naročil svojima poslañcema. Bil je presenečen nad tolikšno prijateljsko uslužnostjo svojega sosedu. Na tihem je sam sebi očital krivično mržnjo, ki jo je doslej čutil do mongolskega sosedu.

Tudi Taljub je strmel nad prijaznostjo zoprnega Obra. Vendar ga je izpreletel čudno neprijeten občutek, ko je opazil preblisk, s katerim je Mongol iz polzaprtih oči ošinil kneza, ki se je za slovo poklonil pred njim in se mu še enkrat zahvalil za veliko uslugo. Tesnoba, ki si je ni znal raztolmačiti, je Taljuba stisnila srce. Vendar se je spomnil uječevega opomina in še on se je zahvalil Obru. Vendar je spravil iz grla le nekaj skopih besed.

Njegov jasni glas še ni zamrl med stenami velike dvorane, ko je prišlo od nekod milo ječanje... Ali se mu je le zdelo tako?

Ne. Živana je spoznala njegov glas in ječé se je zgrudila na vlažne temne stopnice.

Po poti je ujec razložil Taljubu, ki je le slabo razumel obrski jezik, požrtvovalno Namurjevo ponudbo. Mladec pa ni bil posebno navdušen. Misel, da je Živana na milost in nemilost

izročena mongolskim divjakom, mu je bila strašna. Morda je svarilo stare knežne vplivalo nanj. Spomnil se je njenih skrbi zaradi hrane in opomnil ujca:

»Teta je v skrbah glede naše prehrane. Mislim, da bi bila zadovoljna, če ji preskrbiva kakšno divjačino,« je zbudil ujca iz globoke zamišljenosti.

Trušenjski je pogledal nečaka in se šele zdaj spomnil na svoj prazen želodec. Razjahala sta ob robu trušenjskega gozda, privezala konja, pojedla skromno južino in odšla previdno proti jasi, kjer so se po navadi pasle srne. Posrečilo se jima je, da sta podrla vsak po enega srnjaka. Naložila sta ju predse na konja in oddirjala proti domu.

12

KOMAJ STA se knez in Taljub vrnila domov, se je oglasil na Trušnjah sel vojvode Valuka s pozivom, naj pride knez čimprej na posvet k vojvodi. Še istega dne, po skromni južini, je knez s Taljubom odjahal na Krnski grad.

Valuk je sprejel Trušnjana s prisrčnim bratskim objemom in poljubom. Nesreča, ki je zadela kneza, se je bila že raznesla po deželi. O tem so govorili knezu prisrčni objemi in stiski rok vseh znancev, ki jih je dobil zbrane na vojvodovem dvoru. To so bili le najbližji župani in knezi.

Zbrala jih je skrb. Iz vseh delov slovenske zemlje so prihajale enake vesti: Vsa zemlja izropana, opustošena, žene onečaščene, mlada dekleta odpeljana. Utrjenih gradov in gradišč se Obri niso lotili. Le Trušnje so jim padle v roke po neumnosti stražnega poveljnika.

Srca vseh mož, še razdivjana od brozganja po krvi in od vseh vojnih grozot v sovražnikovi deželi, so kričala po maščevanju.

In vendar! Lotiti se Obrov zdaj, ko je še vsa njihova sila pod orožjem? Zdaj, ko ni v deželi ne žita, ne živine, Obri pa do zob oboroženi in založeni s hrano najmanj za leto dni! V svojih hringih lahko vzdržijo vsak napad in vsako obleganje.

Ne, na maščevanje Sloveni niso mogli misliti. Prva skrb je bila zdaj — hrana. Če si te takoj ne preskrbe, preti Slovenom lakota...

»Drugega nam ne preostaja, kakor — nov bojni pohod,« je končal vojvoda svoj kratki govor pred zbranimi velmožmi.

Kam?

»Nad Bavarce!« je kriknil Ostroviški.

Bavarci so bili germansko pleme, potomci divjih Markomanov in Kvadov, ki jih je naval Slovenov potisnil iz prebivališč starih Bojev ob Vltavi proti zahodu, na bregove gorenjega Dunava.

»Da, nad Bavarce in — če to ne bo zadostovalo — še nad Bizantince v Istrol« je dostavil breški župan Mojslav.

Takoj drugo jutro so se razkropili vojvodovi sli po vseh slovenskih župah, tudi najoddaljenejših: po Ptujski in Posavski. Razglasili so po vseh župah vojvodov poziv na nov bojni pohod. Ljudstvo se je oddahnilo. Strah pred lakoto je popustil.

In zopet so oživele steze in ceste, gorski prelazi in prehodi čez šumeče gorske reke: Slovenska vojska — pešci in konjeniki — se je pomikala ob Dravi navzgor proti Lurnski župi mimo razvalin Teurnie in še dalje do meje slovenske zemlje, do izvira Drave.

Blizu meje je še vedno stala stara trdnjava, mesto Agunt. Vendar je bližina Slovenov že razkropila prebivalstvo starega mesta. Zbežal je poglavar mesta, krščanski škof in z njim skoraj vsa duhovščina in premožnejši meščani. Ostali so le obrtniki, trgovci in posadka bavarskega vojvode Tasila, pa vojvodovi upravni uslužbenci.

Toda ko je prispela v trdnjavo vest, da se bliža številna slovenska vojska, se je mesto skoraj izpraznilo. Strah pred bojevitimi Sloveni je nagnal prebivalstvo daleč v bavarsko deželo. V trdnjavi je ostala le posadka.

Sloveni bi se bili Agunta z lahkoto polastili, če bi bili trdnjavo takoj naskočili. Toda niso hoteli tratiti časa. Morali so si čimprej preskrbeti hrane. Zato so se najprej razpršili po okolici, da jo temeljito opleniijo. Nekatere čete so prodrle visoko v gore do planinskih pašnikov in zasegle mnogo bavarske živine. Vsa sela po dolinah in gričih so izropali in zažgali. Prebivalcev niso našli. Vsi so bili zbežali.

Šele ko so se za silo založili s hrano, se je Valuk odločil za naskok trdnjave. Zapovedal je zbor vse vojske. Poslal je posebno četo mladcev na bližnjo goro, da — po dogovoru z razkropljenimi vojniki — zažgo velik kres, ki naj vse pozove na zbor. Četo je vodil Vitan Ostroviški.

Med izbranimi mladci je bil tudi Taljub. Šli so v gosjem redu po ozki stezi navkreber. Taljub je hodil zadnji. Resen in tih je stopal v precejšnjem presledku za drugimi po rosni travi.

Nekaj časa je ves zamišljen gledal predse na pot in z lokom, ki ga je nosil pripravljenega v roki, klatil po cvetju, ki je rastlo ob stezi. Potem se je na ovinku ozrl proti severu na skalnate vrhove visokih Tur, ki so goreli v večerni zarji. Tam je tekla meja slovenske zemlje in potem navzgor do Mrivega pogorja in dalje do Donave. »Čudovito lepa je naša zemlja,« je razmišljal mladeč. »Ampak vsa je napojena s krvjo najrazličnejših narodov, ki so drug za drugim gospodovali nad njo. Zdaj je naša in — še je žejna krvi...«

Sedel je na skalo in strmел v krvavordeče skalnate vrhove Velikega Kleka in drugih gora, dokler ni na njih ugasnil ogenj večerne zarje. Nato je skočil s skale v rosno travo in nadaljeval pot proti vrhu.

Že od daleč je zaslišal glasove tovarišev, ki so znašali na vrh gore suhljadi in posekano vejevje, da zakurijo grmado. Kmalu so na kamniti goličavi zagoreli plameni. Visok steber dima se je valil proti nebu, ko je Taljub stopil iz gozda. Vlekel je tudi on oberoč suho vejevje za seboj in ga odložil na grmado. Toda potem je sedel v bližino ognja in strmел preko morja visokih planin in temnih dolin, ki so se pogrezale v mrak.

Tedaj pa so se mu razširile oči: Kaj je tam v bavarski zemlji, v dolini, ki odpira svoje mračno žrelo naravnost sem proti gori? Vedno več drobnih luči vstaja tamkaj iz mraka!

»Vitan! Pridi sem!« je Taljub poklical in vstal.

Mladi Ostrovičan je izpustil posekano smreko, ki jo je vlekel proti ognju in priskočil k tovarišu.

»Kaj je?«

»Tja poglej!« je Taljub iztegnil roko.

Vitan se je ozrl v naznačeno smer. Zdrznil se je in z nagubanim čelom motril množico luči v bavarski zemlji.

»To so taborni ognji!« je zašepetal Vitan.

»Da. Tudi jaz mislim tako. Bavarci se zbirajo, da nas napadejo. Obvestiti moramo takoj naše ljudi.«

»Tako je. Ampak najprej jih mora naš kres sklicati v zbor. Zato ga ne smemo nehati kuriti, dokler se ne napravi trda noč — tako mi je naročil vojvoda. Odpraviti se moraš sam v dolino. Saj veš, kje tabori vojvoda?«

»Vem. V gozdu med Dravo in potokom, ki se izliva vanjo.«

»Prav. Kar teci!«

Taljub je zagrabil lok in ščit in bil v nekaj skokih na stezi proti dolini.

V dolini je vladala že popolna tema, ko se je mladec oglasil v taborišču. Po travnikih pred gozdom so taborile čete, ki so se druga za drugo vračale s polnimi vozovi naplenjenega blaga, predvsem živeža. Nekaj plena so poslali takoj domov, nekaj pa so ga obdržali za prehrano vojske.

Vsi so se ozirali za Taljubom, ko je ves upehan pritekel v tabor.

»Kaj je? Kaj je?« so ga ustavljali.

On pa je tekel naravnost do vojvodovega šotorarja.

»Velika sovražna vojska tabori nekaj dolin od nas,« je povedal, ko je stal pred Valukom. »Z gore smo videli taborne ognje po vsej dolini.«

Vojvoda, ki je sedel na hladu pred šotorom, je molče povsili glavo in pomislil. Nato se je ozrl na zbor županov pred seboj.

»Kakšna je vaša misel? Kaj naj storimo?« je vprašal, dasi je sam zase že vedel, kaj bo treba storiti. Vedno je prepuščal odločitev skupnemu posvetu, nikoli ni hotel ljudstvu vsiljevati svoje volje, niti v vojni ne, dasi je imel kot vojvoda vso pravico do samostojnega odločevanja. Toda prav s tem svojim samozatajevanjem je vedno iznova pridobil ves zbor za svoje načrte, ki jih je razkril vselej le kot skromne predloge zboru plemenskih poglavarjev v potrditev. Pametno je pazil, da s samovoljnim zapovedovanjem ni nikoli žalil čuta enakosti med Sloveni, kajti poznal je temeljno lastnost svojih rojakov — upornost.

»Odloči sam, saj si naš vojvoda!« mu je zaklical župan Podjunske župe Branimir, velik suhljat starec.

»Po mojih mislih ne smemo čakati, da nam jutri pri naskoku trdnjave padejo v hrbet!« se je oglasil knez Trušenjski.

»Res je,« je pritrdil Mojslav iz Brež. »Pa tudi v trdnjavo jih ne smemo spustiti, ker potem ne moremo nadaljevati pohoda, če imamo tako močno vojsko za hrbtom.«

»Tako je,« se je odločil vojvoda. »Ne preostane nam drugega, kakor da jih prestrežemo še to noč. Predlagam tale načrt: Postavimo jim zasedo...«

Vojvoda je pritajil svoj glas, da ga niti Taljub, ki je bil po svojem poročilu stopil nekaj korakov v stran, ni mogel razumeti. Razumeli so ga le župani in knezi, ki so staknili glave.

Vsi zbrani pa so vojvodov predlog sprejeli z navdušenjem in se takoj razkropili vsak k svojemu plemenu.

Vojvoda je poklical Taljuba in mu naročil:

»Vzemi od vsakega plemena tri mladce, ki naj stražijo tabor in kurijo vsak po en ogenj do jutra. Tabor naj z vsemi šotori ostane, kakor je, dokler se ne vrnemo. Tebi izročam poveljstvo nad vso taborno stražo.«

Taljub je močno zardel ob tem dokazu vojvodovega zupanja. Priklonil se je in odbrzel.

Nekaj trenutkov nato je ob pojemajočem svitu ognjev izginila vsa vojska, razen straže. Ko je poslednjega vojnika zagrnila noč, so stražni ognji iznova zagoreli. Mladi stražarji so hodili ob njih sem in tja in skrbeli, da plameni niso zamrli.

13

POLNOČ je že minila, ko so po cesti ob Ribnici stopali trije bavarski vojniki — izvidnica bližajoče se bavarske vojske — proti vzhodu, proti soteski, ki se je razširila v Topolsko polje.

Vsi trije so stopali previdno in tiho z bosimi nogami, prvi vedno dva koraka pred ostalima.

»Psst! Baldi! Ne tleskaj tako glasno s celimi podplati!« ga je opomnil polglasno eden izmed tovarišev zadaj.

Baldi — pravzaprav mu je bilo ime Gundobald — se je ozrl in tiho ugovarjal:

»Saj so še daleč — onkraj Topolskega polja in še onkraj Agunta imajo taborišče, so nam sporočili prejšnjo noč iz trdnjave.«

»Že res. Ampak previdnost nikoli ne škoduje,« je oni godrnjal.

»Tvoje godrnjanje, Arni, je glasnejše od Baldijevega tleskanja. Najbolje bo, če molčimo in stopamo previdno, dokler ne zagledamo teh prekletih Slovenov,« je modro predlagal tretji Bavarac.

»Berti ima prav,« je odločil Gundobald in se potrudil, da stopa neslišno.

V globini gozda kraj ceste so bili razvrščeni Sloveni Ptujске župe. Opazovali so izvidnico Bavarcev in se jim posmehovali.

»Še čudno, da ne trobijo z rogovi!« je šepetal Nenad iz Ptuja.

Ljubin, ki je ležal poleg njega med praprotjo, se je posmehoval:

»Prepričani so, da ves naš tabor spi in da jutri napademo Agunt. Gotovo se že vesele, da nam z vso vojsko skočijo na hrbet.«

Res je bilo tako. Izvidnica se je prepričala, da Sloveni še kurijo taborne ognje onkraj Agunta, in trije Bavarci so se takoj vrnili, da poročajo ugodno vest svojemu vojvodi Garibaldy, sinu Tasilovemu, ki je osebno vodil svojo vojsko. Ob prvem jutranjem mraku se je že pomikala bavarska vojska po dolini ob Ribnici proti Topolskemu polju. Toda komaj so prve vrste dosegle izhod tesne doline, se je iz gozda začel bojni rog Slovenov. Kakor da je zrastle iz tal, se je od obeh strani ceste zgrnila slovenska vojska nad presenečene Bavarce. Močan oddelek jim je zastavil pot, še močnejši jim je odrezal pot nazaj. Bavarci so bili oklenjeni od vseh strani.

V polmraku se je vnela borba. Česar niso v prvem navalu dosegli roji slovenskih zastrupljenih pušic in sulic, to so opravili neusmiljeno in temeljito slovenski meči in noži. Malokateremu Bavarcu se je posrečilo, da je ušel. Ko se je povsem zdaniło, je bila bitka končana.

Še vsi razdivjani od borbe so se Sloveni vrnili in se lotili trdnjave. Ni se jim dolgo upirala, saj je imela le majhno posadko. Še istega dne so jo zavzeli, oplenili in zažgali. Nekaj ujetnikov so poslali domov, druge pobili.

Vojvoda Valuk je dovolil svoji vojski dan odmora. Vendar so se takoj drugega jutra vsa plemena drugo za drugim dvignila in nadaljevala pohod v deželo Bavarcev — saj jim je bila zdaj pot odprta. Razlili so se na vse strani, plenili, morili in požigali. Utrjenih gradov in večjih utrjenih selišč so se izogibali, da ne bi tratili časa.

»Ne potrebujemo niti novih ujetnikov niti zlata in srebra. Potreben nam je edinole živež,« jim je zabičeval vojvoda Valuk.

Torej so napadali le manjša poljedelska sela, praznili žitnice, kleti in shrambe in hleve. Goveja živina je bila povečini že na planinah. Ponjo je Valuk pošiljal močne oddelke mladcev, ki so kmalu nagnali s planin toliko živine, da so bile vse ceste zatrpane s čredami, ki so jih pošiljali proti domovini. Vmes so ropotali težko naloženi vozovi z neštetimi vrečami žita. V vozove so upregli naplenjene bavarske konje, težke in močne pasme.

»Hitimo!« je priganjal vojvoda. »Doma nas pričakujejo prazna polja. To in ono še lahko posejemo in posadimo za letošnjo letino.«

Toda v Slovenih so bile razpaljene vse strasti. Pohlep po kopičenju blaga je četo za četo naganjal po sovražni deželi zdaj v to, zdaj v ono dolino. Razdivjani še od grozodejstev, ki so jih na Forojulskem počenjali v družbi z Obri, so tudi tu brozgali po krvi, če prebivalci niso pravočasno zbežali pred njimi. Po vseh taborih je vladalo razbrzdano veseljačenje. Nalivali so se z zaplenjenim žganjem, pivom in medico in se naslajali ob ugrabljenih ženskah.

Mladci so seveda v vsem posnemali odrasle može. Le eden se ni nikoli udeleževal njihove razbrzdanosti: Taljub. Resen in tih je sedel po opravljenem dnevnem delu med tovariši pri ognju. Če so veseljačili, pa se je umaknil daleč proč od njih v samoto. Vse se mu je gnusilo.

»Devojčica Taljubica!« se je Vitan norčeval iz njega.

Bilo je že na povratku. Župan, knez Negomir Trušenski, se je s svojim plemenom ustavil na trati Topolskega polja, da dovoli moštvu, konjem in govedu, ki so ga gnali s seboj, potreben nočni počitek. Zakurili so ognje in si pripravljali večerjo. Pri tem ali onem ognju se je oglasil guslar in brundal svojo enolično, vendar vedno bolj vžigajočo melodijo, ki se je čudno ujemala s pojemaajočo večerno zarjo, z oblaki dima, plapolanjem plamenov in razdivjanim plesom neugnanih mladcev, ki so — polgoli, z bliskačimi se meči v rokah — plesali okrog ognjev.

Pod požganim Aguntom se je dvigala megla iz Drave in v mraku lovila razrušeno zidovje.

Ob potoku je nekaj mladcev napajalo konje in govejo živino. Tudi Taljub je pripeljal svojega in ujčevega konja. Z bosimi nogami je zabredel v hladno vodo, da si je izmil prah z glave in telesa. Potem je prijel z vsako roko enega konja za uzdo in se vrnil z njima na breg.

Tam je srečal Vitana, ki je tudi prignal svojega konja.

»Tvoja Golobica je zares lepa kobilica,« je pohvalil Vitan. »Prava venetska plemenska živalca. Vsa čast tvojemu okusu! Na konje se pa res spoznaš — bolj kakor na ženske!«

»Eh! Slučajno mi je prišla v roke.«

»Kajpak! Kar poglej, kaj pride meni slučajno v roke!« in s kolenom je surovo sunil svojega nekoliko starikavega konja v trebuh.

Taljubu se je stemnilo čelo. Hudo mu je bilo, če je kdo grdo ravnal s konjem. Nežno je pritisnil lice ob vrat svoje kobilice in molče odšel. Ko je privezal oba konja k vozu, polnem sena, je prisedel k ognju, ki so ga kurili mladci. Kmalu je prišel

Vitan za njim. S seboj je privlekel ugrabljeno Bavarko, pegastega obraza, rdečih las in močnih udov.

»Nu, devojčica Taljubica!« je ogovoril zamišljenega mladca.
»Ali misliš večno žalovati za —«

Ni dokončal. Taljub je skočil kvišku s stisnjenimi pestmi in ga divje gledal. Vsi so pričakovali, da se zakadi v hrusta.

Vitanovo široko, rdeče obličje se je brž zresnilo.

»Nu, ne bodi vendar smešen! Saj te nisem hotel žaliti! Rad bi te videl spet veselega. Če hočeš, ti posodim svojo germansko krasotico za zadnjo noč. Jutri zjutraj jo naženem nazaj, ker je vojvoda prepovedal vlačiti nove jedce domov.«

Taljubu so se razklenile pesti. Minil ga je naval togote vpričo tolikšne preprostosti. Skomignil je z rameni in zopet sedel k ognju poleg prijatelja Žitogoja, ki mu je ponudil pečeno ribo. Molče je Taljub odklonil jed. Grlo mu je bilo kakor zadržnjeno ob misli, da ga le dve ali tri noči še ločijo od ujčevega doma, od — praznih trušenjskih zidov...

Ali sta morda poslanca Obra Namura vendarle našla Živano in jo pripeljala domov? In — kaj se je bilo medtem zgodilo z njo tam v obrski deželi?

»Na, pij, devojčica Taljubica! Saj so še druge Živane na svetu! Hehe!« mu je od druge strani mladi Žoltin s hudobnim zasmehom ponudil poln rog vina.

Takrat je mlademu Taljubu zavrela kri. Posmeha hudobnega kosezovega sina ni prenesel. Z divjim zamahom je s pestjo udaril po rogu, da je rdeče vino pljusknilo zasmehljivcu v obraz in se mu kakor kri pocedilo po golih prsih.

Žoltin je prebledel. Izpustil je rog na tla in že je potegnil dolg bojni nož iz nožnice in navalil na Taljuba. Toda v istem hipu se je zabliskal dolg nož tudi v Taljubovi desnici. Udarila sta se.

Vsi mladci so vstali in napeto opazovali borbo na življenje in smrt. V krogu so obstopili boreča se vročekrvneža in ju tako zakrivali očem starešin, ki so taborili nekoliko više v dolini.

»Dobro, Taljub!« je ob borbi užival bojeviti Bojan.

»Pazi!« ga je opominjal Žitogoj, ki se je tresel za prijatelja.

»Usekaj ga po gobcu!« je mirno in odločno svetoval Velimir. Velik in širokopleč je stal ob strani z roko na ročaju noža. »Če ga ti ne boš, ga bom jaz!«

Boječ in neodločen je stal Milivoj za njim. Trepetal je za prijateljevo življenje in v razburjenju je vil roke pred seboj. Zdajci se je ozrl in stekel med ognji navzgor po taboru, naravnost

do vojvodovega šotora. Tam so bili ob velikem ognju pred šotorom zbrani župani in knezi vseh plemen.

»Taljuba bo ubil!« je kriknil Milivoj knezu Trušenjskemu.

Knez je planil in že tekel za mladcem po taboru navzdol, za njim nekaj starešin.

Prišli so prepozno. Dvoboj je bil končan. Na tleh je ležal v svoji krvi — Žoltin. Taljub je stal smrtnobled, s krvavim bojnim nožem poleg njega.

»Kako se je to zgodilo?« je vprašal knez, sam bled kakor mrlič.

»Žoltin ga je zasmehoval!« se je Žitogoj potegnil za prijatelja.

Knez je iztegnil roko in s prstom pokazal proti ognju starešin:

»Pojdimo pred sodbo!« je zapovedal odločno.

Taljub se je zganil. Mirno je pogledal ujcu v oči in odšel pred njim skozi tabor. Pridružili so se jima vsi, ki so bili priče dvoboja in še mnogi radovedneži.

Kar se .prierije skozi nje Sebigoj, oče padlega, in njegov starejši sin Ljubo. Nesla sta okrvavljeno truplo pred sodnika, vojvodo Valuka. Ko so prišli do ognja, so se starešine odmaknili. Položili so mrtveca pred vojvodo.

»Vojvoda! Kri mojega sina zahteva kri njegovega morilca!« je kriknil koseg Sebigoj in se mogočno razkoračil pred najvišjim sodnikom Valukom.

Med mladci, ki so se kot priče razvrstili na drugi strani, se je dvignil hrup.

»Taljub ni morilec!«

»Ubil ga je v dvoboju!«

»Žoltin je žalil Taljuba!«

»Taljub je branil svojo čast!«

Drug čez drugega so kričali.

Valuk je dvignil roko in nastala je tišina.

»Kdo je začel prepir?« je mirno vprašal.

»Žoltin!« so odgovorili vsi v en glas.

»Kdo je prvi potegnil nož?«

»Žoltin!« so ponovili vsi, ki so bili priče dvoboju.

»Torej se je mladec Taljub le branil?«

»Da. Branil se je,« so potrdili vsi.

»Potem prosim brate župane, da predlagajo kazen za obtoženega mladca Taljuba!«

Župani so stopili v krog in se kratko posvetovali med seboj. Najstarejši izmed njih, župan Labodske župe, knez s Kolnic je povedal predlog vseh županov:

»Taljub, sin ptujskega župana Vitogoja, naj se oprusti vsake krivde, ker je ubil morilskega napadalca v obrambi lastnega življenja.«

»Vaš predlog je tudi moja sodba: Taljub, sin Vitogoja iz Ptuja, je oproščen vsake krivde!« je svečano izjavil vojvoda.

Sebigoj je vztrepetal od gneva. Pokleknil je poleg mrtvega sina, položil roko na njegovo smrtno rano, sovražno pogledal mladega Taljuba in glasno zaklical:

»Kri za kri! Življenje za življenje!«

Njegov sin Ljuto je storil isto. Tudi on je s sovražnim pogledom na Taljuba prisegel bogovom:

»Kri za kri! Življenje za življenje!«

Ob tej dvojni strašni grožnji so se oči vseh prisotnih s sočutjem obrnile na mladega Taljuba. On pa je sprejel dvojno gotovost smrti z dostojanstvenim mirom na obrazu, da so se mu vsi čudili. Saj je bil še tako mlad!

Mlad? Taljubu se je zdelo, da je njegovo življenje že končano, da je doživel več hudega, kakor more srce prenesti. Zdelo se mu je, da mu bo smrt dobrodošla, kjerkoli ga bo zalotila. Saj zanj ni bilo življenja brez Živane...

Približno isti občutki so v tistem času pretresali Živano. Vedela je, da je Taljub zanjo izgubljen. Surovi Mongol Namur si jo je vzel za ženo.

Prve dneve po ugrabljenju je klonila v popolnem obupu. Mislila je le na smrt. Toda nikoli je niso puščali same. Odkazali so ji posebno izbico, ki je imela v leseni, z ilovico ometani steni dve okrogli lini, tako majhni, da niti glave ne bi mogla vtakniti skozi katero izmed njiju. V izbici razen velike preproge, nekaj blazin in z indijsko svilo podšite medvedje kože, ki ji je služila za odejo, ni bilo mnogo opreme. Na preprogi je stala dve pedi visoka šestoglata dragocena arabska mizica, vložena z zlatom in slonovo kostjo. Okrog nje so bile razvrščene blazine. Med obema linama sta na kljukah, zabitih v steno, viseli dve Živanini obleki: njena slovenska noša, v kateri so jo ugrabili, in orientalska halja iz mehke indijske svile, ki jo je poleg tiste, ki jo je po navadi nosila, prejela v dar od gospodarja Namura.

Njena izbica ni imela vrat. Vhod je bil zagrnjen s preprogo in je vezal izbo z veliko dvorano, v kateri je bil vedno kdo na straži. Če ni tam polegal Namur, sta stražili Živano dve stari Obrki.

Ena izmed teh je bila Namurova mati. Imela je v drobne gubice nabran obraz in glavo vedno zavito v dolgo, pisano svileno ruto, ki ji je pokrivala nizko čelo in ji zadaj visela po hrbtu do pasu. Ruta je bila umazana in že vsa zamaščena, da se prvotne barve niso več razlikovale. Morda je bila kdaj zelo dragocena. Prav tako umazana je bila ostala obleka starke, nekakšna dolga platnena robača, katere umazani rob je gledal izpod nekoliko krajšega, močno oguljenega kožuha.

Starka je bila tako zanemarjena, da se je Živani gnusila. Prihajala je vedno v izbo, kadar so sužnji stregli mladi ženi z jedjo.

Jed je prinašal največkrat mlad Bavarec Norbert, ki je po navadi stal pred vhodom v veliko dvorano in odpiral velika, z železom obita vrata, ali odgrinjal težko zaveso, ki je vrata zastirala. Bil je uren in spreten. Gospodar ga je rad jemal s seboj na lov, ker ni bilo spretnejšega gonjača, kakor je bil mladi suženj Norbert.

Živana mu je vedno prijazno odgovorila na njegov pozdrav. Včasih ga je prosila, da ji je prinesel sveže vode ali kos kruha, če se ji je gnusila jed, ki je močno dišala po gnilem mesu in čudnih začimbah, ki jih ni bila vajena. Toda kadarkoli je mlada žena izpregovorila s sužnjem nekaj besed, jo je stara Obrka grdo pogledala in ji prepovedala pogovor, ki ga ona ni razumela. Živana je čutila, da jo Namurova mati sovraži.

Vsa drugačna je bila do nje druga starka, ki je prvo včasih zamenjala v straži. Njen obraz je kazal plemenitejše poteze. Živani se je zdelo, da ne more biti Obrka. Sicer — menda iz strahu pred gospodarjem in njegovo materjo ni mnogo govorila z ugrabljenko, toda njeni pogledi so ujetnico milovali in nikoli ji ni prepovedala govoriti z Bavarcem.

Po očetovem in Taljubovem obisku je začela Živana misliti na beg. Toda zaman je razmišljala, kako naj ubeži. Saj so jo stražili noč in dan.

Nekega dne pa ji šine v glavo misel: Bavarec je edini suženj, ki pride kdaj pa kdaj iz hringa, ker spremlja gospodarja na lov. Če bi ga mogla pripraviti do tega, da bi sporočil na Trušnjah njeno bivališče, bi bila rešena...

»Norbert, ali bi se rad vrnil domov?« ga je nekoč tiho vprašala v navzočnosti prijazne starke.

• »To je edina moja želja,« je odgovoril.

»Na lovu se lahko izgubiš proti Trušnjam. Povej mojemu očetu, kje sem, in dal ti bo spremstvo do meje. Svoboden boš.«

Bavarcu so se zasvetile oči. Potem pa je povetil pogled in pegasti obraz mu je pokrila žalost.

»Ne bodo mi verjeli,« je zašepetal.

»Dam ti s seboj dokaz, da govoriš resnico,« mu je prigo-varjala Živana in skrivaj je potegnila z roke prstan, ki ji ga je nekoč podaril oče. Previdno je položila prstan na dno izpraznjene skodelice in jo porinila Bavarcu. Mladi človek je nekoliko prebledel. Pogledal ji je v oči in molče odnesel skodelico.

Živana je vsa bleda od razburjenja gledala za njim... Ali se bo posrečilo? Prihodnji dan bo šel Namur na lov. Opoldne se bo vrnil...

Prihodnji dan opoldne je vstopila Namurova mati in poklicala Živano v dvorano k svojemu sinu.

Živana je takoj vstala in odgrnila zaveso z vhoda...

V trenutku jo je izpustila in strašen krik ji je planil iz grla. Nezavestna se je zgrudila na tla...

Pred vhodom je ležalo truplo mladega Bavarca. V prsih mu je tičalo bodalo, na voščeno bledem čelu pa je ležal — Živanin prstan. V ozadju je stal kakor kip jugur Namur in vsa dvorana je bila polna Obrov in sužnjev...

Čez nekaj dni, ko si je Živana zaman razbijala glavo nad zagonetko izdanega Bavarca, se je slučajno ozrla na preprogo, ki je pokrivala ilovnato steno nad njenim ležiščem. Groza jo je spreletela: Med rožami perzijske preproge, precej visoko pod stropom, se je v dveh luknjah premaknilo dvoje oči.

Živana je napela vso voljo, da ni zakričala. Navidezno mirno je pogledala preko preproge in zaprla oči. Potem je počasi vstala in prosila starko, ki jo je stražila, da bi šla z njo na sprehod med okopi. Starka je privolila. Živana pa je brž skočila in odgrnila vhod. Na divan, ki je stal v kotu poleg vhoda, je v tistem trenutku sedel Namur, vendar ne dovolj hitro, da bi Živana ne opazila, da je prej na divanu — stal.

Zaničljivo ga je pogledala in odšla s starko iz dvorane.

Odslej ni več mislila na rešitev. Vedela je, da so bili vsi v hringu tako zastrašeni, da ji nihče ne bi hotel pomagati. Brez tuje pomoči pa zanjo ni bilo rešitve.

Mlada žena in njena paznica — Kornelija ji je bilo ime — sta stopili iz Namurovega stana. Pod širokim napuščem nizke

strehe iz bičja sta dva rdečelasa Bavarca stala vsak pri svoji žrmlji in mlela žito. Ko sta zagledala Živano, sta povabila oči in sklonila glavi nad delom... »Še s pogledi se me izogibljejo!« je pomislila Živana.

Nekaj korakov dalje, že blizu prvega okopa, je stala velika lopa, kjer so sužnje kurile dva ognja in pekle na različnih divjačino. Nekoliko vstran je stala iz kamnov zložena, z glino ometana preprosta peč, v katero je ena izmed suženj vsajala kruh. Na peščenih tleh je sedela Obrka z dojenčkom v naročju. Nobena izmed žensk se ni ozrla na Živano, nobena ji ni privoščila ne pozdrava ne nasmeha kakor prejšnje dneve.

Izprehajalki sta krenili skozi prehod v prvem okopu in prišli na veliko dvorišče med prvim in drugim okopom. Tam so stale kolibe iz ilovice in vmes nekaj šotorov iz kož. Tudi tu je stala lopa, pod katero so kurili ogenj in si v velikem kotlu kuhali večerjo. Nekaj psov se je podilo med šotori in kolibami, otroci, umazani in goli, so ležli na okope in tekali po njih naokrog.

Živana jim je zavidala. Samo enkrat bi rada tudi ona zlezla na okop in uživala ob prostem razgledu po travnikih in gozdovih proti strani, kjer je zahajalo sonce, kjer so bile Trušnje. Ampak vedela je — stražniki bi jo zavrnil in morda bi ji Namur celo prepovedal izprehode po hringu... Bila je pač njegova ujetnica, sužnja.

14

MORDA bi pri Bavarcih nagrabljeni živež Karantancem zadostoval za tisto leto, če bi bili po svoji vrnitvi še to in ono posejali in posadili. Toda obdelovanje polja so prepustili ženam in starcem, možje pa so s temnimi pogledi merili telesa svojih žena, ljubic in hčera ter računali: Letos pod zimo bodo rodile — Mongole!

In so drug drugemu tožili svoje gorje, v pijači utapljali žalost in jezo in zanemarjali gospodarstvo kakor še nikoli.

Na jesen, ko so pregledovali pičle zaloge za zimo, pa so se domislili, da bi bilo prav, če bi se zaradi pogodbe Bizantincev z Langobardi znosili še nad Bizantinci.

»Pokažimo jim, koliko se menimo za take pogodbe naših sosedov! Saj je vse to novo prijateljstvo med Bizantinci in Langobardi naperjeno edinole proti nam in proti Obrom,« so govorili možje na starešinskih posvetih in doma po svojih zadrugah.

»Kaj so nam mar njihove pogodbe!« so modrovali drugi.

»Rajši glejmo, da si preskrbimo pri njih živež za zimo in za pomlad. Z žitom smo še vedno slabo preskrbljeni.«

»Torej v Istro po bizantinsko žito!« je šel vedno silneje glas po Karantaniji tja do Donave in do obrskih meja.

Na plemenskem posvetu, ki ga je na pozive ljudstva sklical Valuk na Krnskem gradu, so sklenili knezi in župani bojni pohod nad Istro.

»Nad Bizantince v Istro!«

Spet so zadoneli bojni rogovi po slovenski zemlji. Spet so se dvignile čete oboroženih mož in mladcev in se čez gorske prelaze valile proti jugu. Karantancem so se pridružili Posavci in Panonci in skupno so drli nad rodovitno Istro, polno lepih gozdov, vinogradov in bogato založenih žitnic. Spet so Sloveni ropali, morili in požigali. Spet je zemlja pila kri.

Kjer je bila borba najnevarnejša, življenje najbolj tvegano, tja je priskočil mladi četovodja Taljub. Njegov in njegovih dobro izvežbanih mladcev urni meči so razvozljali najtrši vozeli borečih se mož. Pa tudi loka ni Taljub nikoli zaman napenjal. Neustrašeno je skakal in plezal na najvišja mesta, od koder je potem pošiljal v sovraga svoje smrtonosne puščice.

Nekoč je začutil, kako mu je izza hrbta priletela puščica in udarila ob njegovo čelado. Ozrl se je in opazil za skalo dolgina Ljuta, svojega smrtnega sovražnika.

»Slabo streljaš!« mu je zaklical, mirno pobral puščico, jo spravil v svoj tulec in se umaknil za drevo.

Vitan Ostroviški mu je bil stalno za petami. Ta hrust je s svojim mogočnim mečem in ščitom prestregel marsikakšen silen bizantinski udarec, namenjen šibkejšemu tovarišu.

»Perun me udari,« je rekel nekoč Žitogoj, »če ta fant ne išče smrti prav nalašč.«

Žitogoj ga je žalostno pogledal in prikimal:

»Tudi jaz se bojim, da je tako. Poleg tega ga zasleduje oni dolgin, Ljuto, s svojim krvnim maščevanjem. Opazujem ga in zdi se mi, da išče ugodne prilike, da spravi Taljuba skrivaj s sveta. Morda se boji, da se Taljubovi prijatelji ne bi maščevali nad njim, če bi zvedeli, kdo je Taljuba ubil.«

»Že mogoče. Dovolj je potuhnjen za takšno ravnanje. Moramo mu ostro gledati na prste. Taljuba bi mi bilo žal. Ne morem si pomagati. Popolnoma drugačen je kakor jaz, ampak rad ga imam.«

Žitogoj mu je pogledal v oči in se nasmehnil. Ni se razkril, kaj pomeni njemu Taljub. Bila sta iz istega bratstva, rastla sta vkup že od najnežnejše starosti in bila sta si kakor brata. Taljub

je bil Žitogoju najljubši človek na svetu, saj je bil Žitogoj sirota brez matere in očeta in je rasel v svoji zadruzi med starejšimi sorodniki, od katerih nihče ni gojil nežnejših čustev do njega.

»Že med vso istrsko vojno opazujem Taljubovega smrtnega sovražnika. Čeprav mi je močno zoprno, se vendarle veliko družim z njim, samo zato, da ga imam pred očmi,« je tiho povedal.

»Dobro. Pazi ti na tistega potuhnjenca, jaz bom pazil na Taljuba.« Žitogoj je prikimal.

Nekaj dni pozneje so mladci zasledovali družino Ilircev, ki se je iz gorečega sela rešila v bližnji gozd. Taljub ni hotel loviti in ubijati neoboroženih ljudi. Upiralo se mu je pobijanje slabotnih žena in otrok. Sedel je na skalo ob robu gozda, da počaka na tovariše.

Kar zaslíši za seboj v gozdu hrup. Ozre se pa vidi, kako teče po stezi proti njemu temnolasa deklica, za njo pa grdi dolgin Ljuto in še dva druga mladca.

Prestrašeno obstoji dekletce pred Taljubom, potem pa se ozre, krikne, se vrže pred mladim Slovenom na kolena in proseče dvigne sklenjeni roki. Taljub skoči kvišku in položi roko deklici na glavo. Temnolasa tujka se skloni globoko k zemlji in mu objame nogo.

Tedaj prisopíha iz gozda Ljuto in krikne:

»Pusti jo, ona je moja! Jaz sem jo našel!«

»Lažeš! Našel sem jo jaz, a prijeti je nisem mogel,« se je oglasil njegov tovariš.

»Izročila se je meni v varstvo in sprejemam jo za svojo sužnjo,« je rekel Taljub in svečano postavil nogo zasujnjeni Ilirki na vrat.

Ljuto ga je besno pogledal in dvignil pest. Zamomljajal je nerazumljivo grožnjo, se obrnil in odšel. Njegova spremljevalca sta se spogledala, posmehnila in odšla za njim.

Taljub se je sklonil in potegnil dekle kvišku. Vstala je in boječe pogledala v njegove velike temnomodre oči. Nato je s pogledom obletela ves njegov lepi obraz: dolge trepalnice, tanke obrvi, pšenično zlate kodraste lase, visoko čelo, ukrivljen nos, tanke, lepo zarisane ustne, nekoliko prekrepekko, moško brado in temno zagorelo polt, ki se je lepo podajala svetlim lasem in temni modrini njegovih oči.

»Kako ti je ime?« je Taljub prekinil njeno strmenje. Potem se je zavedel, da dekletce — lepa črnolaska je bila stara komaj štirinajst let — ne more razumeti slovenskega jezika. Pomagal si je z znamenji. Pokazal je nase in rekel: »Taljub.«

Potem je pokazal s prstom nanjo in jo vprašujoče pogledal.

Razumela ga je, se nasmehnila, da sta se ji v temnopoltih licih prikazali dve jamici, sočne živordeče ustne pa so se razmaknile in pokazale vrsto lepih belih zob. Pokazala je s prstom sebi na prsi in izpregovorila s prijetnim, bolj nizkim glasom:

»Eta.« Potem je s šegavim nasmehom pokazala nanj in rekla s tujim naglasom na prvi zlog: »Ta-ljub.«

Prikimal je resno, jo prijel za roko in velel:

»Pojdiva!«

Storil je komaj dva koraka, ko mu je mimo glave pribrenčala puščica in se zasadila v bližnje drevo. Mirno jo je izpulil in vrgel v tulec. Potegnil je dekletce za seboj in zagodrnjal:

»Že drugič me je zgrešil...«

Ne da bi se upirala, je šla Ilirka z njim v dolino, kjer so taborili Sloveni. Ko je zagledala množico tabornih ognjev in visoko naloženih voz, med njimi pa cele trume visokih, stasitih, svetlolasih in zagorelih Slovenov, so ji noge vendarle zastajale.

»Nič se ne boj!« jo je potolažil Taljub in jo pogledal tako odkrito sočutno in dobrohotno, da ga je razumela in šla radovoljno z njim dalje, le njena drobna roka se je v strahu krčevito oklepala njegove, ko sta korakala skozi tabor.

Ustavljal ju ni nihče, saj je bilo v taboru mnogo ugrabljenih Romank in Ilirk — Vlahinje so jim rekli Sloveni. Le pri ognju mladcev jima je zastavil pot velik, močan človek tako nenadoma, da se ga je mlada Vlahinja močno prestrašila. Bil je Vitan.

»Oho! Naš Taljub napreduje! Kje pa si ujel to lepotičko?«

»Tam zgoraj pod gozdom se je zatekla k meni, ko je bežala pred tistim grdim dolginom Ljutom, pa sem jo zaslužnil.«

»Njemu pred nosom? No, ali bo spet divji nate!«

Taljub je ravnodušno skomignil z rameni in nadaljeval pot. Poiskal je ogenj, ki so ga kurili možje Ptujске župe. Tam je dobil med vozovi, polnimi vreč z žitom, svaka Ljubina.

»Ljubin! Tole dekletce je moja ujetnica. Ne morem je imeti pri sebi. Nočem, da bi ji kakšen izmed mladcev storil silo, saj veš kako neugnani so. Prosim te, čuvaj mi jo poleg tvojih dveh krščenic in vzemi jo s seboj v Ptuj! Nihče ji ne sme storiti zlega!«

»Prav. Čuvali ti jo bomo, dokler se ne vrneš,« je obljubil Ljubin in prijel Vlahinjo za roko, da jo odvede k svojemu vozu.

Toda deklica se mu je iztrgala, skočila k Taljubu in se oprijela njegove roke z obema svojima. Pri tem je zakričala nekaj v svojem jeziku, česar nista razumela niti Ljubin niti Taljub.

»No, le pojdi, dekletce, nihče ti ne stori nič hudega!« ji je prigovarjal Ljubin.

Ampak Eta se je krčevito držala Taljuba in razburjeno nekaj ugovarjala.

Tedaj se je Ljubin spomnil:

»Po tolmača grem.«

Odšel je in se res kmalu vrnil s starejšim Slovenom, ki je bil nekoč več let v bizantinskem ujetništvu. Bil je nekoliko čudaški, večno nezadovoljen. Držal se je kislo in je malokdaj komu pogledal v oči. Tudi tedaj je le mimogrede ošvignil s pogledom Taljuba in njegovo krščenico.

»Rogič! Prosim te, dopovej temu dekletu, da ji nihče ne bo storil hudega! Reci ji, da je Ljubin moj svak, ki jo bo peljal na moj dom! Pri meni ne more ostati, ker se bojim, da je ne bi tisti dolgin, pred katerim je bežala, nadlegoval.«

Stari Rogič je Vlahinji povedal, kar je Taljub želel. Eta je žalostno pogledala mladega Slovena, le nerada je izpustila njegovo roko in se dala odpeljati, oziraje se po Taljubu s solznimi očmi, polnimi strahu...

Polagoma se je slovenska vojska odpravljala domov. Marsikdo je le s težkim srcem mislil na svoj dom, saj ga je čakala tam obupana žena z — rumenopoltim, poševnookim novorojenčkom.

Mnogim Slovenom pa je bila bogata dežela tako všeč, da so se kar naselili v njej, večinoma po domovih, s katerih so Vlahi zbežali v utrjena obmorska mesta. Ta ali oni Sloven je ob sladkem istrijskem vinu pozabil na svoj dom pod visokimi planinami. Ugrabil si je črnolaso, temnooko Vlahinjo in si ustanovil nov dom pod toplim istrskim soncem.

Tako so Sloveni zasedli velike predele severne Istre, ki so jim v pradavnini gospodovala ilirska plemena — na zahodu Istrani, na severu Japodi, na vzhodu pa Liburni — katerim pa so se nekaj stoletij sem vsiljevali romansko bizantinski zavojevalci.

Med onimi Sloveni, ki so se v pozni jeseni vračali proti domačim goram, sta bila tudi knez Trušenjski in Taljub. V Posavski župi, blizu gradišča, ki je nastajalo na tleh starodavne Emone, sta se knez in Taljub poslovila od mož ptujskega plemena in zdirjala ob Savi navzgor, da dohitita svoje čete, ki so se obrnile proti Krajni. Pod hribom sta konje zadržala v korak in Taljub se je oglasil:

»Rad bi šel z njimi.«

»Ali domov?« je vprašal knez Negomir, ki ga je fantova želja zbolela, saj mu je bil zdaj nečak Taljub edino veselje, ki mu je ostalo na svetu.

»Ne domov — še dalje... Rad bi pomočil svoj meč v obrsko kri...« Zadnje besede je izgovoril tiho skozi zobe. Ves črni bes na sovraga, ki mu je ugrabil Živano, je ležal v njegovem glasu.

Ujec se je ozrl nanj, videl njegov srepo v daljavo uprti žareči pogled in nosnice, ki so se mu razprle v neutešenem hrepenenju po maščevanju.

»Prišel bo tisti čas. Vsa naša kri vpije po njem.«

»Da, ampak — kdaj? Ne morem tako živeti in mirno čakati!« je strastno izbruhnil mladec.

»Taljub!« je resno izpregovoril knez. »Sam veš, da si mojemu srcu kakor sin. Poslušaj! Zdi se mi, da si zabredel v sebičnost, ki pravega Slovena ne sme nikoli zajeti. Opazoval sem te med vojno v Istri in dostikrat sem se bal zate. Ponosen sem bil, kadar so te možje hvalili kot junaškega borca, toda včasih se mi je zdelo, da te v najsrditejši borbi ne žene junaštvo, temveč — obup.«

Taljub se je s temnim obličjem počasi ozrl na ujca in tiho zagodrnjal:

»Prav si videl!«

»Fant! Pozabljaš, da si edini sin starega, bolehnega očeta in določen, da danes ali jutri stopiš na njegovo mesto. Tvoje življenje ni tvoja last, tvoje življenje je last tvojega plemena! Vaša župa — na meji sovražne obrske dežele — potrebuje za župana močnega, odločnega moža. Kako jim boš dober voditelj, če ne znaš krotiti niti samega sebe!«

Mladec je stisnil obrvi in siknil skozi zobe:

»Samo eno željo imam: maščevati Živano! Potem bom lahko mislil tudi na druge, potem bom mirnejši...«

Knez je prebledel in odgovoril skoraj šepetaje:

»Več vzroka imam za takšno željo kakor ti!«

Od prevelike bolečine raztrgani ujev glas je Taljuba pretresel... Ali nisem res sebičnež? Vidim le lastno bolečino in še nikoli nisem pomislil, da je njegova mnogo hujša!

V srcu mu je vstala vroča želja, da olajša dobremu možu trpljenje. Pogledal je ujca in iz zadrgnjenega grla spravil samo eno besedo:

»Oprosti!«

Ujec se je ozrl vanj, se žalostno nasmehnil, prikimal in rekel prisrčno:

»Pomagala bova drug drugemu!«

POZDRAVLJENI, BRATJE!

1

SREDI poletja leta 622.

Na visokem, koničastem, skalnatem hribu med Glino in Krko je ležal močno utrjeni grad Ostrovice. Štirinajst stolpov je stalo na skalnati poti do gradu. V vsakem stolpu so bila trdna vrata iz močne hrastovine, obita od obeh strani z debelo železno ploščo. Vsak stolp so stražili noč in dan po štirje stražniki. Razen te utrjene poti ni bilo dohoda na grad. Strmi skalni prepadi so ga varovali od vseh strani, kjer ni bilo drugih utrd.

Grad sam je bil precej obširnejši od trušenjskega. Imel je poleg glavnega, dvonadstropnega, lesenega poslopja še več stranskih poslopij s stopnicami in hodniki, tesno spojenih z osrednjim. Opremi gradu se je povsod poznalo neizmerno bogastvo gospodarja, posestnika zlatih rudnikov v Turah.

Posebno bogato je bila opremljena velika dvorana v prvem nadstropju, kjer so bila vsa tla pokrita z orientalskimi preprogami in so ozke, visoke line zastirali zastori iz težke bizantinske svile.

Ob eni teh lin sta tistega popoldne stala gospodarjev sin Vitani in njegov prijatelj Taljub ter opazovala otroke, ki so se igrali na dvorišču.

Vitani, ki je imel tedaj osemindvajset let, se je razvil v rejenega družinskega očeta, v vsem podobnega staremu knezu Ostroviškemu. Taljub, leto mlajši od Vitana, se z leti ni dosti spremenil. Poteze njegovega lepega obraza so postale ostrejšje in še bolj močate, njegova mišičasta postava — široka v ramenih, ozka v pasu — se skoraj ni spremenila. Le zrastle je še v mladeniških letih in bil zdaj, v moški dobi, komaj za čelo manjši od hrusta Vitana.

»Kateri otroci pa so tvoji?« je vprašal Taljub. Vsi otroci, eni manjši, drugi večji, so bili enako dobro rejeni in so se pravzaprav razlikovali le po barvah: Eni so imeli svetlozlate lase in belo

ali rdečkasto polt, drugi so bili rdečelasi in pegasti, tretji pa temnolasi in temnopolti.

Na Vitanovem širokem obrazu se je pokazala stara posmehljiva poteza okrog ust in nosu. Stisnjene oči so hudomušno pomežiknile:

»Mislim, da je večina mojih. Nekaj starejših je morda očetovih. Dva ali trije pa so od mojega polbrata.«

Taljub je široko odprl oči. Potem se je tudi na njegovem resnem obrazu zarisalo okrog ust nekaj posmehu podobnega:

»Ti si še vedno stari Vitan,« je rekel.

»In ti stari, resni Taljub. Doslej sva govorila samo o meni. O sebi nisi še ničesar povedal. Povej, kaj si počel, odkar si se vrnil v Ptuj, devet let te ni bilo na Trušnje.«

»O, koristno sem uporabljal vse, kar sem se pri ujcju naučil. Uredil sem župo po njegovem zgledu — saj veš, da moram že zdaj povsod nadomeščati bolnega očeta. Nadzoroval sem utrjevanje gradišč in vežbanje napadalnih in strelskih čet. Navadil sem ljudi globoko orati zemljo — prej so jo le prekopavali. Zgradili smo na našem gradu novo, veliko žitnico in poslopje za krščenice in krščenike.«

»Kaj pa tista lepotička, ki si jo pred enajstimi leti zaslužnil v Istri, ali ti je postala dobra žena?«

»Žena?« se je začudil Taljub: »Nimam nobene žene. Tista Vlahinja že vsa leta streže očetu. Dobro dekle je.«

»Ali se ne misliš oženiti?«

Taljubu se je stemnilo čelo:

»Za koga pa naj si jemljem ženo? Za pesjane? Kadar bo naš grad dovolj utrjen, da vzdrži vsak obrski napad, si vzamem ženo, prej ne. Tebi je lahko. Tvoj dom je tako utrjen, da ga še nikoli ni prestopila obrska noga. Naš grad pa jim stoji prav pred nosom. Vsak čas se oglasi na njem tropa teh divjakov v goste. Pa še prijazen moraš biti z njimi in jih lepo pogostiti, da si ne nakoplješ njihovega sovraštva in ti ne preplavijo župe s svojimi hordami. Glej — kdo pa je to?«

Po cesti, ki je vodila do lesenega mostu preko Gline, je prihajala velika karavana dobro oboroženih mož v bleščečih se oklepih, kakršne so nosili frankovski vojščaki. Za jezdecami so se pojavili pokriti vozovi, ki so jim zopet sledile močne čete vojakov, katerih oprema se je lesketala v soncu.

»Potujoči trgovec!« je ugotovil Vitan. »Proti Krnskemu gradu je namenjen. Veš kaj? Rad bi pogledal, če prodaja kaj takšnega,

da se izplača kupiti. Po bližnicah pojdem, da ga prehitim. Takšne prilike ne smem zamuditi. Tuji trgovci ne hodijo pogosto tod mimo. Med hribi in gozdovi jim poti niso posebno varne. Ali greš z menoj? Saj sta tvoj ujec in moj oče na obisku pri vojvodi. Drevi se skupno vrnemo k nam.«

In že je Vitán odprl železno skrinjo v kotu dvorane in vzel iz nje vrečico zlatnikov.

»Dobro. Meni je prav. Kupil sicer ne bom nič, ker pri nas ne kopljemo zlata kakor ga pri vas.«

»Oh, oprosti, da sem mislil samo nase!« Vitán je izvlekel še eno vrečico zlatnikov in jo ponudil Taljubu: »Na!«

Taljub pa je hladno zamahnil z roko:

»Zahvaljen! Meni res ni nič do takšnih reči, kakor jih prodajajo tuji trgovci. Pri nas živimo preprosto. Kar potrebujemo, si napravimo sami. Nikoli nismo odvisni od tujcev.«

Vitán je skomignil z rameni in vrgel vrečico nazaj v skrinjo. Poznal je prijateljev odpor do vsega tujega.

Nekaj trenutkov pozneje sta na dvorišču zajahala konja.

Res se jima je posrečilo, da sta prehitela trgovsko karavano. Ubrala sta pot po bližnjici, prebredla vodo na plitvini, oddala konje na pristavi in prišla na grad, še preden so tam opazili prihod tuje karavane. Krščenik ju je peljal v dvorano, kjer je bilo pri vojvodi zbranih več gostov: kneza Trušenjski in Ostroviški, župani breške, podjunske in lurnske župe, več okoliških kosezov in nekaj mladine.

Vitán in Taljub sta se poklonila vojvodi Valuku in starešinam in se pridružila mlajšim ljudem. Taljub je stopil k oknu, ko se je spodaj v stolpu oglasil stražarjev rog.

Kmalu se je pokazal na vratih dvorane grajski stražni poveljnik in naznanil:

»Prihaja frankovski trgovec s številnim oboroženim spremstvom.«

Gostje so stopili k linam, da si ogledajo došlo karavano. Lesketajoča se oprema frankovskih vojščakov je bila vsem všeč. Glasno so jo hvalili.

Vojvoda, ki je tudi pristopil k lini, je rekel knezu Negomiru Trušenjskemu:

»Samo nekaj stotnij takšnih bojevnikov, pa bi se upal prodreti do Rima.«

Trušnjan je prikimal. Tudi njegovo večje bojevniško oko je občudovalo krasno opremo tujcev:

»Kakor kažejo številne čete spremljevalcev in vsa njihova oprema, je njih gospodar zelo bogat trgovec. Ampak — bodi previden, vojvoda! Franku ne smemo nikoli zaupati!«

»Prav imaš, prijatelj. Kadar pomislim na to ljudstvo in njegovo silo, se mi vedno vsiljuje neprijeten občutek nečesa grozečega. Zdi se mi, kakor da čaka tam na zahodu za visokimi gorami grozeč oblak, ki se prej ali slej dvigne in navali nad nas. Morda bi se nas bili že zdavnaj lotili, če ne bi imeli — kakor sem slišal praviti langobardskega krščenika — večnih homatij med seboj.«

Pristopil je stražni poveljnik in vprašal:

»Kako ukazuješ, vojvoda? Ali naj tujce spustimo v grad?«

»Spusti v grad gospodarja s tremi spremljevalci! Ostalim odkaži primeren travnik za taborenje!«

Vojvoda in gostje so se vrnili na svoje prostore. Le najmlajši vojvodov sin je ostal pri oknu. Vojvoda ga je poklical k sebi in mu velel:

»Pojdi po mater, da si izbere pri trgovcu, kar potrebuje.«

Deček je stekel iz dvorane in se kmalu vrnil z materjo, že sivolaso žensko s plemenitimi potezami v obrazu. Oblečena je bila v preprosto slovensko nošo z dolgo robačo, pokrito ob robovih in na prsih z rdečo vezeno, s predpasnikom iz pisane volnene vezene in platnenim jopičem do pasu. Na glavi je nosila — kakor vse Slovenke — na usnjenem čelnem traku ruto iz tankega platna, ob sencih z usnjenimi zankami pritrjeno in nagubano na zlate senčnice, kljukice v podobi črke S.

Vojvodova žena se je poklonila domačim gostom in sedla v naslonjač, ki ga je knez Trušenjski vljudno primaknil med svoj in vojvodov stol.

Vsi so se razgovarjali o izredno številnem spremstvu potujočega trgovca in o bogastvu, s katerim se oblačijo in obdajajo Franki po vzoru pomehkuženih Bizantincev.

»In bogastvo rodi siromašnost,« se je trdo oglasil Taljub in zamišljeno gledal predse v tla.

»Nu, nu, mladi mož, kako pa to misliš?« je posmehljivo vprašal knez Ostroviški, ki je bil med zbranimi gosti najbogatejši in je živel v največjem razkošju, pa se je čutil prizadetega.

Taljub ni dvignil pogleda, vendar je odgovoril:

»Takole: Sloveni živimo v zadrugah, v bratstvih in plemenih. Povsod bi morali imeti vsi člani enake pravice in živeti v enakem udobju. Če si eden izmed njih prisvaja večje pravice, večje udobje, jih mora za tisto njegovo krivično razkošje deset ali

več ljudi živeti pač toliko slabše, kolikor bolje živi on od povprečja.«

»Eh, beži no! Vi, mladi ljudje, hočete biti vedno pametnejši od nas starejših. Kje si pa v moji zadrugi videl kdaj koga, ki bi slabo živel?« se je razvnel rejeni gospodar z Ostrovic. »In vendar si domišljujem, da nekaj imam,« je bahato pristavil.

Taljub je s kratkim pogledom ošvignil bahatega bogataša:

»Ne zameri, knez. Meni, ki v svoji zadrugi nimam človeka, bodisi svobodnjaka ali krščenika, o katerem bi mogel reči, da drugače živi kakor jaz, meni se zdi življenje tu pri vas, na meji frankovskega gospostva, pač precej drugačno od našega. Tu živi starešina zadruge največkrat v izobilju, ostali zadrugarji so — ne le njemu, temveč vsej njegovi rodbini — podrejeni in žive slabše, krščeniški pa že kar pasje življenje. Če pomislim na primer na umazane ilovnate kočice, v katerih goli, sestradani krščeniški, ki ti v Turah kopljejo zlato, žive slabše življenje kakor živina v tvojih lepih hlevih —«

»Oh! Krščeniški! Vendar ne bom krščeniškov oblačil v platnene robače in jih mastil s svinjsko pečenko!«

Taljub je mirno dvignil ramena:

»V Ptujski župi ni krščeniški, ki ne bi imel vsaj pozimi platnene robače in kožuha, in tudi nikogar, ki bi ne stanoval v lesenem hramu. Seveda pa pri nas ne poznamo ne orientalskih preprog ne svilenih bizantinskih zastorov. Hranimo pa se vsi iz istih loncev, zadrugarji in krščeniški. Vsi jemo skupaj v veži, nihče posebej in boljše v dvorani kakor pri vas.«

Tišina je zavladala v dvorani ob teh besedah. Velmožje so se spogledali in marsikdo je pritrjevalno pokimal.

Vojvoda Valuk pa je rekel:

»Prav ima naš Taljub. Mi, ki bivamo bliže Frankom in Bizantincem, smo se v resnici že našli marsikakšnih tujih razvad, ki jih naši očetje tam v stari domovini, v Zakrpatju, še niso poznali. Jaz sam se trudim, da vzgajam ljudi svoje družine in svoje zadruge k preprostosti in zavedni enakosti, vendar smo že pozabili na marsikateri lepi običaj naših dedov —«

Vojvoda ni končal, kajti vrata so se odprla in vstopil je tujec s tremi spremljevalci. Bil je še mlad človek, star okrog trideset let, visok in širokopleč, močnih udov in lepega, možato klesanega obraza, svetlomodrih oči in svetlih kodrastih las, ki so mu padali ob zagorelem obrazu na ramena. Na sebi je imel obleko, ki so jo običajno nosili Franki v vojni ali na nevarnejših potovanjih: železno srajco s srebrnimi okrasnimi ploščicami. Po vrhu je imel

ogrnjen plašč iz sive svile. Ob zlatem pasu mu je visel močan frankovski meč z ročajem, ki je bil posut z dragulji. V roki je držal srebrno čelado, v katero so bili spredaj vdeleni dragulji. Njegovi trije spremljevalci so bili oblečeni podobno, imeli pa so čelade na glavi, v rokah so nesli visoko naloženo različno blago.

Trgovec je stopil dva koraka v dvorano in se globoko poklonil. Pogledi zbranih Slovencev so hladno merili došle Franke. V vseh očeh se je zrcalilo isto nezaupanje. Vendar je gostoljubni domačin pomignil svoji ženi, ki je vstala, vzela z mize pladenj s kruhom in soljo, stopila pred gosta in mu ponudila s hladno vljudnostjo:

»Dobrodošel, tujec!«

Tedaj se je tujec hudomušno nasmehnil, vzel košček kruha, ga osolil in izpregovoril v lepem slovenskem jeziku:

»Pozdravljeni, bratje! Pozdravljen, vojvoda!«

Kar videlo se mu je, kako je užival ob presenečenju, ki je zajelo vse navzoče. Pojedel je grižljaj in s sijočimi očmi pogledal po dvorani.

»Sloven!« so se čuli glasovi, polni začudenja.

»Ti si Sloven!« je vzkliknil vojvoda in vstal. Stopil je gostu naproti, ga svečano objel in poljubil na obe lici.

Isto so storili ostali starešine.

Ko so trgovčevi spremljevalci odložili blago na klopi ob straneh dvorane, se je trgovec poklonil pred domačico, pokazal na dragocene orientalske tkanine, na lepe steklene čaše, srebrne sklede, ogrlice iz jantarja, kipce iz slonove kosti in druge dragocenosti in rekel:

»Prejasna! Sprejmi te male darove od brata iz rodu Veletov!«

»Oh!« se je ginjena zahvalila domačica: »Tvoji darovi so predragoceni za naš preprosti dom. Hvala ti, plemeniti brat!« In s svojo raskavo roko, ki se ni nikoli odvadila dela, je pogladila po mehkih tkaninah.

2

MEDTEM so se vsi navzoči pozdravili tudi s trgovčevimi spremljevalci. Vojvoda je goste povabil k mizi in ukazal ženi:

»Poskrbi, žena, da dostojno pogostimo bratske goste, ki so nam jih poslali bogovi! Narôči krščenikom, naj dobro založijo gostove bojevnike spodaj na travniku z vsem potrebnim, da si

pripravijo gostijo.« Potem se je obrnil k Veletu: »Zdaj pa pri-poveduj o sebi, brat! Kje je tvoja domovina? Kako si zašel med nas, ki živimo tu na najskerajnejšem koncu slovenskih zemelj, skriti med gorami.«

»Že dolgo sem si želel, da spoznam brate na tej strani Do-nave. Doslej sem vedno potoval po vodni poti, po Donavi, skozi obrsko deželo, ali pa po morju iz Bizanca do Massilie, starega obmorskega trgovskega mesta ob izlivu Rodana, od tam pa s konji in vozovi preko frankovskih okrajev in njihovih prestolnic do domovine, ki se nam razprostira od izliva Odre v Balt in daleč preko Labe do Rena. Posamezne naše zadruge so se naselile celo ob spodnjem Renu v okolici Utrechta. Tam je tudi moj dom. Na-šemu plemenu pravijo Veleti ali Ljutici. Na severu so nam sosedu bratje Bodrici in divji germanski Frizi, na jugovzhodu Polabski Srbi, na jugu bojeviti germanski Saksi, na vzhodu prebivajo onkraj Odre bratje Pomorjani, na zahodu pa so prodrli do Rena in še čez Franki, le na severovzhodu imamo prost dohod do morja. Zarili smo se torej najdalj proti zahodu, med najbolj divje ger-manske rodove.«

»Gotovo vam je težko življenje v njihovi sosesčini.«

»O, dosti otepanja imamo z njimi. Pet sto let je tega, kar smo Sakse in Frize porinili preko Labe in Zale in se zarili med nje. Odtlej stojimo na straži severnega Slovenstva. Ne preti nam nevarnost le od divjih sosedov. Mnogo hujša je tista, ki rine med nas s sladkimi besedami o miru in sreči, pa skriva za hrbtom krvav meč. Odposlanci utrechtskega škofa so stalni gostje v naših krajih. Za sedaj pa se jih naši ljudje pogumno otesajo. Prav tako uspešno odbijajo vse sovražne poizkuse germanskih me-jašev, da si spet osvoje zemljo, ki so jo izgubili. Vsa naša zemlja je prepojena s krvjo. Kadar se napotim preko njihovih krajev v frankovske države, si moram blago zavarovati z močnim vojaškim spremstvom in ga naložiti na vozove, ki jih vlečejo po dva para urnih konj, sicer bi me vsega izropali. So zahrbtni, grabežljivi in krvoločni. Gostoljubja ne poznajo. Kadar grem v Bizanc, se jim izognem in potujem po najbližji poti preko srbskih in čeških krajev do Donave. Med Srbi in Čehi imam mnogo dobrih prijateljev.«

»In kje dobiš blago, ki ga voziš v Bizanc?«

»Z ladjami se vozim ob vsem Baltu in trgujem z vsemi slo-venskimi rodovi, ki živijo ob njem. Oni mi dajejo dragoceni jantar, kožuho vino in surovo volno, pa tudi sužnje, ki jih na-plenijo po frankovskih in frizijskih ladjah ali nakupijo kot vojne

ujetnike od bojevitih Antov, ki so v večnem sovraštvu z Bizantinci ob spodnjem Dunavu. Seveda morajo Bizantinci in Franki za vrnjene sužnje plačevati visoke odkupnine. Tudi drugo blago mi dobro plačujejo. Posebno jantar ima v Bizancu isto ceno kakor zlato. Iz njega izdelujejo razne dragotine. Ko se vračam, trgujem po germanskih in posebno po severno-slovenskih deželah z blagom, ki ga v zameno dobim tam spodaj v Orientu: lepo barvano volno, svilo in bombažno blago, pa dragotine iz ebenovine in slonove kosti, zlatarske izdelke in lepe steklene posode in čaše.«

»Torej si vedno na potu?«

»Skoraj vedno. V domači zadrugi se ustavim le za nekaj dni, pa me spet več mesecev ne vidijo.«

»Nevarna so tvoja pota,« se je oglasil knez Ostroviški: »Če prežijo friziški gusarji na tvoje ladje —«

»Mi pa na njihove! Ob Baltu smo vsi gusarji.«

»No, na suhem so nevarnosti še večje. Med Sloveni te varuje sveta zapoved gostoljubja, ali kadar potuješ po samotnih germanskih krajih, preži nate smrt.«

Trgovčev resni obraz je izpreletel nasmešek:

»Samote se med Germani ne bojim. Tiste divjake hitro uženemo. Ampak s kronanimi glavami po stolnih mestih je drugače. Pod njihovo svilo se skriva večja krvoločnost in hujši pohlep kakor pod živalskimi kožami največjih divjakov v njihovih deželah. Kadar se napotim na njihov dvor, oblečem najsiromašnejši plašč vrh močne železne srajce in kapuco vrh čelade. S seboj vzamem le malenkostno množino dragocenosti, kajti med kraljevo gospodo so roparski umori na dnevnem redu. Drug drugega preganjajo in ubijajo: oče sina, sin očeta, brat brata, mati sinove in vnuke — strašen rod je to, rod Merovingov: pijanci, razuzdanci, morilci in roparji. Tega je komaj osem let, odkar je kralj Neustrije Klotar II. ujel svojo sorodnico Brunhildo, ki je imela med Merovingi na vesti deset umorov svojih sorodnikov. Dal jo je mučiti in naposled privezati divjemu žrebcu za rep in jo do smrti vleči po taboru. Vso njeno rodbino je Klotar pobil in uničil, da je sam zavladal v Neustriji, Avstraziji in Burgundiji. Šele letos so ga uporni Avstrazijci prisilili, da je vzhodno Avstrazijo odstopil svojemu mladoletnemu sinu Dagobertu.«

Trgovec je umolknil in se zamislil.

»Mnogo sveta vidiš in mnogo zanimivega doživiš,« je rekel župan Mojslav.

»Samo eno leto bi rad živel takšno življenje,« si je zaželel Taljub. »Spoznal bi rad sovraga, ki preži za našimi mejami,

njegovo orožje in njegov način boja. Pripraviti bo treba naše ljudi na borbo z njim. Prej ali slej se pokaže na naših mejah.«

Velet je dvignil glavo in ga pogledal preko mize. Nekaj časa je molče motril mladega moža. Očitno je bilo, da mu je ugajal. Nenadoma je predlagal:

»Če je tvoja želja resna, brat, pojdi z menoj! Čez leto dni se vrneva tod skozi.«

Taljubu je stopila vsa kri v lica. Bežno je pogledal ujcu Negomiru v oči. Čeprav je bil že davno odrasel njegovemu skrbstvu, je vendar še vedno rad poslušal njegov nasvet.

A v ujševih očeh ni našel odgovora. »Odloči se sam!« so govorile trdno stisnjene stroge ustne kneza Trušenjskega.

Taljub je umaknil pogled in že odprl usta. Zdajci pa se zasliši spodaj stražarjev rog. Trobil je dvakrat.

»Obrski poslanci!« je ugotovil Ostrovičan po načinu trobljenja.

Res je takoj nato stražni poveljnik odprl vrata in javil:

»Poslanci obrskega kagana!«

»Naj počakajo!« je velel vojvoda. Ko je stražni poveljnik odšel, je Valuk vstal in nadaljeval: »Kakor mi je že pred tremi dnevi sporočil poseben slovenski sel iz Panonije, se Obri pripravljajo za velik pohod nad Bizanc. Baje so odposlali že pred dvema tednoma poslanca k Bolgarom in Slovenom ob spodnjem Dunavu, naj jim pridejo na pomoč.«

»Torej pohod v velikem obsegu,« ga je prekinil podjunski župan, stari Branimir: »Če se ga udeležimo, bo naš uspeh seveda isti kakor vedno: glavni del plena poberejo Obri. Zato je moja misel: Ostanimo lepo doma in spimo z orožjem pri rokah. Njim pa sporočimo, da nam je njihovo izdajstvo pred enajstimi leti še predobro v spominu.«

Burno odobravanje je pohvalilo ta predlog. Še veletski gostje so ploskali.

Le vojvoda je mirno gledal od rojaka do rojaka. Ko se je navdušenje poglelo, pa je zmajal z glavo in nadaljeval s pritajenim glasom:

»Maščevanje, ki ga predlagaš ti, brat župan, bi ne bilo maščevanje. Zamislil sem si ga drugače: Udeležimo se vojne z močno vojsko, recimo s celim tümenom, torej z deset tisoči izbranih vojšnikov. Potem bodo tudi Obri vzeli s seboj močno vojsko, morda kar vse svoje bojne sile, saj veste, da hočejo biti iz previdnosti vedno v veliki premoči nad nami. Med obleganjem pa — vojvoda je znižal svoj glas skoraj do šepetanja: — že dobimo

kakršenkoli vzrok, da se skregamo in takoj vsi užaljeni odidemo. Če le mogoče, pridobimo za odhod še Slovence iz spodnjega Podonavja in Bolgare iz Panonije. Domov grede se postavimo v zasede ter posekamo vračajoče se Obre, ki sami gotovo ne bodo dolgo nadaljevali obleganja, ampak se bodo odškodovali s plenjenjem po bizantinskih deželah. Posekamo jih in jim vzamemo plen, potem pa preplavimo njih deželo od juga in z novimi četami iz Karantanije ter jo izropamo s pomočjo panonskih Bolgarov do golega.«

Za trenutek je zavladala po pritajenem vojvodovem govoru splošna tišina. Potem pa je zagrmelo po dvorani cepetanje z nogami in vzklikanje, da so se spodaj v veliki veži obrski poslanca začudeno spogledali.

Že je prišla po stopnicah čokata postava župana Mojslava. Široko rdeče lice mu je kar žarelo v zadovoljstvu in skozi redke svetle lase se mu je bleščala pleša vrh glave.

Svečano je pozdravil poslanca in jih povabil navzgor v dvorano.

Močno počaščeni Obri so še ošabneje dvignili okroglo mongolske glave, od katerih so jim izpod čelad štrlele trdo spletene kitice drobno kodrastih las. Dostojanstveno in previdno so stopali za slovenskim velmožem po stopnicah, ki jih niso bili vajeni, ker v svojih hringih niso imeli visokih stavb.

Domače Slovenke in germanske krščenice spodaj v veži so gledale za njimi in se skrivaj posmehovale. Domišljavost, s katero so nastopali, je bila zares smešna.

Zgoraj v dvorani so jih sprejeli velmožje resnih obrazov. Marsikdo izmed mladcev pa se je brž okrenil, da skrije posmeh, ki mu je silil na obraz.

Taljuba, ki se je doma od očeta in Ljubina že do dobra navadil obrskega jezika, je vojvoda naprosil za tolmača — stari tolmač Hesla je že pred dvema letoma umrl.

Eden izmed Obrov Jugur Apsih je stopil korak naprej in sporočil:

»Veliki vladar vseh Obrov vabi Slovence na bojni pohod nad Bizanc. Porušili bomo Bizanc in uničili vse Bizantince. Z nami pojdejo Bolgari iz Panonije: Kutriguri, Tarniali, Kosagiri in Zavendri, pa tudi Gepidi in Sloveni od spodnje Donave se nam bodo pridružili. Vsem bojnikom se obeta velik plen, kajti v Bizancu so nakopičeni neizmerni zakladi.«

Vojvoda Valuk je vstal in odgovoril:

»Sloveni smo že zvedeli o nameri velikega kana in z veseljem čujemo njegovo povabilo. Sklenili smo v posvetu velmož, da se odzovemo vabilu z veliko udeležbo in pošljemo najmanj cel tümen mož. Veliki kan naj nam sporoči, kdaj in kje naj se strnejo njegove in naše čete!«

»Kagan vseh Obrov, vladar zemlje in sonca, vam sporoča: ko bogovi prvikrat snamejo mesec z neba, pričakujte našo vojsko ob izlivu Save v Donavo, pod trdnjavo Singidunum!«

»Prav!« je vojvoda kratko pritrdil. »Torej: o prvem mlaju pod Singidunom.«

Poslanci so odšli.

»Vojvoda! Pri Perunu! Tvoj načrt je imeniten!« je pohvalil veletski trgovec. »Zvezati pa bi se morala v boju proti Obrom vsa slovanska plemena, tudi tista onkraj Donave: Čehi, Moravani in Polabski Srbi, pa mi, Veleti, in naši sosedi Bodrici in še Sloveni, ki so se naselili po bizantinskih pokrajinah ob spodnji Donavi in spodnjem Posavju — ves svet bi se tresel pred nami!«

Valuk mu je prikimal z bleščečimi se očmi:

»Da, da, takšna zveza bi nas rešila vseh sovražnikov. Vsi bi se nas bali in živeli bi v miru pred Obri in Bizantinci in Franki in Langobardi.«

»Da, lepo bi bilo,« je pritrdil knez Trušenjski. »Ampak — sloga med vsemi našimi plemeni? Težko, da bi jo kdaj dosegli. Še v vojni se zgodi, da se posamezne čete upro skupnemu vodstvu. V vsakem Slovenu je pač ukoreninjena glavna naša lastnost: upornost proti vsaki vladi.«

»V tem oziru smo Veleti nekoliko pred drugimi Sloveni. Že nekaj stoletij imamo stalne vladarje — vojvode, ki imajo tudi v mirnih časih vso oblast v rokah.«

»Vladarja mi sploh nimamo,« je rekel Valuk. »Vsako pleme se pri nas vlada samo s pomočjo starešinskega sveta, ki mu načeluje župan. Župan sam ne more odločevati v nobenih zadevah razen tistih, ki se tičejo vojske. Poleg tega je vodnik svojega plemena in je njegova dolžnost, da poravna spore, seveda le v starešinskem posvetu in vzajemno z njim. Moč župana nad plemenom je tako malenkostna kakor moja, to je vojvodova, nad rodom. Pravzaprav bi morala biti moja 'oblast' — če jo sploh smem tako imenovati — le začasna, trajajoča le med vojno. Ampak razmere so pri nas takšne, da smo venomer v vojnem stanju: zdaj z Obri, zdaj z Bavarci, zdaj z Langobardi ali pa z Bizantinci. Če se kakšno leto ali dve ne bojujemo, moramo vendarle biti vedno pripravljeni na napad s katerekoli strani.

To je vzrok, da sem postal, odkar smo zapustili staro domovino onkraj Karpatov, tudi jaz nekakšen stalen vojvoda, dasi se nikakor nimam za ‚vladarja‘ našega rodu.«

»Meni pa se zdi, da je rod, ki ga vodi v vsem ena volja, ena glava, močnejši od rodu, ki je ob času miru tako razcepljen na različna hotenja kakor vaš.«

»Oprosti, dragi gost!« se je vtaknil v pogovor Taljub. »Meni se zdi, da je resnica prav nasprotna. Če ima v državi en sam človek neomejeno oblast, jo mora uveljaviti največkrat s silo. Za takšno vladanje potrebuje pomočnike — velmože, ti pa spet svoje pomagače — oboroženo stalno stražo, vojsko. Velmožje, kakor tudi stalna vojska, požro leto za letom mnogo narodovega premoženja. Kolikor oni več porabijo, toliko manj ostane za ostalo ljudstvo. V ljudstvu se vgnezdi siromaštvo, beda. Kjer je beda, pa je prav gotovo tudi sovražen odpor, upor... Ljudstvo oslabi, izgubi voljo, da bi branilo zemljo, ki mu ob trdem delu za izkoriščevalce vsak dan pije kri... Pride sovrag in — lahko mu je delo! Vse drugače je pri nas, posebno med plemeni, ki jih sosedstvo s Franki ali z Bizantinci še ni pokvarilo.«

»Aha! Nas, tukaj na meji, gotovo že prištevaš k pokvarjencem!« je vzkliknil Vitan in pristavil po svoji navadi posmehljivo: »Ne, kolikor se mene tiče, vem, da se ne morem meriti s teboj, ki se doma potiš in pehaš z delom kakor kakšen krščenik!«

»Prijatelj! Če si domišljuješ, da ne smeš opravljati istega dela kakor krščenik, potem si že zatajil v sebi glavno načelo naših dedov: Enaka pravica za vse!«

Vitan je zardel od sramu, vendar si je pomagal z zasmehom samega sebe. Pogledal je vojvodo in trgovca in priznal:

»Menda res že spadam med pokvarjence. In, da naš Taljub ne bo popolnoma obupal nad menoj, mu obljubim, da še letos preskrbim rudarjem v našem zlatem rudniku velik lesen hram, vsakemu posebej po štiri ovčje kože za zimo in vsem skupaj dovolj živeža... Ali si zdaj zadovoljen z menoj?«

Vprašanje je bilo izgovorjeno z običajnim posmehom, vendar je Taljub razbral v svetlih Vitanovih očeh še nekaj drugega: resno skrb za Taljubovo prijateljstvo. Zato je mlademu hrstu pokimal s hudomušnim nasmeškom okrog ust:

»Menda je res še nekaj pravičnosti naših dedov v tebi.«

Oni pa je kar ostal pri svojem samozasmehovanju:

»Mislim, da se motiš, prijatelj. Kadar kaj storim, kar se zdi dobro delo, je tisto prav gotovo gola sebičnost. Krščenikom v

rudniku ne mislim pomagati zato, ker se mi smilijo, ampak zato, da bova z očetom imela mir pred teboj.«

Resnica je bila ta, da je med mišljenjem obeh prijateljev že zijal prepad, ki je ločil dvoje svetov: svet starega bratstva in enakosti vseh ljudi in nov svet izkoriščevalcev in njihovih sužnjev. Seveda se niti Vitan niti Taljub tega nista zavedala.

Veletski gost je molče, vendar z zanimanjem poslušal pol resno, pol šaljivo prerekanje obeh mladih mož. Iz prepira si je napravil jasno sliko o bistvu družbenega življenja teh južno-zahodnih bratskih plemen.

»Ti si pač velik častilec svojih dedov,« se je Samo obrnil do Taljuba. »Tudi pri nas častimo v vsaki zadrugi pokojne starešine. Vsaka zadruga ima kipec svojega deda v plemenskem svetišču.«

»V svetišču? Ali postavljate pri vas bogovom posebna svetišča?« se je zanimal vojvoda.

»Da, svetišča, prave templje z lesenimi stebrišči in s kipi bogov v nadčloveški velikosti. V teh svetiščih hranimo vse dragocenosti, ki jih ima pleme: v vojnah naplenjeno orožje, zaplenjene prapore, naplenjeni lišp in druge dragocenosti. Vse ljudstvo zahaja v svetišča k skupnim žgalnim daritvam. Včasih so hrami kar pretesni, toliko ljudi prihaja v svetišča od blizu in daleč. V naših krajih stoji več lepih svetišč. V Radogosti je svetišče posvečeno Svarožiču. Svetovit ima lepo svetišče na otoku Rujana. Triglav ima v Stetinu celo štiri božje hrame. Manjša svetišča so še drugod. Ali pri vas bogovi nimajo svetišč?«

»Ne. Pri nas postavljamo bogovom žrtvenike pod sveta drevesa, pod lipo ali pod hrast,« je odgovoril Valuk.

»Naša svetišča imajo to prednost, da niso nikoli pretesna,« se je šalil Vital.

Taljub je molčal. Pogovor ga je bolj malo zanimal. Nikoli ni bil preveč vnet častilec bogov. Verskih obredov se je udeleževal le toliko, kolikor so ga k temu prisilili stari domači običaji. Morda je bila njegova verska mlačnost posledica tega, ker je odrastel brez matere. Za njegovo čustvovanje in mišljenje se takrat, ko je doraščal, ni nihče zanimal. Pri svojem poznejšem razmišljanju o bogovih in božanskih bitjih pa je njegov ostrí razum zadel povsod ob dvome. Nikoli se ni s svojimi željami obračal na bogove in na druga božanska bitja, vselej se je zanašal le na svoje lastne moči.

TRI MLAJE pozneje, že sredi jeseni, se je karavana veletskega trgovca bližala močno utrjeni prestolnici vzhodne Avstrazije ali nekdanje Burgundije, mestu Metzu. V gozdu blizu mesta, precej daleč od ceste, so razjahali in se utaborili v skriti globeli. Nekateri so si postavili šotore, drugi so spali na vozeh. Straže so se menjavale vso noč.

Sredi noči je straža poklicala trgovca:

»Gospodar! Po cesti se bliža vojska. Sliši se bobnenje v zemlji. Predstraža je že dirjala tod mimo proti mestu.«

»Ali so jih spustili v mesto?«

»Nisem mogel razložiti. Noč je pretemna. Pokazala pa se je luč v mestnih vratih. Zdi se mi, da spuščajo pridvižni most čez mestni jarek.«

»Mhm. Bliža se torej njihova domača vojska. Če splezamo na drevje, si jo lahko ogledamo.«

»Ne verjamem, da bi kaj videli v tej temi.«

»Nu, morda vendar, saj je rob gozda komaj dva lučaja od ceste. Vitislav! Taljub! Ali gresta z menoj?«

»Seveda!« se je odzval Taljubov prijetno nizek glas iz zadnjega dela voza.

Potem je drug, še nižji glas nekaj zagodrnjal in z voza so se prekobalili trije možje: trgovec, njegov zvesti prijatelj in poveljnik stražnega spremstva Vitislav in Taljub.

Med potjo je trgovec modroval:

»Sodim, da je Dagobertova vojska. Vladar Klotar II. je letos odstopil sinu z vzhodno Avstrazijo prestolnico Metz. Morda se je mladi vladar hotel izkazati kot junak in je šel ustrahovat uporne Sakse ali Turinge.«

Na robu gozda so si izbrali star hrast in splezali nanj. Skriti v široki krošnji, so opazovali prihod Frankov. Močan oddelek predstraže je jahal na čelu vojske. Na prevalu ceste so se proti zvezdnatemu nebu nejasno razločevale temne sence vojšnikov s sulicami. Konjska kopita so peketala po trdi cesti. Potem je prišel oddelek pešcev. Njih utrjeni korak je pričal o velikih naporih in dolгих poteh.

Po velikem presledku so se na prevalu spet pokazale nerazločne sence... Ali so gnali živino? Peljali vojni plen?

»Ujetnike ženejo!« je zašepetal Taljub.

Da, gnali so ujetnike — dolgo, dolgo vrsto, može in žene in polodrasle dečke in deklice. V neprodinri temi ni bilo mogoče

določiti njih narodnosti. S težkim, zastajajočim korakom so omahovali po cesti.

Zdajci so se na prevalu zopet pokazale visoke sence jezdecev.

»Vladar — zmagalec!« je šepnil trgovec.

Po cesti so zapeketala konjska kopita. Medlo so se bleščali iz teme oklepi in čelade in sulice. Prapori na dolgih drogovih so frfotali proti zvezdnatemu nebu.

»V temi ne razločiš vladarja od oprode,« je zagodrnjal Vitoslav.

»Tema je kakor boginja pravice,« je pristavil Taljub. »Vse izenači.«

Neprenehoma so prihajali novi oddelki jezdecev preko prevala. Konjska kopita so dvigala oblake prahu. Vladar in njegovo spremstvo so se že prikazali kot svetla lisa na razsvetljenem trdnjavskem mostu, mimo gozda pa so se še vedno valili novi oddelki konjenikov, urejenih po stotnijah. Vmes so škripali težki vozovi naplenjenega blaga.

Vojska se je pomikala skozi mesto, ki je bilo vse razsvetljeno od plamenic. Do gozda se je čulo navdušeno pozdravljanje prebivalstva. Na drugem koncu mesta je del čet prihajal spet na plan in kmalu so se zasvetili nešteti taborni ognji iz teme.

»Pojdimo zdaj k počitku. Jutri si jih ogledamo od blizu,« je rekel trgovec in splezal z veje, na kateri je sedel.

Odšli so.

Ob zori so zopet stali na robu gozda, skriti za grmovjem in gledali z griča navzdol proti utrjenemu mestu.

»Kaj je tisto tam poleg cerkve? Videti je precej velika palača,« je vprašal Taljub.

»To je palača mogočnega škofa Arnulfa iz Metza. Stari vladar Klotar II. ga je poleg majordoma Pipina Landenskega postavil svojemu mladoletnemu sinu Dagobertu za svetovalca. Oglasili se bomo tudi na škofovem dvoru, da spoznaš, kako živijo krščanski cerkveni mogočniki pri Frankih. Spravili so nase že večino vladarjevih posestev. Skoraj bi rekel, da je vladar v svoji deželi ubožnejši od Cerkve. Grabežljivost višje duhovščine nima meja.«

»Zato silijo s svojo vero med tuja ljudstva, da dobe nova poprišča za svojo grabežljivost.«

»Tako je. Videl si jih v Bavariji in v Alemaniji, kjer pod pretvezo širjenja krščanske vere spravljajo vedno več zemlje podse. Bogati samostani rastejo iz tal kakor gobe po dežju. Tudi po naši veletski zemlji jih je že skominalo, pa smo jih nagnali.

Vam se obetajo kar od dveh strani: Novo vero je že sprejel bavarski vojvoda Garibald. Njegova sestra, langobardska vladarica Teodelinda, pa jo je razširila med vašimi sosedi na jugu. Prepričan sem, da lepega dne prodrejo iz Bavarije ali Langobardije k vam v Karantanijo.«

»Ha! Ne bi jim svetoval!« je vzkliknil Taljub. »Takih gra-bežljivcev pri nas ne potrebujemo.«

Trgovec je skomignil z rameni:

»Tudi Saksi se jih otepajo. A kdaj — ko stoji krščanski Cerkvi vojska frankovskih vladarjev ob strani! Prej ali slej bodo divji Saksi klonili, kakor so že klonili Bavarci.«

»Reci, kar hočeš — za nas, trgovce, pa je bogastvo in raz-košje, v katerem žive cerkveni knezi, kar lepa stvar. Škof Arnulf in njegova žena, na primer, sta med najboljšimi našimi odje-malci,« se je oglasil Vitislav. Mož je imel samo eno oko, drugo je bil izgubil v morski bitki z divjimi Frizi ob drznem gusarskem podvigu hrabrih Veletov v Severnem morju. Bojeviti gusar je bil do vseh ljudi precej nezaupen. Zato se je trgovec kar čudil, kako hitro se je mož spoprijateljil s Taljubom.

Trgovec si je z roko zasenčil oči. Nagajalo mu je jutranje sonce, ki je pogledalo izza griča in so se njegovi žarki odbijali v reki Moseli.

»Škofova žena je res precej potratna. V vsem bi rada po-snemala bizantinske šege. Kar srečna je, kadar se oglásim pri njej z blagom iz Bizanca,« je Velet pritrdil prijatelju. Iztegnil je roko in pokazal: »Glej, v mestu so že vse hiše ovenčane z zelenjem. No, kar odpravimo se! Rad bi čimprej potoval dalje proti Parizu na Klotarjev dvor, da se iznebim blaga in se potem obrnemo proti domu. Že od lanske jeseni smo na potu.«

Trgovec je odšel po visoki travi proti globeli. Taljub in Vitislav za njim. Rosa jim je brisala prah z visokih frankovskih škornjev.

4

V VLADARJEVI palači, ki je stala na trgu sredi Metza, se je zbiral dvor. Vladar Dagobert je napovedal izbiro sužnjev. V prestolni dvorani so hrumeli bogato oblečeni dvorjani, čakajoči na mladega Dagoberta in njegovo spremstvo. Spodaj na dvorišču so straže razporejale vojne ujetnike v vrste: na eno stran mladenke in mlade žene, na drugo mladce in mlade može. Deklice in dečke so postavili v posebno vrsto sredi dvorišča.

Po arkadah okrog dvorišča so se nabrali gledalci, presojali zaslužnjence, ugibali, katere si izbere mladi vladar in katere drugi dostojanstveniki — in katere bi si izbrali oni sami, če bi imeli pravico izbire.

Med mladino dvorjanov pod arkadami je stal tudi Grimoald, mladoletni sin majordoma Pipina Landenskega, nališpan kakor princ in neprijetno domišljavega vedenja. Glasno se je norčeval iz mladih ujetnic, lepih modrookih in svetlolasih deklet.

»Poglej, Adelgisel, tistole lepotico, ki ji visita dve zlati kodrasti kiti do gležnjev! Tisto bi jaz izbral, če bi bil na Dagobertovem mestu.«

»Mhm, prav čedna sužnja. Čudovito lepe lase ima. Po nakitu bi človek sodil, da je iz bogate družine. Še čudno, da ji nakita niso pobrali,« je odvrnil Grimoaldov prijatelj Adelgisel, sin drugega vladarjevega svetovalca, škofa Arnulfa.

»Pravijo, da jo je Dagobert sam takoj vzel v zaščito in določil za svojo last.«

»O! Revici se pač ne sanja, kakšna usoda jo čaka!« se je oglasilo šibko, deset do dvanajstletno dekletce, ki je stalo poleg Grimoalda, nališpano kakor on. Bila je Grimoaldova sestra Bega, poznejša Adelgislova žena.

»Pst!« jo je posvaril Adelgisel.

Grimoald pa se je prešerno zasmejal, pogledal sestrico od zgoraj navzdol in se norčeval:

»Kaj veš, otroče neumno, če lepotica ne bo prekosila vseh Dagobertovih ljubic. Lahko postane še njegova žena in naša vladarica!«

»Oh, barbarka!« je dekletce zaničljivo našobilo ustne. Potem se je radovedno ozrlo.

V široki, obokani veži, za hrbtom gledalcev, je nastal nemir. Pred palačo so se ustavili trije v temne plašče ogrnjeni jezdec. Glave so jim bile omotane s pisanimi kapucami. S seboj so vodili vsak po enega z blagom in skrinjicami otovorjenega konja. Za njimi sta prihajala še dva oborožena moža.

»Trgovci iz jutrovih dežel!« je nekdo vzkliknil v veži.

Bil je veleški trgovec z Vitislavom in Taljubom. Spremljala sta jih samo dva stražnika. Razjahali so in trgovec je stopil v stražnico. Radovedneži so jih obstopili. Stražni poveljnik jih je odšel javit in se kmalu vrnil, da jih spremi k vladarju.

Trgovec in njegova spremljevalca so vzeli s konj dva svežnja blaga in težko, okovano skrinjico in odšli v palačo. Od vseh strani so leteli nanje radovedni, poželjivi pogledi.

»Trgovec iz Bizanca!«

Vsak si je zaželel, kupiti kaj lepega. Izpod arkad so pritisnili ljudje po širokih stopnicah za trgovcem proti dvorani v prvem nadstropju. Straže so jih ustavile pred vrati.

»Počakajte na hodniku!« je velel stražni poveljnik in odšel v dvorano.

Taljub, ki je na svojih širokih ramenih nosil sveženj orientalske svile, je stopil k ograji in pogledal na dvorišče... Široko so se mu odprle oči. Ozrl se je na trgovca in mu prišepetal z namigom proti dvorišču:

»Sloveni!«

Trgovec se je zdrznil in pristopil s težko skrinjico v rokah. Pogledal je navzdol in — strašno prebledel. Njegove posinele ustnice so se zganile:

»Sloveni... Veleti!«

Oči so mu begale po vrstah ujetnikov v slovenskih nošah, nastavljenih po velikem dvorišču, od vseh strani obdanem s stebričastimi hodniki. Zdajci se mu je pogled ustavil sredi dvorišča na zastavnem desetletnem dečku lepih, svetlozlatih kodrastih las in velikih modrih oči.

Trgovec je prislonil skrinjico na ograjo in zastokal:

»Moj Krok!«

V vrsti nedoraslih dečkov je stal med prvimi — njegov ljubljeneč, njegov najstarejši sin Krok.

Trgovec je zaprl oči in naslonil svoje pepelnato blede lice na steber. Taljub je stisnil obrvi. Bolela ga je globoka bolečina Veleta.

Vitislav, ki je tudi stopil k ograji, je s pogledom, polnim groze, begal po bledih obrazih zaslužjenih rojakov. Potem je zagledal lepo mlado ženo z dolgimi svetlimi kitami, ki so ji segale do gležnjev, za trenutek je z eno roko izpustil sveženj pisanih volnenih tkanin, ki ga je držal na ramenu, in krčevito zagrabil prijateljev komolec:

»Jela!« je zašepetal ob trgovčevem ušesu.

Njegov gospodar in prijatelj je odprl oči in pogledal na vrsto mladih žen in deklet. Da, tam je stala med drugimi lepotica — Vitislavova mlada, komaj šestnajsetna žena.

»Perun! Pomagaj!« je vzdihnil trgovec.

»Vladar vas pričakuje!« se je za njegovim hrbtom oglasil stražni poveljnik.

Oba Veleta in Taljub so odšli za njim v dvorano. Bila je to nizka, obokana dvorana, kakršne so v teh krajih pred stoletji

zidali Rimljani. Oboke so nosile vrste nizkih stebrov. Na koncu dvorane, prav nasproti širokih vrat, je Taljub zagledal na odru, pregrnjenem z orientalsko preprogo, pozlačen prestol. Na njem je sedel mladi vladar Dagobert. Njegov bledikasti, pegasti obraz so obrobjali rdečkasti gladki lasje, ki so mu izpod blesteče krone padali na ozka ramena.

»Ta človek dela vtis izžetega starca,« je ugotovil Taljub sam pri sebi. »In vendar ni niti polnoleten! Razuzdano življenje mu je zarisano v obraz in krvoločnost, hinavščina in zahrbtnost vseh Merovingov.«

Taljub je mladiča, ki ga je zaostalost in divja razbrzdanost frankovskega plemena postavila na prestol, pravilno presodil. Dedič tolikih morilcev, ki so več kakor sto let z zverinskimi zločini razširjali svojo oblast, se z umori najbližjih sorodnikov lovili po prestolih in razkošno živeli na račun bednega, zaostalega ljudstva, ki je v borbi z lakoto morilo lastne otroke — tak izmeček človeštva je bil hujši kakor najbolj divji ropar, ki ga je beda vrgla na cesto. In vendar je bila duševnost njegovih sodobnikov na tako nizki stopnji človeškega razvoja, da je škof Gregor iz Toursa zapisal nekaj let poprej o Dagobertovem pradedu Klodviku I., ki je pomoril vse sorodnike, da je združil vse frankovske dežele pod svojo oblastjo: »Tako je Bog dajal dnevno Klodvigove sovražnike v njegove roke, ker je s pravim srcem hodil pred njim«... S »pravim« srcem seveda zato, ker je obenem s svojo oblastjo razširil oblast nestrpne, do drugoverceve krute atanazianske ali katoliške Cerkve, dasi je bil izprva sam arijanec... To je bila pač zasluga njegove žene Klotilde, ki so jo proglasili za svetnico...

Na desno in levo sta sedela ob prestolu oba vladarjeva svetovalca, majordom Pipin Landenski in škof Arnulf iz Metza, oba že starejša moža. Prvi je bil med veljavnejšimi možmi dežele zaradi svojega možatega nastopa in velikih upraviteljskih zmožnosti splošno priljubljen, zato pa ga je mladi vladar primerno sovražil in sumničil, pravili so celo, da mu je skrivaj že stregel po življenju. Drugi svetovalac, škof Arnulf, je užival kot glavar katoliških vernikov precejšen ugled, vendar je bilo med Franki še toliko ostankov poganske vere, da se je škof zaman otepal z njimi. S starimi galskimi družinami, ki jih je bilo še polno v deželi, je živel škof v zelo dobrih odnošajih. Vrinil je Romane v različne državne službe in jim preskrbel lepa posestva, od katerih so seveda — ker je sališki zakon tako določal — morali plačevati vladarju velike dajatve, medtem ko

so bile frankovske družine vseh davkov oproščene in so pošiljale Dagobertu le prostovoljne darove. Romani s svojo staro kulturo so bili v frankovskih deželah tisti del prebivalstva, ki so ga divji germanski Franki, nastali iz rodov Kamavov, Bruktererjev, Kattov, Sigambrerjev in drugih, v vsem posnemali, celo latinsko govorico so sprejeli. Toda veliki skok iz preproste germanske podivjanosti v razkošno staro romansko kulturo se ni mogel izvršiti brez zlih posledic za duševno zaostale Germane.

»Romani so še vedno nositelji kulture in vodijo civilizacijo v deželi,« je škof nekoč razlagal Pipinu. »Oni učijo nepismene Franke imenitnejših družin pisati in brati. Oni imajo svojo literaturo. Oni so duhovni voditelji našega germanskega ljudstva.«

»V vsem nas preraščajo! K vragu njihova stoletna kultura! Če hočemo svoje sinove šolati, jih lahko pošljemo v Bizanc!« je zlovoljno zagodrnjal majordom. In je bilo res tako. Kar nevarno je rasel vpliv Romanov v deželi.

Taljub, ki se je oziral po zbranih dvorjanih, je opazil med njimi toliko bogato oblečenih mož in žena, kakor jih še nikoli ni videl. Zdelo se mu je, da so Dagobertovi dvorjani prav obsedeni na lepo bizantinsko svilo, na indijske pajčolane in perzijske brokate.

»Oh!« je šel vzdih med njimi, ko je trgovec s tresočimi se rokami — ubogi Velet razburjenja še ni mogel premagati — razprostrl na stopnicah Dagobertovega prestola čudovito lepo težko svilo: zlat perzijski brokat. Zraven je nabral v gube najfinejšo, z nežnimi drobnimi rožami pretkano indijsko tančico.

Mladi vladar je razširil oči... Če bi si privoščil slavnosten plašč iz zlatega brokata?... In — če bi tole indijsko tančico pripel pod diadem svoje najljubše priležnice, lepe grofice Galswinte?

Pogledal jo je preko glav svojih radovednih dvorjanov, ki so se vsi zgrnili okrog trgovca in njegovega blaga. Grofica — rdečelasa ženska gotskega rodu, z obrazom, ki bi bil morda lep, če ne bi bil na debelo pomazan z grškimi lepotili — je dvignila pogled k njemu... V očeh so se ji zasvetile solze poželenja po prekrasnem blagu. Vladar se ji je nasmehnil.

Trgovec je opazil pohlep rdečelase lepotice in nasmeh mladega vladarja. Brž je odprl skrinjico in vzel iz nje prekrasen diadem ter ga podržal k tančici. V zlato vdeleni žlahtni kamni so se zalesketali v ognjenem žaru.

»Da, to prodaš meni!« se je odločil Dagobert in z bahaško kretnjo prijel tančico in diadem ter ju prostaško vrgel ljubici

v naročje: »Na!« Potem je pokazal na zlati brokat in pogledal svojega prvega komornika: »Iz tega naj mi napravijo slavnostni plašč za zahvalno mašo!«

In zmagoslavno je obrnil pogled na svetovalca, škofa Arnulfa, češ: »Tudi jaz se bom pri tvojem slavnostnem opravilu v cerkvi svetil v zlatu — ne samo ti!«

Škof se je prizanesljivo nasmehnil in se spogledal z majordomom. Pipin Landenski je nabiral čelo v gube. Nakup mladega vladarja še ni bil končan. Tri, štiri ljubice so še čakale, da se Dagobert spomni nanje.

Res je mladi vladar velel:

»Pokaži!« in segel je po skrinjici.

Trgovec je stopil bliže in mu jo podal v naročje. Dagobert je brkljal med dragotinami in izbral nekaj narokvic, prstanov in par lepih uhanov.

»Za plačilo se zmeni z majordomom!« je ošabno velel trgovcu.

»Koliko zahtevaš?« je vprašal Pipin s skritim strahom. Bil je varčen upravitelj vladarjevega premoženja.

»Deset izmed sužnjev, ki jih smem sam izbrati, in deset jahalnih konj.«

Oči majordoma so se zasvetile. Cena ni bila previsoka. Odprl je usta, a Dagobert ga je prehitel:

»Pojdi in izberi!« je velel in natikal zlat prstan z lepim kamnom. »Medtem naj tvoja dva pomočnika ponudita ostalo blago mojim dvorjanom!« In vladar je pomignil stražnemu poveljniku.

Dvorjani so se zgrnili okrog blaga, ki sta ga razprostrla Vitislav in Taljub, trgovec pa je zagodrnjal Vitislavu: »Razprodaj po nizkih cenah, da bo hitreje, in pridita brž za menoj!« V spremstvu stražnega poveljnika je odšel na dvorišče. Kapuco, ki mu je zakrivala čelado, je po poti potisnil še globlje na obraz, da bi ga kdo izmed rojakov ne izdal po neprevidnosti, če bi ga slučajno spoznal, kajti med Franki se je vedno izdajal za rojenega Franka.

Odbral je najprej osem močnih mladcev. Potem je šel mimo sina, ga prijel za roko in rekel stražnemu poveljniku v frankovskem jeziku:

»Ta mi bo za tekača.«

Nato se je okrenil in izpod kapuce zagodrnjal sinu v slovenskem jeziku:

»Krok! Ne izdaj se, da me poznaš! Jaz sem, tvoj oče.«

Stražnemu poveljniku pa je pojasnil:

»Ni mu všeč, da bi ga vzel.«

Oni je skomignil z rameni in rekel odločno:

»Ne bomo se ozirali na želje sužnjev.« In pahnili je dečka k drugim izbranim sužnjem sredi dvorišča.

Trгоvec je pristopil k ženskam. Izbral je Vitoslavovo ženo Jelo.

Izbrane ujetnike je odvedel na cesto k svojima stražnikoma. Medtem so mu na ukaz stražnega poveljnika privedli iz vladarjevih hlevov deset konj. Potegnil je nož iz nožnice za pasom in povrsti prerezal kupljenim ujetnikom vezi na rokah.

»Na konje!« je kratko velel in pomagal Jeli na krotkega rjavca.

Osvobojeni mladci, kakor tudi Krok, so se v skoku zavihteli vsak na svojega konja. Medtem sta prišla Vitislav in Taljub. Vrgla sta neznatna svežnja blaga na tovarna konja, trгоvec je spravil skrinjico v vrečo in vsi trije so se zavihteli v sedla.

»Prosim, daj mi stražarja, da nas spremi do mestnih vrat. Morda bi imel tam sitnosti zaradi kupljenih sužnjev,« se je trгоvec še obrnil do stražnega poveljnika.

Ta je pomignil vojniku, ki je stal v veži, v gruči rado-vednežev.

»Spremi jih!« je zapovedal in odšel v stražnico.

Frankovski stražar je stopil na čelo karavane, trгоvec je dal znamenje in odrinili so.

Nekaj minut pozneje so že bili na cesti zunaj mesta.

»V dir!« je kriknil gospodar karavane in se še enkrat ozrl: Ali ni še nikogar za njimi?

»Zdajle izbirajo sužnje! Kaj bo, če sem kakšnemu mogočniku, morda samemu vladarju vzel Jelo izpred nosa? Prepričan sem, da nas na poti napadejo in nam poberejo vse! Takoj moramo odriniti, da čimprej dosežemo slovensko ozemlje. Blago, ki sem ga namenil zahodnofrankovskemu vladarju Klotarju, bomo namesto v Parizu prodali med Sloveni, če spotoma ne srečamo kakšnega znanega trgovca, ki mu bomo lahko blago prodali.«

»Ali pojdemo domov?« je vprašal Vitislav.

»V sužnost? Ne. Vse kaže, da so našo zemljo temeljito izropali in nas bodo vsaj nekaj let smatrali za svoje podjarmljence. Naši ljudje, kolikor jih niso Franki pobili, so se gotovo zatekli v močvirja in gozdove in se bodo poskušali rešiti k sosednim plemenom, k Srbom in Pomorjanom. Tam bomo morali iskati

svoje ljudi. Za zdaj pa se poskusimo rešiti k najbližjim sorojakom, k bratom Čehom... Kaj pa gledaš?» se je trgovec ozrl za Taljubom, ki je pridržal konja in se zagledal nekam med travnike.

»Iz mesta je pridvela četa konjenikov in zdirjala po dolini. Prav zdaj se je skrila za gozd.«

»Ali nisem rekel? To velja nam. Presekati nam hočejo pot. Onkraj gozda nas napadejo — poznam jih. Saj se mi je že zdelo sumljivo, da so me pustili prosto izbirati ujetnike. Čuj, Vitislav. Pohiti k našim ljudem! Pustite vozove v globini in zdirjajte na drugi konec gozda! Tam se skrijte ob obeh straneh ceste in počakajte! Pod nobenim pogojem ne smete izdati svoje prisotnosti, dokler ne dospemo po cesti za vami! Ko pridemo z vozovi in nas frankovski roparji na cesti napadejo, jih zajemite od obeh strani!«

Vitislav je oddirjal mimo karavane naprej.

Ko je karavana dosegla globel, so trgovčevi vojniki že odbrzeli. Trgovec je mladim osvobojenecem razdelil orožje, železne srajce in čelade. Lepo Jelo in svojega sinka je pa spravil v pokrit voz.

»Jaz bom tudi jahal!« je zahteval mali Krok.

»Pozneje, zdaj še ne!« je odločil oče.

Odrinili so z vsemi vozovi na cesto in se obrnili proti vzhodu. Kakor je trgovec slutil, tako se je zgodilo. Ko so prišli onkraj prevala na rob gozda, je trgovec bliskovito izvlekel meč in kriknil:

»Pozor!«

Vseh osem mladih Veletov je s Taljubom vred sledilo njegovemu zgledu. V hipu so bili gospodarju ob strani in z golimi meči prestregli udarce napadalcev, ki so se pojavili izza grmovja na koncu gozda. Trgovčev meč je švigal kakor blisk na vse strani. Bil je izvrsten borec. Pa tudi Taljub v spretnem borenju ni mnogo zaostajal za njim. Vendar so se roparji že veselili zmage, saj jih je bilo še enkrat toliko.

Kar se zasliši iz gozda Vitislavovo povelje: »V napad!« in od obeh strani plane nad napadalce cel roj slovenskih bojevnikov. Roparji so bili tako presenečeni in obupani, da so jih Sloveni z lahkoto pognali v beg, nekaj pa jih je obležalo na cesti. Trgovčevi bojevniki so jim pobrali orožje in spretno polovili njihove konje.

»Naprej! V dir!« je zapovedal trgovec.

Njegove čete so se v vzornem redu v nekaj trenutkih razvrstile med vpregami in za njimi in že je velika trgovčeva karavana zdrvela po stari galski cesti proti vzhodu.

Taljubov pogled je z navdušenjem visel na mogočni postavi veletskega trgovca, ki je jahal pred njim. Kakšen imeniten borec je ta Velet! In kako spreten je bil v bojnih zvijačah! Kako hitro in točno vselej presodi položaj — kakor rojen vojskovodja.

5

DVA TEDNA pozneje je Čeh Radimir z ljudmi svoje zadruge žel ajdo na njivi pod Višehradom. S hrbtom umazane roke si je otrl potne kaplje s čela, potem je znova zavihтел srp.

Tedaj je pripeljal širokopleč mlad mož s parom volov zvrhano naložen voz ajde po poljski poti. Ustavil se je pred Radimirom in ga ogovoril:

»Kaj ste sklenili danes v plemenskem posvetu na Višehradu?«

Radimir je dvignil glavo in se prijazno nasmehnil svojemu gostu in prijatelju — veletskemu trgovcu.

»Posvet še ni končan. Vendar je že sklenjeno: Na spomlad se dvignemo v splošnem upor proti Obrom. To divjo zalego je treba streti. Saj so vsako leto bolj nesramni! Delajo z nami, kakor da so naši gospodarji! Pridobili bomo za upor tudi Moravane.«

Moravani so bili slovensko pleme, naseljeno po ozemlju vzhodno od Čehov in do Donave navzdol, ozemlju, ki so ga pred njimi izpraznili Heruli in Langobardi, ko jih je odnesel val preseljevanja.

»Na spomlad torej?«

»Da, zgodaj spomladi. Zdaj so odšli skoraj vsi Obri nad Bizanc. Treba bo izrabiti odsotnost njihovih bojevnikov.«

»Dobro. Doglej se vrnem. Jesen in zimo pa porabim, da poiščem svojo družino. Upam, da jo dobim pri Srbih. Poslal sem že tja poizvedovat.«

»Če jo najdeš, se vrni z njo k nam. Prostora in živeža bo pri nas za vse dovolj. Žetev je bila dobra. Božica Lada nam je bila naklonjena.«

»Prav rad. Toda...« Velet je nekoliko pomišljal, potem je vendarle povedal: »...moja družina je velika. Imam več žena in otrok.«

Čeh se je zopet nasmehnil.

»Vem. Le pripelji jih brez skrbi! Za vse bo dovolj kruha. Ako ne, ga vzamemo Obrom, ki imajo gotovo mnogo nagrabljenega žita.«

»Velja! Vojne se udeležim z vsemi svojimi ljudmi. Dobro so izvežbani in opremljeni, da zaležejo za celo vojsko polgolih navadnih borcev.«

In pognal je vole dalje proti cesti.

Opoldne, ko se je zadruga zbirala v zadružni veži pri kosilu, je trgovec stopil k svojemu gostitelju, domačinu Radimiru, in mu rekel:

»Taljub se odpravlja domov. Kaj misliš, ali bi mu naročili, naj še Karantance, Panonce in Posavce spravi na noge proti Obrom? Prav bi bilo, če primemo pesjane vsi hkrati. Saj je vojvoda Valuk koval načrte za upor Karantancev že poleti, ko sem bil pri njem.«

»To je dobra misel, prijatelj.«

»Potem sem že govoril z Vitislavom, da bi se medtem odpravil s karavano k Hrvatom onkraj Karpatov v Veliko Hrvatijo in jih pregovoril, da nam priskočijo na pomoč. Ne smemo tvegati, da se vrnejo Obri od Bizanca in nas odbijejo.«

»Glej ga! Saj si res imeniten vojskovodja! Veš kaj? Nocoj po sončnem zatonu nadaljujemo s plemenskim posvetom, pa te vzamem s seboj, da vsem razložiš svoje misli.«

»Prav. Če hočemo zmagati, moramo biti dobro pripravljeni in izvežbani. Predlagal bom redne vežbe vojakov pri vseh plemenih. Vežbe Čehov in Moravanov naj nadzorujejo moji fantje kot svetovalci in vadiitelji. Tako bi dobili vojsko, ki bi bila kos obrskim divjakom.«

Radimir je ves navdušen prijel gosta za obe rameni in ga potresel. »Prijatelj! S teboj so bogovi!«

D drugega dne, takoj po plemenskem posvetu, na katerem so bili z navdušenjem sprejeti vsi Veletovi predlogi, je Taljub odrinil iz gostoljubne Radimirove zadruge proti domu. Z njim so šli na njegovo prošnjo trije trgovčevi vojniki, da tudi v Karantaniji in Posavju priskočijo s svojimi nasveti upornikom na pomoč.

Ob slovesu je Radimir naprosil trgovca:

»Spremi ti namesto mene mojega gosta do Donave, do karantanske meje, da mu kakšna roparska obrska drhal ne prekriža poti. Odgovoren sem za svojega gosta, dokler potuje po naši zemlji.«

Trgovec je bil s svojimi ljudmi takoj pripravljen in karavana je odrinila ob Vltavi navzgor proti jugu.

Taljubovo srce je trepetalo v zmagoslavju. Zdaj je verjel, da se bliža njegov čas. Z golim mečem bi se zakadil po obrski zemlji in prebadal človeške zveri, ki so mu bile vzele Živano.

6

VSO JESEN in zimo so se Sloveni pripravljali na veliki upor. S podvojeno marljivostjo so v karantanskih rudnikih kopali in topili železno rudo ter kovali iz železa orožje in čelade in ščite. Vojniki so se vadili s tolikšno vnemo kakor še nikdar. Vsem je bilo pred očmi: Zdaj ali nikoli!

»Če združena plemena ne premagajo sovraga, ga ne premagamo nikoli!« je sporočil vojvoda Valuk plemenom po vsej Karantaniji in po Gornjem Posavju.

Taljub je svoje poslanstvo na vojvodovem dvoru dobro opravil. Potem se je vrnil domov v Ptuj. Z vso vnemo se je vrgel na delo.

Konec zime so bili možje njegovega plemena že med najboljšimi mečevalci in najspretnjšimi lokostrelci. Bili so utrjeni in neobčutljivi za mraz kakor za vročino. Plavali so v mrzli Dravi in vzdržali z votlim trsom v ustih poljubno dolgo časa pod vodo. Vso zimo se tekali bosí v platnenih robačah po snegu. Škornje ali sandale in kožuhe so oblekli le ob svečanih prilikah. Vsem za vzgled je bil seveda njihov ljubljenelec Taljub, v katerem so vsi videli že bodočega poglavarja, župana.

Kakor se je z vojvodo in z ujemcem dogovoril, je Taljub s tremi tovariši konec zime prišel zopet na Trušnje oziroma na karantanski dvor, da tam počaka na sla od bratov Čehov. Upor naj bi se začel v srcu Karantanije, v Trušenjski župi, nato naj bi čete vseh karantanskih in posavskih plemen navalile proti Panoniji in spotoma uničile redko raztresene obrske postojanke.

Prijetno topel veter je pihal preko lesenih streh trdnjavskih stolpov na Ostrovicah, ko je Taljub z Vitanom spet stal pri grajski lini. Spet sta gledala otroke, ki so se igrali spodaj na mali trati. Metali so pecivo v podobi škrjancev pod nebo, ga lovili in kričali:

»Ptice drobne, priletite,
krasno Vesno prinesite,
hladno zimo odpodite!«

In pulili so se med smehom in vriščem za padajoče pecivo in se v veseli borbi valjali po trati. Taljub jih je gledal in srce ga je zbolelo. ... Nekoč je tudi on sanjal mladostne sanje o lepi mladi ženki in zdravem naraščaju. Nikomur ni nikoli razkril teh sanj. Ni mu bilo dano, da bi se zaupal prijatelju in olajšal srce. Edini res zvesti prijatelj, Žitomir, si je že davno ustanovil svojo družino, svoje ognjišče. On je razumel Taljuba brez besedi. S pogledom, z nasmehom sta se sporazumela in — molčala. Drugih zaupnih prijateljev Taljub ni imel. Velimir je bil preveč sam svoj in tih, Bojan prepirljiv, Vitan pa mu je bil preveč tuj po svojem neslovenskem odnosu do ljudi, svojem bogastvu, svojem pohlepu do udobnega življenja.

Kakor da bi slutil njegove misli, se je Vitan oglasil:

»Ali bi jahala do pristave, da ti pokažem nov hram, ki sem ga postavil krščenikom? Prav takšnega so v Turah še pred zimo postavili za rudarje — krščenike. In oženjeni zadrugarji imajo spodaj v dolini zdaj vsak svoj hram. Kar celo selo je nastalo na pristavi. Čudil se boš moji radodarnosti, ko sem vendar tah skupuh in sebičnež.«

Taljub se je po strani ozrl na rdeče, zabuhlo lice, in se nasmehnil Vitanovemu nerodno skritemu bahaštvu:

»Čas je že bil! Naši zadrugarji so si že pred tridesetimi leti postavili pod gradom celo mesto. Pri nas je vse skupna last, tudi grad. In ta še posebno. Postavljen je le za skupno varnost vseh zadrugarjev ob času vojne.«

Vitanove oči so bile polne zadrege, vendar je z zasmehom odbil:

»Mi pa gremo s časom naprej! Pri vseh narodih, ki gospodujejo v svetu, je skupna lastnina skoraj popolnoma odpravljena — tako sem slišal.«

»Da, da. Na lastne oči sem videl, kako se po svetu prasci mastijo na račun siromakov, ki umirajo od lakote. S sužnji ravnaajo kakor z živino. Nu, to so stvari, v katerih gredo najina pota narazen. Tvoje selo pa bi me res zanimalo.«

»Dobro. Pojdiva!«

Odšla sta v dolino.

Na pristavi so ju zadrugarji pozdravljali z globokimi pokloni, polnimi spoštovanja do mladega starešine in kneza.

Taljub je zmajal z glavo.

»Kaj ti ni všeč?« je vprašal Vitan.

Gost mu je trdo pogledal v oči:

»Prepad med teboj in tvojimi zadrugarji.«

»Ne razumem te.«

»Pozdravljajo te kakor frankovski tlačani svojo gospodo, skoraj tako kakor sužnji lastnika.«

»Kako pa naj bi me pozdravljali?«

»Kakor brat brata.«

Vitan je odvrnil pogled. Potem je odgovoril s posmehom:

»Torej naj bi se objemal in poljubljal z njimi?«

Taljub ga je molče pogledal in zamahnil z roko... Saj je bila vsaka beseda zaman! Sloveni ob meji so šli, pač ob vednem stiku s tujimi narodi, svojo pot naprej — ali nazaj?...

Ogledala sta novo naselje in se vrnila. Pod gradom sta se poslovila. Taljub je obrnil svojega belca proti Trušnjam. Tedaj se je zaslišal Vitanov klic:

»Taljub! Kresovi gore!«

Ustavil je konja in se ozrl. Res, na gradišču vrh Krnske gore je gorel velik kres — dogovorjeni znak za pričetek pokola Obrov! Dospel je torej češki sel.

Taljub je pomahal Vitanu z roko in se spustil v dir... Kresove je bilo treba zažgati tudi okrog Trušenj. Še tisto noč so se morali zbrati v gozdovih okrog Vober vojniki treh žup: Trušenjske, Podjunske in Labodske, da naskočijo hring jugura Namura.

7

NAPOSLED je vendarle prišel težko pričakovani čas maščevanja nad nasilnimi Obri!

V goščavi pragozda nad Vobrami se je zbirala slovenska vojska. Za širokim deblom stoletne bukve so sedeli v posvetu: vojvoda, knez Negomir Trušenjski, knez Radoslav s Kolnic in župan Podjunske župe Branimir.

Nikakor se niso mogli zediniti, kako naj se lotijo obsrke trdnjave, zavarovane z nasipi in močvirjem. Nasipe bi zavzeli v naskoku, ampak — močvirje! Čezenj vodi edinole kamnita podvodna steza. Kako naj pride čez močvirje do okopov cela vojska? Zaman so si možje belili glave.

Taljub, ki je stal v bližini svojega ujca, se je nagnil k njemu in vprašal:

»Ali ni močvirje umetno ustvarjeno?«

»Da. Obri so napeljali okrog okopov dvojce izvirov. Z njimi so zalili travnike in z jezom zagrajili vodi odtok.«

»In kje so tisti izviri?«

»Eden je tu zgoraj v Vobrški gori, tri streljaje odtod, drugi je bolj nizko, morda dva streljaja od prvega proti vzhodu.«

Taljub je bil zadovoljen. Tiho je odšel. Poiskal je svoje tovariše: Žitogoja, Bojana in Velimira — Milivoj je ostal v Ptuj — in jim velel:

»Vzemite vsak svojo sekiro, poiščite štiri lopate in pojdite za menoj!«

Odšli so v goro.

Velmožje so ostali pod bukvijo in nadaljevali z brezplodnim posvetovanjem.

»Edini izhod bi bilo nekaj posekanih starih smrek, ki jih povežemo skupaj in položimo čez vodo,« je trdil Branimir.

»Ki bi se pa prav gotovo pod nami pogreznile v močvirje,« je prerokoval knez Trušenski.

»Če bi zavalili v močvirje skale za opornike?« je svetoval vojvoda. »Teh je dovolj tod okrog.«

»Voda oziroma premočena zemlja je najmanj za dva moža globoka,« je opozoril Trušenski. »Tako velikih skal ne moremo valiti z gore.«

»Vsi besil! Kako naj si pomagamo čez?« je zarobantil knez Radoslav.

»S čolni?« je zopet svetoval vojvoda.

»Kje naj jih vzamemo? Preden jih stešemo, mine teden dni!« je ugovarjal knez Radoslav. »Potem bi bili splavi že hitreje narejeni.«

»Ostali bi z njimi v blatu. Močvirje ni povsod enako globoko,« je pojasnil Trušenski.

Umolknil so in razmišljali. Toda noč je potekala, rešilnega načrta pa niso našli. Obri so se pač mojstrsko zavarovali. Močvirje je bilo skoraj dva streljaja široko. Premostiti ga ni bilo mogoče. Če bi šli po kamniti stezi, bi jih Obri z okopa brez težave po vrsti postreljali z zastrupljenimi puščicami.

Danilo se je že, slovenska vojska pa je še vedno brezdelno čepela v pragozdu. Kožuhi so sicer varovali vojnike pred mrazom — bilo je še zgodaj spomladi in sneg je ležal po planinah — vendar so godrnjali, ker niso smeli zažigati tabornega ognja, da ne izdajo svoje prisotnosti.

V jutranjem mraku se je vrnila Taljubova četvorica, vsa blatna in izmučena. Hkrati se je priplazil stražar z roba gozda in naznanil vojvodi:

»Voda upada!«

»Kakšna voda?« so se začudili velmožje v en glas.

»Močvirna. Kamnita steza do okopov je že vsa nad vodo.«

»Kako je to mogoče!« se je začudil vojvoda in se spogledal s knezom Trušenjskim.

Ta je dvignil ramena. Potem pa mu je pogled oplazil nečaka. Mladi mož je bil ves blaten in premočen. In njegovi trije tovariši prav tako.

»Taljub! Kaj je s teboj? Kod si hodil vso noč?«

Nečak se je nekoliko obotavljal z odgovorom. Nato je kratko izjavil:

»Delali in podirali smo jezove.«

Vojvoda se je presenečeno ozrl nanj:

»Govoriš v ugankah.«

»Tako jih pojasnim. Bilo mi je jasno, da močvirja ne prebrodimo, ker je preširoko in pregloboko. Zato sem razmišljal, kako bi ga odstranili. Že takrat, ko sva bila z ujemcem na obisku v hringu, sem opazil, da voda med bičjem ni stoječa, ampak da komaj opazno teče proti jugu. Iz tega sem sklepal, da so Obri močvirje okrog hringa umetno napravili. Vprašal sem ujca in on mi je mojo domnevo potrdil in napravo umetnega močvirja tudi razložil. Mislil sem si: Kakor narejeno, tako razdrto. S prijatelji sem šel do obeh izvirov, ki smo jih s podrtnim drevjem, ilovico in skalami zaježili tako, da tečejo zdaj v drugo smer; eden morda skozi tvoja polja, ujec, drugi pa bržkone čez tvoje travnike, knez Radoslav. Poskrbeli smo še za odtok vode z močvirja. Šli smo naokrog in podrli na južni strani jezove, ki so bili že vsi zarasli in skriti pod grmovjem in drevjem. Voda se zdaj odteka s tako silo, da se bo odtekla, še preden posije sonce. Čez blato in ločje, ki ostane, pa že položimo potrebne brvi od vseh strani proti okopom.«

Vsi možje naokrog so pridrževali dih ob Taljubovem pripovedovanju.

Ko je mladi mož končal, je vojvoda vstal in ga prisrčno objel. Ujec ga je le gledal z bleščečimi očmi. Nato je vzel iz torbe velik kos suhega mesa in hleb kruha in velel:

»Okrepite se, mladi možje, da si nabereite novih moči. Storili ste veliko delo!«

»Zahvaljen, ujec! Kar obdrži, kar imaš! Nam vsem je teta Vojislava napolnila torbe.«

Vojvoda je zopet sedel na svoj prostor in odprl svojo torbo.

»Da, okrepčajmo se z zajtrkom, potem pa na delo! Stesati bo treba dolge brvi. Taljub! Ti boš poskrbel za zadostno stražo!

Postaviti bo treba močno četo v gozd ob izhodu kamnite steze. Živ ne pride nihče več iz hringa.«

Ob sončnem vzhodu je bilo v globini pragozda že vse živo. Podirali so smreke in si tesali dolge brvi in veliko število lestvic. Do opoldneva je bilo vse pripravljeno.

8

IZ GLOBINE pragozda se je čulo trikratno bobnenje sekire ob votlo drevo. Slovenski vojniki so prisluhnili. Še enkrat se je ponovilo bobnenje. Vsi so vstali: Pod staro bukviyo je vojvoda opravil daritev bogu Svetovitu, da bi pomagal Slovenom v boju proti temnim besom slovenske zemlje, proti pesjanom Obrom. Na veliki skali so starešine pripravili žgalni dar: zaklanega vola, posutega z žitom. Vojvoda je svečano vtaknil plamenico v grmado pod žrtvijo in vsi Sloveni so poklekneli v iskreni molitvi k zaščitniku vojske, Svetovitu, da jim nakloni zmago.

Takoj nato se je po gozdu razlegal bojni rog. Z divjim krikom so planili Sloveni iz gozdov okrog blata, ki je nastalo po odtoku vode namesto močvirja. Na okopih so se prikazali Obri. Grozili so s kopjem in streljali s puščicami, ki seveda še niso nikogar zadele, temveč so padale v blato.

Drugače je bilo, ko so Sloveni začeli polagati stesane brvi čez blato. Velike zaplate lubja, ki so si jih pritrdili na podplate sandal, so jih sicer kolikor toliko obvarovale pred neprijetnim pogrezanjem v premočeno zemljo, toda izmed puščic, ki so se usule nanje z okopov, je marsikatera zadela. Slovenski borci so si jih sproti pulili iz ran in si z junaškim premagovanjem bolečin z ostrimi noži izrezovali rane in puščali kri v strahu pred smrtjo za zastrupitvijo.

Odnegli pa niso. Vedno več brvi je že doseglo suho zemljo okrog hringa. Zdajci je vojvodov glasnik zatrobil v rog in Sloveni so se od vseh strani hkrati usuli po brveh proti hringu. Padel je seveda še ta in oni, zadet od puščice ali od kopja, toda — že so Sloveni prislanjali lestve na prvi okop. Vedno več slovenskih vojnika je bilo pod okopom. Roji puščic, ki so jih pošiljali na okope, so prisili Obre, da so se umaknili za okop. Še je padel marsikateri Sloven, preden niso zavzeli prvega okopa in so se Obri umaknili za drugega. Vendar — sredi popoldneva so Sloveni vdrli čez zadnji okop. Obri so se divje branili, naposled pa so se umaknili v gospodarjev stan. Mnogo jih je padlo, preden

so dosegli vhodna vrata. Naposled so hoteli težka vrata zapahnuti. Ampak Taljub in Vitan sta jim prekrižala račun. V pravem trenutku sta z vso silo vrgla dolgo bruno preko glav oblegancev med vrata.

Obri bruna niso mogli dovolj hitro umakniti, da bi zapahnili vrata. Vnel se je srdit boj med vrati. Nekaj Slovenov — med njimi Taljub — je splezalo na nizko streho in začeli so trgati trsje z nje, da pridejo borečim se Obrom za hrbet.

Najvišje, nekoliko v stran od drugih, je splezal Taljub. Skozi nastalo luknjo je pogledal v notranjščino. Videl je prostor, v katerem je Namur sprejel njega in ujca. Ampak preproga sredi sobe je bila odgrnjena in v tleh je zijala odprtina s stopnicami, ki so vodile v podzemeljski hodnik. V kotu sobe je zagledal Namura, ki se je boril z žensko. Trudil se je, da jo za lase zvleče proti odprtini. Za žensko je bilo videti na divanu dvoje preplašenih otroških obrazkov.

Taljub se ni pomišljal. Skočil je z nizkega stropa v dvorano, potegnil meč in zarjul:

»Brani se, pesjan!«

Rezek ženski krik je zadonel iz poltemnega kota. Namur je izpustil žensko, da se je opotekla in zrušila na divan, sam pa je v hipu imel meč v rokah. Ober in Sloven sta se udarila. Bliskovito je švigalo Taljubovo orožje. Vendar je njegova roka že krvavela iz dveh ran. Ober se mu je umikal proti divanu, pri tem pa potuhnjeno prežal, kdaj zasadi nasprotniku meč v trebuh ali ga useka preko glave. Kar se Taljubu posreči udarec po nasprotnikovem obrazu. Kri je zalila Obru oči. Besno je udaril, da je Taljubu odletel meč iz roke. Tedaj se je Obru iztrgal iz grla krik zmagoslavja. Široko je zamahnil z mečem, da odseka mlademu možu glavo. V tistem trenutku pa je v temnem kotu nekaj blisnilo in udarilo Obru v hrbet...

Namur se je opotekel, roka mu je omahnila, meč je padel po tleh... Zagrgal je in kri se mu je ulila iz ust... Zrušil se je poleg divana mrtev na tla. V hrbtu mu je tičalo dolgo bodalo...

Z divana je vstala ženska in se v strahu in studu ozrla na mrtveca. Segla je po manjšem, komaj triletnem otroku, ki je hlupal in skril glavico na njenem vratu. Tudi starejši otrok, deček enajstih let, se je stisnil k materi, ki je tolažilno položila roko na njegovo ramo. Ženska je dvignila glavo in se ozrla Taljubu v oči... Bila je — Živana.

Okrog Taljuba se je vse zagugalo.

Zdajci je nastal zunaj hrup. Sloveni so vdrli v poslopje. Že so razbijali po vratih.

Kar se spusti skozi odprtino v stropu Sloven — Ljuto! Njegov odurni obraz se je spačil v grdem, zlobnem posmehu, ko je spoznal Živano... »Izdala me bo!« ga je prešinilo, vendar ni odnehal v svoji nameri. »Zdaj je prišel trenutek mojega maščevanja!« si je mislil. »Ubil bom njega in njo in zbežal skozi skrivni hodnik.«

Visoko je dvignil težko sekiro in se pripravil na skok.

»Kri za kri!« je zarjul.

Živana je kriknila v grozi.

Tedaj so zahreščala vrata in odletela — v sobo je planil Vitani. V trenutku je dvignil svoj težki lok in ustrelil...

Ljuto se je zvrnil, preden je mogel s sekiro doseči Taljuba. V dvorano so planili še drugi Sloveni s krvavimi meči v rokah. Taljub se je osvestil, pobral meč in stopil k odprtini podzemeljskega izhoda.

»Vitani!« je pozval prijatelja, »prosim, pelji Živano k ujcu! Tu je izhod,« je pokazal ostalim na odprtino in že je izginil po stopnicah vanjo. Za njim je stopilo nekaj rojakov. Podzemeljski hodnik jih je globoko pod močvirjem pripeljal v trušenjski gozd.

9

V DOLINAH in po prisojnih pobočjih nižjega hribovja je sneg že skopnel. Z visokih gora, s Karavank in Visokih Tur so grmeli plazovi. Led na Dravi je izginil in kalna in narasla se je valila reka proti vzhajajočemu soncu.

Divji val maščevanja je zajel vso Slovenijo. Preko noči so izginile vse obrske postojanke — vohunska gnezda — po slovenski zemlji. V vseh Slovenih se je vžgal ogenj, ki ga je mogla pogasiti le kri roparskih pesjanov. Z vseh dolin in gora so se zgrinjale slovenske čete na pohod proti obrski zemlji. Velika slovenska vojska se je pomikala proti Panoniji. Ne samo možje, tudi žene so se odpravile nad sovraga. V njih je gorelo sovraštvo zaradi ponižanja in sramote, ki ju je mogla oprati samo kri njihovih skruniteljev.

Med trušenjskimi četami je jahal tudi Taljub s svojimi tremi prijatelji. Ko se je vojska valila mimo ptujske naselbine, so Taljuba že pričakovale urejene čete njegovega plemena. Zajahal jim je na čelo in nadaljeval pot, ne da bi se ustavil na svojem domu. Tam, kjer se je grajski kolovoz iztekal na staro rimsko

cesto proti Panoniji, so ga pričakovale domače zadrugarice. Moški člani zadruge so, razen bolnega očeta, odšli vsi z njim na vojno. Izmed zadrugaric je planila proti cesti Taljubova sestra Verena in mimogrede stisnila bratu roko.

»Pozdravi očeta!« je naročil Taljub in z roko pomahal ostalim sorodnicam, otrokom in domačim krščenicam. Že je jahal dalje.

Med krščenicami s ptujskega gradu je stala lepa Istranka Eta in z vročimi očmi, polnimi zadržanih solza gledala za gospodarjem...

Slovenska vojska se je razlila po Panoniji. Takrat so začele v posameznih trumah prihajati slovenske čete z jugovzhoda. Uprle so se Obrom pod Bizancem in se vrnile. Pridružile so se slovenski vojski, ki je plenila po Panoniji. Drzno so Sloveni naskakovali obrske utrdbe, pobijali maloštevilne obrske posadke, žene Obrke in njih otroke in plenili vsi vprek. Velike črede obrskih konj so pošiljali v Karantanijo in v trumah odpuščali zaslužnjene žene — Slovenke domov.

Taljub je podivjal. Kakor pobesnela zver je sekal po Obrih. Ob vsakem naskoku je bil med prvimi. Le klanje neoboroženih obrskih žena in otrok je prepuščal drugim, čeprav se je tudi v njih pretakala prekleta kri pesjanov. »Nekje med njimi je moja mati Dragomira — ako je še živa!« ga je nekoč izpreletela misel.

Obrske naselbine so postajale proti Blatnemu jezeru vedno pogostejše. Že blizu jezera so nekega dne pod večer naleteli Sloveni na veliko utrdbo v obliki hringa. Utrdba je ležala sredi močvirja, v bližini velikih hrastovih gozdov. Sloveni so se utaborili pod gozdovi, da se okrepčajo in odpočijejo. Naskok so odložili do drugega jutra. Zakurili so si taborne ognje in si pripravljali večerjo. Vsa ravnina tja do močvirja je bila pokrita s slovenskim taborom.

Kar pridrvi po cesti izza vogla Sloven na konju.

»Obri! Obri!« kriči rojakom, ki mu zastavljajo pot.

Ustavi se pred šotorom starešinstva in pove:

»S težavo sem jim ušel. Bliža se obrska vojska od Bizanca. Zvedeli so, da so se uprli Čehi in Moravani in Karantanci in slovenski Panonci. Ker se je cesar Herakliji iz boja s Perzijci vrnil v Bizanc, so brž sklenili z njim mir. Prejeli so od cesarja 200.000 zlatnikov vojnega tributa in mnogo uglednih bizantinskih talcev, med njimi cesarjevega nezakonskega sina, njegovega nečaka, njegovega svaka in sina carigrajskega poveljnika Bona. Obrov je kakor listja in trave. Takoj bodo prispeli za menoj.«

Slovenski velmožje so se osupli spogledali. Tolikšni vojski, ki so se ji pokorili celo mogočni Bizantinci, se ni bilo mogoče upirati.

»V gozdove in za močvirje!« je zapovedal vojvoda. Potem je poklical Taljuba: »Izberi si nekaj mož za spremstvo in dirjaj do Moravcev onkraj Donave. Naj nam pridejo na pomoč. Nas je premalo, da bi se spoprijeli z Obri. Branili se bomo tod po gozdovih, dokler se bomo mogli.«

Taljub je poklical Žitogoja, Bojana in Velimira in oddirjali so. Spotoma so počivali le toliko, kolikor je bilo konjem potreba oddiha. Kadar so med potjo naleteli na slovenske naselbine, raztresene med obrskimi, so se ustavili in vprašali zaradi poti. Potovali so čez Rabo in Litvo in prišli drugi dan do Donave. Tam so zvedeli v samotni ribiški koči:

»Nedaleč od tod tabori velika vojska Čehov in Moravcev, ki postavljajo na strmem bregu ob Donavi močno utrdbo — Veduna ji pravijo.«

Res so še tisto popoldne prišli do velikega tabora pod gričem, kjer so se videle za starim keltsko-rimskim obzidjem nove mogočne utrdbe v severovzhodnem kotu nekdanjega rimskega castruma Vindobona. Ta je nastal iz prastare keltske utrdbe Vindomine, to je v keltskem jeziku Bela Reka, imenovane pač po istoimenskem šumečem dotoku Donave.

Vprašali so po vojskovodji. Straža jih je peljala skozi tabor do obzidja, v katerem je pod temnim obokom zazijala velika odprтина Južnih vrat. Nad vrati so keltsko-rimski zidarji popravljali stolp. Znotraj je pod planoto stalo med ruševinami še nekaj na pol ohranjenih rimskih stavb, med katerimi je mrgolelo delavcev, ki so med podrtim zidovjem izbirali še dobro ohranjeno rezano kamenje, opeke, stebre in dele kurilnih naprav ter jih vozili na stavbišče okrog sto korakov dolgega in prav toliko širokega novega gradu, ki so ga zidali na griču. Proti severovzhodu od gradu so zidali znotraj starega obzidja na planoti nov obrambni zid v velikem loku. Zid je imel v sredi luknjo za trdnjavska vrata.

V jugovzhodnem kotu trdnjave je bil precej dobro ohranjen del mesta z ozkimi ulicami med nizkimi enonadstropnimi hišami s strmimi lesenimi strehami. Tam je stanoval zadnji ostanek potomcev prvotnega keltskega prebivalstva, pomešan z rimsko in germansko krvjo, visoki, močni ljudje, možje bradati, povčini obrtniki in trgovci, ki ob ljudskem preseljevanju niso bežali z rimskimi naselniki, ampak so se podvrgli najprej Hunom

in Germanom, potem Slovenom. Ti so jih porabili za delo, ki ga sami še niso zmogli, predvsem za zidanje in popravljanje utrdb.

Stražar, ki je vodil Taljuba, se je ustavil pred na pol porušeno rimsko hišo, okrog katere je bilo postavljenih več šotorov. Hiša in šotori so bili okrašeni z zelenjem in prapori. Pred vrati je stala dvojna straža. Stražar, ki je spremljal došle poslanca, je odšel v poslopje. Taljub je ostal s svojimi spremljevalci sam pred poslopjem.

»Ali ima vaš vojskovodja tukaj svoj stan?« je vprašal stražo.

»Da, vladar Samo stanuje tu.«

»Vladar Samo?« je Taljub začudeno odprl oči.

»Da. Včeraj smo ga na plemenskem posvetu oklicali za vladarja. Ni ga hrabrejšega junaka in pametnejšega vojnika, kakor je on.«

Stražar se je vrnil in povabil poslanca v hišo. Po hodniku, tlakovanem s kamnitim mozaikom, so prišli v prostrano dvorano, ki je imela v sredini velik bazen, nad njim pa v stropu veliko lino, zadelano z raznobarvnimi ploščicami iz feničanskega stekla. Na drugem koncu dvorane — atrij so jo imenovali Rimljani — se je videl vrt z zelenimi gredicami in vodometom. Blizu vhoda je stala ob strani, ki je imela več z zastori zakritih vrat, dolga miza in nekaj preprostih stolov okrog nje. Po mizi so bile razprostrte razne popisane kože z načrti za trdnjavo. Za mizo sta si sedela nasproti dva moža. Eden izmed njiju, širokopleč, še mlad mož, oblečen v preprosto slovensko nošo, s kratko platneno robačo na prsih, po rokavih in ob robu pokrito z vezenino, kratkim kožuhom brez rokavov, volnenimi hlačami v visokih frankovskih škornjih, se je živahno razgovarjal s tovarišem, prav tako oblečenim, in mu razlagal načrt. Izpod usnjenega traku, prevezanega čez čelo okrog glave, so mu viseli dolgi svetli kodri, svetlomodre oči, ki jih je zdajci obrnil proti vhodu, so kazale Slovena.

Taljub je obstal pri vhodu kakor ukopan... Mož, ki so mu ga označili za vladarja Sama, je bil — veletski trgovec... Nasproti mu je sedel enooki Vitislav.

Velet je bil prav tako presenečen.

»Taljub!« je vzkliknil in skočil k mlademu možu. Prisrčno ga je objel in poljubil.

Isto je storil Vitislav. Z vso slovensko gostoljubnostjo so bili sprejeti tudi Taljubovi prijatelji. Taljub je vladarju Samu takoj razodel svoje poslanstvo.

Samo se je zdrznil.

»Nobenega trenutka ne smemo odlašati! Vitislav! Ne moremo čakati na Hrvate, ki si jih pozval na pomoč zoper Obre. Pripravi takoj vso vojsko na odhod! Tudi graditev trdnjave in Donavskega gradu bo počakala na našo vrnitev. Vsa karantanska vojska je v smrtni nevarnosti!«

In že je pograbil s stola železno srajco in si jo — preprost in odločen, kakor je vedno bil — sam nataknil, si poveznil čelado, opasal meč, oprtal velik tulec s puščicami in lok in pograbil ščit. Vmes je izpraševal Taljuba, kako so doslej opravili z Obri, koliko dni bodo potrebovali do Blatnega jezera, kakšna je tam pokrajina in kakšen položaj vojske, koliko mož imajo pod orožjem in kako je opremljena vojska.

Ko so stopili iz trdnjave, je na široki stari rimski cesti že stala vsa vojska Čehov in Moravanov, več deset tisoč mož. Vozovi z živili, šotori in drugimi vojnimi potrebščinami so se odpravljali za njimi.

Vladarja Sama je obstopilo spremstvo. Samo se je zavihtel v sedlo in poklical Taljuba in njegove spremljevalce:

»Bratje! Zdaj nam kažite pot!«

Spustili so se v dir.

Onkraj Litve, na razcepu ceste ob Nežiderskem jezeru, je Samo naročil Vitislavu:

»Prevzemi poveljstvo nad pešci in počakaj tukaj nanje! Pošlji nekaj mož Hrvatom naproti! Naj nam pridejo z vso vojsko naravnost v Panonijo na pomoč!«

Jahali so dalje proti jugu do Zale. Več kakor deset tisoč Samovih vojnikov je bilo na konjih. Pešci pod Vitislavovim poveljstvom so daleč zaostali za njimi.

Samo je dovolil konjenici le toliko počitka, kolikor so ga neobhodno potrebovali zaradi konj. Drugega dne so zagledali na obzorju velike oblake dima.

Samo si je zasenčil oči z roko, gledal in vprašal:

»Kaj misliš? Kaj je tam?«

Taljub je premeril obzorje in okolico.

»Zdi se mi, da je tam tisti gozd, kamor se je skrila naša vojska. Kadi se!«

»Obri so ga zažgali!« je vzkliknil Samo. »V dir!« je zapovedal in pognal konja. Vsa konjenica za njim. Čim bliže so prihajali, tem bolje se je videl okrog gozda velik tabor obrske vojske. Tabor so obkrožale velike črede obrskih konj, ki so jih Obri

zaradi večjega števila jemali s seboj več kakor so jih potrebovali za ježo in hrano... Obri so Slovene oblegali!

»Poglej!« je Taljub iztegnil roko in pokazal proti vzhodu. Od tam se je vila preko ravnine čudna kača. Čim bolj se je bližala, tem razločnejše so Samo in njegovi spremljevalci spoznali: Tam se bliža tudi vojska...

»Obri dobivajo pomoč!« je vzkliknil Taljub.

Samo je prikimal.

»Huda borba je pred nami!«

»Ukana bi nam pomagala. Ampak kakšna? Zaman si belim glavo. Nič pametnega mi ne pride na misel.«

»Do opoldneva moramo tvoje rojake rešiti, sicer jim preti pogibel med požarom in obrskimi meči.«

Nekaj časa je Samo molče jahal poleg Taljuba, potem ga je od strani pogledal. Taljubove oči so bile uprte v tujo vojsko, ki se je bližala po ravnini od druge strani Blatnega jezera... Ali se je Samu le zdelo, ali se je Taljub res postaral čez zimo? Okrog ust je imel dve grenki potezi, ki jih prej ni bilo. Nad orlovsko ukrivljenim nosom sta se mu zarezali dve globoki gubi. Lepe velike oči so gledale utrujeno v svet.

Zdajci pa se je Taljub vidno zdrznil in široko razprl oči.

»O!« mu je ušel vzkrik.

»Kaj je?« je vprašal Samo in pogledal v smer Taljubovega pogleda.

»Glej, kaj prihaja za tisto konjenico!«

Samo se je ozrl na konec dolge kače. Videl ni nič posebnega.

»Nič ne vidim. Le večji presledek se kaže tam proti koncu...«

»Da. Spreдай je konjenica, potem presledek. In kaj prihaja za presledkom?«

»Pehota!... Saj Obri nimajo pehote!«

»Seveda je nimajo, zato pač to ne morejo biti Obri, ampak so...«

»Hrvati!« je zavriskal Samo prav nekraljevsko. Okrenil se je na konju in zakričal svojemu spremstvu: »Fantje! Hrvati nam prihajajo na pomoč!« Z iztegnjeno roko je pokazal na kačo v ravnini.

»Hrvati! Hrvati!« je šlo po vsej vojski navzdol. Nov pogum je prešinil vse vojnike.

VALUKOVIH bojevnikov pa se je že lotevala malodušnost. Kljub temu, da je pihal veter od vzhoda, se je požar od zahoda hitro bližal in potiskal slovensko vojsko proti vzhodnim obronkom velikih gozdov.

»Še preden se znoči, bo treba misliti na edino rešitev — izpad.«

»Skozi toliko tisočev Obrov?« je zmajal župan Mojslav z glavo.

»In skoraj sami pešci proti obrski konjenici?« je vprašal podjunski župan Branimir.

»Boljša kakor smrt v plamenih je junaška smrt z mečem v roki!« je precej ostro zavrnil Negomir Trušenjski malodušneže.

Ošramočeni so umolknili.

V nastali tišini se je slišal od roba gozda hrup, ki je naraščal v krik.

»Že gredo! Že gredo!«

»Kdo?« so spraševali starešine.

»Čehi in Moravci!«

»Uredite vojsko za izpad v obliki klina! Kdo pojde na čelo?«

»Moje pleme!« je zakričal Mojslav, da popravi slab vtis, ki ga je bil prej napravil.

»Ne, moj!« se je prerinil stari Branimir iz ozadja.

Župana bi se bila sprla, da ju ni pomiril vojvoda z odločnim poveljem:

»Čatarji iz vseh žup naprej!«

V trenutku so se od vseh strani zgrnili napadalci in se z velikim prerivanjem spravili v klin. Vsak je hotel biti med prvimi in prvi. Mesto na čelu si je naposled priboril Stregomil, širokopleč fant iz Labodske župe. Z velikim ščitom in golim, močnim mečem v roki se je postavil na čelo čatarjev. Izza pasu mu je gledalo dvoje ročajev močnih bodal. Telo mu je varovala langobardska srajca iz jeklenih ploščic, glavo pa močna čelada z dolgim nanosnikom. Z zadoščenjem se je ozrl na vojvodo.

Valuk se mu je nasmehnil... Še je imel v vojski neugnane junake. Velel je Trušenjskemu:

»Naroči stražarju na drevesu, naj zatrobi v rog, ko se vojska Čehov zadrvi proti Obrom. Napadli bomo hkrati z obeh strani.«

Trušenjski je odšel k visokemu hrastu in opravil svoje naročilo.

Stražar vrh drevesa se je odzval:

»Že prav, knez. Ampak tamle z one strani jezera prihaja še druga vojska.«

»Kakšna? Obrska?«

»Ne. Rekel bi, da so Sloveni. Nimajo vsi železnih sraja.«

»Potem prihajajo Čehi in Moravci v dveh oddelkih,« je razložil knez in se vrnil.

Sonce se je bližalo zatonu, ko se je začelo na ravnini ob Zali strašno klanje. Obri, ki so se še opoldne veselili zmage, so se znašli med tremi vojskami. Niso se dolgo branili. Spustili so se v divji beg na vse strani. Nekaterim se je posrečilo doseči gozdove onkraj jezera, drugi so se zatekli v močvirje. Mnogo jih je v njem utonilo.

Seveda so bile tudi na slovenski strani številne žrtve. Med mrtveci na bojišču so Sloveni pobrali junaškega podjunskega župana Branimira, na bojišču je ležal poleg kupa mrtvih hrabri čatar Stregomil, ne daleč od njega pa Taljubov zvesti tovariš Velimir, ki je z lastnim telesom prestregel kopje, namenjeno Taljubu. Težko ranjenega so odnesli z bojišča bojevitega Taljubovega tovariša Bojana. Dobil je v prsi globok sunek z mečem. Poleg mrtvega Obra je ležal koseg Žugoj. Držal je v roki pest zlatih prstanov, ki jih je bil na bojišču pobral mrtvecem. Smrt je ugnala njegovo grabežljivost.

»Hijena!« se je zaničljivo obrnil od njega Vitan Ostroviški.

Okrenil se je, da odide s Taljubom, pa se je spotaknil ob ranjenca, ki je glasno zastokal. Pogledal ga je in pridržal Taljuba za rokav platnene robače.

»Tvoj zadnji krvni maščevalec!« je pokazal na trušenjskega kosega Sebigoja, ki je ležal tam z razklano čeljustjo in ranjeno nogo, komaj še živ.

Taljub se je ustavil. Sklonil se je k ranjencu.

»Primi ga za noge!« je kratko velel prijatelju. In odnesla sta ga.

V TABORU vladarja Sama je bil velik plemenski posvet. Knezi in župani vseh plemen so se sešli, da se posvetujejo o veliki zvezi vseh zahodnih slovenskih plemen. Pri Samu so se namreč zglasili poslanci vojvode Drvana, poglavarja polabskih Srbov, s ponudbo, da se polabski Sloveni radi pridružijo zvezi slovenskih plemen, če bi jo hoteli skleniti. Celo turinški vojvoda

Radulf — germanski knez — je po svojih poslancih ponudil Samu zvezo.

»Borba z Obri je pokazala, kako važna bi bila zveza nas vseh, če nas kdaj napadejo Franki,« je Samo končal svoj govor.

Zastopniki vseh slovenskih plemen: karantanskih, posavskih, čeških, moravskih, hrvatskih in polabskih so mu navdušeno pri-trjevali. V bratskem vzdušju so si prisegali zvestobo, si obljub-ljali medsebojno pomoč in bili pripravljeni drug za drugega žrtvovati kri in življenje. Dogovorili so se o novi oborožitvi in temeljiti pripravi na spopad z zahodnimi sovragi, na katere Sloveni ne smejo nikdar pozabiti.

»Tudi z Obri nas še čaka končni obračun,« je opozoril voj-voda Valuk. »Razbili smo njih vojsko, uničili jih še nismo.«

Prisrčen je bil razstanek bratskih vojsk. Vojvoda Valuk in njegovi velmožje so se zahvaljevali Čehom, Moravcem in Hrvatom za pomoč in si še enkrat obljubljali zvestobo in med-sebojno pomoč v potrebi.

Širokosrčno in s pravo slovensko gostoljubnostjo je Valuk povabil Hrvate, naj se naselijo med slovenskimi plemeni.

»Jaz bi šel s svojimi ljudmi kar s teboj,« je izjavil knez Pirić.

»Naša zemlja je redko naseljena. Dovolj bo prostora za vse. Komur so naše gore prehladne, se bo naselil v toplejših obmorskih pokrajinah, v Istri in Dalmaciji.«

»Meni so ti kraji kar všeč,« se je oglasil izmed hrvatskih velmož rdečeličen, že nekoliko sivolas mož, knez Mohlić. Za-krožil je z roko in pokazal na obzorje: »Nekoliko ravnine, pa prijazni grički v ozadju in nekoliko prilike za junaško delo...«

»Ravnino in griče — to imaš pri nas na izbiro, junačevanja proti divjim roparskim Obrom pa kolikor hočeš. Kar pridi z menoj, pa se naseli med nami!« je Taljub povabil Hrvata.

»Na naših goricah zori žlahtna trta, ki so jo zasadili že Vlahi. Prepričan sem, da bi ti bilo všeč pri nas,« je s hudomušnim po-gledom na Mohlićev rdeči nos pristavil šaljivec Nenad iz Talju-bovega spremstva.

Hrvat je razprl oči in naglo iztegnil desnico proti Taljubu:

»Brate! S teboj pojdem! Imam vso svojo družino s seboj,« je pokazal na tabor visoko otovorjenih voz, ki so se ustavili v primerni razdalji od bojišča.

»Prav!« je Taljub stisnil bratskemu Slovenu desnico.

Hrvat je prijel z drugo roko za njim stoječega mladega borca za komolec in ga predstavil:

»Evo — moja hčerka Smiljana!«

Taljub se ni začudil. Ženske so se v deških oblekah borile tudi v vrstah Karantancev.

Začudil pa se je Samo. Veletske, kakor tudi češke žene so pač spremljale može v boj, da so jim stregle in skrbele zanje, če so bili ranjeni, boja pa se niso kot borke nikoli udeleževale.

Zgodilo se je tako, da se je ob razstanku vojsk velik del Hrvatov pridružil karantanskim Slovenom, drugi so se obrnili proti jugu in zasedli obrske kraje ob Savi.

Vojvoda Valuk je Hrvatom, ki so šli z njim, odkazal zemljišča ob Glini, kjer se jih je naselilo toliko, da so tisto pokrajino začeli imenovati Hrvatsko župo.

Taljub in Trušenjski sta se v spremstvu Hryata Mohlića vračala s svojimi četami in vozmi, polnimi ranjencev in vojnega plena proti Ptuju.

Trušenjski je razmišljal o svojem domu. Dom ni bil več prazen. Hčerka se je vrnila in zavzela dolžnost gospodinje. Njena dva sinova, enajstletni Kolon in triletni Rade, sta se že vsidrala v knezovem srcu. Čeprav je preživel z njima le kratek dan, ko ju je spremil na svoj dom, je vendarle med vojnim pohodom mnogo mislil nanju. Res je bila v njih obrska kri, vendar sta bila oba podobna materi, le mlajši je imel nekoliko poševne oči, kar pa nikakor ni kvarilo lepote živahnega dečka. Knez Negomir, ki nikoli ni imel sinov, se je zalotil ob nežnih mislih na svetlolasa kodroglavca, ki sta ga pričakovala doma.

Na Ptujskem gradu so z velikim veseljem sprejeli vračajoče se bojevnike. Priredili so veliko »stravo« v slavo padlih junakov. Vsa grajska planota je bila polna trušenjskih in ptujskih bojevnikov, ki so se jim pridružile še družine ptujkega bratstva in Hrvatje.

Po slovesni zahvalni daritvi bogu Svetovitu, ki jo je opravil namesto bolnega domačina Žitogojev ded, stoletni Gojmir s pomočjo vsega starešinstva Ptujске župe, so napravili veliko gostijo. Knez Mohlić in njegova hči Smiljana, ki je oblekla zopet žensko nošo, sta sedela sredi veselih Karantancev in Ptujčanov in sta se počutila kakor doma na svojem gradišču v Veliki Hrvaciji. Mohlić je z užitkom okušal sladko vino s Slovenskih goric in zagotavljal Taljubu s hudomušnim mežikanjem:

»Nikoli več se ne ločim od njega!« In dvignil je poln rog in ga izpraznil na dušek. Ni poznal vina. Doslej je pil le medico in žganje.

Taljubov resni obraz je izpreletel nasmešek. Všeč mu je bil veseli Hrvat. Le njegova hčerka Smiljana mu je bila uganka. Iz hrabrega bojevnika, ki je Taljubu na bojišču bratovsko stresel desnico, se je izpremenila v milo čmeriko, ki je molče sedela poleg veselega očeta in gledala predse na sklenjene roke. Le včasih je dvignila veke z dolgimi zavihanimi trepalnicami in z vodenomodrimi očmi pogledala Taljuba. Če je njen zamišljeni pogled srečal njegov resni, skoraj temni pogled, je hitro povesila oči. Knez Negomir, ki je sedel nasproti, je opazil dekletovo zamišljenost in neme poglede. Ocenil jih je sam pri sebi: Dekle se je zaljubilo v Taljuba...

Ali ne bi bila sreča za nečaka, če bi se oženil? Ali naj Vitogojev rod izumre? Edini sin, star trideset let, pa se ne zmeni za ženitev! Razumel je nečakovo bolečino zaradi Živane, toda...

Trušenjski je sklenil, da o priliki izpregovori z nečakom resno besedo.

Drugega dne se je knez Mohlič poslovil od Ptujskega gradu. Na njegovo željo so njega in hčer peljali k bolnemu županu, da mu je stisnil roko in se mu zahvalil za dovoljenje naselitve v njegovi župi. Da spravi starčka v dobro voljo, je knez dejal:

»Čestitam ti, brat župan, da imaš tako hrabrega sina! On in njegovi otroci so ti gotovo v veliko veselje ob tvoji bolezni.« Starčkov obraz se je stemnil.

»Moj sin — žal! — ni oženjen in nima otrok. Ne vem, če mi bo kdaj privoščil veselje, o katerem si govoril.«

»O! Preskrbeti mu moraš lepo nevesto! Tako lepega mladega moža si bo vsaka zaželela. Če bi jaz svoji Smiljani izbiral druga za življenje...« je knez hudomušno pomežiknil na hčer, »... bi se oglasil kar na Ptujskem gradu.«

Starec je okrenil glavo in z ostro tehtajočim pogledom premeril mladenko. Njene lepe vodenomodre oči z dolgimi črnimi trepalnicami so se mu takoj prikupile. Lepe, ne premajhne ustne so govorile o krepkem značaju, zagorela polt po obrazu in rokah je kazala zdravje. Kar je mislil, je tudi z brezobzirnostjo starcev povedal:

»Všeč mi je tvoja hči. Rad bi jo sprejel za snaho.«

Smiljanina zdrava, zagorela lica je preplula živa rdečica. V globoki zadregi je povesila oči. Knez jo je z začudenjem gledal. Potem mu je rdeči, od uživanja žganja zabuhli obraz prešnil širok smeh:

»No, če bo tvoj sin take volje, pa ga pošlji k nam na ogled, kadar si postavim nov dom.«

Starec je molče iztegnil svojo koščeno roko in knez je položil svojo tolsto vanjo.

Kmalu nato se je pomaknila velika knezova karavana s Ptujskega gradu. Spremljala sta jo Taljub in Trušenjski. Karavana se je pod Taljubovim vodstvom pomikala ob Dravi navzdol. Knez, ki je jahal vstric mladega Slovena, se je živahno oziral po lepi pokrajini.

»Rad bi, da mi odkažeš zemljo na samoti, da ne bom daleč naokrog nikomur v napoto.«

»Dobro!«

Precej daleč od Ptuja se je Taljub ustavil in pokazal ~~z~~ iztegnjeno roko na hrib, ki se je dvigal tik ob Dravi, le cesta ga je ločila od vode. Bil je porasel s starim drevjem, proti jugu raztegnjen v lepo prisojno pobočje, in je stal kakor stražar sredi doline. V dolini pa se je poleg lepih sočnih travnikov velik pragozd širil v nedogled. Nekaj gričevja je zapiralo dolino na jugu.

»Tu bi si lahko postavil dobro utrjen grad,« je pokazal Taljub. »V dolini in tod po gričevju pa lahko odmeriš posestva svojim kosezom. Ali si zadovoljen, knez?«

»Kaj bi ne bil! Saj imam tu vse, kar si morem poželeti. Dovolj gozdov s starim drevjem, da si lahko postavimo hrame in hleve, dovolj ravnine za lepa polja in travnike, prisojno pobočje za vinsko gorico in široko reko za plavanje, ribarjenje in brodarjenje — kaj naj si še več poželim! Hvala tebi in vsem tvojim, dragi brat, za veliko gostoljubje. Dobri sosedi si bomo!«

Taljub in Trušenjski sta se poslovila od zadovoljnih Hrvatov in na njih povabilo sta obljubila, da jih kmalu obiščeta. Vrnila sta se proti domu.

Nekaj časa sta molče jahala po bližnjici ob Dravi, da se izogneta veliki knezovi karavani, ki je še vedno prihajala po kolovozni poti. Dolge vrste visoko obloženih voz so se menjavale s trumami pešcev in koseških jezdecev. Vmes so gnali velike črede goveje živine in ovač. Oblaki prahu so se dvigali okrog njih. Trušenjskemu se je zdelo, da mora izrabiti priliko, ko se z nečakom lahko zaupno pogovori, in začel je:

»Kakšen se ti zdi ta Mohlič?«

»V družbi je kar prijeten veseljak. In najbrž je dober gospodar. Od sile veliko živine in žita so pripeljali s seboj.«

»V stari domovini mu je postalo pretesno, je rekel. Slovenski rodovi se hitro množe: Premalo je tam zemlje za vse. Nu, tu je je dovolj. In njegova hči Smiljana — kako se ti zdi?«

Taljub je ujca pogledal ves začuden. Ni bila ujčeva navada, da bi se zmenil za ženske.

»Ali tebi ugaja?« je nečak vrnil vprašanje.

»O, da, zelo!« je Trušenjski pritrdil s poudarkom, v želji, da Taljuba obudi skomine po dekletu.

»Potem jo pa vzemi za ženo! Če hočeš, ti bom za snubača,« se je nečak ravnodušno ponudil.

Trušenjski ga je presenečeno pogledal. Potem je prasn timer glasen smeh. Tako od srca se že dolgo ni smejal. Izdal pa svojih namenov ni.

12

ČEZ TEDEN dni je rekel knez:

»Radoveden sem, kaj delajo naši Hrvatje. Ali jih obiščeva?«

»Zakaj ne!« je mirno privolil Taljub. Mislil si je pa: Hrvatica ga je omrežila!... Šel je v hlev in osedlal ujcu in sebi konja.

Jahala sta skozi naselbino pod gradom, kjer so stali hrami drug ob drugem. Zgrajeni so bili na kamnitih temeljih porušenih rimskih hiš.

»Rad se oziram po teh ličnih hramih,« je rekel knez. »Vse je tako čisto. Pri nas pa je vse bolj zanikrno, zanemarjeno. Ljudje so videti pri vas zadovoljni, rdečelični, pri nas pa so bolj čmerni in blede. Kako naj si to razlagam, res ne vem.«

Taljub je ujca resno pogledal:

»Bojim se, da ti ne bo všeč, če ti razrešim to uganko.«

»Nasprotno. Tvoja dolžnost je, da me opozoriš na napake, ki jih delamo. Sicer dela pri nas vsak svobodnjak, kar sam hoče. Večje svobode jim že ne morem privoščiti.«

»Saj to je tista glavna napaka! Premalo si se zanimal za njihovo delo že od začetka, že od naselitve. Takrat si jim odkazal zemljo in prepustil njihovi lastni preudarnosti, kako si uredijo življenje. Pri nas je že od začetka o vsem odločevala skupnost. Skupno so odstranili ruševine in z njimi zasipali nepotrebne jame in popravili nasipe ob reki. Potem so šli v gozdove in si skupno preskrbeli les za gradnjo hramov in hlevov. Kamnite kvadre, ki so jih dobili med ruševinami, so porabili tam, kjer so bili potrebni — niso se prepirali zanje, kakor se je to zgodilo v tvojem bratstvu. Skupno so potem zgradili vsa poslopja. Skupno so postavili utrdbo na hribu, naš grad, za pribežališče vsega bratstva v sili. Našim ljudem ni treba bežati v gozdove, če pride sovrag. Vsi se zatečejo na grad in ga skupno branijo.«

»Da, da!« je vzkliknil knez. »Zdaj se mi že odpirajo oči.«

»Še nisem pri kraju, ujec. Morda si mislil, da sem slep in brezbrizen za vse, kar sem videl tam pri vas. Ampak opazil sem vse vaše novotarije in sem jih primerjal našemu domačemu življenju, pa sem — blagroval našo ‚zaostalost‘. Glej, pri nas delamo vsi enako in jemo vsi enako. Vsi pridelki se razdele po številu članov v zadrugi. In kolikor je obrtnikov v bratstvu, delajo svoje izdelke za vse zadruge. In vse zadruge v bratstvu delajo na polju in v gozdovih zanje. Bratstva našega plemena so tudi povezana med seboj in si pomagajo v potrebi. Tako so živeli naši pradedi in tako živimo mi. Med nami ni nikogar, ki bi trpel pomanjkanje — seveda, če ne trpi pomanjkanje vse pleme. Med nami pa tudi ni nikogar, ki bi zase zahteval več, kakor imajo drugi. Mi ne delamo razlike niti pri krščenikih, ki jih tako nimamo veliko in so pri nas v vsem popolnoma svobodni; če želijo, se lahko vsak dan vrnejo domov. Krščenike polovimo v vojni le zato, da jih potem zamenjamo za svoje ujete ljudi. Ali ti je zdaj naše življenje jasno?«

»Seveda mi je. Jasno pa mi je še marsikaj. Zdaj vem, od kod siromaštvo po nekaterih naših naselbinah, od kod bogastvo nekaterih knezov in izobilje njihovih kosezov. Naši starešine in župani grabijo vsak na svoj kup — od tod prepiri med našimi ljudmi. In bedno životarjenje krščenikov! Ampak vse to se je kakor kuga razlezlo k nam iz sovražnih dežel. Tam so o priliki vojne naši ljudje spoznali razkošje in zahrepeneli po njem.«

»Da. In vojni plen, ki ste ga nagrabili pri sovragu, so tisti, ki so imeli več veljave med narodom — župani in starešine in knezi in kosezi — obdržali zase in prepad med njimi in siromaki se je večal in večal in...«

»...in danes je prevelik, da bi ga še kdaj premostili ali spravili s sveta,« je zaključil knez.

Taljub pa je sam pri sebi predel misli še dalje in iskal pota, da bi bratskim plemenom pomagal iz zmote, pa jih ni našel. Bilo je, kakor je rekel ujec: *Kakor kuga se je razpaslo med obmejnimi plemeni hrepenenje po razkošju in lagodnem življenju. Razkošja brez sosednega siromaštva pa ni moglo biti med človeštvom.*

Molče sta prebredla Dravo na plitvini in nadaljevala pot po stezi ob vodi. Že od daleč sta zagledala velik oblak črnega dima nad gozdovi.

»Novine žgo!« je pokazal Taljub na dim.

Kmalu sta prišla bliže. Pokrajina je bila vsa izpremenjena. Velik pragozd, ki je bil pokrival dolino, je izginil. Pod strmim, skalnatim hribom so se svetile velike skladanice obeljenih hlodov, na mestu gozda je ostala le hosta, ki so jo pravkar zažigali. Del gozda, ki se je razprostiral na drugi strani velikega travnika, je bil že požgan. Tam so razgrebali pepel, ki so ga uporabljali kot gnojilo, in prekopavali zemljo, da jo pripravijo za setev prosa, ki je zaradi majhnih korenin v plitvi novini najbolje uspevalo.

Ob vznožju hriba je mrgolelo ljudi. Iz protja so pletli velike ograde za živino in staje, ki so jim napravili strehe iz bičja. Tik hriba so si že v globoke jame postavljali kočice iz protja — zemunice. Luknje med protjem so mašili z mahom in suhim listjem in obmetavali stene z ilovnatim blatom, ki so ga nosili iz Drave. Zemunice so bile povezane med seboj s podzemeljskimi hodniki. Vsaka je imela več izhodov. Poleg zemunic so postavljali dolge žitnice in pode.

Iz doline so z voli vlačili na hrib hlode.

»Tam bo stal Knežgrad,« je povedal zgovoren Hrvat, ki je peljal oba gosta do taborišča ob vodi, kjer so pri enem izmed pokritih voz dobili kneza Mohlića in njegova sinova, dečka dvajstih in petnajstih let, ki so se pripravljali na ribji lov.

Z velikim veseljem je sprejel knez oba gosta in ju peljal k drugemu vozu, pred katerim je gorel na ognjišču, sestavljenem iz kamenja, ogenj pod kotlom. Pri ognju je čepela starka in pokladala suhljad v prasketajoče plamene. Iz sivega, nagubanega obraza so pogledale njene motne oči radovedno na oba tujca. Ob kotlu je z leseno žlico v roki stala mladenka in mešala kašo. Nekoliko v stran od ognja je na skali sedela okrog štirideset let stara ženska, v lepi hrvatski noši, vsej z vezeninom pokriti. K njej je knez Mohlić peljal gosta.

»Glej, draga žena, to je knez Trušenski in tu njegov nečak Taljub, bodoči ptujski župan, ki nam je odstopil zemljo za naselitev.«

»Oprosti, knez, odstopil je nisem jaz, odstopil ti jo je na moj predlog starešinski svet.«

»Ej, bodi kakorkoli, veliko hvalo smo ti dolžni!« je knez potrapljal Taljuba po ramenu, se ozrl in zaklical: »Smiljana! Vrzi kuhalnico iz rok in pozdravi mila nam gosta!«

»Tako, oče! Mešati moram, da se mi kaša ne prismodi,« je navidez mirno odvrnila hči. Vendar so ji lica gorela v živi rdečici — ali od ognja ali od zadrege?

Taljub se je nasmehnil in pogledal ujca, češ: dobra žena se ti obeta!

Trušenjski se je ozrl po vozovih, polnih živeža in drugega blaga, pokritega s kožami, in vprašal:

»Ali se ne bojite, da vas tu zunaj zaloti slabo vreme?«

»O, dobro smo zavarovani proti vsakemu vremenu. Vsi naši vozovi so prekriti z nepremočljivimi kožami.«

»Ampak tvoje ženske bi težko gospodinjile na dežju.«

»Še laže!« se je smejal Mohlič. »Dež bi jim sam polnil lonce, umil posodo in splahoval perilo.«

»Saj res! Koliko dela bi nam bilo prihranjenega!« se je kneginja veselo pridružila šali svojega moža.

Naposled je bila kaša vendarle skuhana in Smiljana je z močnimi rokami zagrabila železen drog in ga vtaknila kotlu skozi ročaje.

»Primi, oče!«

Kneza Mohliča je prehitel Trušenjski, ki je pograbil drog na drugem koncu in pomagal dekletu postaviti kotel v pripravljeno kotanjo v produ. Smiljana se mu je v zadregi zahvalila.

Taljub ju je gledal in bilo mu je kar nerodno, ko je pomislil: ujec je priletel, pa sem jaz bolj počasen kakor on. Potem se je spomnil in v mislih pristavil: Seveda! Ljubezen ga dela mladega. Saj svojih petdeset let nosi še kar dobro.

»Zdaj pa nam speci še pripravljenega pujska!« je Mohlič ukazal hčeri: »Naša gosta vabim na preprosto večerjo!« je dodal.

Taljub je hotel že odkloniti, pa se je še pravočasno spomnil na zaljubljenega ujca in je z zahvalo sprejel povabilo. Trušenjski pa je mislil na svoj snubaški načrt in je bil tudi zadovoljen.

Med preprosto družino sta preživela prav prijeten večer. Pogostili so ju še z ribami, ki sta jih nalovila knezova sinova, zraven pa so pili medico in prigrizovali kolačke, ki jih je v ponvi spretno spekla Smiljana. Taljub jih je hvalil, kar se je dalo. Trušenjski pa je glasno povzdigoval gospodinjske vrline mlade knežne.

Dobre volje sta se pozno zvečer vračala gosta proti domu.

»Prijetno sorodstvo se mi obeta,« je kar naravnost pričel ujec.

Taljub ga je nekoliko začudeno pogledal... Kako se mu mudi!

»Da, prikupni ljudje so vsi,« je pritrdil.

»Smiljana bo dobra gospodinja...« je nadaljeval ujec.

»... na Trušnjah,« je v mislih pristavil Taljub in skoraj zasmililo se mu je mlado dekle, ki bo dobilo starca za moža.

»... na Ptujskem gradu,« je pogumno končal ujec svojo misel, da spravi zadevo korak dalje.

Taljub menda v vsem svojem življenju ni bil še nikdar tako presenečen. Roka mu je trznila, da se je konj vzpel. Potem je mirno jahal dalje, gledal naravnost predse na cesto in — molčal. V glavi so se mu podile misli vse navzkriž... Torej jaz — ne on! In kako — zakaj? Ali sem kaj takega rekel? Ali storil? ... Zaman je izpraševal svojo vest.

Dekle mu ugaja, to je res. Kar toplo mu je v srcu, kadar ji pogleda v svetle oči. Nekaj deško svežega, pogumnega je v vsem njenem vedenju. Ampak — da bi se oženil z njo? Prav nič ga ni vleklo k njej.

Ujec pa je kar zadrgnil voz, kakor da bi bilo že vse dognano:

»Prav je, da napraviš očetu še to veselje in se oženiš, preden zatisne oči. Vem, da ga je potomstvo že zelo skrbelo. Saj si njegov edini sin.«

»Potomstvo?« se je začudil Taljub. »Zakaj pa naj bi ga skrbelo potomstvo? Ali je važno, da ga imaš, kadar umiraš? Sicer pa ima oče že vnuke, otroke moje sestre.«

Zdaj je bil ujec presenečen:

»Ali misliš, da ni umirajočemu težko pri srcu, če mora sadove vsega svojega življenjskega dela izročiti tujim ljudem? Tvoja sestra vendar ne bo vodila zadruge!«

»Tujim ljudem? Saj sadovi njegovega dela ostanejo v zadruzi, v bratstvu, v plemenu!«

Knez je zmajal z glavo:

»To ni pravo krvno nasledstvo. Vse to je predaleč. Dediščina v krvi, posebna svojstva rodu so se že porazgubila, izpremenila in utopila v primesi tuje krvi. Ti si še mlad. Tebi še niso prišle take misli. A jaz — meni ni težko razumeti strah tvojega očeta — jaz umrem brez pravih potomcev.«

»Kako to? Ali nimaš hčere in dva vnuka?«

»Sina nimam.«

»Oh, ujec! Ali ti niso otroci tvoje hčere trdnejši poroki za pravo krvno nasledstvo, kakor bi bili otroci sina?«

Ujec je hudomušno pogledal nečaka:

»To že. Ampak ženska...«

»Ženske so nositeljice našega rodu, reci, kar hočeš. Od njih je v prvi vrsti odvisno naše potomstvo. Saj pravijo, da še živijo

rodovi, pri katerih gospodujejo ženske in si same izbirajo može, torej tudi same odločujejo o svojem potomstvu in o vsem rodu.«

»Ha! Seveda — če pomislim na tako pramater, ki je svojim otrokom po mili volji izbirala očete, morda vsakemu drugega, potem...«

»...potem se zrušijo vse tvoje skrbi zaradi pravega krvnega nasledstva — ali ne?«

»Skoraj bi rekel, da imaš prav,« je s smehom pritrdil Trušenjski.

»Sicer pa veruj, da moj oče nima nobenih skrbi glede tega, kdo bo njegov naslednik za menoj. Take skrbi so najbrže v zvezi s posestjo, z zapuščino. Moj oče pa nima takšnih sadov svojega življenjskega dela. Pri nas ne poznamo lastništva razen pri vsakdanjih drobnih potrebščinah, ki jih po večini vsakemu dajo v grob.«

»Mislim, da je res tako. Pri nas pa je posest že postala dedna. Najprej županska čast, potem še posest.«

»Da, to se je vrinilo k vam iz tujega sveta. Pri nas je dedna le županska čast. Župan je bil moj ded, župan je moj oče. Župan poštanjem — tako pravijo — jaz. Nekdaj so župane volili. Vprašanje je, če je tu dednost na mestu. Meni se zdi volitev pravičnejša in izbira med vsemi možmi plemena zanesljivejša.«

»No, meni pa se zdi, da bi tvoje pleme tudi z volitvami ne moglo boljšega izbrati,« je rekel knez odločno in pogнал konja v hitrejši tek.

V JESENI, po obilni žetvi, je bila na Ptujskem gradu svatba. Svatov je prišlo iz vseh krajev Ptujске župe toliko, da so napolnili vso grajsko planoto. Pa tudi iz Trušenjske župe so prišli gostje: ujec, ki ga je spremljal enajstletni vnuk Kolon, in Vitan Ostroviški z dvema starejšima sinovoma, enajstletnim Urošem in desetletnim Vitom. Vsem trem dečkom je bilo potovanje velik dogodek. Pot skozi pragozdove, polne divjih zveri in razbojniških staroselcev, v tistih časih ni bila malenkost. Vendar je bilo spremstvo to pot tako številno, da je minilo potovanje — na žalost dogodivščin željnih dečkov — brez posebnih zapletljajev. Na svatbo sta prišla tudi poslanca vojvode Valuka: stari župan Labodske župe Radoslav in mladi župan Podjunske župe Jaroslav, sin pokojnega Branimira. Seveda se je knezom in poslancem pri-

ključilo primerno število kosezov za spremstvo in bojevnikov za stražo.

Ko so bili vsi gostje zbrani, je šel del svatov z ženinom Taljubom in s Trušenjskim, ki je nadomeščal ženinevega očeta, na Knežgrad po nevesto. Privedli so jo v slavnostnem sprevedu v spremstvu mnogih hrvatskih velmož, ki so se bili zbrali na Knežgradu.

Spreved je prispel pod Ptujski grad, ko se je od druge strani bližala še velika skupina gostov z močno oboroženim spremstvom in velikim številom težko obloženih voz.

»Čehi!« je vzkliknil ženinov drug Žitogoj.

Res je kmalu za sprevedom dospelo na grad poslanstvo vladarja Sama: nekaj velmož, med njimi Radimir in Vitislav in večje število bojevnikov, Taljubovih znancev izza njegovega potovanja z Veleti.

Taljub je vsakega izmed njih sprejel z bratovskim objemom in poljubom. Vitislav in Radimir sta mu izročila pozdrave in bogate darove vladarja Sama. Vsi svatje so dospele bratske goste navdušeno pozdravljali. Ženin je gostom predstavil svojo nevesto in Vitislav ji je v Samovem imenu položil pred noge dragoceno darilo: srebrn kolovrat s preslico in vretencem iz slonove kosti.

»Oh!« je šel globok vzdih občudovanja med ženskimi svati.

Oči vseh navzočih žensk so bile s strmenjem uprte v prekrasni dar, le ena izmed njih ni videla ničesar razen — nje, lepe neveste Smiljane... Za stebrom se je na hodniku pred vežo skrivala črnotasa Ilirka, Taljubova sužnja Eta. Njene velike temnorjave oči so se z žarečim pogledom vsesale v zagoreli, zdravo rdeči obraz srečne neveste, v njene vodeno modre oči in svetlozlate kodre, ki so ji izpod rute iz bizantinske tančice padali po hrbtu do pasu. Deško vitka in mišičasta postava lepe Smiljane je razodevala utrjeno mladenko, ki se je ob očetovi strani že večkrat udeleževala resnih krvavih bojev, ki je znala streljati z lokom, metati kopje in sukati meč bolje kakor marsikateri mladeč, ki je zmagovala v plavalnih in veslaških tekmah s svojimi brati in mladci svoje starosti...

»Oh, vsega tega, kar pripovedujejo o njej, jaz ne znam!« je v tistem obupu razmišljala Eta. »Nimam modrih oči in zlatih las, kakor jih imajo Slovenke. Nič takega nimam in ne znam, kar bi njemu, Taljubu, ugajalo. Že dvanajst let strežem njegovemu bolnemu očetu, kuham zanj, perem in šivam in pomagam na polju in doma — drugega ne znam... Kako bi mu mogla biti všeč? Navadna krščenica sem, sužnja, ona pa je knežna...«

In solzni pogled je obrnila k Taljubu, ki je stal poleg naslonjača, v katerega so prenesli njegovega bolnega očeta. Župan Negomir je hotel sina sam poročiti.

Ali je bil Taljub srečen? V njegovem hladnem pogledu, s katerim je meril nevesto, ni bilo nobene sledi veselja ali sreče. V njegovem resnem, lepem, kakor iz kamna klesanem obličju se ni zganila nobena poteza...

Iz Etinega grla se je iztrgal globok vzdih. S silo je zadržala solze. Stopila je s hodnika po stopnicah navzdol, se prerila skozi množico svatov in izginila po stezi med hlevi proti dolini. Tekla je po kolovozu navzdol čez cesto in po stezi preko travnikov do Drave. Tam je sedla na prod, z rokami objela kolena, sklonila glavo nanje in bridko zajokala. Kalna reka se je valila mimo, reka, ki so ji Etini predniki, prebivalci mogočnega kraljestva Ilirov dali ime Drava. Preko njenih bregov so se valili različni narodi, zemljo ob njej so obračala različna plemena: ilirska, keltska, rimska, germanska, slovenska — reka pa se je mirno valila mimo vseh in njeno več tisočletno ime je ostalo: Drava. Njeno valovje je žuborelo preko skalovja, skozi tesni v pragozdovih in skozi prelepe sončne doline, se lovilo okrog vrbovja in jelševja ter pelo večno lepo pesem o naravi in življenju in večnem njegovem krogoteku, prerajanju iste snovi.

Eta pesmi ni razumela. Zavrgla je edino tolažbo vseh nesrečnih bitij na zemlji: večno prerajanje narave. Njene misli so v bolestni blodnji iskale pomoči nad naravo, pri bitju, ki so ga njeni pradedje, neustrašeni morski roparji, imenovali Teutates, boga vseh bogov, in so ga še častili tisti Iliri, ki so pred Romani zbežali v istrske gore.

»Kaj naj storim? O, kaj naj storim? Ali bom mogla živeti poleg nje, ki bo srečna — z njim? O, Teutates, pomagaj!«

Toda bog vseh bogov je molčal. Le Drava je odgovarjala s šumenjem svojih mrzlih valov in veter je nesrečni lepi devojki prinašal na uho pesmi svatovskega veselja.

MOŽ JUNAK

1

TRI LETA pozneje.

Vse ptujsko pleme je bilo zaposleno s pospravljanjem zadnjih jesenskih pridelkov. Ozračje se je že ohladilo. V mrzlih nočeh je slana pobelila polja in travnike. Boginja Morana je zgodaj zagospodarila.

Vkljub ledeno mrzli vodi je bilo na Dravi vsako popoldne polno kopalcev. Neugnana mladina je bila za mraz skoraj neobčutljiva. Še vedno so tekali mladci brez robače okrog. Kratke platnene hlače so jim bila edina obleka. Seveda so si pripenjali hlače s pomočjo širokega usnjenega pasu z več žepi, v katerih je vsak mladeč skrival svoje potrebščine: dolg motvoz s trnkom, kresilnik z gobo, kakšen krhelj ali nekaj lešnikov in podobno bogastvo. Kajpak je vsakemu mladcu visela za pasom nožnica z velikim, ostrim bojnim nožem, na hrbtu pa tulec s puščicami in preko ramena lok.

Tako je bil opravljen tudi osemnajstletni vnuk starega župana Vitogoja, Verenin sin Rasto. Pritekel je mokrih las s kopanja in vrgel dvoje jerebic pred mater na mizo:

»Speci jih dedu!« je rekel z veselim smehom.

Verena je pogledala sina in resno odkimala:

»Ded ne prenese nobene jedi več.«

Rasto se je zdrznil in pogledal mater s široko odprtimi očmi:

»Ali... ali smem iti k njemu?«

Verena je zopet odkimala:

»Ne. Pri njem je ujec Taljub in ves starešinski svet. Ded je želel še enkrat govoriti z možmi. Ko odidejo, pojdeš lahko k njemu za nekaj trenutkov.«

Rasto je bil med vsemi Vereninimi otroki dedov ljubljeneč. Dobro je razumel, da stoji ob dedovem ležišču neizprosna boginja

Morana. Ta neizbežna gotovost ga je potrla bolj, kakor je hotel materi pokazati. Bil je občutljiv fant, skoraj preobčutljiv, sanjač. Rad je sam posedal pod gozdom ob studencu, si izgrebel kepo gline, jo zmočil in s spretnimi prsti zgnetel iz nje najrazličnejše kipce: živali, ljudi, cvetlice. Posušil jih je na soncu in včasih obdaril z njimi otroke. S fanti svoje starosti se ni družil skoraj nikoli. Ni mu bilo do bojnih iger. Ni se podil naokrog, ni razgrajal z drugimi. Včasih je vse dopoldne prečepel v hramu pri dedu, rezljal svoje kipce iz mehke lipovine in poslušal starčka, ki mu je pripovedoval o stari domovini onkraj Karpatov ali Hrbtov, kakor je rekel ded tistim goram...

S skrbjo v srcu je Verena pogledala za sinom, ki se je tiho izmuznil iz veže in stopil preko odprtega hodnika in po stopnicah navzdol. Sédel je na spodnjo stopnico. Pes, črn volčjak, priklenjen poleg stopnic, se mu je približal in mu položil glavo v naročje. Rasto ga je pogladil z roko po glavi in zašepetal:

»Midva ga bova hudo pogrešala, ali ne, Črnuh?«

Pes se je vznemiril in okrenil glavo. Čez trato je tedaj prihajala Taljubova žena Smiljana. Razpleteni mokri lasje so ji vihrali po hrbtu in pričali, da trmasta Smiljana spet ni poslušala svoje svakinje Verene in se je spet kopala v mrzli Dravi kljub pozni jeseni. Za vajeti je vodila svojega bistrega konja v hlev. Gotovo je spet dirjala z njim po Ptujskem polju, kakor jagababa ob nevihti.

V hramu, ki so ga poleg veže že pred leti postavili bolnemu županu, je v tistem trenutku umirajoči starček izrekel svojo zadnjo željo:

»Če se Taljubu ne rodi sin, naj bo moj vnuk Rasto njegov naslednik!«

Taljub, ki je stal ob očetovem vzglavju, je povetil glavo... Da, potomcev mu njegova žena Smiljana skoraj gotovo ne bo dala. S pretiranim divjim jahanjem in kopanjem v mrzli Dravi ob vsakem letnem času si je pokvarila telo. Po prvem mrtvo-rojenem detetu v njej ni dozorel noben otrok več...

Možje, ki so stali okrog starčkove smrtne postelje, so s pomilovanjem gledali na bodočega župana Taljuba. Najstarejši izmed njih, starešina Gojmir, še krepak stoleten starec, je pomirjevalno prijel umirajočega za roko in odgovoril svečano:

»Volili bomo po tvoji želji, župan Vitogoj!«

NEKAJ dni po trizni, ki so jo svečano obhajali za pokojnim ptujskim županom Vitigojem, so zopet doneli bojni rogovi po vseh slovenskih župah. Perzijci, ki so bili že več let zapleteni v boje z Bizantinci, so se zvezali s Sloveni spodnjega Podonavja, z Obri in nekaterimi bolgarskimi plemeni, s Sloveni iz Zgornje Panonije in s Karantanci k uničevalnemu pohodu proti Bizancu.

Karantanci in slovenski Panonci so se v velikem številu odzvali vabilu močnih zaveznikov, kajti vse je kazalo, da se bliža vzhodnorimskemu cesarstvu smrtni udarec. Od vseh strani so se valile proti prestolnici ob Bosporju cele reke sovražnikov, ki so spotoma plenili in morili po bizantinski zemlji. Vse podeželsko bizantinsko prebivalstvo je drlo proti jugovzhodu v varstvo močnega bizantinskega obzidja.

Ko je prvi sneg pokrtil vrhove Balkana, so Sloveni in za njihovimi hrbti Obri in Bolgari že oblegali Bizanc, najbogatejše mesto tedanjega časa. Brez posebnih priprav, le s pomočjo dolgih lestev so se nekaj tednov zaganjali Sloveni na obzidje. Bizantinci so jih z zasmehom odbijali.

»Tako preprosto, z lestvami in golimi hrbti ne pridemo nikamor. Napravimo si oblegovalne stroje, kakršne uporabljajo Bizantinci in Franki,« je svetoval Taljub.

Slovenski župani in knezi so predlog navdušeno sprejeli.

Posrečilo se jim je dobiti med ujetniki nekaj grških tesarjev, ki so se spoznali na gradnjo lesenih oblegovalnih velikanov. Z vnemo so se Sloveni po njihovih navodilih lotili dela. Konec zime, ki so jo tam doli komaj čutili, so bili stroji pripravljeni.

Bizantinci so z obzidja s skrbjo opazovali temeljite priprave sovražnikov. Vendar so se tolažili, da bodo vkljub vsemu z golimi hrbti Slovenov hitro opravili. Toda zemlja in morje okrog prestolnice sta kar bruhala vedno nove sovražne vojske, vmes tudi oddelke prav dobro oboroženih in z železnimi srajcami zavarovanih vojšnikov mogočnega vladarja Sama, zaveznika Karantancev. Kolikor daleč je segal pogled s stražnih stolpov v obzidju, tako daleč so ob večerih goreli taborni ognji nešteti sovražnikov, ki so oklenili mesto od vseh strani, razen z morske. Onkraj morske ožine Bospora, na azijski obali, pa je taborila perzijska vojska pod vodstvom vladarja Kozra in čakala na prevoz, za katerega so se obvezali Sloveni, ki so veljali za najspretnейše veslače takratnega časa.

V vrsto veslačev, ki so se prijaviли za prevoz Perzijcev, je stopila poleg nekaterih drugih Slovenk tudi Taljubova žena Smiljana. Ona, ki je doma na Dravi nihče ni prekosil v veslanju, tu nikakor ni hotela zaostati.

»Pusti me, da storim svojo dolžnost!« je svojeglavo zavrnila Taljuba, ki ji je branil.

Kakor že tolikokrat, je Taljubu tudi tedaj branil moški ponos, da bi se z ženo spuščal v prepir. Prav tako ni maral proti svoji ženi uveljaviti svoje županske poveljniške oblasti. Pustil jo je, da je odšla z vrsto veslačev. Njena visoka krepka postava v kratki moški robači vrh moških platnenih hlač se je še dolgo svetila iz množice polgolih moških postav, ki so izginjale v večernem mraku na obzorju.

V temni noči se je s Črnega morja približalo azijski obali na tisoče čolničev enodrevnikov in majhnih ladjic, ki so jih Sloveni vodili spretno in z veliko naglico. V vsakega izmed čolnov je prisedel ob obali perzijski bojevnik in čolni so odpluli od azijskega brega. Kakor puščice so leteli po temni morski gladini Bosporja.

Že so se bližali pod zaščito neprodorne teme bizantinski obali, kjer so jih pričakovale čete zavezniških bojevnikov.

Kar se iz teme za njimi dvigne iz morja proti nočnemu nebu nekaj pošastno velikega. Čuje se pljusk nešteti veseli, bojni krik iz nešteti grl — velike bizantinske galeje zavozijo z vso silo med množico slovenskih čolničkov. Roji puščic se vsujejo na veslače. Perzijski bojevniki odgovarjajo s strelicami in kopjem, ali Bizantinci so v veliki premoči. Le tema je Slovenom v pomoč, da se jih nekaj stotin reši na obalo.

Tam jih obstopijo obrski bojevniki kakor ujetnike.

»H kaganu!« se glasi kratko povelje.

Kakor ob vsakem skupnem bojnem pohodu, si je tudi v tej vojni ošabni obrski vladar lastil poveljstvo nad vsemi zavezniškimi četami.

Toda slovenski veslači so se uprli. Nekaj se jih je s krepkimi udarci iztrgalo Obrom iz rok. V temi se jim je posrečilo uiti. Ostale so odgnali s silo.

Pritirali so jih v tabor pred kagana, ki je tekal pred svojim šotorom kakor pobesnena zver. Ustavil se je in iz poševnih oči preblisnil trumo nesrečnih veslačev. Potem je zasikal proti podpoveljniku Apsihu.

»Samo Sloveni so krivi, da zdaj perzijska vojska ne more do nas! Pobijte jih kakor pse! Takoj!«

Ob tem zverinsko krvoločnem povelju se je zdrznil celo kruti kaganov ljubljeneц Apsih. Vendar je pomignil straži in — že je obstopil Slovene močan oddelek Obrov, oboroženih od glave do pete. Potegnili so meče in začeli sekati po polgolih veslačih, da je kri brizgala na vse strani.

Kagan je stal prekrižanih rok, razkoračen pred šotorom in z ošabno dvignjeno glavo gledal pokol. Ozko priprte poševne oči so mu žarele iz rumenega obličja...

3

OB PRVEM dnevnem svitu so se za streljaj od visokega obzidja pripravljale slovenske čete k napadu. Iz tabora so vlekli visoke oblegovalne stroje »ovne« in »katapulte«, ki so jih prvičkrat vodili v boj.

Po plemenih urejeni so se zbirali Slovenci pod poveljstvom svojih županov. Za Slovenci je taborila vojska dobro oboroženih obrskih jezdecev. V njihovem taboru je bilo še vse mirno.

»Spet čakajo, da se skrijejo za naše gole hrbte!« se je zaničljivo namrdnil Žitogoj, ki je stal poleg Taljuba. Okrenil se je proti morski obali, porasli z morsk travo in se zdrznil: »Poglej!« je namignil na trsje, ki se je rahlo zibalo v vetru.

Taljub se je ozrl navzdol in opazil prirezan votel trs, ki se se je počasi premikal med ostalim trsjem. Prijatelja sta stopila nekaj korakov proti vodi. Že je pogledala iz vode glava plavajočega mladca.

»Mile!« je kriknil Taljub, ki je spoznal starejšega brata svoje žene Smiljane.

Mladec je izpljunil trs in že je priskočil Taljub in mu pomagal iz vode. Ves bled in izmučen je obstal mladi Hrvat pred svakom.

»Kaj je s teboj?« je v zli slutnji vprašal Taljub. »Kje je Smiljana?«

Mile se je s tresočo se roko prijel za grlo. Nato je hripavo izdaval: »Mrtva... Škoraj vsi so mrtvi...«

Utrujen se je sesedel na tla, še mokra od plime. Iztegnil je roko in povedal:

»Pristati smo hoteli daleč tam še onkraj obrskega tabora, da bi nas ne opazili Bizantinci z obzidja. Ampak velike bizantinske ladje so priplule od nekod, zavozile med nas in uničile večino veslačev in perzijskih vojniki. Mnogo so jih postrelili sovragi,

ki so bili na ladjah. Le nekaterim izmed nas se je posrečilo, da smo ušli iz najhujšega vrveža. Smiljana je veslala poleg mene. Njen čoln je drsel tik ob mojem. Roji puščic so leteli preko nas. Perzijcu, ki je sedel v mojem čolnu, je puščica predrla prsi. »Baga Ahura Mazda!« je kriknil in omahnil. Tedaj zaslišim Smiljanin krik in takoj nato izgine svetla lisa poleg mene in utone v temi. V gneči čolnov ni bilo mogoče misliti na to, da bi se ustavil in v temi iskal. Drug smo drugega pehali dalje proti obali. Tam so nas že čakali Obri. »H kaganu!« so kričali na nas in dva sta me zgrabila, da me odvedeta. Meni se je posrečilo, da sem enemu podstavil nogo, in v trenutku, ko se je spotaknil, sem mu izvil roko in ga s pestjo usekal po sencah, potem še drugega nekam po glavi, da me je izpustil. Skočil sem nazaj proti morju, se globoko potopil pod čolne in se rešil. Ampak bil sem že od dolgega veslanja tako izmučen, da sem moral počivati na pol pota. Tema mi je bila zaveznica. Med trsjem sem se skobacal na breg in obležal kakor ubit. Od utrujenosti sem trdno zaspal. Ko sem se zbudil, se je danilo. S pomočjo votlega trsa sem priplaval pod vodo do sem.«

Sklonil je glavo in si z rokami objel kolena.

Žitogoj je segel v torbo in izvlekel iz nje grško čutaro z močnim grškim vinom, ki ga je bil uplenil bizantinskemu vojaku blizu Soluna. Položil je roko na Miletovo glavo:

»Pokrepčaj se! Tu ne moreš ostati. Morje se vrača.«

Res je voda prihajala v širokih mirnih valovih vedno više. Taljub se je vzdramil iz zamišljenosti. Vrnili so se k vojski.

Na Taljubov poziv so se zbrali vsi slovenski župani in sklenili poslati v obrski tabor poslanstvo s sporočilom: »Sloveni ne bodo pričeli z napadom, preden se ne vrnejo ujeti slovenski veslači.«

Že se je slovensko poslanstvo pod Žitogojevim vodstvom zagnalo na konje in zdirjalo proti obrskemu taboru. Sprejele so jih straže in jih peljale pred kagana.

Sonce je že vzhajalo, ko so se poslanci vrnili — vsi blede in od gneva spačenih obrazov. Obri so jim bili pokazali kupe mrtvecev poleg krvavih mlak in tolmač jim je v kaganovem imenu sporočil z napihnjeno ošabnim obrazom:

»Tako kaznuje vladar vseh Obrov Slovene, ki ne izvršijo svoje dolžnosti! Danes opoldne ukazuje kagan naskok na Bizanc!«

Vihar ogorčenja se je dvignil med Sloveni, ko so to slišali. Taljub se je ves bled od jeze vzel na konja in zakričal zbranim četam: »Kdo ukazuje svobodnim Slovenom?«

»Nihče!« je v en glas zarjovel ves narod.

»Kri za kri!« je zakričal sivolasi knez Mohlič, ki ga je bolela izguba ljubljene hčere.

»Kri za kri!« je odmevalo med četami in goli meči so se zabliskali v močnih slovenskih pesteh.

Taljub je dvignil roko v znamenje, da bi rad govoril. V nastalo tišino se je oglasil:

»Prelita kri je razvezala vse naše dogovore. Zavezniki so nam postali sovražniki. Ne bomo se več borili ob njihovi strani. Ne bomo teptali našega ponosa! Svoboda nam je nad vse! Pokažimo jim, koliko so vredni naši meči! Brez nas si bodo na tem obzidju polomili zobe. Obrnimo jim hrbet in vrnimo se domov!«

»Vrnimo se domov!« so kričali bojevniki.

»Vrnimo se! Kaznujmo jih za izdajalsko klanje! Brez nas in brez Perzijcev se morajo vrniti brez plena. Predlagam, da takoj pospravimo svoj tabor in se v klinu zakadimo skozi Obre.«

Glasno pritrdjevanje vseh bojevnikov je sprejelo Taljubov predlog.

Obri so z zadovoljstvom opazili marljivo gibanje in pospravljanje tabora med Sloveni.

»Pripravljajo se na naskok,« so govorili, ko so gledali, kako so Sloveni spravljali svoje čete v red — tik pred obrskim taborom. Močni oddelki napadalcev so tvorili sredino, na obeh krilih so se postavili oddelki jezdecev, vmes so se razvrstili tisoči in tisoči lokostrelcev in ostalih pešcev.

Zdajci je vzplapolal na prostoru med slovensko vojsko in obzidjem močan ogenj na več krajih hkrati.

»Napadalni stroji goré!« so Obri vsi presenečeni ugotovili.

Še večje je bilo njihovo presenečenje, ko se je takoj nato velika gmeta slovenske vojske premaknila: čatarji so v podobi klina zdrveli proti Obrom. Njim se je pridružila vsa ostala slovenska vojska. Vnelo se je divje klanje. Ker Obri niso bili na napad prav nič pripravljeni, se je veliki klin Slovenov z lahkoto zabil med nje in si utrl pot skozi njihove zbegane vrste. Padlo je veliko število Obrov, med njimi tudi Apsihov najstarejši sin, očetov ponos. Stal je med obrskimi mladci, ko so jih Sloveni napadli. Med prvimi jezdecem je zagledal Slovena, ki si je zelo spretno utiral pot z mečem. Za njim je pritiskalo še nekaj dobrih slovenskih mečevalcev.

»Poglej, kako ti je tisti Sloven podoben!« je vzkliknil Ober, ki je stal poleg Apsihovega sina.

»Mi kmalu ne bo več!« je divje viknil mladi Ober in se z dvignjenim mečem vrgel Slovenu — Taljubu nasproti. Taljub

je prestregel udarec s ščitom in usekal po Obrovem vratu, da mu je glavo skoraj odrobil, in boril se je dalje, njemu ob strani Žitogoj, Bojan in Vitan ter nečak Rasto.

Seveda je bilo tudi med Sloveni precej žrtev. Med hudo ranjenimi junaki, ki so jih Sloveni rešili iz borbe, je bil tudi ptujski župan Taljub. Njegov zvesti prijatelj Žitogoj ga je z Rastovo pomočjo nezvestnega, vsega s krvjo oblitega, pobral in odnesel iz najhujšega meteža. Bojan in Vitan Ostroviški sta vsak na eni strani s svojimi urnimi meči krila rešitev prijatelja. Ljubin in Nenad sta se pretolkla za njimi. Prenesli so Taljuba v dan hoda oddaljeno v gorah skrito vas, že nekaj let naseljeno s Sloveni. Ljubin, Rasto, Nenad in Žitogoj so ostali pri Taljubu, ki je izgubil veliko krvi, da se ga niso upali odpraviti domov. Vitan in Bojan sta se pridružila vračajočim se borcem.

Slovenska vojska se je razlila po bizantinskih pokrajinah in nabrala mnogo plena. Veliko slovenskih plemen iz spodnjega Podonavja se je takrat za stalno naselilo po lepih dolinah in gričih od Črnega do Jadranskega morja. Bizantinci jih niso nikoli več mogli pregnati iz teh krajev. Saj tudi niso utegnili. Zapletli so se v hudo borbo s Perzijci. Šele leto pozneje je cesar Heraklij potolkel Perzijce pri razvalinah starega mesta Ninive. Toda že so vstali Bizantincem v Aziji še hujši nasprotniki, novi nevarni sovražniki — Arabci. Med temi se je razširila nova vera preroka Mohameda, ki je napovedala vsem drugovercem neizprosni boj.

4

NEKAJ dni po odhodu Slovenov so se začeli Obrom upirati tudi Bolgari. Ta turško-tatarski rod, s katerim so se še pod Atilovim sinom Ernakom združili ostanki Hunov, je iz pokrajin ob severni obali Črnega morja vedno bolj pritiskal proti zahodu. Nekatera močna plemena: Kutriguri, Tarniali, Kosagiri in Zavendri — so se naselila med Obri ob srednji Donavi in se le s skrito mržnjo pokorila gospodstvu obrskega kagana. Po veliki Samovi zmagi nad Obri so Bolgarom še prav posebno zrastle grebeni. Upor Slovenov pred Bizancem so Bolgari opazovali le od daleč. Brž so spoznali obrsko nemoč.

»Zakaj bi jim služili, če jim lahko gospodujemo!« je Bolgare ščuval Alciok, Ernakov potomec.

Počakali so še, da so se vrnili obrski odličniki, ki jih je kagan pod Apsihovim vodstvom poslal na pogajanja v Bizanc.

Toda zgodilo se je prvič, da so Bizantinci odklonili Obrom vsako pogajanje in vsak tribut. Predstojnik cesarske palače — praepositus so ga imenovali — ni pustil poslancev pred cesarja. Odšli so praznih rok. Dvorjani, ki so jih srečali na hodniku cesarjeve palače, so se jim očitno posmehovali...

Zopet se je oglasil Alciok v posvetu bolgarskih poglavarjev:

»Ves svet se je že otreseel strahu pred Obri, le mi še trepetamo pred njimi. Ali bomo večno priznavali obrsko nadoblast? Zdaj je čas, da se je otresemo. Kaj še čakamo tu? Ali se ne znamo več gibati brez obrskega povelja? Vrnimo se domov!«

»Domov!« je odmevalo v zboru.

Prihodnje jutro se je obroč oblegovalcev drugič pretrgal: Bolgari so odšli brez slovesa in brez opravičila.

Še istega dne so podrli svoj tabor tudi Obri. Ošabni kagan se je prvič vračal ponižan in brez slave z bojnega pohoda. Vrh vse sramote je odnesel iz te vojne nevarno rano, ki mu jo je vsekala zastrupljena slovenska puščica.

Ko so prišli Obri po večdnem pohodu do svoje zemlje, jih je čakalo novo neprijetno presenečenje. Srečali so sle, ki so nesli kaganu strašno vest. Med odsotnostjo obrske vojske so preplavili obrsko zemljo združeni Slovenci pod poveljstvom vladarja Sama in vojvode Valuka in jo neusmiljeno izropali. Le najbolj utrjeni hringi so vzdržali sovražnikov naval...

Ptujski bojevniki, ki so se pod vodstvom bojevitega Bojana udeležili plenjenja po obrski zemlji, se še niso vrnili, ko so pripeljali župana Taljuba domov.

Ljubin, ki je v družbi spretnega Nenada vodil prevoz ranjenega svaka, je poskrbel, da so Taljuba z voza varno položili na nosilnico. Med množico zadrugaric, ki so prihitele na dvorišče, je kakor okamenela stala tudi Eta in strmela v mrtvaško blede ranjenčevo obličje.

»Strašno je bled!« je šepetala Taljubova sestra svojemu možu. »Nezavesten je.«

»Izgubil je mnogo krvi, ker se mu je na poti velika rana zopet odprla,« je odgovoril Ljubin in stopil za Žitogojem in Rastom, ki sta nesla ranjenca v hram: »Toda po vsej sili je hotel, da ga čimprej spravimo domov. Saj veš, kako je svojeglav. Pridi, Nenad, da mu prevežeš rano!« je pozval s praga.

Nenad je odšel za njim.

Verena je pristopila k Eti in ji položila roko na ramo:

»Eta! Ti si že vajena bolnikove postrežbe. Dolga leta si stregla očetu. Ali hočeš prevzeti skrb za mojega brata? Pomagala ti bom.«

Eta se je vsa stresla... Če je hotela? Saj jo je pravkar izpreletel strah, da je ne bodo pustili do njega, da je videla njegovo obličje — zdajci morda zadnjikrat...

»Ali hočeš?« je še enkrat vprašala Verena.

Eta je molče prikimala. Grlo ji je bilo kakor zadrgnjeno. V lepe temne oči so ji stopile solze. Verena jo je potegnila za seboj v hram.

Medtem ko so možje polagali Taljuba na ležišče sredi hrama, sta Verena in Eta na mizi blizu line pripravljali platnene obveze in nasmukali iz platna kosmiče. Potem sta pomagali Nenadu, ki je molče, brez običajnih šaljivih domislic, opravil svoje vračarsko delo.

Naposled so bile vse rane na novo obvezane in Eta je stopila za Nenadom. Vračar je pospravljaj svoje priprave z mize v torbo, ki mu je visela ob boku.

»Povej, ali bo živel ali umrl?« je zašepetala Eta.

Nenadov drobno nagubani obraz je bil še vedno resen. Zamišljeno je obrnil pogled na dekletovo od razburjenja blede obličje.

»To vedo bogovi,« je tiho odgovoril. »Vročina se ga loteva. Dve rani sta ognojeni.«

Eta je povabila glavo.

Verena je pospravljala preostale obveze v čisto cunjo in se spomnila:

»Kje pa je Smiljana? Ali je šla s četami nad Obre?«

Nenad jo je začudeno pogledal in šepetaje odgovoril:

»Ali še ne veš? Smiljana je padla v boju pred Bizancem.«

»O!« je vzdihnila Verena pomilovalno. Potem je dvignila pogled in pobožno zašepetala: »Bogovi, sprejmite jo v nav! Bila je junaška žena.«

Eta je še globlje povabila glavo.

ZAČELA se je trda borba za Taljubovo življenje. Eta se vse dneve skoraj ni ganila od njegovega ležišča. Kadar mu ni stregla, je držala svojo roko na njegovi glavi in prisluškovala njegovemu slabotnemu hitremu dihanju. Zdelo se ji je, da je dihal mirneje, če je njena roka počivala na njegovem čelu.

Verena, ki je prinesla v hram mleko za bolnika, je opazila, kako shujšan in bled je dekletov lepi obraz. Etine oči so postale še večje in temni kolobarji okrog njih so kazali, kako je izmučena.

»Eta! Zdaj pojdeš takoj počivat! Koliko dni pa že nisi spala?« Eta se je le žalostno nasmehnila.

»Le pojdi! Vrač Nenad in jaz bova čuvala Taljuba, dokler se ti ne odpočiješ,« je vztrajala Verena.

Nenad, ki je vstopil za Vereno in se ozrl na Vlahinjo, je zmajal z glavo in polglasno, vendar odločno pritrdil:

»Tako res ne pojde dalje. Že sinoči sem jo silil, naj gre počivat. Nocoj pa bo morala ubogati, sicer nastavimo drugo strežnico.«

Eta ga je prestrašeno pogledala... Ne, ne! Tega ne smejo storiti! Zdaj je Taljub moj, samo moj! Koliko časa še? Ali bo živel ali umrl? Če umre, umrem z njim. Če bo živel, se mu nekega dne vrne zavest. Potem bo morda zahteval drugega strežnika..

Eta je počasi potegnila roko s Taljubovega vročega čela. Ožela je platneno krpo iz mrzle vode, ki je bila pripravljena v skledi poleg ležišča, in položila ovitek na bolnikovo glavo. Še enkrat se je ozrla na Taljubovo obličje, ki je gorelo v vročici, in odšla je z negotovim korakom na smrt utrujenega človeka.

Šla je preko dvorišča v hram, kjer so počivale devoyke vse zadruge. Ulegla se je na svoje slamnato ležišče, toda zaspati dolgo ni mogla. Preveč je bila utrujena. Prisluškovala je svojemu srcu, ki je bilo: Moj je! Moj je!... Toda vmes se je oglašala hladna pamet — ali je bila morda božica Teuta, ki ji je govorila: Ne bo dolgo! Ne bo dolgo!

Naposled je vendarle zaspala.

Sredi noči jo je prebudila roka, ki jo je rahlo tresla.

»Eta, pridi k Taljubu!« jo je pozvala Verena.

Eta je takoj šinila kvišku. Ko sta šli preko dvorišča, je Verena povedala:

»Tako je nemiren, da si z Nenadom že ne veva pomagati. Nenad trdi, da tvoje roke pomirjevalno vplivajo na Taljuba. Zato sem te šla klicat.«

Vstopili sta v županov hram. Nenad se je dvignil s stola poleg ležišča.

»Vedno nekaj išče z rokami po odeji,« je rekel

Eto je srce zbolelo... Z rokami išče po odeji? Pravijo, da to delajo bolniki pred smrtjo!

Sedla je k ležišču. Eno roko je položila bolniku na čelo, z drugo je prišla njegovo nemirno roko. Zdelo si ji je, da ima Taljub še hujšo vročino. Glasno je stokal.

Toda čudno! Bolnikov nemir se je takoj polegel. Še nekaj trenutkov in njegovo sunkovito dihanje se je umirilo. Stokanje je prenehalo. Zaspal je.

Nenad je pokimal Vereni in zašepetal:

»Ali nisem rekel?«

Verena se je nasmehnila in odšla ven. Čez nekaj časa se je vrnila z vročim mlekom za Eto in Nenada in s črnim kruhom.

»Potrebna sta okrepčila,« je rekla. »Kaj misliš, ali se mu bo zdravje zboljšalo?« je vprašala vrača, ki je sedel v kotu na skrinji in zamišljeno gledal mirno spečega bolnika.

Nenad je dvignil ramena:

»Nisem vsevedež. Ampak če bo spal do jutra, se mu zdravje morda obrne na bolje.«

Verena je pokimala, prišla skodelo in jo podpržala k ustom Eti, ki ni hotela premakniti rok z bolnika.

»Tako je prav, vidiš,« je šepetal Nenad, ki se mu je vračala njegova običajna šegavost. »Zdaj bomo pitali še Eto. Potem morda omagaš še ti, pa te bom pital jaz. In vrsta se lahko čez nekaj dni nadaljuje po celi zadrugi.«

Verena se je šaljivcu nasmehnila, z Vlahinjinega bledega obraza pa niti za trenutek ni izginila težka skrb.

»Le pojdi zdaj ti k počitku, domačica!« je rekla Vereni. »Bova z Nenadom čula do jutra.«

»Dobro. Če bi se obrnilo na slabše, me pokličita!«

Verena je odšla in po glavi ji je rojila misel: »Domačica« mi je rekla. Ali sem res spet domačica? Seveda, Smiljane ni več! Dokler se Taljub ponovno ne oženi, moram pač voditi zadružno gospodinjstvo...

»Še ti se ulezi tjale na medvedjo kožo, Nenad! Brez skrbi lahko zaspíš. Poklicala te bom takoj, kakor hitro nastopi kakšna izprememba.«

»No, res bom malo zadremal, dokler Taljub mirno spi.«

Nenad se je ulegel na kožo, razgrnjeno po tleh, in kmalu je krepko smrčal.

Eta je sedela nepremično ob ležišču ljubljene. Dolgo je zrla v njegov koščeni, blede obraz, od strani razsvetljen od oljenke, ki je brlela na mizi. Skozi odprto lino so z valovi po cvetju duhtečega zraka prihajali glasovi pomladne noči: čvrčanje čričkov, regljanje žab in oddaljeno zavijanje priklenjenega psa.

Dekle je sklonilo glavo na laket leve roke, ki jo je držala na bolnikovem čelu. Zaprla je oči in se vsa vdala trenutnemu občutku globoke, skrite sreče... Srečna sem, srečna, da smem biti pri njem, da se ga smejo dotikati moje roke, da smem poslušati njegovo dihanje... O! Da bi le ne umrl!

Eta ni opazila, da so se Taljubove oči odprle. Pogledal je proti lesenemu stropu, potem po hramu naokrog... Ali sanja, ali je res v svojem domačem hramu? Da, tam na steni visi njegovo orožje: meč in lok in tulec s puščicami, pa čelada, bodalo in železna srajca... Da, v kotu na polici je kipec njegovega očeta Vitogoja, ki so ga izdelale spretnke Rastove roke... In tam v drugem kotu je na polici skrinjica z nakitom njegove žene Smiljane... Smiljane? Kaj je s Smiljano?

Obrnil je oči in ves presenečen opazil tik svoje glave drugo glavo, ki pa ni bila glava njegove žene. Svetli bakreni odsevi so se tresli na temnih kodrih... Kdo je že imel tako lepe temnokostanjeve, skoraj črne lase?... Oh, seveda! Vlahinja Eta, njegova sužnja!

Zdajci je začutil na vročem čelu prijeten hlad — njena roka! Zganil je svojo roko in zadel ob njene prste, ki so rahlo oklepali njegove.

Takrat je planila njena glava kvišku in velike rjave oči so se zagledale v njegove. Trenutek nato je odmaknila roke in vstala... Ali se je zavedel? Kaj si bo mislil o njej!... Vroče so ji zardela temnopolta bleda lica.

Nasmehnil se ji je, ko je opazil njeno zadrego.

»Ali sem bolan?« je vprašal s tihim, hripavim glasom.

»Ranjen si, gospodar.«

»Ranjen? Kdo pa me je ranil? O — saj sem ves povezan!« se je začudil, ko je zganil drugo roko in ga je zbolela rama, kjer je imel veliko rano. Dvignil je obvezano roko in se prijel za glavo — tudi tam je zatipal obveze.

»Ves si pokrit z ranami.«

»Res ne razumem...«

»Ali si pozabil, da si bil ranjen pred Bizancem?«

Zdajci so se mu razširile oči. V hipu mu je bila vsa resničnost pred očmi: vojna in obleganje in — Smiljanina smrt in upor vseh Slovenov in maščevanje za zverinsko pobite veslače! Da, zdaj se je vsega spomnil. Drug za drugim so navalili spomini nanj.

»Da, zdaj se mi je vrnil spomin!« je zašepetal in zaprl oči. Eta je skočila v kot, kjer je spal Nenad:

»Nenad! Zbudi se! Župan se je zavedel!«

Vrač se je zganil in takoj vstal ter stopil k ležišču.

»Kako se počutiš?« je vprašal Taljuba, ki ga je pogledal z jasnimi očmi.

»Menda so me dobro zdelali,« je odgovoril Taljub z majhnim nasmeškom.

»Kakor prava pravcata obrska sekanica se mi zdiš,« se je smejal šaljivec. »Saj si se pa tudi boril za tri druge.«

»Ali naj mu mar pripravim kakšno krepilno jed?« je vprašala Eta.

»Ne vem, s čim bi pitali te obsekane kosti, da bodo spet človeku podobne. Za začetek se ne smemo prenaaglit, da se mu ne povrne vročica. Prinesi mu tisto gosto kurjo juho, ki mu jo je pripravila sinoči Verena. Dobiš jo v loncu na ognjišču.«

Eta se je brž zasukala skozi vrata. Med vrati je še ujela Taljubov pogled, ki je šel za njo.

»Shujšala je,« je rekel Taljub, ko je zaprla vrata.

»Kaj bi ne! Streže ti skoraj neprestano teden dni. Nikomur te ne zaupa razen meni. Zlata je vredna. Nocoj sva jo z Vereno prvokrat prisilila, da je šla spat. Ampak ti si postal takoj po njenem odhodu tako nemiren, da te nisva mogla ukrotiti. Obupala sva in poklicala Eto. Ona ti je le roko položila na čelo in že si mirno zaspal. V njenih rokah si kakor jagnje. Začarala te je,« se je posmehnil vedno nagajivi Nenad.

»Menda me je res začarala,« je z nasmeškom potrdil ranjenec in nestrpno upiral pogled v vrata.

Ko jih je Eta odprla in vstopila z juho, mu je zasijal obraz... Kako to, da sem bil doslej slep?

»Rad bi vedel, koga si teže pričakoval: juho ali Eto,« je podražil vrach, ki ga je opazoval.

»Tega ti ne bom obesil na nos!« se je šaljivo odrezal Taljub. Sam sebi se je čudil — šalil se že dolgo ni.

Eta je vroče zardela. Z eno roko mu je rahlo dvignila glavo z blazino vred, z drugo mu je podržala skodelico z juho k ustom, da je pil. Trudila se je, da ni srečala Taljubovega pogleda.

»Tako, zdaj pa je bilo že dovolj govorjenja,« je odločil vrach. »Samo še gledati ti je dovoljeno. Jaz pa poizkusim še nekoliko spati. Hud dan me čaka. Obhoditi bom moral vso župo, ker imam v vsakem večjem kraju kakšnega ranjenca, ki mu je treba prevezati rane.« Spet je legel v kot na medvedjo kožo.

»Da, da. Vroč ples je bil tam doli,« se je Taljub zamaknil v spomine.

Eta je zanesla prazno skodelico v vežo in se kmalu vrnila. Nenad je že smrčal.

»Sedi sem k meni!« je zahteval Taljub šepetaje. »In daj mi spet roko na glavo!«

Ubogala ga je, vendar je bil njen pogled poln zadrege.

Taljub jo je gledal, kakor da jo vidi prvič... Kako da še nikoli ni opazil njene lepote? Tako čiste polti ni videl še pri nobenem dekletu. Kakor zrela breskev so bila njena temnopolta, bledorožnata lica. Temne kolobarje okrog oči so v tistem trenutku pokrivala sence dolgih zavitih trepalnic. Tanke obrvi so se bočile v pravih lepih lokih. Pod rahlo povešenim ilirsko ukrivljenim nosom so se sveže bleščale krepko zarisane rdeče ustne, med njimi pa so sijali beli zdravi zobje. Čeprav so bila lica nekoliko udrta, so vendarle kazala mehko zaokrožene obrise.

Čutila je njegov toplo opazujoči pogled in za trenutek dvignila oči k njemu. Brž jih je spet povesila. Taljubu je okrog ust zatrepetal nasmeh in rahlo je položil obvezano desnico na dekletovo roko, ki jo je držala pred seboj v naročju.

Stisnil je njeno roko v svoji. Rahel drget jo je izpreletel.

»Moja Eta!« ji je globoko pogledal v oči.

»Sirotica moja! In jaz, tepček, sem obupal nad srečo na svetu! Takrat, ko sem te spoznal, sem žaloval za dekletom, ki so mi ga pobrali Obri. Potem sem vzel ženo, ki so mi jo vsilili, ki si je nisem želel. Nesrečen in slep sem hodil mimo tebe leta in leta. Poizkušal bom popraviti, kar sem nevede zagrešil.«

S toplim nasmehom je pogladil njene drobne prste in utrujen zaprl oči. Kmalu je njegovo mirno, globoko dihanje oznanjalo, da je zaspal.

Z občutkom neizmerne ljubezni je Eta sklonila glavo in jo naslonila tik njegove na svoj laket... Sama ni vedela, kdaj so se ji ulile vroče solze — solze globoke sreče. Potem jo je premagala prevelika utrujenost. Zadremla je.

6

PREBUDIL jo je ropot na dvorišču in lajež domačih psov. Zunaj je sijal jasen dan. Vzravkala se je in pogledala na Taljuba. Toplo čustvo jo je vso prevzelo, ko je odprl oči in se ji nasmehnil. Tudi njega je hrup zbudil.

Prav tako je Nenad v svojem kotu odprl oči in vprašal zaspano:

»Kakšni besi pa razgrajajo tam zunaj?«

»Ne vem,« je odgovorila Eta in stopila k lini.

»Vsa trata je polna vojnikov. Če se ne motim, je tamle knez Trušenjski. Z Ljubinom govori. Več jih stoji tam. Zdaj gredo sem. Tebe obiščejo, gospodar!«

»Aha! To so tisti oddelki, ki so šli nad Obre. Zdaj se vračajo skupno s tistimi, ki so bili pred Bizancem,« je uganil Nenad in vstal.

Že so se odprla vrata in med njimi je stal — sam vojvoda Valuk, za njim pa knez Trušenjski, knez Vitan Ostroviški in še mnogo Taljubovih znancev.

»Dobro jutro, brat župan!« je pozdravil Valuk in pristopil k Taljubovemu ležišču. Rahlo je prijel Taljubovo obvezano desnico, se nagnil in poljubil ranjenca na čelo.

»Dobrodošli,« jih je pozdravil Taljub.

»Kakšen pa si, saj te skoraj ni videti iz samih obvez!« ga je s poljubom pozdravil tudi ujec.

»Obrska sekanica — mi pravi zdravnik Nenad,« se je nasmehnil Taljub.

Vitan je pristopil in rahlo pobožal prijateljeve prste, ki so gledali izpod obveze:

»Saj ni na tebi toliko cele kože, da bi te prijala moja medvedja šapa,« se je norčeval.

Valuk pa je dejal resno:

»Dobro ste se obnesli pred Bizancem. Noben bog ne izbriše Obrom sramote, ki ste jim jo pripravili tam doli. Uničeni so. Posebno zahvalo smo dolžni tebi, župan Taljub. Povedali so mi, da si se izkazal kakor pravi junak. Zato sem prišel, da se ti še posebej zahvalim.«

»Preveč me častiš, vojvoda. Storil sem le svojo dolžnost.«

»Ampak to tako temeljito, da pod nobenim mečem ni padlo toliko sovragov kakor pod tvojim, tega ne moreš tajiti meni, ki sem ti bil za petami,« je odločno pritaknil Vitan.

»Z našim dednim sovragom sem moral poravnati še svoje osebne račune,« je priznal Taljub.

»Ali ti je prav, brat župan, da skličemo danes na tvojem gradu plemenski svet?« je vprašal vojvoda.

»Zakaj ne! Grad ni moj, grad je last vsega plemena ptujske župe. Velika dvorana vam je na razpolago.«

»Ali se počutiš dovolj dobro, da bi te smeli na nosilih prenesti k posvetu?«

»Mislim, da bo šlo. To noč sem se otresel vročice in nezavesti.«

Vstopila je domačica in prinesla na pladnju dobrodošlico: kruh in sol. Za njo je vstopil Ljubin in povabil goste v veliko vežo na zajtrk. Odšli so.

Z zanimanjem se je ozrl vojvoda po prostoru, ki je bil ves urejen tako kakor nekoč na gradišču njegove domače zadruge v pradomovini: nizka, široka vrata s trdnimi zapahi so vodila iz odprtega hodnika v vežo. Na desni strani je bilo veliko ognjišče s štirimi ražnji in štirimi kotli, ki so viseli na kovanih verigah izpod stropa, kjer je v gostih vrstah viselo prekajeno meso poleg plohov slanine in vencev klobas. V zapečju, do katerega je vodilo nekaj stopnic, so stale ob treh stenah klopi, v sredi miza. Tam je bil prostor, kjer so sedeli ognjiščani — osvobojeni sužnji... V zadrugi ptujskega župana so bili vsi sužnji osvobojeni!... Zraven je bila peč za peko kruha in kolačev. V nasprotni steni od vhoda so bila vrata v shrambo in stopnice v klet. Na levi strani veže je dvojne stopnice peljalo k ograjenemu prostoru z velikim omizjem za vse zadrugarje in goste. Tam so ob strani, poleg dolge ograje, s katero je bil ta vzvišeni del veže zavarovan, stali kolovrati drug za drugim, v ospredju srebrni kolovrat pokojne domačice Smiljane — dar kralja Sama. Med dvema linama ob sprednji strani so bile velike statve, poleg njih, pred prvo lino, še druge, manjše. Pred drugo lino je stala Taljubova mizarska miza in ob steni police z njegovim orodjem.

Vsa veža je bila polna moških in žensk, ki so se sukali vsak po svojem poslu. Otroci so se podili zunaj, le od časa do časa se je prikazala na vratih radovedna glavica.

Ljubin, ki je nadomeščal domačina, je vodil vojvodo in njegovo številno spremstvo v zgornji konec veže in odkazal Valuku časten prostor pod polico s kipi in kipci pokojnih starešin te zadruge. Poleg Valuka je sedel domačin, na drugo stran pa knez Trušenski. Domačica Verena se je sukala sredi žensk okrog ognjišča in dolge mize, ki je stala sredi veže in so na njej pripravljali jedi. Ostali zadrugarji in zadrugarice so prisedli h gostom, nekateri pa so nosili jedi vojnikom, ki so jim na dvorišču pripravili dolge klopi in mize. Iz vinske kleti so privarili sod vina in gostili z njim Karantance, ki te pijače niso bili vajeni in jim je kar hitro zmešala glave, da so postali glasni in razposajeni.

Po obilnem zajtrku so si gostje ogledali vzorno urejena gospodarska poslopja: velike zračne žitnice, kjer je shranjevalo žito vse bratstvo, prostrane hleve z dobro gojeno govejo živino

in žrebčarno z lepimi iskrimi konji — Taljubov ponos. Naposled jim je razkazal Ljubin še svoj ponos: krasno urejen velik ulnjak z neštetimi panji, ki jim je sin Rastko s spretno roko poslikal končnice. Ulnjak je stal sredi velikega sadovnjaka, kjer so že brenčale čebele po cvetočem drevju.

»Nekaj toplega, prijetno domačega je v vsem vašem vzornem gospodarstvu,« je vojvoda rekel Ljubinu. »Tako se mi zdi, kakor da je vsako delo storjeno z ljubeznijo in globoko predanostjo.«

»Saj tudi je,« je odgovoril Ljubin. »Vsak zadrugar ima oddeljeno svoje delo in ponosen je na svoje uspehe. V naši zadrugi ni človeka, ki ne bi z veseljem delal za našo skupnost.«

»In krščeniki? Oni pač delajo le prisiljeni in z mržnjo.«

»Tega ne morem reči. Takih krščenikov pri nas ni. Krščenike, ki so se želeli vrniti, smo za odkupnino prodali, nekaj smo jih brez odkupnine odpustili. Drugi so prostovoljno kot osvobojenci — ognjiščani ostali pri nas in nobene razlike ni med njihovim delom in delom slovenskih zadrugarjev.«

Vojvoda je zamišljeno prikimal.

»Da, tako je nekoč trdil Taljub. Zdaj sem se prepričal, da je res. Mi tam na meji Slovenije smo se že od tujih sosedov navzeli različnih razvad, ki se jih menda ne bomo nikoli več iznebili. Če primerjam vaše življenje tu z našim tam, se mi skoraj zdi, da ima Taljub prav, ko trdi, da smo se pokvarili.«

7

POPOLDNE so se vsi karantanski župani, knezi s svojimi kosezi in velika množica ptujskega ljudstva in karantanskih bojnikov zbrali k plemenskemu posvetu. Napolnili so grajsko dvorano do zadnjega kotička. Bila je to preprosta dvorana, kakršne so gradili slovenski tesarji. V oglih so porabili staro zidovje rimske utrdbe. Lesen strop je po vsej dvorani podpiralo leseno stebrovje, ki so ga ptujske mladenke okrasile z zelenjem in cvetjem. Spredaj je stal kamnit, okajen žrtvenik, ob njem pa na odru županski stol, ki ga je tega dne zasedel vojvoda. Sprednje klopi in stole so zasedli župani, knezi in starešine, zadaj so stali ostali udeleženci.

Med splošno tišino so na nosilih prinesli v dvorano župana Taljuba. Vsi navzoči so iztegovali vratove, da ga vidijo. Šepetaje so drug drugega opozarjali na blede Taljubovo lice. Hoteli so nosilnico postaviti poleg vojvodovega stola, toda Taljub je izjavil odločno:

»Na plemenskem posvetu je moj prostor med župani. Tja me postavite!«

Morali so storiti po njegovi zahtevi.

Po kratki daritvi v zahvalo bogu Svetovitu za obilen vojni plen in srečno vrnitev je vojvoda Valuk prosil bogove, naj sprejmejo duše v vojni padlih junakov v nav. Oznanil je zbranim, da bodo trizno za padlimi proslavili na Krnskem gradu čez teden dni in povabil na bojne igre in njim sledečo pojedino, stravo, vse Slovene.

Nato so zatrobili rogovi glasnikov in vojvoda je otvoril posvet. Ker so bili tu zbrani bojevniki z dveh različnih bojišč, je naprosil kneza Ostroviškega, da oriše upor slovenskih bojevnikov pred Bizancem, sam pa je poročal o maščevalnem pohodu Slovenov v obrske dežele.

Potem je prišla na razgovor delitev plena. Vojvoda je — s pogledom na Taljuba — predlagal, naj se plen razdeli vsaj približno enako na vse župe in naj prejmejo v župi one zadruga več, ki so bolj potrebne. Toda tu se je med navzočimi dvignilo godrnjanje, ki je naraslo v vihar prepir med župani in med knezi, od katerih so nekateri zahtevali, da ostane plen, ki so si ga s pomočjo svojih kosezov sami nagrabili, njihova last.

Vojvoda in Taljub sta se med tem hrupnim prerekanjem spogledala in v Taljubovem bledem obličju se je zarisal grenak nasmeh.

Valuk je predlagal glasovanje in spor se je odločil v prid onim, ki so zahtevali, da sami odločujejo o nagrabljenem plenu...

Žalostni pogled, s katerim je Taljub pogledal Valuku v oči, je rekel: Bratstvo in skrb za skupnost jim je le še na jeziku!

Naposled se je vojvoda zahvalil ptujski zadrugi za gostoljubje. Pohvalil je njeno vzorno gospodarstvo in želel, da bi ga po vsej Sloveniji posnemali. Posebej pa je še povzdigoval hrabrost župana Taljuba, ki je s pozivom k odločnemu upor pred Bizancem rešil čast slovenske vojske in z brezprimernim zglednim junaštvom pripomogel Slovenom do zmage nad Obri. Vojvoda je predlagal, da vse zbrano ljudstvo podeli županu Taljubu v zahvalo — knežjo čast.

V dvorani se je dvignil oglušujoč vihar navdušenja. Kričali in cepetali so vsi vprek.

Taljub je bil ganjen nad temi dokazi ljubezni in spoštovanja. Vendar se je njegovo visoko čelo stemnilo in v temnomodrih očeh se mu je vžgal poseben žar. Dvignil je obvezano roko in prosil za besedo.

Nastala je tišina.

S slabotnim, toda odločnim glasom je pričel:

»Iz srca sem našemu vojvodi in vam vsem hvaležen za zaupanje, ki mi ga hočete izkazati. Ampak — če ste mi res naklonjeni — poizkusite me razumeti, ako vas prosim: Dovolite mi, da ostanem to, kar sem — vaš brat. *Nočem nikoli zahtevati zase več, kakor ima vsak izmed mojih bratov.*«

Nepopisna je bila dolga tišina, ki je sledila tem Taljubovim besedam. Vsi so bili zmedeni: Ali ni odklonil najvišjo čast, ki mu jo je moglo ljudstvo dati? Ali ni nespametno odklonil vseh prednosti, ki bi mu jih knežja čast prinašala: lastna zemljiška posest, kosezi, ki bi mu bili podrejeni in skrbeli za njegovo varnost, pravica do vojnega plena, do premoženja, do bogastva, do blagostanja!

Navzoči knezi so poizkušali potlačiti v sebi užaljenost, ki jim je vstajala v srcu. Saj so bili prepričani, da so se vedno posluževali zgolj svojih pravic, predpravic, ki jim jih je podarilo ljudstvo samo. In ta mladi župan ni hotel stopiti med njihove vrste! Bil je pač že od nekdaj posebež in trmoglavec, da mu med vsemi župani ni bilo para. Krčevito se je držal starih šeg in običajev svojih dedov. Ampak, da pojde njegova trmoglavost tako daleč, tega ni nihče pričakoval.

Nihče ga ni razumel, edino le Valuk je v zadregi povetil pred njim pogled. Potem se je zbral in oglasil:

»Sprejemam odločitev brata župana. Razumem ga in spoštujem njegovo trdno voljo in doslednost.«

Globok vzdih se je izvil Taljubu. Dobro se je zavedal. Valuk je edini, ki me razume. Zaman se borim proti veletoku njihove zaslepljenosti. Saj se ne zavedajo, da je treba zlo iztrebiti pri koreninah, pa četudi segajo v moje lastno bistvo. Da, takrat še prav posebno!

8

TIŠTO LETO je bila žetev na Ptujskem polju posebno obilna. Tudi sadje je dobro obrodilo. Vse shrambe in kleti v Ptujski župi so bile polne.

Ko so orali za ozimno žito, je Taljub prvikrat spet prijel za plug. S tiho srečo v srcu je vdihaval vonj po sveže zorani zemlji. Kako je ljubil to zemljico, tem bolj, ker bi ga bila skoraj že zakrila! Kar čutil je, kako pôlje novo življenje po njegovih žilah. Vrgel je glavo v zatilnik, da mu je jesenski veter pihal v razgreta zagorela lica.

»Zdaj se oženim,« je sklenil stopajoč z boso nogo po mastnih kepah pravkar zorane brazde.

O mraku, ko se je ves utrujen vrnil z njive, je na hodniku srečal Eto. Nesla je znova napolnjene goreče oljenke v hleve. Ozrl se je na vse strani in ji mimogrede brž pritisnil poljub na ustne.

»Zdaj me napadeš, ko se ne morem braniti!« ga je z zadržanim smehom karala. »Videli naju bodo!«

»Naj vidijo! Čez teden dni napravimo svatbo, da veš!«
In izginil je v vežo.

Malo je manjkalo, da Eta ni izpustila oljenk na tla.

Njega pa še ni minila razposajenost. Ko je Verena postavila skledo z mlekom politih pšeničnih žgancev predenj na mizo, je brž zajel z leseno žlico, nesel v usta in zamomljal:

»Verena! Čez teden dni se oženim. Ali mi pripraviš svatbo, sestra?«

Verena se je sesedla od presenečenja poleg njega na klop.

»Koga pa vzameš? Saj še snubačev nisi poslal!«

»Sem kar sam opravil,« je zopet zamomljal s polnimi usti.

»Ampak — pri kom pa? Saj že nekaj mesecev nisi nikjer bil!«

»Saj mi tudi nikamor ni bilo treba iti,« se je široko zasmejal in pogledal na Eto, ki se je vrnila s tihim srečnim nasmeškom okrog ust.

»Eta!« je uganila Verena.

Zdaj je bil brat presenečen:

»Kako pa veš?«

»Saj nisem slepa!... No, prav. Eta je dobro dekle, zdravo, delavno in pametno. Boljše bi ne mogel dobiti.« Vstala je in odšla po stopnicah v spodnji del veže.

Gledal je za sestro in skoraj pozabil jesti. Pričakoval je, da mu jo bo Verena odgovarjala in se z njim prepirala, ker si je želela kdo ve kakšno knežno za svakinjo. Zdaj pa niti prese-nečena ni bila, kakor je pričakoval! Kaže, da je z njegovo izbiro kar zadovoljna. Prav. Saj se je tega najbolj bal, da bi ne bilo kakšnega nesoglasja ali celo mržnje v zadrugi. Kar odleglo mu je.

In še z boljšim tekom je natepal svojo preprosto večerjo. Po stopnicah se je vzel Rasto. Prinesel si je večerjo kar sam. Položil je latvico na mizo, nasproti ujcu Taljubu, in se z žlico v roki prekobalil preko klopi.

»Dober večer!« je pozdravil ujca in z začudenim pogledom na ujčev smehljajoči se obraz je začel zajemati z velikim tekom

zdrave mladine. Odsevi goreče trske, zataknjene v čelešnik, ki je stal poleg mize, so se leskatali na njegovem golem zagorelem životu.

»Dober večer!« je odgovoril Taljub in iznad latvice prijazno pogledal nečaka.

»Ali si dobre volje, ujec?« se mu je posmejal Rasto.

»Kaj bi ne bil, ženim se.«

Rasto je veselo iznenaden izpustil žlico in udaril s pestjo po mizi.

»Ženiš!« je zakričal. »Ali res? Kdaj pa?«

»Čez teden dni.«

Rasto je skočil kvišku, da je dolga klop zaropotala po tleh. Ni je takoj pobral. Najprej se je zavrtel okrog samega sebe in tleskal s pestjo ob dlan.

»Čez teden dni! Čez teden dni!« je kričal ves vzhičen.

Taljub se je vzravнал in nagubal visoko čelo.

»Ali si ponorel?« ga je zaskrbljeno vprašal. Ni si mogel misliti, kaj je tihega fanta spravilo v tolikšno navdušenje ob tej ženitvi.

Mladec je pobral klop in spet sedel. S širokim smehom in toplim žarom v temnomodrih očeh se je zagledal v ujca in zinil:

»Ujec! Star sem devetnajst let.«

»Točno. Ampak ne vem, kaj ima to opraviti z mojo ženitvijo. Ali bi se ti tudi rad ženil?«

»O! Boginja Živa naj me obvaruje! Ne. Ampak — ali — ali misliš vzeti spet takšnega — takšnega dečka za ženo?«

»Ne. Upam, da bo prava žena.«

»Ki ti bo rodila otroke?«

»Upam.«

»O! Imenitno! Veliko otrok, namreč — veliko dečkov! Veliko naslednikov, ki bodo nekoč —«

»Nō, kaj bodo?«

Mladec je ujca hudomušno pogledal izpod čela in se zarežal:

»Ptujski župani.«

»A tako! Zdaj razumem. Tebi torej ni do te časti?«

»Prav nič!« je Rasto stresel zlate kodre, ki jih je nosil povezane z navadnim rjavim jermenčkom preko čela.

»Kaj pa si želiš?«

Rasto je nekaj časa molče zrl v moško lepo ujčevo obličje. Iz oči se mu je umaknil smeh. Gledale so zasanjano, skoraj žalostno. Potem je izjavil tiho in resno:

»Šel bi rad v svet.«

»Kaj bi tam?«

»Videl bi rad zidane palače s kamnitimi, lepo klesanimi stebri in lepimi marmornimi kipi. Šel bi h kakšnemu kiparju in ga prosil, naj me nauči, da bom delal, kar dela on...«

Fant je pozabil na jed. Z leseno žlico je gnetel in tolkel po žgancih, kakor da ima pred seboj kepo gline. Nato se je vzdramil in vprašal:

»Ali mi boš dovolil?«

»Kaj pa bosta rekla k temu oče in mati?«

»Oh!« je zamahnil Rasto. »Kar boš rekel ti, to bo obveljalo.«

»Ali nisi še premlad za tisti kruti svet?«

»Saj sem že rekel, da sem star devetnajst let in neumen tudi nisem. Od krščenikov sem se naučil vlaškega jezika, da ga govorim in razumem kakor svojega maternega. Primem — če je treba — za vsako delo. Se bom že nekako preživiljal, ni me strah.«

»Hm. Stvar bo treba še premisliti,« je rekel Taljub in vstal. »Počakati boš pač še moral, dokler se meni ne rodi naslednik!« je dodal z nasmehom in odšel.

Rasto ni vedel, ali je ujec mislil resno, ali se je le šalil.

9

KRALJICA belih žen, Vehtra Baba, je delala sneg in ga na gosto sipala izpod nočnega neba.

Na badnji večer je bilo, na predvečer novega leta... Polnoč, doba sončnega obrata je že minila. Rodil se je že novi božič — novo sonce — novo leto. Župan Taljub se je vrnil s svečanega obhoda. Prinesel je na lopatici žerjavico badnjaka, ki je dogoreval na ognjišču. Še je vstajal med žerjavico dišeč dim po kadilu. Vrgel je žerjavico nazaj na ognjišče in želel:

»Čestit novi bog! Dobro srečo nam daj Svetovit!«

Vsi navzoči so mu odgovorili:

»Dobro srečo daj novi bog!«

Županova žena Eta, ki je spremljala moža s peharjem narezanega kruha in soli, je zadnji košček osoljenega kruha porinila v gobec zvestemu čuvaju, ki je ležal na hodniku — vsaka žival pri hiši je morala na badnji večer dobiti košček kruha, ki so ga blagoslovili bogovi.

Za domačinom in domačico so prihajali ostali udeležniki spreveda, mladci pod Rastovim vodstvom, vsak z golim mečem

v rokah. Divje so mahali na vse strani in preganjali bese s krikom in vikom. S smehom so se pripodili v vežo in posedli po klopeh okrog velike mize sredi veže.

Po vsej veži je bila po tleh nastlana slama — vsak, ki je tega dne prestopil prag, je izpulil iz snopa, ki je stal poleg vrat, bilko in želel vsej hiši srečo in blagoslov v novem letu.

Zdajci je vstala stara Božena, najstarejša sorodnica pokojnega župana Vitogoja, pomignila otrokom in se začela sukati po veži in klicati kakor koklja:

»Kvo, kvo, kvo!«

Brž so pritekli otroci iz vseh kotov, se prijeli stare tetke za krilo in kričali kakor piščeta:

»Piju, piju, piju!«

Vsem otrokom je sijalo iz oči prepričanje, da bo v prihodnjem letu imela zadruga mnogo piščancev samo zato, ker so tako vneto kričali.

Eta in Verena sta prinesli iz shrambe velika rešeta, polna peciva, ki sta ga napekli že zjutraj. Pecivo je imelo različne oblike: kokoši, ovce, konje, krave, čebele in drugih stvari. Vsakemu otroku sta dali po en kolaček. Obdarovali sta tudi odrasle: moški so dobili pletene »kijake«, ženske pa »pletenice«.

Ko je Eta izročila kijak svojemu možu, jo je Taljub prijel za komolec, jo pritegnil k sebi in ji zašepetal na uho:

»Prihodnje leto boš morala speči enega konjička več kakor letos!«

»Ali pa kravico!« ga je brž podražila in se mu izvila.

Taljubov pogled je šel ljubeče za ženo in se potem vrnil k otroškim nožicam, ki so cepetale po slami.

»In čez dve leti bo tamle cepetalo tudi moje dete...« si je mislil. Zagledal je nečaka, ki je vstal od mize in stopil ven na hodnik. Taljub se je dvignil in šel za njim.

Fant je stal zunaj, naslonjen ob steber, in sanjal v jasno novoletno noč. Mladi župan mu je položil roko na ramo:

»Ali še vedno sanjaš o tujini? Verjemi, ti si za tujino premehak!«

Rasto je okrenil glavo:

»Ni mi do tujine. Le naučil bi se rad kiparstva in stavbarstva tam zunaj, da ga presadim v domovino.«

»Oh, dragec, kaj bi s kiparstvom in stavbarstvom pri nas? Mi ne potrebujemo palač z vrstami stebrov in kipi na pročeljih. Tudi ne svetišč s pozlačenimi strehami in marmornimi bogovi in božicami, o kakršnih je pravil Samo. Vse to je za nas nedosegljivo

razkošje, potrata. Ne bi hotel, da bi kdorkoli izmed nas stanoval v palači, ker bi moral bogastvo, ki bi ga zabili v tiste zidove, odtrgati svojemu plemenu od ust. Če pojdeš v tujino, da se naučiš ustvarjati umetnine, pri nas ti takšno delo ne bo dajalo kruha. Ostati boš moral s svojo umetnostjo v tujini. Ne bi rad, da med Sloveni še bolj razpališ hrepenenje po razkošju, ki je nekaterim že tako preveč prirastlo na srce. Razkošje človeka pomehkuži. Sloveni pa moramo ostati skromni, trdi in utrjeni, da se ne vgnezdi med nami beda, ki spremlja udobje.«

Med obema je nastal dolg molk.

Rasto je izprevidel, da ima ujec prav. Poznal je ujca in ga spoštoval. Mož je živel strogo po svojih načelih in ni nikoli odnehal, posebno takrat ne, kadar je šlo za podiranje temeljev bratskega sožitja med plemenom. Taljub je svojo župo vedno ljubosumno čuval pred vplivi iz tujine.

»Vem, da imaš prav, ujec. Ravnal se bom po tvojih željah. Če me priklene tujina, ostanem tam. Če pa pridem domov, bom rezljal rojakom kipce njih prednikov. In kadar se katero naših plemen povzpne do zidave svetišča, kakor jih imajo naši bratje na severu, ga bom okrasil s kipom gromovnika Peruna ali zaščitnika borcev Svetovita. S palačami pa ne bom pohujševal naših rojakov.«

Taljub mu je pogledal v oči in se nasmehnil.

Rasto pa je še vprašal:

»Kdaj mi dovoliš, da odidem?«

»Na pomlad se boš priključil prvemu znanemu grškemu trgovcu, ki bo potoval tod skozi in bo poznal kiparja, kateremu te priporoči v uk. Morda pa se dotlej še premisliš.«

»Ne, nikoli,« je Rasto odločno odgovoril.

Taljub se je vrnil v vežo.

Rasto pa je še slonel ob ograji in zasanjano strmел v ples snežink, ki jih je gnala kraljica belih žen, Vehtra Baba.

ZUNAJ je žehlala poletna vročina, v Taljubovem hramu pa je vladal prijeten hlad. Zelenkasta luč se je odbijala s trate pod lino v hram. Po stropu so begale sence košate jablane, ki se je pred lino zibala v vetru.

»Pojdi zdaj, dragi! Moj čas je tu. Pokliči Vereno!«

Taljub, ki je sedel ob ženinem vznožju, je šinil kvišku in obupano pogledal Eto. Ali ona se mu je smehljala tako mirno in srečno, da ga je takoj minil ves strah. Še enkrat ji je molče stisnil roko in odšel.

Takoj nato sta vstopili Verena in starejša izvedena ženska. Za njima sta dve starejši krščenici prinesli kad s toplo vodo. Verena je odložila na stol veliko ploščo s kruhom, soljo, dišečo pečeno kuretino in sladko pogačo. Po mizi, ki jo je porinila k vznožju postelje, je pogrnila svež platnen prt in razpostavila nanj jedi. Potem je primaknila k mizi tri stole.

»Komu pripravljáš južino?« je vprašala Eta svakinjo.

»Trem modrim ženam Sojenicam, ki pridejo ob rojstvu deteta in mu sodijo življenje. Čim bolje je obložena miza, tem srečnejše življenje sodijo detetu... Še medice prinesem in vino in kolačke.«

Odšla je. Na hodniku jo je ustavil zaskrbljeni brat.

»Kaj je?«

Toliko strahu je bilo v njegovem glasu, da se mu je sestra tolažilno nasmehnila:

»Še nič. Potrpeti boš še moral. Le nič ne skrbi. Eta je zdrava in krepa ženska.« In tekla je v vežo.

Taljub je preplašeno obstal pred vrati svojega hrama in prisluhnil ženinemu stokanju. Nemirno je stopal sem in tja po hodniku... Spomnil se je, kako je bilo s prvo ženo — in stisnilo mu je grlo.

Šel je po stopnicah navzdol in preko dvorišča proti dvorani. Odpahnil je vrata. Sprejela sta ga hlad in tišina prazne dvorane. Skozi zastrte line je prihajala medla sončna svetloba. Le ena izmed lin je bila odgrnjena in širok pramen sončnih žarkov je lil čez surovo tesane klopi in široke starešinske stole v dvorani. Kamnit žrtvenik in županski stol poleg njega sta stala v poltemi, le na Svetovitovem kipu, ki je stal na visokem podstavku pred sprednjo steno, se je svetila pozlačena sulica.

Taljub je stal ob vratih in strmел proti kipu. Zatekel se je sem v živi želji, da prosi bogove, naj odvrnejo od njega nesrečo. Toda — ko se je zagledal v nerodno rezljani kip, je začutil v svojem srcu zgolj praznoto, isto praznoto kakor vselej, kadar je opravljal pred vsem plemenom svojo najvišjo svečeniško dolžnost...

Počasi se je obrnil in zopet odšel... Ali je imel več pravice do milosti bogov, kakor so jo imeli drugi ljudje? Ali ni smešen, da zahteva zase košček sreče ob času, ko se vsak trenutek lahko

zakadi čez slovensko zemljo vojna vihra od germanskega zahoda? Ali ne zida Samo utrdbe na vseh mejah svoje zemlje? Če res grozi Slovenom vojna z vsemi germanskimi rodovi, če se vname velikianska borba med zahodom in vzhodom — kje bo potem tisti mali košček Taljubove sreče? Ali bodo bogovi res prav njega varovali?

Ne. Zbrati mora vso voljo in možato sprejeti, kar mu določijo bogovi... Otresel se je môt, ki mu je tlačila srce, in stopil je v nasprotno stran širokega dvorišča, kjer je čakala sekača skladanica našaganih drv. Prijel je za sekiro in začel cepiti drva, da so iveri letele na vse strani.

Ko se je Verena vrnila z vinom in slaščicami, so ženske že stale pripravljene okrog postelje. Eta si je z roko zakrivala od bolečin spačeni obraz. Verena je pristopila k njenemu vzglavju in ji s platneno ruto obrisala potne kaplje s čela. Še nekaj mučnih trenutkov in — mlademu županu se je rodilo prvo dete.

Medtem ko je izvedena ženska s svojima pomočnicama imela opravka s porodnico, je Verena okopala novorojenega kričaća, ga zavila v plenice in položila k srečni materi.

Ženske so pospravljale še to in ono po hramu. Eta pa je polna ponosa mislila le na srečo, ki jo je pripravila ljubljenu možu.

»Pojdi po Taljuba!« je priganjala svakinjo.

Verena je stekla iz hrama.

»Pridi, Taljub!« je zaklicala s hodnika.

Taljub se je zganil in izpustil sekiro. V trenutku je bil na hodniku.

»Ali...?«

»Poglej!« se mu je nasmehnila sestra.

Ženske so na Verenin migljaj odbežale iz hrama, pobiraje še tu in tam nepotrebne stvari s seboj. Taljub se je po prstih približal ženinemu ležišču. Verena je zaprla vrata. Zakonca sta bila sama.

Taljub se je sklonil in poljubil ženo na čelo.

»Poglej ga! Tvoje lase ima in tvoje oči.« je zašepetala in odgrnila rjuho, da je videl dete. »Deček je. Tvoj naslednik bo.«

Topel val sreče ga je izpreletel, ko je zrl na drobno glavico, komaj za majhno pest veliko. S prstom je rahlo pobožal po zlatem puhu vrh skremženega rdečega obrazka. Previdno je pokril dete z rjuho. Nobene besede ni spravil iz grla, le gledal je ženo z bleščečim pogledom in srečnim nasmehom.

Ona pa je šepetala:

»Zdaj šele sem se vsa zvezala s tvojim rodom. Zdaj nisem več tujka na tej zemlji. Otrok me veže nanjo.«

»Tujka?« se je začudil. »Tvoj rod je bil tu prej gospodar kakor moj!«

Stopil je v kot k skrinji z železnimi sponami. Potegnil je za železen zapah in odprl skrinjo. Vzel je iz nje lepo ohranjeno ilirsko lončeno posodo, polno bronastega in zlatega nakita. Pri-
maknil si je stol k postelji in pokazal ženi nakit:

»Glej, to je našel moj oče v zemlji, ko so poglobili temelje za dvorano. Trdil je, da Romani takšnega nakita niso imeli. Tak nakit nosijo še dandanes Ilirke v Istri. Ali ni res?«

Eta je z zanimanjem vzela bronasto ovratnico v roke.

»Da, prav takšne ovratnice nosijo moje rojakinje. Le bolj redke so že pri nas. To je starinski lišp. Samo Ilirke iz bogatih družin ga še imajo.«

Taljub je izbral lep zlat prstan z modrim kamnom in ga nataknil ženi na prst.

»Nosi ga!« je rekel preprosto in ji pogledal v rjave, velike oči. Nekakšna zadrega je bila v njegovem pogledu.

Razumela ga je, ne da bi veliko govoril. Vedela je, da je hotel reči: Nosi ga za spomin na globoko srečo, ki jo v tem trenutku občutim... Ampak takih besed on ni govoril. Govorile so jih le njegove oči.

Eta je pritisnila ustne na prstan in zašepetala:

»Nosila bom prstan, dokler me boš ljubil.«

»Potem ga boš nosila, dokler bom živel,« je odgovoril resno in preprosto.

Vdano ga je pogledala, nato pa je utrujeno zaprla oči in zaspala.

VZHOD IN ZAHOD

1

TIŠTO LETO so krščeniški šteli za šest sto devetindvajseto.

Pred čebelnjakom v velikem vzorno gojenem sadovnjaku Ptuj-skega gradu so sedeli na klopi trije možje: župan Taljub, njegov ujec, knez Negomir Trušenjski, in njegov svak Ljubin. Knez kljub svojim šestinpetdesetim letom ni kazal, da ima za seboj dvodnevno potovanje na konju. Bil je še krepak mož. Taljubu se je zdelo, da se je zadnja tri leta celo pomladil... »Pomladilo ga je veselje, ki ga ima s svojima vnukoma,« si je mislil Taljub in vstal:

»No, dovolj smo že občudovali Ljubinove čebele. Pridi, ujec! Verena ti pripravi južino.«

»Ne. Posedimo še nekoliko tukaj, kjer smo sami med seboj. Pred vsemi zadrugniki in krščeniški ti svojega poslanstva ne morem razodeti. Torej: Valuk je pred tednom dni prejel sledeče sporočilo vladarja Sama: Na Višehradu so se oglasili poslanci frankovskega vladarja Dagoberta s prošnjo, da naj dovoli frankovskim trgovcem prosto trgovino po svoji zemlji.«

»In je Samo privolil?«

»Privolil,« je prikimal knez.

Taljubu se je visoko čelo nagubalo.

»Zopet korak bliže k suženjstvu!« je rekel in njegove temnomodre oči so jezno žarele.

»Kako to misliš?« je vprašal Ljubin.

»Takole: Tuji trgovci nam prinašajo le takšno blago, ki kvari naše ljudstvo, ker vzbuja v njem hrepenenje po razkošju. Poleg tega nas taka trgovina gospodarsko oškoduje. Zakaj bi kupovali za našo dobro živino, za žito, med in platno in za drugo življenjsko potrebno blago same nepotrebne tuje reči: steklene in srebrne posode, lišp in druge dragocenosti iz jantarja in zlata, drago svilo in sukno in kaj vem kaj še, ko so nam vedno zadostovale posode iz gline in iz bakra, lišp znajo izdelovati tudi naši zlatarji, namesto svile in dragega sukna pa nosimo platno in domače volnene tkanine. In kdo naj kupuje tisto tuje blago? Varuhi naših zadrug? Starešine?

S kakšno pravico bi smeli zapravljati združno živino, žito, platno za nakup tujega blaga, ki bi ga potem uporabljali le za svoje osebno ugodje? Ali bi ne bil zločin, če bi tako ustvarjali razliko med seboj oziroma svojo družino in ostalimi zadrugami? Potiskali bi jih v pomanjkanje, da bi sami lahko živeli v razkošju. Tako postane ljudstvo suženjska množica svojih velmož. Kar glejte Bizantince ali pa Frankle!»

»No, menda pretiravaš. Sužnji so pri nas le krščeni, še tisti postanejo prej ali slej ognjiščani. Sloveni pa so — razen zločincev — vsi svobodnjaki.«

»Kdor mora delati in si pritrgovati za druge, bodisi prostovoljno ali ne, postane sam od sebe suženj,« je Taljub trmasto pribil in nadaljeval: »Kar se tiče frankovskih trgovcev, ti kar odkrito povem, da se za Samove dogovore z Dagobertom ne bom zmenil, ampak bom tiste frankovske uši kar vljudno spremil nazaj do meje, če se prikažejo v moji župi.«

»Ha! Ha! No, prav. Pusti me, da do konca povem, kar imam povedati. Vladar Samo je tudi sporočil, naj pazimo na te trgovce, ker se boji, da se za njimi skrivajo Dagobertovi vohuni.«

»Še to!«

»Da. Vse kaže, da za našimi mejami nekaj pripravljajo. Odkar se je med Bavarci začelo širiti krščanstvo, se potikajo ob naši meji sumljivi ljudje, puščavniki jim pravijo. Ponekod jih živi kar po več skupaj. Ugotovili smo, da so se naselili že ob Ribnici na Bavarski meji in okraj Visokih Tur ob Salici. Sredi gozdov so si postavili koče in okrog njih prekopavajo in obdelujejo zemljo, kakor da se mislijo tam stalno naseliti. Tudi ob češki meji so že opazili takšne ljudi. Vladar Samo je sklenil, da meje očisti teh sumljivih puščavnikov, ki se lahko vsak dan izpremene v vsiljive misijonarje ali celo v vohune. Isto priporoča tudi nam in nas vabi, da se udeležimo njegovega pohoda na Bavarsko. Vojvoda Valuk te vpraša, če se hočeš s svojim plemenom pridružiti Čehom, mi bi pa z naše strani udarili nad Bavarce in počistili dolino ob Ribnici in Salici.«

»Seveda ne odrečem udeležbe, že zato ne, ker sva z Bojanom zadnja leta vzgojila nekaj oddelkov prav dobrih borcev, izvrstnih mečevalcev, ki bi jih rad preizkusil v resnem spopadu s sovražnikom, preden nas ne zaloti velika borba z združenimi Germani.«

»Vladar Samo prosi le za nekaj konjenice, ker se je odločil za kratek, hiter vpad. Ne gre za plenjenje, temveč predvsem za ugotovitev, kaj pripravljajo za našimi mejami.«

»Dobro. S seboj vzamem vso konjenico, kar je premore moja župa, to je okrog dvesto mož. Ostali vojniki so pešci.«

NEKAJ tednov pozneje se je odprava vladarja Sama vračala preko gozdov Češkega lesa proti domu. Med Samovim spremstvom je jahal tudi Taljub, ki je svojo konjenico z vozmi nagrabljenega plena poslal že ob Donavi domov in se odzval povabilu vladarja, naj obišče Višehrad, da se prepriča, kako je češka prestolnica napredovala, odkar je ni videl. Pot je vodila vojnike po ozki, vlažni globeli, polni šumečega jesenskega listja, ko se je oglasil Bojan, ki je spremljal Taljuba:

»Dobro smo jih omlatili. Letos bo mir pred njimi. In nič ne škoduje, če smo jim mimogrede nekoliko izpraznili žitnice. Nam in Čehom se bo ta dodatek prilegel na zimo. Ali si opazil, kako Bavarci na vseh koncih in krajih popravljajo svoje utrdbe? Tista njihova Radaspona...«

»...Regina castra ji pravijo Vlahi,« je dopolnil Taljub.

»No, naj bo, kar hoče, ampak vsa je kamnita, vsi zidovi iz debelega rezanega kamna — prekleto trd oreh, če se ga bomo kdaj lotili.«

»Tisto so le ostanki iz galskih časov. Bavarci si takih bivališč ne znajo postaviti. Saj si videl njihove stavbe. Nič boljše niso kakor naše.«

»Prej slabše! Vse koče so spletene iz protja, zadelane z listjem in mahom in ometane z ilovico, malokje so postavljene iz lesenih hlodov.«

»Vidi se jim, da njihovi prebivalci niso daleč od svojih dedov, divjih Kvadov in Markomanov.«

»Kaj pa praviš k tej puščavniški golazni, ki se povsod zajeda v hribe in doline naših meja? Zdi se mi, da vera krščenikov proizvaja le prismuknjene čudake, ki brez potrebe rinejo živi v mrtvaško samoto.«

»Hm. Občutek imam, da se v njih skrivajo klešče velikanskega škorpionja, ki počasi sega po naši svobodi in naši zemlji.«

»Ali nisi preveč črnogled?«

»Bojim se, da nisem. Pred očmi mi je usoda Samovih rojakov, bratov Veletov. Tudi njim so se izprva vsilili strastni privrženci rimske Cerkve, ki so kot misijonarji preplavili deželo. Nato se je zasedral na njihovi meji nekakšen verski poglavar, utrechtski škof, za njim pa je vdrla med Velete vojska frankovskega vladarja Dagoberta in strla odpor svobodnega naroda, ki je branil vero svojih dedov. Bojim se, da so nam namenili isto usodo.«

»Oho! Jaz mislim, da se bodo zmotili!« je bojevito vzkliknil Bojan. »Zdaj poznamo njihov način, njihove bojne zvijače. Ne bomo jim šli na njihov plesnivi cerkveni lim!«

Taljub se je nasmehnil njegovi vnemi.

»No, tudi mene ni strah, dokler imamo v naši zvezi tako odločne in pomembne vodnike, kakor sta prebrisaní vladar Samo in naš modri vojvoda Valuk. Kar se tiče tistega cerkvenega lima, pa se mi zdi, da kar dobro drži. Le to mi ni jasno pri tesni zvezi rimske Cerkve s frankovsko državo, kdo gospoduje in kdo služi. Ali služi Cerkev državi ali država Cerkvi?«

»Vsekakor Cerkev državi. Saj ji pomaga širiti njeno oblast in jo tudi z vsiljevanjem svoje vere utrjuje v novih deželah.«

Taljub je nekaj časa molčal, potem je zmajal z glavo:

»Mislim, da se motiš. Vlada vselej oni, ki uveljavlja svojo voljo. To pa dela Cerkev v državi, nikoli pa ne država v Cerkvi.«

Bojan je pogledal prijatelja in se zamislil. Ni bil tako uren v razmišljanju kakor Taljub. Mislil je bolj počasi, udariti je znal mnogo hitreje...

Pod večer tretjega dne se je Samova vojska s precej velikim plenom in le majhnim številom ranjencev bližala Višehradu. Že od daleč je Taljub opazil, da je trdnjava porastla. Okopi so po večini izginili. Nadomestili so jih mogočni kamniti zidovi, kakršne je Taljub videl že pri zidavi Donavskega gradu. Lesenim stavbam velike trdnjave so se pridružili veliki zidani stolpi, kakršne so imele utrdbe Dagobertove prestolnice Metza. Pod hribom s trdnjavo pa je zrastlo celo mesto lesenih, vmes tudi nekaj zidanih hiš in hišic. Vsa naselbina je bila obdana z močnimi nasipi iz lesa, kamena in prsti, vmes so se na nekaterih krajih že dvigali zidani stolpi nad močnimi, železnimi mestnimi vrati. Okrog naselbine je bila v globokem jarku speljana deroča reka Vltava, čez njo so na debelih verigah spuščali dvizne mostove.

Ko so prišli na široko cesto v dolini, se je Radimir, ki je jahal pred Taljubom poleg Samovega najstarejšega sina Kroka, obrnil na konju in vprašal.

»No, brat Taljub, kaj praviš k naši trdnjavi?«

»Kaj bi rekel — sram me je, ko vidim, da smo pri nas spali, medtem ko ste vi delali.«

»To je vse Samova zasluga. On je zbral večje tuje zidarje iz vseh vetrov, največ Vlahe z Dunaja, in sam napravil načrte za

našo trdnjavo. Postopoma bomo še odstranili nasipe in jih nadomestili z močnim obzidjem, da ga vsi besi skupaj nikoli ne zavzamejo.«

Mrak je že zagrinjal zemljo, ko je Samova vojska za nepregledno vrsto visoko obloženih voz, polnih vojnega plena, prišla do domače trdnjave. Mnogo radovednega ljudstva jim je iz mesta prihitelo nasproti in jih navdušeno pozdravljalo. Na stavbišču poleg mestnih vrat, kjer so zidali visoko obzidje iz velikih, surovo obklesanih kvadrov, je še mrgolelo delavcev. Taljubov pogled se je ustavil na skupini težakov, ki je z največjim naporom, z valjarji in debelimi vrvmi spravljala velikanski kvader po nasipu proti stavbišču. Mišičevje zagorelih teles je bilo napeto, kakor da bi se trgalo od kosti.

»Kdo pa opravlja težaška dela pri zidanju utrdb?« je zanimalo Taljuba, ko se je vsa konjenica ustavila pred mostom, ker so visoko obložene vozove le s težavo spravljali skozi globoko in temno odprtino mestnih vrat.

»Krščeniki,« je pojasnil Radimir. »Vsaka zadruga našega plemena je dala po dva. Vladar Samo jih je poslal deset, nekateri bogatejši velmožje po pet. Nabralo se jih je toliko, da smo jih polovico poslali v kamnolome.«

Taljub je pogledal Radimira. Široko obličje Samovega prijatelja je sijalo v ponosu in zadovoljstvu. Z začudenjem je Čeh opazil, kako se je Taljubov obraz stemnil.

»Ali se ti ne zdi, da smo z našimi deli močno napredovali?« je vprašal.

Taljub je resno prikimal:

»Da. Noben bizantinski despot bi se ne sramoval takšnih uspehov. Suženjsko delo je pri vas zares napredovalo.«

Radimir je gosta še enkrat pozorno pogledal. Zdelo se mu je, da zveni iz njegovega odgovora nekaj trdega, jeznega. Vendar se je prav takrat pomaknila vrsta vladarjevega spremstva dalje in Radimir se je moral obrniti in pognati konja čez most. Po poti skozi ozke mestne ulice jih je z neprestanim vzklikanjem pozdravljalo vse prebivalstvo. Vladarja, ki je jahal sam na čelu vseh županov in knezov, je ljudstvo pozdravljalo s cvetjem in viharnim ploskanjem.

Po ovinkih so dospeli na Višehrad. Na prvem prostornem dvorišču so oddali konje konjarjem in se vsuli skozi druga vrata, vsa okrašena z venci iz smrečja in s prapori. Na drugem dvorišču, pred glavnim poslopjem, jih je pričakovalo starešinstvo iz vseh

žup, kolikor se ga ni udeležilo vojnega pohoda. Z darovi in z vznesenimi nagovori so počastili svojega zmagovitega vladarja.

Med slavnostnim sprejemom se je Taljub ozrl na dolg odprt hodnik pred lepim, novim stranskim poslopjem. Hodnik je bil ves ovenčan in poln v slavnostne slovenske noše oblečenih žena in otrok vseh starosti.

»Ko sem bil zadnjikrat tu, še tega poslopja ni bilo,« je Taljub prišepetal Radimiru.

»To je vladarjev stan. Na hodniku je zbrana Samova družina,« je tiho odgovoril Radimir.

Taljub je le s težavo zatrl nasmeh. Slišal je že o številni Samovi družini, ampak tako številne si res ni predstavljal. Več kakor deset žena je obkrožalo okrog trideset sinov in najmanj polovico toliko hčera.

»Samov rod nikoli ne izumre,« je Bojan posmehljivo zagodrnjal Taljubu na uho.

»Ljudje, ki stoje pred vhodom v grad, so člani Samove zadruge,« je nadaljeval Radimir svoja pojasnila, kakor da ni slišal opazke.

»Velika zadruha je to,« je resno ugotovil Taljub in pristavil: »Če prištejemo vsem tem rodbinskim članom in zadružnikom še različne dvorne dostojanstvenike, lahko rečem, da Samov dvor ne zaostaja za dvorom frankovskega vladarja.«

Radimir se je nasmehnil in odkimal z glavo.

»Dvornih dostojanstvenikov pri nas nimamo. Vse dvorne službe in častne položaje zavzemajo različni naši župani in starešine. Gospodarska in gospodinjska dela opravljajo na dvoru Samovi zadruharji s krščeniki in krščenicami.«

»Vendar se mi čudno zdi, da ste izbrali svojemu poglavarju tuj naziv ‚rex‘ — vladar. Sloveni sicer nimamo ‚vladarjev‘. Sloveni smo svobodni in se ne pustimo vladati. Ali se ne bojite, da pride s tem imenom nekaj tujega, neslovenskega med vas?«

»Oh, ne. Doslej je ostalo pri nas vse, kakor je bilo. Morda ima vladar nekaj več samostojnega odločanja, nekaj več pravic, kakor jih je imel kakšen od časa do časa po vojni potrebi izvoljeni vojvoda, ampak — saj dobro poznaš Samove zmožnosti in njegovo modrost. Njegovim odločbam se lahko vselej mirno pokorimo, ker vemo, da ga po pameti nihče ne prekaša. Saj zato smo ga izvolili za svojega vladarja.«

»Da, prav imaš. Boljšega borca in modrejšega vodnika bi ne mogli dobiti. Zdi se mi, da nam bo vsem še zelo potreben.«

TALJUB in Bojan sta ostala čez zimo na dvoru vladarja Sama. Nekega večera sta se vračala z lova na Višehrad. Pred njima je nekaj krščenikov gonjačev gnalo lovske pse na vrveh po poti proti gradu. Dva moža sta na drogu nosila tri srnjake, nekaj drugih krščenikov ostali plen. Pot proti gradu je vodila skozi mogočne, stolpom podobne utrdbe. Skozi prehode, ki so jih stražniki odpirali pred njimi, je brila ostra sapa.

»Po pomladi diši,« je Bojan napel nosnice svojega dovolj velikega, kljukastega nosu.

»Mhm. Takoj ko skopni sneg po dolinah, odrinemo proti domu. Sit sem že tega brezdelja.«

»No, tudi doma pozimi nisi imel kdo ve koliko dela,« je nasprotoval Bojan.

»Vendar vedno kaj brkljaš po gospodarstvu. Tu pa ti ostanejo edinole lov in vaje v borenju.«

»Imaš pa tukaj vsaj eno dobroto: Ženske se ti ne nastavljajo pred nos, kakor se ti nastavljajo doma na vsak korak,« je zagodrnjal prijatelj.

Taljub je od strani pogledal ježno nasršeni obraz zakletega samca in se na tihem posmehnil. Res so se doma živahna, nagajiva dekleta rada norčevala iz priletnega mladeniča. Toda takoj se je Taljuba zresnilo obličje... Saj je poznal Bojanovo tiho dolgoletno bolečino — skrbno skrito ljubezen do Taljubovega prvega dekleta — Živane. Nekoč, v pijanosti, mu jo je Bojan v solzavi izpovedi priznal. Nikoli več nista potem govorila o tem. Taljub ga odtlej ni več dražil zaradi njegove mrznje do žensk, ker je vedel, kaj se skriva za njo.

»Res ima Samov dvor to blagodejno prednost pred frankovskim, da se ženske v njem ne razkazujejo in ne zahajajo med moško družbo niti pri obedih in večerjah. Razuzdanosti, kakršna vlada pri Frankovcih, Samovemu dvoru ne moremo očitati vkljub vladarjevemu nekoliko obilnemu mnogoženstvu.«

»Može z več ženami dobiš tudi pri nas.«

Dospela sta na prvo dvorišče, ki je imelo v ozadju velike hleve. Krščeniki so naganjali lovske pse v pasje staje. Pred enim izmed konjskih hlevov se je prav tedaj zavihtel Radimir v sedlo svojega rjavca. Zagledal je Taljuba in prijahal bliže.

»Ali si že slišal, kaj je povedal Samov znanec, grški trgovec, ki je danes prišel na Višehrad?«

»Ne. Že od jutra smo bili na lovu.«

»Bavarci so prosili Dagoberta za pomoč proti nam in Obrom. Bajе zahtevajo, naj Franki zasedejo vse dežele do bizantinskih meja, da zavarujejo Bavarcem hrbet! — ha! ha! Kakor da bi bilo Frankom malenkost, pohrustati nas za zajtrk!«

»Torej se vendarle bliža velika nevihta, ki se že dolgo pripravlja za našimi mejami! No, prav, pripravljeni bomo,« je mirno ugotovil Taljub.

Zvečer, ko so sedeli v dvorani pri večerji, je vladar Samo nagovoril Taljuba, ki je kot gost sedel na njegovi desnici:

»Ali se spominjaš trgovca Honorija Evripida, ki smo ga nekoč srečali na poti iz Metza v Radaspono?«

»In si mu prodal bizantinsko blago, ki si ga namenil prodati zahodnofrankovskemu vladarju Klotariju v Parizu, pa smo morali bežati nazaj k Čehom? Da, dobro se ga spominjam. Star možiček je bil, z gostimi belimi lasmi.«

Samo se je posmehnil in se odmaknil, da je Taljub videl njegovega soseda na levi strani:

»Honorij Evripid, sedi tu poleg mene.«

Taljub je premeril srednje velikega, okrog štirideset let starega Grka, črnih gladkih las, in se začudil:

»Ampak... to vendar ni...«

Vladar se je obrnil h Grku:

»Priatelj Taljub ne verjame, da si ti tisti trgovec, ki smo ga pred desetimi leti srečali blizu Radaspone. Pravi, da si imel takrat bele lase.«

Grk se je nasmehnil in odgovoril v gladki slovenščini:

»Če potuje človek med takšnimi divjaki, kakor so Bavarci, zahteva previdnost, da izpreminja svojo zunanost — seveda tudi starost. Kar verjemi, da sem pravi! Saj si ti tisti Samov spremljevalec, ki mi je v grapi kraj gozda nastregel čašo mrzle studenčnice?«

»Ki si jo imenoval božansko pijačo,« se je spomnil Taljub.

»Moj dragi gost mi je prinesel vest, ki kaže, da smo spet korak bliže vojni s Franki. Bavarci kličejo Franke na pomoč,« je povedal Samo.

»Hm. Treba bo, da se resno pripravimo,« je zamišljeno pripomnil Taljub. »Naše utrdbe se niti od daleč ne morejo meriti z vašimi. Opozoriti moram vojvodo Valuka na bližajočo se nevarnost. Takoj, ko skopni sneg po dolinah, odidem na pot.«

»Dobro. Spremil te bom sam do Donave, ker pojdem gledat, kako napreduje utrjevanje Donavskega gradu. Če se spoprimumo na zahodu s Franki, nam bo ta močna utrdba na vzhodni meji

varovala hrbet. Prav bi bilo, da si še vi postavite na vzhodu močno stražo proti Obrom. Morda bi bilo dobro, da utrdiš svoj Ptuj. Z njim bi bila zaprta pot proti Karantaniji.«

»Mislil sem že na to, le zidati Sloveni ne znamo.«

»Ali v vaših krajih ni nobenih ostankov nekdanjih keltoromanskih prebivalcev, ki bi vas naučili zidanja?«

»So. Ampak umaknili so se v bolj skrite gorske kraje. Pravzaprav z njimi nimamo dosti zvez. Dokler si svojih novih zatočišč niso uredili, so ob cestah večkrat prežali na plen. Zasledovali smo jih in jih mnogo pobili. Zdaj pa je že več let mir pred njimi. Vdali so se menda v svojo usodo in si v gorah uredili svoja sela. Bojijo se nas in ne prihajajo v doline.«

»No, morda pa imate med krščeniki ljudi, ki bi bili večji zidanju. Sicer pa si za silo lahko pomagaš z okopi in nasipi in globokimi jarki okrog njih. Kadar tu končamo z utrdbami, vam pošljem nekaj spretnih zidarjev na pomoč.«

»Zelo mi boš ustregel!« se je Taljub razveselil.

»Prav. Če pojdeš k Valuku, ga opozori še na neko nevarnost: Dagobert je poslal k meni posrednika za nekakšen trgovinski dogovor. Dovolil sem mu, da pošlje v naše kraje okrog trideset trgovcev z raznim blagom. Morda pridejo tisti trgovci tudi k vam. Opozori Valuka nanje! Dagoberta sumim, da nam v njih pošilja — vohune.«

4

SNEG je skopnel in oster severozahodnik je posušil mlake na cesti, ki je vodila od Višehrada ob Vltavi proti jugu. Po stari gostoljubni slovenski navadi je karavana vladarja Sama varno spremila Taljuba in Bojana do čehoslovaške meje ob Donavi, do Starega Broda. Ne daleč odtod ob Donavi navzgor proti zahodu je bila že bavarska meja. Brodnik je prepeljal Sama z vsem spremstvom na desni breg reke, kjer so se videle razvaline nekdanjega mesta Lentie. Na razpotju je zavila Samova karavana proti vzhodu, Taljub in Bojan pa sta se poslovila in se obrnila po cesti proti Velesu ali nekdanji Osilavi ob Travni. Tu sta prenočila in zjutraj prebrodila Travno in se spustila mimo slovenskih selišč v smeri proti goram. Zvečer sta bila že v Slovenski Gorici pod Pirnskimi prelazom. Tam sta na gradu prenočila in zjutraj ju je prijazni starešina spremil čez visoko gorsko sedlo v dolino Aniže. Nadaljevala sta pot mimo Sele, potem pa sta tretjega večera preko razrastkov Nizkih Tur dospela do naselbine, ki so jo Sloveni postavili

blizu ruševin keltoromanskega mesta Termunes. Od tam sta se prihodnje jutro obrnila ob Muri navzgor do Unca, nato pa proti jugu do Brež, do središča Mojslavove župe. Čim bolj sta se bližala srcu Karantanije, tem bolj je Taljuba težila misel na — Trušnje. Vedno bolj se mu je vsiljevala slika Živane, žene, ki je ubila moža, Obra, da je rešila njega, Taljuba... V njegovem srcu ni bilo nobenega čustva več do nje. Prav zato mu je bila misel na srečanje z njo zelo mučna.

Bilo je že blizu poldneva, ko sta Taljub in Bojan prijahala čez pridvižni most breške trdnjave. Globoko spodaj v jarku, ki je obkrožal okope, je šumela voda, reka Motnica, ki je od vseh strani varovala trdnjavo. V visokem okopu so se odprla trdnjavska vrata in dva stražarja sta sprejela gosta.

»Kje ima župan Mojslav svoj stan?« je vprašal Taljub.

»Zgoraj v gradu,« je odgovoril eden izmed stražarjev in pokazal čez trg na grič, kjer je na starih kamnitih temeljih stala mogočna siva lesena zgradba. Tudi na drugi strani trga se je dvigal grič z močno utrdbo.

Na trgu med obema gričema je bilo nekoliko ljudi. Pod lipo je stal čudno oblečen človek in nekaj kričal.

»Kaj pa imajo tu?« je zanimalo Taljuba. »Kdo pa je tisti človek?«

»To je krščenik, ki je prišel pred tremi dnevi k nam. Pravijo, da je prosil našega župana, če sme našim ljudem razlagati svojo vero. Prišel je daleč s severozahoda. Baje je doma blizu Severnega morja.«

»Ali mu je župan dovolil pridigati?«

»Župan mu je odsvetoval. Svaril ga je, naj ne izziya ljudi s svojimi krivimi nauki. On pa je le sitnaril, češ da je edinole njegova vera prava na vsem svetu. Mojslav se mu je smejal in rekel: 'Vsak vernik na svetu misli, da je edinole njegova vera prava. Naša vera velewa: Spoštuj gosta, ker ti ga pošiljajo bogovi! Upam, da naši ljudje ne pozabijo na to zapoved in ti dokažejo, kako trdno verujejo v svoje bogove. Pojdi in prepričaj se!' No, zdaj pa že tri dni besediči tam pod lipo in hvali svojega boga. Izprva je imel poln trg poslušalcev, zdaj so se ga ljudje že naveličali.«

Taljub se je posmehnil in pognal konja po ozki ulici proti grajski trdnjavi; Bojan za njim.

»Kako more Mojslav dovoliti, da se tuji *misijonar* ščepiri tukaj sredi njegove trdnjave in zastruplja našim ljudem duše!« se je jezil Bojan.

»Slabo poznaš naše ljudi. Če bi Mojslav misijonarju prepo-vedal govoriti, bi mislili, da jim je hotel kdo ve kaj lepega povedati. Zdaj pa — saj si čul, da so se ga že naveličali poslušati.«

Župan Mojslav je Taljuba in njegovega prijatelja prav prisrčno sprejel. Taljub mu je bil že od nekdaj pri srcu. Tudi Taljub je Mojslava visoko cenil. Zdelo se mu je, da se je mož močno postaral. Njegovi redki lasje so mu povsem izpadli, vsa glava mu je bila plešasta, obraz pa je postal bolj bled in ves naguban in droban.

»Kakšnega imenitnega gosta pa imaš spodaj v mestu, brat župan?« ga je podražil Taljub.

Mojslavu so se nabrale gubice okrog oči.

»O, zares je imeniten mož — škof Amand iz Utrehta. Prišel je menda k nam, da si zasluži mučeniško krono. Gotovo je slišal, kako smo očistili naše meje tiste puščavniško misijonarske golazni, pa je upal, da ga živega spečemo in pride gorak v nebesa.«

»Ampak čudim se, da ga naši ljudje sploh poslušajo, saj ga gotovo ne razumejo.«

»Zakaj ne? Mož lomi še dosti dobro slovenski jezik. Saj je doma iz istega okraja kakor vladar Samo. Naučil se je jezika pri Veletih ali Ljuticih, kakor jim tudi pravijo. Prepotovati misli vso Karantanijo.«

»Tako! In to boste tukaj mirno gledali!« je vzrožil Bojan in bojevito pogledal domačina. »Ali prav nič ne mislite na to, da je ta imenitni mož bržkone Dagobertov prijatelj, da je najbrž prišel k nam z vednostjo frankovskega vladarja, če ne celo — po njegovem naročilu! Saj je tudi Velele spraval Dagobertu v roke s tem, da je med njimi vzbudil verske dvome in verski razdor. Ali si prepričan, da ta misijonar ni frankovski vohun?«

Mojslav je čašo medice, ki jo je nesel k ustom, postavil zopet na mizo. Prijazno obličje se mu je stemnilo.

»Perun ga udari! Tega zares nisem pomislil.«

»Bojan ima prav,« je pritaknil Taljub, »Samo mi je naročil, naj opozorim vojvodo Valuka na nevarnost, ki se nam bliža. Bavarci so zaprosili Dagoberta, naj nas in Obre podjarmi, da bodo imeli mir. Poleg tega so Franki poslali v slovenske pokrajine več kakor trideset trgovcev z raznim blagom. Samo nas opozarja, naj te trgovce opazujemo, ker se mu zdiyo sumljivi. No, in zdaj še ta škof — misijonar — ki je bržkone res igral precejšnjo vlogo ob podjarmljenju Veletov!«

»Da, da. Vse kaže, da imata prav. Bliža se nam vojna s Franki. In vohuni so njene ptice znanilke. Iznebiti se jih moramo. Le kako? Gosta se ne bi rad dotaknil.«

»Veš kaj? Prepusti ga nama! Midva ga vljudno, ampak odločno spremiva do bavarske meje nazaj. Tebe pa prosim, da sporočiš Valuku, kar je naročil Samo. Dobro bi bilo še, da po vsej Karantaniji skrbite za močne utrdbe. Čehi se kar resno pripravljajo na vojno. Pri nas pa še spimo.«

»Da, da. Tako je. Povedal bom Valuku vse. Takoj jutri zjutraj odidem na Krnski grad. Vama bom pa res hvaležen, če me rešita tega — bes ga lopi! — vohuna.«

»Zakaj ne! Vrneva se potem ob Muri in Labodnici naravnost domov.«

Taljub se je oddahnil. Skrivaj ga je mučila misel, da se ne bo mogel izogniti Trušnjam. Zdaj je našel izhod... Res, da ničesar več ni čutil do Živane. Vse to je v njem do kraja odmrlo, vendar bi mu bilo srečanje z njo zelo, zelo mučno. Rešila mu je življenje takrat — ampak želel si je, da je nikoli več ne vidi...

Drugi dan sta se Taljub in Bojan odpravila z gradu. Pridružil se jima je Mojslav s svojim spremstvom. Na trdnjaviških vratih so vprašali stražarja, če je krščanski pridigar še v mestu.

»Ob prvem dnevnem svitu je odšel iz mesta. Gledal sem za njim in sem ga dolgo videl sedeti na hladu ob cesti. Potem je prišla mimo tuja trgovska karavana in eden izmed tujih mož se je ustavil in precej časa govoril s pridigarjem. Nato je mož oddirjal za karavano, misijonar pa je odšel peš za njim ob Motnici navzdol.«

Mojslav se je spogledal s Taljubom in prikimal. Pognali so konje čez leseni most na cesto, ki je vodila ob Motnici do Krke in čez Krko in Glino proti Krnskemu gradu.

Karavane niso došli, pač pa so proti poldnevu na nekem ovinku ceste, tam, kjer se je preko Krnskega polja prvikrat odprl razgled na Krnski grad, zagledali pod gozdom kraj ceste bradatega človeka, oblečenega v spokorniško kuto. Sedel je na parobku, obrnjen navzdol proti dolini, in držal na kolenih kos tankega platna, na katerega je nekaj risal.

Mojslav, ki ga je prvi zagledal, je ustavil konja, se ozrl na spremstvo in položil prst na usta. Potem je pogledal Taljuba in Bojana in jima pomignil proti tujcu.

V hipu se je Bojan zavihtel s konja in izročil povodec Taljubu.

»Počakajte tu!« je zašepetal in že se je, tujcu za hrbtom, dolg in suh, prihuljeno plazil ob gozdu kakor velikanski pajek, ki lovi muho v mrežo.

Naposled se je priplazil do misijonarja in mu nenadoma položil roko na ramo. Z drugo roko je segel po platnu, na katerem je videl nekakšne črte, točke in čačke.

»Kaj delaš tu?« je zagrmel na presenečenega moža.

Mož se je zdrznil, toda v hipu se je znašel. Zmečkal je krpo platna, jo vtaknil za kuto in vstal. Roke ni potegnil iz kute... Ali je skrivaj držal za bodalo? Bojan je odskočil in potegnil svoj dolgi, težki meč. Njegovega divjega obraza z bliskajočimi se očmi in velikim kljukastim nosom bi se vsak ustrašil, misijonar pa ga je gledal drzno in zasmehljivo. Potem mu je zabrusil:

»Tako torej! Ubiti me misliš? To je tista hvaljena slovenska gostoljubnost!«

Bojan je zapihlal kakor razdraženi maček.

»Roko iz kute!« je zarjul, da ga je imenitni mož nehote takoj ubogal.

»Idi!« je Bojan z iztegnjeno roko pokazal na cesto.

Zdaj šele se je misijonar ozrl proti cesti in zagledal tam oborožene jezdece. S potuhnjenim pogledom je ošvignil Bojana in s temnim obrazom stopil navzdol proti cesti. Ko je tam spoznal župana Mojslava, je nameril korak naravnost proti njemu. Oblastno ga je nahrulil:

»Ali Sloveni ne znate držati dane besede? Dovolil si mi, da se po tvoji župi svobodno gibljem, zdaj pa si nagnal tega divjaka nadme!«

»Dovolil sem ti gostoljubje v svoji župi. Tu pa stojimo v župi, ki je ne vodim jaz. In ta vrli vojniki, ki bi te bil lahko pobil, če bi ne spoštoval zapovedi naših bogov, ne spada v moje spremstvo in ni meni pokoren. Njegov ujetnik si in storiti boš moral, kar ti bo velel.«

»Kdo mu daje pravico, da bo meni veleval? Gost sem vaše zemlje. Po svobodni volji sem prišel k vam.«

»Dvomim!« se je trdo oglasil Taljub. »Po moji sodbi te ni privedla svobodna volja, ampak želja tvojega prijatelja — frankovskega vladarja Dagoberta. Zanj si prišel k nam vohunit in po vsej pravici bi te morali obesiti na prvo drevo. Le zato, da Dagobertu sporočiš naše zaničevanje, te bomo vljudno in varno spremili do meje, kakor je za milega gosta naša navada. Pojdimos!«

Mojslavovo spremstvo se je umaknilo in — smrtno bled in povešenih oči je imenitni utrehtski škof nastopil svoj povratek. Noge so se mu šibile od strahu, ko je po prašni cesti stopal med obema jezdecema, Taljubom in Bojanom.

PRETEKLO je leto dni temeljitih priprav na vojno s Franki. Kakor grozeč oblak je visela nevarnost nad slovensko zemljo. Vsak Sloven se je zavedal: Čaka nas borba na življenje in smrt.

Ta misel jih je gonila na mrzlično delo:

Popravljali in utrjevali so gradove in gradišča, delali visoke nasipe, kopali globoke jarke, gradili obrambne hodnike za nasipi, pripravljali skale in tramovje v zasedah, napravili so utrdbam skrivne izhode in izkopali globoko v zemljo skrite žitnice in shrambe. Vse dragocenosti so zakopali na skritih krajih v gozdovih. Živino in drobnico so že zgodaj odgnali na planinske pašnike. Vse gradove in gradišča so preskrbeli z zadostnimi zalogami živil.

Na Ptujskem gradu je bilo kakor v mravljišču. Samo je držal besedo in poslal Taljuba pet večjih zidarjev iz donavske utrdbe. Po sklepu plemenskega sveta je dala za utrdbeni dela še vsaka zadruga Ptujске župe nekaj mož. Delu se je pridružila skoraj vsa mladina, mladci in devojke. Kmalu so na šibkejših mestih ptujске trdnjave zrastle pod vodstvom tujih veččakov mogočne zgradbe, sposobne, da kljubujejo najspretnjšim naskakovalcem. Pa tudi naselje pod gradom se je izpremenilo v trdnjavo. Obdali so ga z močnim obzidjem in v globoko izkopane jarke napeljali vodo iz Drave.

Bili so še sredi dela, ko je nekega jutra prijahal na grad knez Mohlić s sinom Miletom. Knezovo obličje je postalo z leti še bolj zabuhlo in rdeče. Poznala se mu je dobra kapljica, ki jo je prideloval na svojih vinogradih v Halozah.

»Gola radovednost naju je prinesla k vam,« je smeje se pozdravil bivšega zeta. »S svojega gradu gledam tvojo trdnjavo in se mi zdi, da raste iz dneva v dan. Odkar se je pa Mile vrnil s četo-
vanja po obrski zemlji, me vsak dan priganja, da bi se šla učiti zidanja k tebi. He! He!«

»Četoval si torej?« je Taljub stresel roko svaku. Zasekal je sekiro v hlod, ki ga je obtesaval, in povabil: »Pojdimo v vežo, da se kaj pogovorimo. Pozneje vama razkažem, kaj smo napravili, odkar nista bila pri nas. Ali se dobro pripravljata na vojno?«

»Seveda. Mile je poskrbel za vodo, jaz pa za vino,« se je smejal Mohlić.

»V ugankah govoriš.«

»No, Mile je spjel Dravo okrog našega hriba, jaz pa sem dal pod hribom izklesati klet v skale, da spravim vanjo vino in druge pridelke. Tudi vijugasto pot do gradu smo utrdili s stolpi in za-

straženimi prehodi. Zdaj potrebujemo še obzidje na gradu. Zato sem prišel k tebi, da mi posodiš veččega zidarja, ki nas bo naučil zidati. Nalomili smo v hribu že nekaj skal in jih obsekali v kvadre. Danes jih vozijo na hrib.«

»Rad ti posodim zidarja, ampak pripraviti mu boš moral še apna in pëska, da bo mogel zidati.«

»Pëska je ob Dravi, kolikor ga bo hotel. Kaj pa je apno, tega ne vem.«

»Tja poglej! Tamle ga žgemo,« je pokazal Taljub na bele kope pod kamnolomom, ki so si ga napravili v hribu pod gozdom. Potem se je vzpel na hodnik pred vežo in pokazal na veliko belo jamo na tistem koncu dvorišča, kjer so zidarji postavljali nov stolp z debelim zidovjem: »V tistile jami ga gasijo z vodo, da ga potem zmešajo s peskom in delajo malto, s katero zlepijo kamnite kvadre.«

»In to je vsa zidarska umetnost?«

»No, poznati je treba pravo mero za vsako reč: pri pripravljanju kope, pri žganju apna, pri gašenju z vodo in mešanju s peskom. To znajo pač le strokovnjaki.«

»Naši dedi in pradedi tega niso znali. Zadovoljili so se z lesom in ilovico,« je rekel knez.

Taljub ga je zamišljeno pogledal in odgovoril:

»Saj ne vemo, kaj vse so znali naši pradedi. Če govorimo o njih, mislimo le na tiste, ki so že prebivali v pokrajinah v Zakarpatju, iz katerega smo se izselili mi, oziroma naši očetje. Toda v mojem rodu živi stoletni starec Gojmir, ki mi je pravil, da je v svoji rani mladosti slišal praviti svojega stoletnega pradeda o časih v sivi pradavnini, ko so naši pradedi živeli kot eno ljudstvo skupno z Germani in Indi v osrčju Azije. Takrat so znali zidati tudi oni in zidali so čudovita mesta in živeli še bolj čudovito življenje, o katerem se nam niti ne sanja več. Morda so hoteli živeti kakor bogovi. Toda bogovi so se razjezili in jim porušili mesta s potresom in pokrili ruševine s puščavskim peskom. Kar se je ljudstva rešilo, so zbežali s tiste preklete zemlje in šli so za soncem daleč na zahod. Stoletja in stoletja so se preživljali kakor pastirji in se selili iz kraja v kraj. Zidali niso nikoli več.«

Taljub je utihnil.

Mohlić je prikimal in dejal:

»Slično pripovedko sem čul v naši stari domovini, v Veliki Srbiji.«

Odšli so v vežo, kjer jih je pozdravila Eta. Dva lepa otročiča, triletni deček in leto mlajša deklica, sta se je držala za pisano vezan predpasnik. Knez se je z bridkostjo v srcu spomnil na svojo

pokojno hčerko Smiljano, ki je lahkomišelnost pripravila zdravje in Taljubu ni mogla dati otrok. Kako cvetoča in polna bitne sile je bila županova druga žena! Ponudila je knezu in njegovemu sinu dobrodošlico s kruhom in soljo in povabila gosta k mizi v zgornjem koncu veže, kjer je že pripravila skromno malico: mrzlo pečenko, sir, kruh in medico.

Taljub, ki je poznal kneza, je vzel s police velik vrč in odšel v klet po vino. Natočil je najboljšega. Županova sestra Verena je postavila na mizo lepe čaše iz bizantinskega stekla, ki jih je nekoč njen mož Ljubin prinesel med drugim vojnim plenom iz Istre. Eta pa se je spodaj vrtela okrog ognjišča, da napravi knezu cvrtje, kakršno je vselej spekla Smiljana, kadar jo je obiskal oče.

Mohlič, ki je bil močan jedec in pivec, se je gostil z dobrotami in prilival sladko vino s Slovenskih goric. Taljub pa se je obrnil do Mileta:

»Na četovanju si bil pri Obrih? Ali so si že opomogli od klofute, ki so jo dobili v Bizancu? Gotovo so že spet na konju in lepega dne se prikažejo pred našimi vrati — morda celo istočasno s Franki in v dogovoru z njimi?«

»Oh! Niti misliti ne morejo na kaj takega! Imajo doma dovolj opravka z Bolgari. Zaradi prestolonasledstva so si v laseh z njimi. Odkar je umrl obrski kagan, se Bolgari in Obri ne morejo zediniti, koga naj izvolijo za novega vladarja. Razdor med njimi je že dozorel do smrtnega sovraštva in krvavih medsebojnih bojov. Menda bodo zgrizli drug drugega.«

»Kako pa si ti opravil z njimi?«

»O, prav dobro je opravil,« se je vmešal knez. »Če so mu prišle nasproti čete Bolgarov, je zakričal: Hajdmo nad Obre! Če je srečal četo Obrov, pa jih je pozval: Hajdmo nad Bolgare! In pomagal je loviti enkrat obrske, drugič bolgarske konje za rep. Pripeljal je obojih lepo število domov.«

»Imel sem v četi le dva ranjenca, eden pa je obležal v obrski zemlji,« se je pobahal Mile. Njegov široki obraz je postajal zadnja leta bolj in bolj podoben očetovemu.

Taljub se je zagledal vanj in se zamislil. Nato je vprašal:

»Ali misliš, da se nam Obrov res ni treba bati?«

»Tako so zapleteni v domače homatije, kakor dojenček v po-voje. Veseli morajo biti, če jih mi pustimo v miru, nikar pa da bi se oni zaganjali v nas.«

Taljub je prikimal. Zatopil se je v svoje misli in se do konca malice zelo redkobesedno udeleževal razgovorov. Potem je vstal in dejal:

»Oprosti, knez! Takoj se moram odpraviti na pot. Ljubin ti bo razkazal in pojasnil, kar boš želel. Žena! Prosim, pripravi brašno za tridnevno pot zame in za Bojana. Ljubin! Do moje vrnitve me nadomeščaj, kjer bo treba! Pohitite z delom na utrdbah! Zdaj pa pošlji koga k Bojanu. V usnjarni reže pasove za meče. Sporoči mu, naj se takoj pripravi na potovanje! Naroči še v hlevu, da pripravijo dva konja za ježo in enega za tovor konjske krme in živeža za dva moža. Ostanite vsi zdravi, dokler se ne vrnem!« Podal je vsem roko in odšel v svoj hram, da se preobleče.

Začudeno so vsi gledali za njim. Njegova odločitev je prišla tako naglo, da si nihče ni mogel misliti, kaj namerava. Vendar vpričo vseh krščenikov niso hoteli razpravljati o tem.

6

V POZNEM popoldnevu tretjega dne sta se Taljub in Bojan bližala Samovi trdnjavi, ki je zrastle na mestu stare keltske Vindomine — Bele Reke. Še je obkrožala trdnjavo voda Bele reke, ki se je prav pod Vzhodnimi vrati izlivala v ozek rokav Dunava. Daleč onkraj otoka, ki ga je rokav oblival, se je široko valil glavni tok Donave, ki se je na levem bregu razcepila še v nekaj rokavov. Ti so se v daljavi zopet izlivali v glavno strugo.

»Jahajva tod okrog! Rad bi si ogledal trdnjavo z vzhodne strani. Tam je Samo postavil novo obzidje znotraj starega in iznova utrdil trdnjavska vrata.«

Zavila sta ob vodi na desno. Onkraj reke se je od starega, skrbno popravljenega obzidja odcepilo na notranji strani trdnjave mogočno zidovje visoko na planoto, ki je tod strmo padala proti Donavi. V velikem loku je zajelo trdnjavski kot. Nad starimi Vzhodnimi vrati je rastla po bregu navzgor skupina ogromnih stolpov, ki so krili vhod v trdnjavo. V nasprotnem kotu novih utrdb se je belilo veliko novo grajsko poslopje.

Popotnika sta hotela na konjih prebroditi donavski dotok, ki ob tem letnem času — bilo je proti koncu zime — še ni narastel v šumečo Belo reko, temveč je globoko v strugi med golim kamenjem pohlevno hitel v naročje Donave; toda iz line visokega vhodnega stolpa ju je videl stražar in zaklical:

»Stojta! Kdo sta in od kod?«

»Župan Taljub iz Ptujске župe in moj prijatelj Bojan.«

»Počakajta!«

Kmalu so zaškripale verige pridvižnega mostu, most se je zamajal, se ločil od stolpa in se položil z votlim bobnenjem čez globoko strugo. Taljub in Bojan sta jahala čezenj. Stražar jima je odklenil težka vrata, štirje drugi stražarji, vsi do zob oboroženi, so jih odpahnili na iztežaj.

»Ali se pri belem dnevu bojite strahov?« jih je nahrulil Bojan, ki mu je slovesno odpiranje vrat že predolgo trajalo.

»Brat župan, tu je vhod v trdnjavo! Za navadne potnike ga ne odpiramo. Zanje in za tujce je do sončnega zahoda odprt vhod v mesto skozi Južna vrata,« je stražar z mirnim dostojanstvom užaljeno poučil oblastnega nestrpneža, ki ga je imel za župana.

Taljub se je namuznil zaradi zamenjave in vprašal užaljenega stražarja:

»Brat stražar! Ali je vladar Samo še v trdnjavi?«

Stražar je še enkrat premeril Bojana od nog do glave ... kakšen župan je to, ki potuje tako rekoč brez spremstva in tako nedostojno hruli poštenega stražarja? In njegov spremljevalec sprašuje po vladarju! Ne, to je pa že kar sumljivo!

Kakor da bi preslišal Taljubovo vprašanje, je ponudil stražar »županu« Bojanu:

»Če ti je prav, brat župan, vama pokaže straža pot do našega poveljnika.«

»Dobro!« je odgovoril Taljub namesto onemelega »župana«. Stopil je s konja in odšel z njim za stražo. Bojan jima je sledil kar na konju in vlekel tovrstnega konja za seboj.

Po precej strmi poti med debelim zidovjem trdnjavskih vrat so dospeli na planoto. Na nasprotni strani obzidane planote je stal pred njimi Donavski grad, približno sedemdeset korakov dolga in prav tako široka stavba, zidana iz rezanega kamna. Temeljno zidovje, visoko za dva moža, je bilo nekoliko nagnjeno in gladko, brez lin. Zgornji dve nadstropji sta kazali grobo klesane kvadre, med njimi pa lepe line z oporniki iz belega marmora po sredi.

Na planoti pred gradom je stala stotnija oboroženih mož poleg svojih konj. Očividno so bili pripravljeni na odhod. Ob strani je stalo napreženih nekaj pokritih voz.

»Počakajta v veži!« je velel stražar in odhitel nekam v notranjost gradu.

Ob vhodu v grad sta stala dva stražarja, oborožena s sulicama.

»Kako naj s konji siliva v takšno vežo!« je godrnjal Taljub.

Iz stražarnice na levi strani veže je stopilo nekaj mož, da vidijo prišlece.

Bojan je zlezal s konja in poleg Taljuba pogledal v vežo. Bila je tlakovana z lepim mozaikom. Skozi njo se je videlo veliko dvorišče, obrobjeno s stebričastimi hodniki. Dvorišče je imelo vzorčast tlak iz rdeče opeke in belega klesanega kamenja.

»To ni veža, kakršne imamo po naših gradovih. To je le vhodna dvorana,« je Bojan tiho pripomnil.

»Naš grad nima vhodne veže. Tlakujemo pa pri nas z ilovico in prodnim kamenjem, je godrnjaje ugotovil Taljub in si mislil:

»Če je že veža takšna, da se ne upaš stopiti vanjo, kakšna mora biti šele notranjost gradu!«

Zdajci so se zaslišali iz gradu hitri koraki. Od nekod je prihitel stražar, njemu za petami pa visok enook človek v kratkem slovenskem kožuhu in visokih škornjih z zvenečimi ostrogami — Vitislav, poveljnik donavske trdnjave. Radovedni stražniki so brž izginili iz veže.

Vitislav je pozdravil oba gosta z objemom in poljubom in velel osuplemu stražarju:

»Poskrbi za konjel!«

Prijel je — na veliko stražarjevo začudenje — Taljuba pod roko in ga odpeljal na desno, po širokih lesenih stopnicah v prvo nadstropje. Bojan je stopal za njim. Iz stražarnice ob vhodu v grad sta pristopila dva moža in pomagala stražarju spraviti konje v hlev, ki je stal ob vsej severni strani trdnjavskega obzidja pod obrambnim hodnikom.

Na stebričastem hodniku v prvem nadstropju se je Vitislav ustavil:

»Izročil vaju bom ženi, da vama postreže. Gotovo sta lačna in utrujena od dolge poti. Meni pa ne zamerita, če odidem nazaj v prestolno dvorano. Pripeljali so nam davi, ko se je hotel Samo vrniti na Višehrad, nekaj frankovskih trgovcev, ki so jih razkrinkali kot Dagobertove vohune. Dobili smo pri njih risbe z načrti naših trdnjav in še druge risbe, kjer je narisana naša zemlja z gradišči in utrdбами. Nad vohuni bo zdaj Samo sam izrekel sodbo. Kot poveljnik trdnjavske posadke moram biti zraven. Po sodbi vaju pridem iskat. Ali vama je prav tako?«

»Odkrito ti povem: Bolj kakor počitek in dobra jed bi me zdajle zanimali frankovski vohuni in njihovo delo. Tudi bi rad govoril s Samom, preden odide. Važne vesti imam z obrske zemlje. Zaradi tega sem prišel.«

»Dobro. Obvestil bom vladarja. Frankovske vohune in pravdo proti njim pa lahko opazujeta s stranskega balkona, odkoder bosta imela najlepši pregled po dvorani. Kar tukaj pojdimo po hodniku!«

Zavili so na odprt, stebričast hodnik, ki je — kakor v pritličju — tudi v prvem in drugem nadstropju obkrožal veliko dvorišče. Vitislav je odprl vrata, spustil oba prijatelja na balkon in prišepnil Taljubu:

»Kadar bo pravda končana, te sprejme vladar. Prišel bom sam pote.«

»Prav!«

Vitislav je pokazal na stole, ki so stali ob balkonski ograji, pokimal in tiho zaprl vrata za seboj. Taljub in Bojan sta stopila k ograji. Bojan, ki je bil nekoliko večji kakor Taljub, je segal s čelado skoraj do stropa...

Ozrla sta se po dvorani. Dvorana je bila približno za tri može visoka in je segala skozi pritličje v prvo nadstropje. Z dvema vrstama stebrov na visokih kamnitih podstavkih je bila razdeljena na tri ladje. Na zgornjem koncu srednje ladje je stal na odru vladarjev prestol. Nehote se je Taljub spomnil na slično dvorano v Metz. Toda namesto načičkane gospode, ki je obdajala Dagobertov prestol, je stalo okrog Samovega sedeža nekaj odlično oboroženih mož iz vladarjevega spremstva. Vsi so imeli za potovanje vrh železnih srajc kratke slovenske kožuhe s širokimi rokavi, na glavah vojniške čelade, nekateri pa navadne kučme iz različnega krzna. Tako je bil oblečen tudi vladar Samo. Imel je vrh bleščeče srebrne srajce lepo pošit bel ovčji kožuh, na glavi pa temno kučmo iz soboljine, poveznjeno drzno na levo uho. Izpod kučme so zrle Samove svetlomodne oči nepremično, v trdem pogledu na tuje zločince. V njegovem obrazu, kakor iz kamna klesanem, ni bilo nobenega sledu človeškega usmiljenja. Dostojanstvena sila in grozotna odločnost sta poleg neprikritega srda govorili z vladarjevega obličja le eno sodbo: smrt!

Taljub je kakor uročen strmел v ta obraz... Ali je bil to res obraz tistega velikopoteznega, široko razgledanega, izobraženega in junaškega moža, ki se ga je Taljub navadil spoštovati nad vse ljudi, kar jih je doslej spoznal na svetu? Nekaj tujega, mrzlega, grozo vzbujajočega je bilo v sovražno trdem pogledu teh velikih svetlomodrih oči. Ostro izklesana spodnja čeljust in trdno stisnjene ustne so kazale neomajno voljo. Vendar je z vsega obraza sijalo neko dostojanstvo, ki ga ni bilo moči prezreti.

»Diven je!« je Bojan zašepetal prijatelju na uho. »Kakor lev, ki se pripravlja, da plane in raztrga svojo žrtev.«

Taljub je molče prikimal. Res je bilo v Samovem obličju nekaj levjega.

Takrat je spodaj v dvorani umolknil glas župana sodnika, ki je prosil vladarja, naj potrdi njegovo sodbo:

»Smrt vsem frankovskim vohunom!«

»Smrt!« je zagrmelo po dvorani.

Samo je mirno vstal. In mirno, ne da bi povzdignil glas je izpregovoril.

»Te tukaj in vse frankovske vohune, ki so prišli to zimo z izgovorom trgovanja v slovensko zemljo, obesite na zidove najbližjih trdnjav, za katere so se zanimali.«

Gromovito ploskanje je pohvalilo vladarjevo sodbo. Stražarji so odvedli obsojence.

Samo je stopil z odra. Zdajci je opazil Taljub Vitislava, ki se je preril med dvornim spremstvom do vladarja, mu nekaj povedal in s pogledom pokazal na balkon. Samo se je ozrl, se nasmehnil in prijazno pokimal Taljubu, ki je položil roko na srce in se spoštljivo priklonil. Potem je vladar še nekaj naročil Vitislavu, ki je brž odšel. Nekaj trenutkov pozneje se je Vitislav prikazal na balkonskih vratih.

»Pridi, prijatelj, vladar te pričakuje! Tebe, brat Bojan, pa mimogrede priporočim svoji ženi.«

Smešno je bilo, kar se je tisti trenutek zrcalilo v vsekakor drznem pogledu bojevitega Bojana. Vitislav je s težavo zatrl posmeh, kajti tisto, kar je videl v Bojanovih očeh, je bil — pravi, pristni strah, strah pred — žensko.

Taljub ga ni videl. S poslednjim pogledom čez balkonsko ograjo je opazil, kako so se — kakor pravo pravcato dvorno plemstvo — razvrstili Samovi dvorni dostojanstveniki: vsem naprej Radimir kot dvorski župan ali ded — maiordomus so mu rekli na frankovskem dvoru — potem župan konjušnik ali maršal, vštric njega župan ščitonoša, za njima pa dvorski sodnik v spremstvu dvornega vinotoča. Vladar je hodil sam, za njim so odšli iz dvorane župani, komorniki in drugi dvorni dostojanstveniki in vojaški poveljniki — curopalates bi jim rekli Bizantinci... V večjem spoštljivem presledku šele je zapustilo dvorano ostalo ljudstvo: svobodnjaki in krščenički ter nekaj obrtnikov iz mesta, ki so bili še zaposleni z urejevanjem grajskih prostorov. Večina ljudstva jo je ucvrla za stražarji, ki so odpeljali vohune.

Taljub se je bridko posmehnil in odšel za Bojanom in Vitislavom. V srcu je čutil nekaj, kakor globoko razočaranje. Zdelo se mu je, da se nad jasnim starim slovenskim svetom zgrinja težak mrak... *Stari svet bratstva in enotnosti se pogreza. Dviga se nov svet. V njem zijajo prepadi med človekom in človekom...*

Pred dvema letoma vladar Samo še ni imel »dvorjanov«. »Dvornih dostojanstvenikov pri nas nimamo,« je rekel takrat Radimir... Zdaj je sam kot dvorski župan korakal na čelu vseh dvorjanov!

7

MED LJUDMI, ki so se razhajali po grajskem poslopju, sta odšla proti kleti navzdol dva bradata moža. Večji, ki je imel svetlo brado in prav take lase, je bil keltoromanski meščan Karelij. Njegov rdečelasi, dolgo Bradati tovariš pa je bil Langobard Warnekaut. Molče sta prehodila nekaj podzemnih hodnikov in se ustavila v velikem prostoru s pečmi centralne kurilne naprave, ki so jo bili na Samovo zapoved prenesli iz nekaterih razrušenih vil pod grajsko planoto.

Šele tu v kurilnici je Karelij izpregovoril s pritajenim glasom:

»Treba bo ostale frankovske trgovce, ki so se razkropili po slovenski zemlji, obvestiti o tej strašni sodbi.«

»Kako neki! Saj ne moreš po vseh dolinah in hribih tekati za njimi!«

»Ampak mirno vendar ne bomo gledali, kako bodo ti prekleti Sloveni pobijali Dagobertove poslance.«

»Poslance — je lepo rečeno!« se je posmehnil Langobard. »Tega ne moremo tajiti, da so vohuni.«

»Vohuni ali ne, obvestiti moramo vsaj Dagoberta o tem, kaj njegovim ljudem grozi. Če takoj izvede, kar že dve leti ves svet pričakuje, so njegovi 'trgovci' rešeni.«

»Dobro. Poslal bom še danes zanesljivega človeka iz mesta k Frankom. Vendar mislim, da Franki ne morejo biti tako hitro tu, da bi rešili svoje ljudi. Samov glas bo šel kakor ogenj po deželi. Kdo ve, kaj si ta vražji človek še vse izmisli. Še sreča, da nama je naročil, naj prideva, ko tukaj opraviva delo, na Višehrad, da mu tam postaviva nekaj peči. Tako ga vsaj obdrživa pred očmi.«

Med tem razgovorom obeh bradačev je v pritličju, v sobi nad kurilnico, vladar sprejel Taljuba. Kakor vedno, ga je sprejel z bratovskim objemom in poljubom in mu ponudil naslonjač poleg sebe za okroglo mizo, pogrnjeno samo za dva. Na mizi so bile razpostavljene v skledah in na pladnjih jedi, v vrčih pa medica, da sta se lahko kar sama poslužila, ne da bi ju obkrožala tretja radovedna ušesa.

Samo si je vzel na krožnik jed in — dobre volje in z veselim nasmehom, kakor da bi ne bil pravkar izrekel težke smrtne obsodbe nad celo skupino ljudi — dejal:

»Hiteti morava, ker takoj odidem. Misli si, da sediva v gozdu nad Metzom! Jej in pij, kakor da si doma!« In momlja je s polnimi usti je pristavil: »Zraven mi povej, kakšno novico mi prinašaš!«

Taljub je segel po jedi in povedal:

»Moj sosed, kneževič Mohlič, je junačil s svojo četo po obrski zemlji in dognal velik razdor med Obri in bolgarskimi rodovi, ki so se naselili po Panoniji. V laseh so si zaradi prestolonasledstva. V nočnih roparskih pohodih napada ena naselbina drugo. Z zavratnimi umori spravljajo drug drugega s sveta. Prej ali slej se vse to izrodi v pravo domačo vojno. Zapredli so se drug v drugega, da so proti njim vsi naši varnostni ukrepi odveč. Nekaj mesecev smo popolnoma varni pred vsakim napadom z njihove strani.«

Samo je nehal jesti. S svetlim pogledom se je zagledal v gostove oči.

»O, Svetovit! To bi bila prilika — ali razumeš?«

»Da. Zdaj ali nikoli!«

Samo je treščil s pestjo po mizi:

»Prav praviš, prijatelj: Zdaj ali nikoli!« Zopet je začel hlastno jesti. Potem je prijel za čašo in pil v dolgih požirkih. Molče jo je postavil na mizo, si vzel še peciva in z zdravimi zobmi hrustnil vanj. Ni več izpregovoril. Zagledal se je skozi lino ven na planoto, kjer so se njegovi vojniki gnetli okrog velikih kotlov, v katerih so jim prinesli kosilo. V mislih je delal načrte za poslednje priprave na vojni spopad s Franki. Spopad sam mu še ni bil popolnoma jasen... Če hočem napasti Dagoberta, moram prekoračiti vso Bavarsko in Švabsko, da pridem do Rena in potem do Metza. Bavarci se mi bodo umaknili in se poskrili v mišje luknje. Ko pridem do Dagoberta, pa me napadejo izza hrbta. Na pomoč Karantancev in drugih Južnih Slovenov ne morem računati. Ti bodo imeli dovolj opravka z Dagobertovimi zavezniki: Langobardi in Alemeni. Slaba mi bo predla, če se še Turingi in Saksi spravijo nadme. Njihovemu sovraštvu do Frankov nič prav ne zaupam — Germani so, kakor oni. Knez Drvan, s svojimi Polabci, mi bo pomagal, to je že res. Ampak na svoje rojake Veleto se ne morem zanesti. Umakniti so se morali, zdaj pa so v prepirih z brati Bodrici. Pomorjani bi mi tudi lahko pomagali in Šlezi, pa vem, da se bodo izgovarjali na Ante, ki bi jim morda skočili za hrbet... Eh! Slovenska sloga tudi ni dosti vredna... Najugodnejše bi bilo zame, če bi mogel zvabiti Dagobertovo vojsko do svojih meja. Potem bi imel vsaj

hrbet zavarovan in v vseh koticčkih znano pokrajino pred seboj — to je tudi nekaj vredno...

Zdrznil se je, ko je Taljub odrinil svoj naslonjač. Samove oči so se s prodirnim pogledom obrnile h gostu:

»Ali si voljan, iti z menoj na Višehrad? Ne morem si še napraviti točnega načrta, dokler ne pretehtam vseh možnosti. Nočem se zaleteti, ker hočem v tej borbi zmagati. Svoboda vseh Slovencev je na kocki, kajti če propademo mi, ste na vrsti tudi vi in vsi drugi Slovenci. Ko se odločim, bi rad po tebi sporočil Valuku svoj načrt, da bova delala sporazumno in se dvignila oba hkrati nad sovraga. Ali ti je prav tako?«

Pogled, ki je iz velikih svetlih oči vrtal v gosta, je bil skoraj neznošen, tako trd in prodiren, da je Taljubu zastal dih.

»Prav!« je odgovoril kratko in z globokim vzdihom odvalil tesnobo s srca. Vstala sta. Samo je stopil k vratom in kratko udaril ob kovinsko ploščo. Globok, poln glas je zazvenel po gradu. Odprla so se vrata in vstopil je komornik v platneni robači in kratkem ovčjem kožuhu brez rokavov.

»Pokliči trdnjavskega poveljnika Vitislava!« mu je odločno velel vladar.

Komornik je odšel in kmalu je vstopil Vitislav.

»Poslušaj me, prijatelj!« ga je nagovoril Samo, kakor ga je nagovarjal, ko je Vitislav še varoval njegovo trgovsko karavano. »Taljub mi je prinesel vest, ki me je prepričala, da se nam Obrov najmanj še nekaj mesecev ni treba bati, četudi jih bomo imeli za hrbtom. Zdaj je prišel čas, da udarimo nad Franke. Treba je urediti vojsko. Škoda bi bilo, če bi takšnega vojnika, kakor si ti, pustil tukaj brez posla. Izroči trdnjavo začasno svojemu namestniku in odpravi se takoj z menoj na Višehrad! Tam prevzameš vso našo vojsko kot moj prvi podpoveljnik.«

Vitislavu se je zasvetilo edino oko. Molče se je priklonil in se okrenil k vratom. Samo ga je še zadržal:

»Ženo in otroke vzemi s seboj! V primeru, da se ti v vojni kaj pripeti, ima tvoja žena na Višehradu vsaj sorodnike. Naroči spremstvu, naj se pripravi k odhodu!«

Vitislav je pokimal in odšel.

Taljub pa si je mislil: Pa si je vendarle ohranil še nekaj človeškega čustvovanja...

Spomnil se je, da tudi on in Bojan odideta na pot. Stopil je proti vratom in zagodrnjal:

»Tudi jaz moram pripraviti svoje konje.«

Samo se je nasmehnil... Njegovi župani niso več sami hodili po konje v hlev!... Udaril je na ploščo in ustavil Taljuba:

»Nič ne skrbi! Vse ti pripravijo moji ljudje.«

Vstopivšemu komorniku je velel:

»Ukaži, da pripravijo konje mojega gosta! Poskrbi tudi za vse, kar bosta potrebovala gost in njegov spremljevalec na poti!«

Po gradu se je vnel hrup in nastalo je tekanje po hodnikih, kakor da stoji sovražnik na pragu.

V poveljnikovo stanovanje, ki je ležalo v prvem nadstropju, še ni segel nemir. V veliki veži, tlakovani z rdečo opeko, so se vrtele okrog ognjišča krščenice in nosile jed na mizo. V zgornjem koncu veže je ves v zadregi sedel za dolgo mizo Bojan in z leseno žlico zajemal juho. Poleg njega sta sedela in jedla starejša Vitislavova dečka, eden sedem, drugi pet let star. S spoštovanjem sta opazovala vojnika z velikim, močnim lokom in tulcem, polnim pušic. Njun bratec, triletni razposajenček, si je pravkar poveznil Bojanovo čelado na kodrasto glavico. Na koncu mize je sedela mlada mati Jela z najmlajšim detetom, dveletno punčko v naročju, ki jo je skrbno in potrpežljivo pitala.

»Vanek! Ne bodi predrzen!« je Jela opomnila malega poredneža: »Vrni čelado bratu vojniku!«

Dečko menda ni imel namena, slušati mater, toda zdajci so se odprla vrata in — takoj je bila čelada zopet na klopi poleg Bojana... V vežo je stopil Vitislav.

»Jela! Pohiteti bo treba. Vladar želi, da se vrnem z njim na Višehrad. Postal sem njegov podpoveljnik. Dovolil mi je, da te z otroki vzamem s seboj.«

»Joj!« je planila Jela med smehom in jokom. Rada se je vrnila na Višehrad, toda — tako nagla selitev! Ampak se je brž znašla in zaklicala krščenicam: »Dajte gospodarju kosilo!« Vtaknila je otroku še zadnjo žlico jedi v usta in ga izročila krščenici: »Na! Obleci ji kožušček in spravi vse njene reči v culo! Ti pa obleci dečka!« je zapovedala drugi krščenici. Tretji, ki je postavila kosilo pred Vitislava, je velela: »Spravi moko iz skrinje v vrečo in pospravi v skrinjo vso posodo! Brž! Brž! Izprazni potem še skrinjo z žitom in zloži v skrinjo vsa živila iz shrambe!«

Sama je stekla v izbo, pobrala svojo in Vitislavovo obleko z obešalnikov in jo stlačila v dve skrinji k perilu.

»Ali si že naročil vozove?« je zaklicala možu s praga in si oblačila kožuh. Dolge kite si je bila pripela okrog glave in pokrila s pečo, kakršno so nosile veletske žene.

»Naročil sem tri. Enega zate in za otroke. Ostala dva za blago in za krščenice.«

»Premalo bo! Saj že štiri skrinje skoraj napolnijo voz. Kam pa bomo dali še posteljnino in postelje in mize in stole?«

»No, dobili bomo še en voz,« je miril Vitislav razburjeno ženo.

Bojan jo je izpod čela bežno pogledal... O kakšnih posteljah in posteljninah govori? On tega sploh ni poznal. Slamnjača v kotu, pa odeja — to je bilo vse, kar je imel doma... Koliko nemira dela takole ženišče! Kakor da so vsi besi v njej. No, seveda, mnogo je dela s tako selitvijo. In tako hitro!... Ali naj se ponudi, da pomaga? Vreče z moko bi lahko zanesel dol na voz in žito bi presipal iz skrinje... Nerodno mu je bilo sedeti in gledati, kako se drugi mučijo in hitijo.

»Rad bi pomagal,« se je obrnil k Vitislavu, ki je kar metal kosilo vase. »Vreče lahko znosim dol in...«

»Zahvaljujem se ti za dobro voljo, ampak ne bo se ti treba mazati z moko. Vse bo kar hitro urejeno.«

Vzel je še kos pečenke v roko, z zdravimi zobmi ugriznil vanjo, vstal in stopil pred vežo na hodnik, kjer je visela na steni bro-nasta plošča. S kladivcem je štirikrat udaril po njej, da je zadonelo po gradu. Iz pritličja so pritekli štirje vojniki.

»Znosite vse na vozove! Recite enemu izmed stražarjev, naj preskrbi še en pokrit voz!«

Bojan je z začudenjem opazil, da se Vitislav ni dotaknil nobenega dela. Le zapovedoval je.

8

ŽE TEDEN dni sta Taljub in Bojan preživela na Višehradu. Z vladarjem je Taljub govoril malokdaj, dasi je kot gost sedel pri obedu in večerji poleg Sama. Samo je po navadi molče jedel, zamišljen v svoje vladarske posle in priprave na vojno. Včasih sta z Vitislavom imela manj važne razgovore o upravnih zadevah vojske, važnejših zadev Samo vpričo drugih ni nikoli obravnaval. Odločal je o vseh stvareh sam, malokdaj je sklical plemenski svet in poročal zboru županov o storjenih ukrepih. Skoraj se ni zgodilo, da bi koga poklical na posvet. Vsi so se zavedali, da jih vladar v vseh duševnih zmožnostih visoko nadkriljuje.

Šel je bil pač skozi šolo, ki jo daje svet. Na svojih dolgoletnih potovanjih je porabil vsako priložnost, da si je pridobil novo znanje. Znal je pisati latinsko in grško. Bil je dober računar in

gospodar. Govoril je več jezikov. Obvladal je poleg materinščine grški, latinski, germanski in obrski jezik. Za silo je razumel arabski in perzijski jezik. Skoraj ni bilo stroke, v kateri se ne bi spoznal, bodisi na morju ali na suhem. Kot bivši gusar je bil drzen napadalec in izvrsten mečevalec, vendar mu je v borbi pomagal predvsem njegov ostrí razum, ki je hitreje kakor nasprotnik presodil položaj in ga obrnil v svoj prid. Ta zmožnost ga je napravila dobrega vojskovodjo. Bogata izkustva, ki si jih je pridobil na svojih potovanjih, so mu pomagala presojudati ljudi in uganiti njih skrite misli in namene. Presenetil in razorožil je ljudi, ki so se mu bližali z zahrbtnimi nameni s tem, da jih je prehitel in razkrinkal. Klonili so pred njegovo veličino in odšli notranje osramočeni in premagani. On pa si jih je znal pridobiti: Poiskal jih je in jih dvignil na mesto, na katerem so se po svojih zmožnostih lahko obdržali. Tako si je pridobil večino tistih Čehov, ki so se mu kot plemenskemu tujcu bližali z odporom ali vsaj z nezaupanjem.

Taljub, ki je Sama nekoč poznal le kot širokosrčnega gostitelja in zares tovariškega potnega druga ter hrabrega borca, se je Samu — vladarju bližal nezaupno. Vladar Samo kot neizprosén sodnik ga je globoko pretresel. Razkošje in gospodstvo, s katerim se je obdajal, je Taljuba, vnetega za strogo enakopravnost po vzoru pradedov, neprijetno zadelo. Pravzaprav Samu ni mogel očitati, da bi izkoriščal svoj vladarski položaj za osebne koristi. Samo si je s svojim dolgoletnim trgovanjem nabral dovolj bogastva, da je z njim lahko kril vse svoje neskromne potrebe.

In vendar!... V načinu Samovega življenja in dela je bilo nekaj tujega, kljub slovenskim nošam in običajem globoko neslovenskega, bizantinsko-frankovsko despotskega.

»To je tisti drugi, novi svet, v katerega silijo tudi že naši Karantanci,« je Taljub razlagal prijatelju Bojanu. »To je tisti nebratski, suženjski svet, ki se ga otepam že dvajset let, pa mi sili povsod pred nos.«

»No, izgovoril si, kar sam čutim, pa bi ne znal tako povedati,« je pritrdil Bojan.

Bilo je nekega dne pri obedu, ko se je vladar obrnil k Taljubu in povedal:

»Sporočili so mi, da so ob Donavi zasačili in pobili dve Dagoberтови trgovski — recimo: vohunski — karavani, ki sta prihajali iz Karantanije. Mislim, da smo zdaj našo zemljo očistili vse te golazni. Zdaj si napravimo vojni načrt. Sklical sem za danes ob

sončnem zahodu plemenski svet — no, kaj je?« se je ozrl proti linam, skozi katere so prihajali glasovi stražarjevega roga.

Dvorski župan, ki je sedel vladarju nasproti, je vstal in stopil k lini.

»Prihaja tuje poslanstvo. Če se ne motim, so — Franki. Kar leskeče se vse na njih,« je javil.

»Aha!« se je posmehnil Samo. »Dagobert je zvedel, kako smo njegovim trgovcem plačali blago, pa nam pošilja poslanca, da se pritožijo zaradi prenizke cene. No, karkoli mi hočejo sporočiti, bo nesramnost. Nočem jih videti. Naroči poveljniku grajske straže, da Frankov ne sme spustiti v grad! Pove naj jim naravnost, da jih nočem sprejeti, ker nočem mlatiti prazne slame!«

Dvorski župan je odšel, da sporoči straži vladarjevo povelje.

Tistega dne proti večeru so prihajala na Višehrad zastopstva vseh čeških žup, vsako s svojim županom na čelu.

»Pazite, da ne vderejo med našimi ljudmi Franki v grad!« je svaril stražarje njihov poveljnik. »Baje še niso odšli iz mesta.«

Pa je bilo svarilo nepotrebno. Skozi stražni stolp so prihajale samo v slovensko nošo oblečene skupine jezdecev: na čelu župani, za njimi vselej nekaj starešin. Kadar so na prvem dvorišču oddali konje, so odšli skozi drugo dvorišče v grad, v prestolno dvorano. Ko so bil vsi zbrani, so se odprla stranska vrata. V spremstvu dvora je vstopil vladar. Pozdravilo ga je navdušeno vzklikanje zbranih županov in starešin.

Vladar je sedel na prestol, ki je stal na odru. Okrog njega se je razvrstil dvor. Vsi, z vladarjem vred, so bili približno enako oblečeni. Vsi so nosili kratke, z vezenino pošite kožuhe, platnene robače z vezenimi robovi, bele volnene hlače in visoke škornje. Glave so jim pokrivala kučme iz kožuhovine. Med vladarjevim spremstvom je bil tudi Taljub. Postavil se je bolj v ozadje, da se je laže razgledoval po dvorani.

Glasnik, ki je stal ob prestolu, je zatrobil v rog. Začelo se je poklonstvo vseh županov. Vsak je prinesel vladarju skromno darilo, po navadi pridelek ali izdelek svoje župe. Darila so pokladali na stopnice pred prestol. Dvorski župan je stal ob strani in klical imena županov, ki so se s svojim spremstvom v svečanem poklonu ustavljali pod prestolom.

Zdajci stopi pred vladarja nova skupina.

»Tvoje ime? Katera župa?« zašepeče dvorski župan Radimir.

Načelnik nove skupine ga posmehljivo pogleda in glasno odgovori v dokaj gladem slovenskem jeziku:

»Ime mi je Siharij. Poslanec sem frankovskega vladarja Dagoberta.«

In izzivalno upre pogled v vladarja Sama ...

Na Samu se ni zganila nobena mišica. Niti z očmi ni trenil. Le okrog ust se mu je pokazala zaničljiva poteza. Njegove velike svetle oči so sijale v trdem pogledu, da je poslancu za trenutek zastal dih. Vendar je zbral ves pogum in iz ust se mu je ulila ploha besed, kakor bi se bal, da mu — vkljub ukani, s katero si je priboril dostop — preprečijo povedati, kar mu je bilo ukazano. Torej je izblebetal svoje sporočilo:

»Moj vladar zahteva: Vsi, ki so umorili njegove trgovce, naj se kaznujejo! Za blago, ugrabljeno trgovcem, zahtevamo primerno odškodnino. Vladar Slovenov je dolžan, popraviti krivice svojih ljudi!«

»Prav!« se je mirno oglasil Samo. »Postavili bomo sodišče, ki naj razsodi o krivicah, ki so jih Sloveni storili Frankom in ...«, tu je Samo povzdignil glas: »— o tistih krivicah, ki so jih Franki pod Dagobertom storili Slovenom.«

Sihariju je planila temna rdečica v obraz. Zakričal je:

»Kaj! Ti, ki si Dagobertov podložnik, nam boš sodil?! Mar moreš tajiti, da si Velet? Ali si ni moj vladar podvrgel Veleto v poštenem boju? Po vsej pravici, ki vlada na svetu, morata biti ti in ljudstvo, ki mu zdaj gospoduješ, pokorna našemu vladarju Dagobertu!«

Samo je ob tolikšni predrznosti vendarle že izgubljal potrpljenje. Toda še se je krotil in dosti mirno odgovoril:

»Sklicuješ se na pravico razbojnikov, ki so napadli moj rod in mojim rojakom vzeli svobodo. Meni in mojim ljudem tukaj pa je nikoli nihče ni vzel in je tudi ne bo. Vendar bomo na uslugo Dagobertu mi in naša zemlja, ako le hoče živeti v prijateljstvu z nami.«

Z ostrim posmehom mu je odvrnil Siharij:

»Ni mogoče, da bi živeli kristjani in služabniki božji v prijateljski zvezi s poganskimi psi.«

Vihar ogorčenja je zadivjal po dvorani. Že so segali Čehi po mečih. Množica se je zamajala, da plane po nesramnem izzivaču. Toda Samo se je z železno voljo zadrževal in mirno dvignil roko.

Takoj je utihnilo besno kričanje po dvorani. Slišal se je miren Samov odgovor:

»Če ste vi božji služabniki, mi pa psi, vas smemo raztrgati s svojimi zobmi, ker vedno delate, kar je bogovom protivnega.« Iztegnil je roko in zapovedal s prezirom, ki je Siharija udaril kakor

bič v obraz: »Vrzite jih z naše zemlje in nihče naj si ne umaže rok z njih krvi!«

Takrat se je iz množice Slovenov zagnal proti Sihariju dolg, širokopleč človek z velikim kljukastim nosom — Bojan. Zagrabil je izzivača pod kučmo za ovratnik slovenskega kožuha, ga dvignil visoko in potresel kakor lutko iz cunj. Potem ga je postavil na tla, ne da bi ga izpustil, ga pahnil tri korake proti vratom, pa ga spet dvignil in potresel. To je ponovil še dvakrat. Na vratih pa ga je brcnil, da je odletel na hodnik.

Prizor je bil tako smešen, da se je besno hrumenje v dvorani v hipu izpremenilo v gromovit krohot. Nekaj stražnikov je pritekel od nekod in odtirali so še Siharijevo spremstvo iz dvorane. Po poti so jih razorožili. Na dvorišču jih je že sprejela cela četa vojšnikov na konjih. Pripeljali so še Frankom njihove konje in pod varnim spremstvom je poslanstvo nastopilo pot proti meji.

Hrumenje v dvorani se je polagoma poleglo. Samo se je dvignil in nagovoril zbor svojih velmož:

»Kakor vidite, bratje župani in starešine, je vojna tik pred našimi vrati. Iz predrznega nastopa tega Dagobertovega izzivača lahko sklepamo, da je frankovska vojska že pripravljena. Še teden ali dva — in stali bodo na naših mejah. Gotovo že sanjajo o tem, kako bodo zateptali naša sela in gradove v prah in zaslužnjili naše ljudstvo. Kaj, če bi jim prekrizali ta načrt?«

»Da, ampak kako?« je zakričal nekdo izmed zbranih.

»Zelo preprosto: Prehiteti jih moramo! Našim ljubim gostom pojdemo naproti v bavarsko pokrajino. Tam jih v primerni zasedi — lepo sprejmemo in pozdravimo. Tako jim prihranimo delo: Ne bo jim treba teptati naše zemlje.«

»Živel Samo!«

»Živel naš vladar!«

Vsa dvorana je kričala in cepetala. Ko so se pomirili, je Samo predlagal:

»Izberimo si dan!«

»Sam ga določi! Kakor boš rekel, bo prav!«

»Čim prej, tem bolje! Recimo kar: dan po prazniku božice Vesne.«

»Dobro!«

Ko jim je dal še nekaj navodil in nasvetov, je vladar zaključil posvet in povabil velmože na gostijo. Potem je odšel, obdan od svojih dvorjanov. Na hodniku pred dvorano, kjer sta dva bradata delavca po Samovem načrtu polagala novo kurilno napravo, se je Samo ozrl in ustavil Taljuba:

»Zdaj bo treba, da čimprej obvestiš Valuka o sprejetem roku: dan po prazniku božice Vesne. Na vsak način moramo udariti vsi hkrati.«

»Odpotoval bom jutri zjutraj.«

»Prav. Naročil ti bom spremstvo do Donave.«

»Zahvaljen! Ni treba, saj sva dva: Bojan in jaz.«

»Pač, pač. To že zahteva gostoljubje. In tvojim ljudem sem odgovoren, da se ti na mojih tleh ne zgodi nič žalega. Mislim, da bo najbolje, če potuješ po isti poti kakor zadnjikrat.«

»Da. Pri Starem Brodu se prepeljem čez Donavo.«

Odšla sta vštric po hodniku in se izogibala kosom opeke in škafom z malto.

Eden izmed delavcev je pomežiknil drugemu in se smejal sam vase. Ko je odšla proti obedni dvorani vsa povodenj ljudi, se je prvi bradač približal drugemu in zašepetal:

»Ali si slišal? Dan po njihovem prazniku, to je čez deset dni!«

»Da. Za to vest nama plača Dagobert mošnjo zlatnikov.«

»O, zaslužila si bova še eno, morda tudi dve...« se je prvi bradač primaknil tesno k drugemu in mu nekaj zašepetal v uho.

»Krasno! Seveda se strinjam!« se je razveselil drugi bradač — Langobard Warnekaut.

»Pssst!« je položil prvi — Keltoroman Karelij — prst na usta.

9

MEGLA je ležala nad Donavo, ko je brod s Taljubom in Bojanom pristal na desnem bregu reke. Iz megle je z mrtvim pogledom gledala nanju stara razrušena Lentia. V njenem severozahodnem kotu se je še ohranil del debelega obzidja. Nekaj na pol porušenih poslopij je gledalo izza njega.

Taljub in Bojan sta se poslovila od brodnika in odvedla svoje konje po bregu navzgor proti cesti, ki je vodila od vrat mrtvega mesta proti jugu. Že sta se pred stolpom nekdanjih mestnih vrat vzpela čez kupe kamenja. Taljubov konj je zahrzal in se uprl. Strigel je z uhlji in se vzpel, ko ga je Taljub vlekel za uzdo. Bojan, ki je z obema konjema, jezdanim in tovornim, že splezal čez vzpetino na cesto, se je okrenil in zarobantil:

»Kaj pa ima bes, da mu cesta ne diši?«

V tistem trenutku je planilo izza ruševin pet bradatih mož. Preden sta mogla Taljub in Bojan potegniti orožje, sta bila trdno povezana z močnimi vrvmi. Čeprav je Bojan grizel okrog sebe

kakor ujeta zver in je Taljub obrcal, kogar je dosegel, vendar se nista mogla osvoboditi. Zvezali so jima še noge in ju zanesli po stezi okrog ogla, potem pa po deloma porušenih stopnicah navzdol proti vodi. Zaman se je Taljub oziral po pomoči. Brodnik je že izginil v megli proti drugemu bregu Donave. Če bi tudi klicala na pomoč, bi ju nihče ne slišal čez široko reko, ki se je, kalna in narasla od skopnelega snega, valila proti vzhajajočemu soncu.

Ali ju bradači vržejo v vodo?

Kdo so pravzaprav?

Lovci na sužnje? Ali Dagobertovi plačanci?

Ali je morda Dagobertova vojska že na poti?

Kdo bo zdaj obvestil Valuka?

To vprašanje je kakor plamen zagorelo v Taljubovi zavesti.

»Izpustite naju! Bogato odkupnino dobite!« je ponudil bradačem.

Dva izmed njih — bila sta Karelij in Warnekaut — sta se spogledala in se zaničljivo posmehnila.

Dospeli so do vode. Tu se je med skalami zibalo na vodi dvoje velikih priklenjenih čolnov...

Torej ju odpeljejo? Proti toku gotovo ne... Morda se jima po poti skozi slovenske naselbine ob Donavi navzdol posreči koga priklicati?...

Toda že je izginilo tudi to zadnje upanje. Dva bradača sta vzela iz čolnov vsak po eno cunjo in zamašila Taljubu in Bojanu usta. Položili so ju vsakega v en čoln na dno. V vsakem čolnu sta po dva bradača prijela za vesla. Peti bradač — Karelij — je odpel verige in čolna sta zaplula proti sredini Donave.

Karelij je ostal na bregu in gledal za čolnoma, dokler nista v daljavi izginila v megli. Vrnil se je in ujel Taljubovega konja, ki se je v družbi ostalih dveh pasel na travniku poleg ceste. Prisvojil si je še pohlevno tovarno živinčce, Bojanov konj pa je v divjih skokih oddirjal preko travnikov. Karelij je zamahnil z roko, se vzel v sedlo prvega konja in potegnil drugega za povodce s seboj. Tako je odjezdil proti bavarski meji. V njegovem rdečem, zapitem obrazu je sijalo zadovoljstvo.

Prav tako zadovoljstvo se je svetilo na obrazu njegovega pajdaša Warnekauta, ko se je upiral v vesla in drsel s tokom Donave bliskovito proti vzhodu. Skozi meglo je medlo bleščalo sonce in z rdečkasto lučjo obsevalo Warnekautov bledikasti, drobno nagubani obraz.

Taljub, ki je zvezan ležal pred njim, ga je gledal in razmišljal: Kje sem že videl ta obraz? ... Dolga, rdečkastorjava brada, vodenosive oči in bledikasta, s pegami pokrita polt izdajajo Germana — Langobarda. Mož še ni bil star. Imel je morda štirideset let. Zaradi drobnih gub pa je bil videti starejši. Svetle oči so bile majhne in nekoliko izbuljene, obrobljene z rdeče vnetimi vekami. Z zlobnim pogledom je kdaj pa kdaj ošvignil na dnu čolna ležečega ujetnika. Včasih se je obrnil za drugim čolnom, ki je nekoliko zastajal. Robovi čolna so Taljuba ovirali, da ni videl drugega kakor s sivo meglo prepreženo nebo in Langobarda, ki se je ob veslanju enakomerno nagibal naprej in nazaj, včasih pa potegnil vesla v čoln in prepustil veslanje svojemu tovarišu, ki je sedel na klopi ob Taljubovi glavi. Moža sta večinoma molčala, le malokdaj sta izpregovorila nekaj stavkov v germanskem narečju, ki ga Taljub ni razumel.

Počasi se je megla dvigala in razblinila. Posijalo je sonce in lezlo počasi po nebu. Taljubu se je zdelo, da traja vožnja neskončno dolgo ... Kod se vozijo? Ali še skozi slovenske kraje? Ali so se že peljali mimo Samove trdnjave, Donavskega gradu? Ali so že v obrskih pokrajinah?

Sonce je že zatonilo, ko so krenili s čolnoma k levemu bregu. Bradači so poskakali iz njiju in ju potegnili na prod. Langobard je nekam odšel, drugi so ostali pri čolnih.

Stemnilo se je že, ko se je Langobard vrnil. Spremljala ga je skupina mož — Obrov. Eden izmed njih je vzel spremljevalcu plamenico iz rok, pristopil in posvetil na Taljuba, potem še na Bojana.

»Odnosite ju!« je kratko velel spremljevalcem.

V svitu plamenice se je nad Taljubom zasvetilo dvoje rumenih poševnookih obrazov. Dvignili so ga in odnesli. Enako so storili z Bojanom. Langobard je šel za njimi ... »Prodal naju je!« je uganil Taljub.

V temi ni mogel razločiti okolice. Ob poti je svit plamenice kdaj pa kdaj oblil grm ali visoko jaged; drugega ni videl kakor zvezdnato nebo nad seboj. Naposled so nosači prekoračili nekakšno vodo in pred njimi se je iz noči dvignila temna gmota visokega nasipa ... »Obrski hring!« je pomislil Taljub. Nesli so ju skozi vrata in predore treh ali štirih okopov. Naposled so prišli do precej velikega dvorišča, na katerem je stalo več nizkih ilovnatih koč, kakršne so pač gradili Obri. V največjo, že skoraj nizkemu gradu podobno, so krenili z ujetnikoma. V večjem prostoru, polnem dima,

ki je uhajal kar skozi vrata, so ju položili na umazana ilovnata tla in jima odmašili usta.

Skozi vrata v ozadju je vstopil razoglav star Ober v temnem kožuhu z mečem ob boku in bodalom za širokim pasom.

Taljub je razširil oči, ko ga je zagledal. Bil je mogočen obrski jugur, ljubljeneц pokojnega kagana — Apsih. Taljub ga je prvič videl kot kaganovega poslanca na Valukovem dvoru, pozneje pa kot podpoveljnika obrske vojske pred Bizancem.

»To je mož, ki sem mu ubil sina! Če bi vedel, kdo sem, bi mi zdajle strl glavo kakor kači,« si je mislil Taljub, ležeč pred Obrom na tleh.

Ober si je ogledal ujetnika in velel:

»Prikujte jima okove in razvežite ju!«

Izpod kožuha je privlekel mošnjo denarja in jo z ošabno malomarnostjo vrgel Langobardu pred noge. Warnekaut se je lakomno sklonil, pobral mošnjo in s strahom opomnil:

»Prejasni! Še konja — tako sva se pogodila!«

Apsih ga je zaničljivo pogledal in iztisnil skozi zobe:

»Zunaj te čaka.«

Z globokimi pokloni je Langobard izginil v noč.

Obri so prinesli težke suženjske verige in jih prikovali Slovenoma na noge. Potem so jima prerezali vezi na rokah in nogah.

»Vstani!« je Ober brcnil Taljuba.

V Taljubu je zagorelo. Toda premagal je svoj ponos in togoto, ki je vstajala v njem, in s težavo vstal. Roke in noge so mu bile odrevenele zaradi premočno zadržanih vezi.

»Kako ti je ime?« je vprašal Apsih.

Od ognjišča se je približalo nekaj žensk. Vsem naprej je stopila iz polteme v svetlobo, ki jo je širila plamenica na steni, starejša ženska, belih las in bele polti — Apsihova žena. Prodirno je gledala Taljuba, na Bojana se niti ozrla ni.

»Taljub,« je zazvenel odgovor.

Apsihova žena se je za korak umaknila. Njene temnomodre oči so se razširile v grozi. Iz na pol odprtih ust ji je ušel pritajen vzkrík.

Taljub jo je pogledal in se osvestil... Morda vedo, kdo jim je umoril sina? Nerođen je bil, da je izdal svoje ime...

»Odkod si?« ga je še vprašal Apsih.

»Z Višehrada,« je odgovoril Taljub, da popravi napako, ki jo je bil zagrešil. Videl je, kako je starka globoko olajšano vzdihnila in si pritisnila roko na srce.

»In ti?« se je gospodar okrenil k drugemu Slovenu, ki se je tudi s težavo dvignil.

»Bojan z Višehrada.« je bil hiter odgovor... Taljub že ve, zakaj sva postala Čeha — si je mislil Bojan.

10

LANGOBARDSKI vladar Ariwald je s težkimi zvonečimi koraki hodil po sobi v gradu svoje prestolnice, starodavnega Ticina.

»Rad bi vedel, kaj misli vojvoda Krodebert, da mi ne sporoči, za kateri dan sta se dogovorila z Dagobertom,« se je jezil proti svoji ženi, ki je sedela v visokem naslonjaču ob kaminu in iztegovala noge proti železni ograji, za katero so plapolali plameni.

»Oh, Alemani!« je žena zaničljivo zamahnila z roko. »Divjaki so. S Krodebertom bi se jaz na tvojem mestu ne pajdašila.«

»Z njim in s frankovskim vladarjem sem sklenil dogovor. Držati se ga moram. To je zadeva moje časti.«

»Čast!« se je posmehljivo namrdnila vladarica. Ona, hči vladarja Autharija in vladarice Teodelinde, je prav dobro vedela, koliko je vredna čast njenega moža — morilca njenega polbrata, vladarja Adelwalda, ki so ga zastrupili — iz državnih interesov... Njegove zveze z ravenkim eksarhom Evzebijem večini Langobardov niso bile po volji...

Vladar pa je nadaljeval, ne da bi se oziral na medklic svoje žene:

»Vojne se udeležim, to je gotovo. Gre le za to, da napademo Slovence vsi hkrati. No — kaj je?« se je okrenil h komorniku, ki je je odprl vrata in obstal pri njih.

»Veličanstvo, zunaj je Warnekaut.«

»Pelji ga v sosedno sobo!« je velel Ariwald, ki vpričo žene ni hotel sprejeti vohuna.

Komornik se je priklonil in odšel.

»Zakaj ga ne sprejmeš vpričo mene?«

»Ker te državne zadeve gotovo ne zanimajo.«

»Moj oče ni pred mojo materjo nič skrival.«

»Vladarica Teodelinda je bila morda zmožnejši državnik kakor tvoj oče.«

»Ker ni preprečila umora svojega edinega sina?« je ujedljivo zagodrnjala žena.

»Ki se je ujel v mreže našega sovražnika, bizantinskega eksarha, da!« je ostro odvrnil vladar.

Njegova žena je skomignila z rameni:

»Moja mati je bila pač zagrizena atanzijanka, papistka. V svoji blazni verski vnemi je žrtvovala sina praznemu slepilu.«

»Žrtvovala ga je svobodi svojega naroda!« je mož ostro zaključil razgovor z ženo, odšel v sosedno dvorano in zaprl vrata za seboj.

Njegova žena je povabila glavo in jo podprla z roko. Slični prepiri med njo in možem so se že neštetokrat ponovili.

»Žrtvovala ga je...« je vladarica šepetaje ponovila... »Da, in potem se je mati umaknila v samoto in tri leta trpela strašne duševne muke, dokler je ni rešila smrt... Uboga mati!«

Med tem razmišljanjem svoje žene je Ariwald v sosedni sobi sprejel vohuna Warnekauta. Kaj sta govorila, ni nihče slišal.

Še istega dne je Warnekaut odpeketal na svojem obrskem konjičku iz mesta proti severu, proti deželi Alemanov. Njegov rdeči, pegasti obraz je sijal od zadovoljstva. Od časa do časa se je potipal za pas, kjer sta se v usnjenem žepu čutili že dve vzboklini — dva mošnjička...

Nekako ob istem času sta Taljub in Bojan v Apsihovem hringu med Donavo in Tiso, blizu velikega kanovega hringa, opravljala suženjsko delo: Kopala sta rov za poseben skriven izhod iz Apsihove koče proti vzhodu. Da bi podprla in zavarovala rov, sta morala na dvorišču za poslopjem obtesati kup hlodov. To sta delala že od ranega jutra, pa se še nihče ni spomnil, da bi jima prinesel jed. Le verige so jima odpeli na rokah in — hajdi na delo! Verige na nogah so se vlekale in rožljale za njima. Ne daleč od njiju je star Ober z golim mečem v roki stal na straži, se naslanjal na okop in dremal na soncu.

»Tako sem že lačen, da mi želodec kruli,« je potožil Bojan in se naslonil ob steno koče pod lino, zagrnjeno s temnim zastorom.

Taljubu, ki je naslonil sekiro ob hlod in pogledal proti Bojanu, se je zdelo, da se je zganil zastor ob lini. Zagodrnjal je:

»Tudi jaz nisem sit. Saj sva včeraj dobila ves dan samo en obrok jedi.«

Spet se mu je zdelo, da se je zastor zganil. Ne, ni se motil. Zdajci ga je odgrnila roka, ki je držala pol hleba in kos pečenega mesa. Taljub je stal in strmел v kruh. Svojim očem ni mogel verjeti. Tedaj se je zastor še nekoliko razmaknil — poleg kruha se je prikazal obraz starke — Apsihove žene.

»Vzemi!« je tiho velela.

Zdaj šele se je zganil Taljub in pograbil kruh in meso.

»Zahvaljena!« se je nasmehnil, pretrgal meso, prelomil kruh in dal vsakega pol Bojanu.

Žena mu je prijazno pokimala in spustila zastor. Toda ni se odmaknila od lino. Stala je za zastorom in gledala skozi luknjo v blagu... »Kako je ves podoben mojemu bratu!« je vzdihnila in nepremično zrla v Taljuba, ki je še vedno stal pred lino in žvečil, kar mu je bila dala. »Ampak — saj ni mogoče! Saj je daleč na severu doma!«

»Povej mi, no, zakaj si naju pravzaprav napravil za Čeha! Zakaj nisi povedal, da si iz Ptuja?« se je prav v tistem trenutku spomnil Bojan in sedel na hlod pod lino. Govoril je sicer s prita-jenim glasom, vendar ga je slišala žena za zastorom. Smrtno je prebledela. Pritisnila si je pest na usta, da je zadržala bolesten vzkrík... Da, on je — njen sin! Taljub — Ljubček ga je klicala. Odrgrali so jo od njega, ko je imel komaj štiri leta...

»Psst! Pazi!« je zašepetal Taljub in pokazal na lino. Potem je dodal: »Pozneje ti povem.«

Zopet sta se lotila dela. Zanesla sta obtesani hlod v izbo, v kateri sta v ilovnatih tleh kopala skriven hodnik. Izba ni bila velika. Bila je vogalna in imela je na vsako stran po eno lino. Stena iz bičja jo je ločila od sosednega prostora. Ostale tri stene so bile lesene, zunanji dve sta bili ometani z ilovico. Stan kaganovega podpoveljnika Apsiha je bil nekoliko bolje zgrajen kakor druge koč, ki so bile spletene iz protja in tudi ometane z ilovico, vendar vse vegaste, nizke in so imele samo en prostor. Apsihov stan je bil proti njim kakor graščina. Imel je poleg večje, hudo zakajene veže z ognjiščem in velike dvorane več manjših prostorov, predeljenih z velikimi orientalskimi preprogami ali s stenami iz bičja. Izbe so bile poleg velike dvorane razvrščene vzdolž hodnika, ki je s treh strani objemal vežo, vendar je bil popolnoma ločen od nje. Lesene, z mahom zadlane stene, so ločile vežo od hodnika. Vendar je prodiral dim skozi stene, da je v vseh prostorih dišalo po njem.

Ko sta odložila hlod poleg izkopane jame, se je Taljub vrnil in zaprl vrata. Nato je prijel za lopato, da ga kdo ne zaloti v brezdelju, in šepetaje vprašal:

»Ali se spominjaš mladega Obra, ki se je prvi zagnal proti meni, ko smo se pred Bizancem uprli Obrom?«

»Seveda se ga spominjam. Smešno je bil tebi podoben. Udaril je po tvojem ščitu, ti pa — po njegovem vratu.«

»No, da. Ubil sem ga, če ne, bi pa on mene. Tisti mladec, tako so mi potem povedali, je bil —« Taljub se je primaknil k steni iz

bičja, pri kateri je stal Bojan in zašepetal prijatelju na uho:
»— Apsihov sin!«

»Aha! Zdaj razumem!« je šepnil Bojan in se ozrl na steno. Zdelo se mu je, da je onkraj stene nekdo zastokal. Tudi Taljub se je zdrznil in prisluhnil. Toda nobenega glasu ni bilo več čuti. Pomirjena sta se spravila na delo.

In vendar ju je nekdo slišal. Apsihova žena, Taljubova mati, je hotela zvedeti vso resnico. Medtem ko sta zaslužnjenca nesla hlod okrog koče, je Dragomira pohitela v sosedni prostor, v dvorano in pritisnila uho na tanko steno iz bičja. Tako je slišala, kdo ji je ubil najstarejšega sina, ki ga je imela z Apsihom. Bil je res ves Taljuba podoben. Prav zato ji je bil vedno najmilejši izmed vseh peterih sinov, ki so se ji rodili v obrskem ujetništvu.

In brat ne ve, da je ubil brata...

Dragomira je omahovaje odšla iz dvorane. Na vratih je srečala svojega moža in Kaleda, potuhnjenega človeka, ki ji je bil izmed vseh Obrov najbolj zoprni. Jugur ga je uporabljal, kadar je hotel koga na tihem spraviti s sveta... »Kdo ve, kakšno hudobijo si je Apsih spet izmislil?« je zaskrbelo ženo. Odšla je v izbo na drugi strani vogalnega prostora, v katerem sta delala zaslužnjenca... Če je bila hudobija naperjena proti njenemu sinu, ga bo poizkusila rešiti... Ali je Apsih zvedel, kdo je Taljub? O, potem je bil njen sin zapisan smrti!... Morda — morda bo moral umreti vpričo nje? ... Rešiti ga mora!

Planila je k veliki železni skrinji, v kateri je njen mož hranil bodala, nože, sekire in drugo orožje in orodje. Odpahnila je zapah in vzela iz skrinje dvojce dolgih bodal v usnjenih tulcih in dvojce močnih bizantinskih pil, s katerimi so pilili verige, kadar so sužnje vračali bizantinskim kupcem. Potem je izbrala še dvojce mečev. Skrila je vse v predpasnik, pustila skrinjo odprto, skočila k vratom in jih previdno odprla. Nizka, težka vrata so rahlo zacvilila, da je prestrašeno obstala. Nato je odprla sosedna vrata in smuknila v vogalno izbo.

Kopača sta presenečeno dvignila glave iz jame in pogledala čez kup ilovice, ki sta jo nametala sredi izbe.

Apsihova žena? Kaj jima hoče?... Neslišno se jima je približala.

»Vzemita! Hitro! Prepilita si verige in bežita takoj, da ne bo prepozno! Na koncu hodnika je v tleh loputa, ki pelje v skriven

hodnik proti zahodni strani hringa. Izhod je blizu vode. Zadelan je s skalo, ki jo lahko odrineta, če pritisneta nanjo na levi strani. Nedaleč od izhoda dobita med grmovjem skrit čoln. Onkraj Donave povprašajta bolgarske pastirje po Alciokovem gradišču. Hitita! Psst!«

Šepetala je, da sta jo s težavo razumela. Previdno je zložila vse iz naročja na tla poleg izkopane jame. Ko se je Taljub vzpel na vrh, je starka pobrala s tal krasen meč z lesketajočim se ročajem in mu ga stisnila v roke. Taljub je zašepetal:

»Kako naj se ti zahvaliva?«

Starka je odkimala in položila prst na usta.

Nekdo je v sosedni dvorani govoril s pritajenim glasom.

Kar se zasliši za steno Apsihov glas:

»Zadovoljen sem s tvojim poročilom. Vse si dobro opravil, kar sem ti naročil. Na, tu imaš plačilo za svoje delo.«

Slišal se je zvenk denarja.

»Še eno naročilo imam zate: Jutri bodo na travnikih pod kaganovim hringom volitve novega kagana. Volitev se bodo udeležili tudi Bolgari. Zahtevajo, naj izvolimo njihovega moža. Zdi se mi, da bo treba prijeti za orožje, drugače jim ne izbijemo trme iz glave. No, bodi karkoli, ti se boš oblekel za Bolgara. Pazi, da te nihče ne spozna! Ko si skočimo v lase — bom že skrbel, da pride do tega — glej, da boš v bližini Atilovega potomca Alcioka! Saj ga poznaš? No, poskrbi, da ne pride živ s tistih volitev! On je voditelj vseh bolgarskih upornikov.«

»Lahko se zaneseš name, jugur!« je odgovoril drug glas.

»Prav.«

Apsihova žena je zopet položila prst na usta. Še enkrat je pogledala z dolgim pogledom Taljuba v oči in švignila skozi vrata.

Kmalu nato so loputnila vrata velike dvorane, na hodniku so se zaslišali koraki proti izhodu. Potem je vse utihnilo.

Taljub in Bojan sta se spogledala. Zdelo se jima je, da sanjata. Zganila sta se, spravila vsak svoje bodalo za pas, si opasala meče in hitela piliti verige. Nista imela več dosti časa. Ob sončnem zatonu je vedno prišla straža ponje in ju odpeljala v kočo, ki je stala med drugim in tretjim okopom.

Taljuba se je zdelo, da sta pilila celo večnost, preden sta se iznebila verig na nogah. Še dobro, da so jima že sami vzeli spone z rok.

Kakor dve senci sta švignila po hodniku do konca. Že sta dvignila loputo in jo neslišno spet spustila za seboj.

DANILO se je. Zelenkastorumeno je sijala zarja skozi drevje pragozda na desnem bregu Donave.

Onkraj gozda, v nizki pastirski koči, bolj šotoru podobni, sta se na senu prebudila begunca. Star pastir je že zunaj v pokriti staji tik kože pokladal konjem seno. Njegov mladi pomočnik, pol gol, temno zagorel in črnikasto umazan deček pa jim je z vedrom nosil vodo iz vodnjaka v korito.

Taljub in Bojan sta se morala globoko skloniti, da sta se splazila skozi nizko odprtino iz kože.

»He! Ali že gresta?« jima je zaklical stari Tatar. »Počakajta, da dobita kaj toplega v želodec,« ju je povabil in pokazal na kotel, ki je blizu kože visel nad prasketajočim ognjem.

»Zahvaljen, stari!« je odklonil Taljub. »Res bi si rada pogrela želodec. Ampak z najino zamudo bi morda zapravila življenje tvojega atabega.«

»Aman!« je starček takoj poklical dečka. V tatarskem jeziku, ki ga Slovena nista razumela, mu je nekaj naročil.

Pastirček Aman je postavil vedro k vodnjaku in skočil na stezo.

»Spremil vaju bo na gradišče,« je pojasnil starček v obrskem jeziku.

»Zahvaljen za večerjo in prenočišče!« mu je še zaklical Taljub in odhitel z Bojanom za pastirjem.

Pot jih je vodila čez travnike proti gozdnatemu griču. Kmalu so se vzpeli skozi gozd in zagledali pred seboj golo pobočje, vrh njega pa visoke okope, zgrajene iz hlobov, kamenja in zemlje. Pastirček je stekel naprej in nekaj zaklical stražarju, ki je z napedim lokom stal vrh zaprtih vhodnih vrat. Stražar je pokimal in izginil. Čakali so dokaj časa, da so jim odprli vrata. Aman se je vrnil, Slovena pa so spremili bolgarski stražniki v poslopje sredi gradišča.

Kmalu nato so začeli prihajati na Alciokovo gradišče tatarski knezi ali ilkani z okoliških naselbin, vsi v bojni opremi. Zbrali so se v nizki dvorani v poslopju svojega poglavarja ali atabega Alcioka. Radovedni in nezaupni pogledi so motrili oba Slovena, ki sta stala v Alciokovi bližini. Domačin jima je bil dal enako opremo. kakršno so nosili vsi Bolgari. Vendar se je njuna rožnordeča, temno zagorela polt močno ločila od rumene in zelenkastorumene polti zbranih Tatarov, ki so bili tudi po širokih obrazih in poševnih očeh zelo podobni svojim sorodnikom Obrom.

Alciok jim je kratko razložil, kar sta mu povedala Slovena o Apsihovih načrtih. Jezni vzkliki so zadoneli po dvorani. Nezapupnost do obeh Slovenov je izginila. Od vseh strani so ju pozdravljali prijazni pogledi. Dogovorili so se, da bodo pri volitvah stali okrog Alcioka kakor zid in prijeli vsakogar, ki bi se hotel preriniti v Alciokovo bližino.

»Kakšen pa je tisti Kaled?« je v obrskem jeziku Alciok vprašal Taljuba.

»Bolj majhne postave je in pod desnim očesom ima globoko brazgotino.«

Okrog poldneva so se pod kaganovim hringom med Donavo in Tiso zbirali mongolski knezi ali ilkani, obrski in bolgarski, na veliki kurultaj, da izvolijo izmed sebe novega kagana. Čez močvirje, ki je oklepalo ogromni zunanji okop hringa — v notranjosti se je vrstilo še osem okopov, med katerimi je ležalo mnogo vasi — so prihajale vedno nove skupine Obrov na svojih nizkih konjih. Vsi so bili kakor Bolgari do zob oboroženi.

Kdor je opazoval sovražne poglede enih in drugih, je z lahkoto prerokoval izid tega kurultaja: Preden je sonce zatonilo, so se volitve izpremenile v pravo bitko.

V trenutku, ko so se bolgarski ilkani z Alciokom na čelu zagnali z golimi meči nad Obre, se je od zadaj prerinil s svojim konjem Bolgar, ki je namesto meča držal v roki široko turško bodalo, jatagan imenovano. Taljub ga je prvi opazil.

»Evo ga! Kaled!« je kriknil in pognal svojega konja v divji dir v smeri proti Alcioku, ker počez med dirjajočimi konji ni mogel prodreti do najetega morilca. Med splošnim bojnim krikom in vikom ga ni nihče razumel.

Tako sta dirjala z morilcem v isti vrsti in prehitevala jezdeca za jezdecem. Že je prva vrsta Bolgarov z Alciokom treščila ob Obre. Takoj nato se je vnelo klanje, da so se borci pomešali vsi navzkriž. Taljub ni umaknil pogleda od morilca. Ta pa je bil zavezan v svojo žrtev, da Taljuba ni opazil. Že se je od strani približal Alcioku. Toda v hipu, ko je dvignil roko z jataganom, ga je zadel tako silen udarec z mečem, da mu je odletela roka z bodalom vred.

»Kaled!« je še enkrat kriknil Taljub in udaril drugič. Zdaj ga je slišal Alciok. Med borbo je s pogledom ošvignil moža, ki se je poleg njega zvrnil pod Taljubovim udarcem s konja. Zagledal je brazgotino pod desnim očesom in zavedel se je: Sloven mi je rešil življenje!

»Obri dobivajo pomoč!« je za Taljubom kriknil Bojan, ki je bil prijatelju tik za hrbtom in je sekal po Obrih na vso moč.

Res so se iz hringa spuščale nove čete vojakov... Bolgari so spoznali, da jim je beg edina rešitev. Spustili so se v divji dir proti Donavi... Takšen je bil konec volitev.

Še tisti večer so se bolgarski ilkani zbrali na Alciokovem gradišču zopet na posvet. Vpričo vseh se je Alciok zahvalil Slovenu Taljubu za rešitev in ga povabil, naj s svojim tovarišem ostane pri njem v gosteh.

»Rad bi se odzval tvojemu vabilu, ilkan Alciok, toda jutri praznujemo Sloveni dan božice Vesne. Tega dne bi moral biti že v Karantaciji. Važno sporočilo imam za karantanskega vojvodo.«

»Svoj rok si že zamudil. V eni noči ne moreš prejezditi tolikšne poti. Tudi je ne prejezdiš, če dodaš še ves jutrišnji dan. Razen tega bi ti ne svetoval, potovati brez močnega spremstva po naših krajih.«

Taljub je prikimal ves potrj:

»Da, vem. Potreboval bi tri do štiri dneve za pot. Moje sporočilo je že davno zamujeno zaradi mojega ujetništva. Vendar bi rad storil, kar se še storiti da. Zato moram čimprej odpotovati.«

»Prav. Poskrbel ti bom varno spremstvo jutri, ob prvem dnevnem svitu. Ali si zadovoljen?«

»Hvaležen sem ti, ilkan Alciok.«

»Hvaležen moram biti jaz tebi, župan Taljub, vse dni svojega življenja.«

Nato so Bolgari začeli razpravljati o svojih zadevah. Vstal je sivolas ilkan in predlagal:

»Pustimo Obre in vrnimo se v staro domovino k Donu in Volgi! Tam še vedno živijo naša plemena.«

Po dvorani je završalo. Nekateri so bili za, drugi proti predlogu. Večina je bila proti, tudi Alciok.

»Vrnitev v stepe Velike Bolgarije med Donom in Volgo bi se mi zdela kakor korak nazaj v tisto, kar je bilo. Zamislite se v tiste čase pastirjevanja, ko nismo poznali niti stalnega ognjišča, niti ne svoje zemlje. Mi, Kutriguri, smo prvi izmed bolgarskih plemen zahrepeneli po lepšem življenju, ki ga žive narodi na zahodu. Preselili smo se in udomačili tu med sorodnimi Obri v sosesčini Slovenov. Toda Obri si že desetletja lastijo nekakšno nadoblast nad nami. Pozabili so, da smo prišli prostovoljno, kot gostje med nje. Od njih se nismo naučili drugega kakor nenehnega ropanja. Vse,

kar nam je življenje izboljšalo, smo posneli po Slovenih. Od njih smo so naučili obdelovati polje, rediti živino, graditi utrjena gradišča, postavljati si ognjišča in dom. Če primerjamo naše sedanje življenje z onim, ki ga žive naši rojaki med Donom in Volgo, mora vsak priznati, da smo napredovali.«

»Resnica!« so mu pritrdjevali zbrani ilkani.

»Pa smo vendarle še daleč za nekaterimi drugimi ljudstvi. Živel sem kot kaganov poslanec večkrat po cele tedne v Bizancu in — verjemite mi — hudo mi je bilo, ko sem spoznal, kako daleč smo za tistimi ljudmi. Takrat sem sklenil, da privedem tudi naše ljudstvo do lepšega življenja. Takrat se je začela moja borba z Obri, ki se trdno drže starih navad, starega življenja, stare zaostalosti. Danes se je odločilo: Z njimi ne moremo več živeti skupaj. Toda nazaj naša pot ne sme iti! Preselili se bomo med narode, katerih življenje je boljše od našega. Šli bomo naprej, nikoli nazaj!«

Divje cepetanje in vzklikanje je zagrmelo.

Bojan je pogledal Taljuba ... Kaj bo rekel k temu, kar je slišal, on, ki se je protivil vsemu, kar je količkaj nasprotovalo tistemu redu, po katerem so živeli očetje? ...

Taljub je strmel ... Daleč za drugimi ljudstvi? ... Lepše življenje? Zakaj lepše? Ker znajo zidati prekrasne palače, svetišča, cela mesta? Na čigave stroške? Ali ne vidijo bede, pomanjkanja, umazanosti, stradanja tam zunaj njihovih palač in zunaj mest? ... Borba z Obri in njihovimi navadami, starih življenjem, staro zaostalostjo? Ali se ne oklepa, krčevito in dosledno, tudi on vsega tega? ... Ali naj se primerja z — Obri, roparskimi divjaki, pastirji? Zakaj ne? Tudi Sloveni so baje nekdaj, v sivi davnini, živeli pastirsko življenje, le da niso redili konj, ampak govejo živino, ovce ... Torej — torej so nekoč vendarle živeli drugače kakor danes ... In čez sto, dve sto, tisoč let?

Taljubu se je zazdelo, da se nekaj ogromnega vali skozi svet, nekaj, česar posameznik ne bo zadržal, svojih ljudi ne bo mogel obvarovati pred tem, kar prihaja ... Ampak — kaj je pravzaprav tisto, po čemer hrepeni pametni in dovolj razsodni Alciok, potomec Ernaka, najmlajšega sina Atilovega?

Taljub je sklenil, da o tem povpraša Alcioka.

Na Alciokov predlog so ilkani sklenili, da takoj drugo jutro pošljejo poslanca k frankovskemu vladarju Dagobertu s prošnjo, da bi jim v svoji prostrani državi odkazal primerne pokrajine za naselitev.

Posvet bolgarskih ilkanov je bil končan. Alciok je vse zbrane povabil na večerjo.

Po mongolskem običaju so pognili po tleh, tlakovanih z okroglim prodnatim kamenjem, preproge iz bičja, pa tudi nekaj v različnih vojnah z Bizantinci uplenjenih dragocenih orientalskih preprog. Na eno izmed teh je Alciok povabil k sebi oba gosta Slovena in dva imenitnejša ilkana. Posedli so se v krogu na tatarski način na preprogo. Sužnji so jim prinašali jedi v preprostih glinenih posodicah ali na lesenih pladnjih. Ko so prinesli medico v glinastih vrčih, je gostitelj pozval Taljuba:

»Rešil si mi življenje, bodi mi brat!«

Sklenila sta pobratimstvo, se objela in poljubila.

Nato je Alciok vprašal:

»Kaj praviš k našim nocojšnjim sklepom, pobratim Taljub?«

»Odkrito ti povem, niso mi popolnoma jasni. Glej, tudi jaz sem bil nekaj mesecev med ljudmi, o katerih praviš, da živijo boljše, lepše življenje. Bil sem med Bavarci in Švabi in Franki. Prav na frankovskem dvoru sem bil po kupčijskih poslih. Toda — kar sem videl in doživel med tistimi ljudmi, je vzbudilo v meni zgolj odpor: na eni strani grabežljivost, pohlep, zločinsko razkošje, morilska sla med najožjimi sorodniki, razvrat na dvoru samem; na drugi strani največja beda po vaseh, skoraj živalska zaostalost siromašnega ljudstva. Po cestah in gozdovih se pode razbojniška krdela. Devet desetih ljudstva sem videl v pomanjkanju. Zakaj? Zato, da je ena sama desetina živela v izobilju. Ne bi hotel, da bi moji ljudje tako živeli.«

Alciok je resno prikimal.

»Tudi jaz ne. Toda zdi se mi, da si pri tujcih videl le to, kar je slabega. Za dobre strani njihovega življenja si bil slep. Glej, tudi jaz sem videl v Bizancu marsikaj sličnega, kar mi ni bilo všeč. Toda videl sem tudi čudovite stvari, ki so v meni zbudile hrepenenje po takšnem življenju. Videl sem utrdbe, ki jih doslej ni nihče zavzel. Videl sem obrambne stroje, ki so metali grški ogenj na sovražnika. Videl sem vzorno urejeno, krasno oboroženo vojsko. Opazil sem vodovode, ki so od daleč dovajali svežo studenčnico v trdnjavske hiše, in kanale, ki so odplavljali vso umazanijo iz trdnjave v morje. Ladje, velike kakor hiše, so plule po morju. In — videl sem največje čudo: z znamenji, nekakšnimi čačkami, kakor jih delajo naši otroci z ogljem po skalah, so zapisovali možje, kar smo se z bizantinskim carjem dogovorili, in te naše dogovore so nam drugič povedali s tistih počekanih kož od besede do besede, da nismo mogli nič tajiti. Povedali so mi, da se tako lahko ohranijo besede pametnih mož še poznim rodovom in ni treba, da vsak rod vsako stvar iznova premišlja. Pokazali so mi celo popisane kože,

povezane v čudno reč, ki jo Bizantinci imenujejo „knjigo“. Učeni možje listajo po takšni reči in — kakor pravijo — „berejo“ misli, ki so jih imeli modri pisci, ki so mogoče že sto let mrtvi. Vidiš, pobratim Taljub, to je nekaj stvari, ki jih ti nisi videl med tujci. Zato nisi občutil tistega hrepenenja po takem čudovitem življenju, kakor sem ga občutil jaz. Ali me zdaj razumeš?»

Taljub je globoko vzdihnil in tiho odgovoril:

»Zdi se mi, da te razumem.«

Alciok je prodirno pogledal pobratima in se zadovoljno nasmehnil. Pogled se mu je ustavil na Taljubovem meču:

»Ne zameri, pobratim, kje si dobil ta meč?»

»Podarila mi ga je Apsihova žena.«

»Aha, Slovenka Dragomira! Podarila ti ga je, ker si njen rojak — kaj ti je?»

Taljub je prebledel, da so ga vsi začudeno gledali.

»Kako — kako ji je ime?»

Ali je mogoče, da je našel svojo mater — zdaj, ko se ne more vrniti k Obrom?

»Apsihovi ženi? Dragomira ji je ime. V hringu jo imenujejo gospodarica Mira. Več kakor trideset let je od tega, odkar jo je ugrabil Apsih nekje v Sloveniji.«

»Da, dvaintrideset let,« je s tresočimi se ustnami pritrdil Taljub.

»Ali — si jo poznal? Saj si bil menda takrat še majhen otrok.«

»Vsak otrok pozna svojo — mater...«

Taljub si je zakril obraz z roko.

Možje naokrog so se spogledali. Alciok pa je zagodrnjal:

»Zdaj razumem, zakaj ti je podarila tako dragocen meč. To je bil meč, ki ga je moj ded Ernak podaril Apsihovemu očetu. Čudno naključje: Z njim si mi rešil življenje.«

Taljub ga je pogledal:

»Ali misliš, da me je spoznala?»

»Prav gotovo. Sicer bi ti ne podarila take dragocenosti.«

Taljub je stisnil ustne... Uboga mati! Morda je vedela, da ji je njen sin ubil sina... Brat brata!... In ga je vendarle rešila ujetništva...

Poslej se Taljub ni več udeleževal razgovora.

Drugo jutro mu je Alciok podaril dva konja in vse, kar je bilo potrebno za pot. Z Bojanom sta se do meje pridružila bolgarskim poslancem, ki so potovali ob Donavi preko Slovenije proti frankovski državi.

Bilo je na praznik božice Vesne.

OB ISTEM času se je na Krnskem gradu z vseh strani zbiralo ljudstvo k proslavi praznika. Na grajskem dvorišču je mladina pripravljala velik sprevod. Točno ob sončnem vzhodu je prišel sprevod iz gradu navzdol proti dolini, kjer je ljudstvo na travnikih že pripravilo vse potrebno za praznovanje. Na robu velikega travnika, nedaleč od kamnitega vojvodskega prestola so že goreli ognji. Na njih so se na različnih pekli odojki, bravina, teleta in voli. Na drugi strani, tam kjer je bilo naloženih polno klesanih kamnov iz razvalin starodavnih selišč, ki so bila raztresena po vsem Krnskem polju, so bili razpostavljeni glinasti vrči, polni medicine. Vojvodovi krščeniki so prinesli celo nekaj vrčev piva. Zvarili so ga po načinu, ki so ga bili vajeni doma na Bavarskem.

Travnik je bil že poln ljudi, in še vedno so prihajali od blizu in daleč, da proslavijo prihod boginje pomladi. Vsi so se drevili sprevodu naproti, ko je prihajal od gradu. Na čelu sprevoda so nosili božico Vesno — mlado, v belo robačo, pisan predpasnik in bel, kratek kožušček brez rokavov oblečeno devojko z dolgimi razpletenimi zlatimi lasmi in cvetličnim vencem na glavi. Sedela je na prestolu, ki je bil ves okrašen z zelenjem in kitami pomladnega cvetja. V roki je držala — v znak, da je nastopila vlado — žezlo, ovito s cvetjem, z drugo roko je jemala cvetje z naročja in ga trosila med ljudi. Vsak izmed gledalcev se je trudil, da ujame vsaj en cvet — svojo srečo v tisti pomladi.

Lepo božico je spremljalo mnogo mladenk s cvetjem v lasih. Pele so starodavne pesmi o prihodu pomladi, zlatem soncu, žvrgolenju ptičkov, žuborenju potokov, šelestenju nežnih cvetov, o ljubezni in o sreči.

Za mladenkami so z divjim ragljanjem ragelj in ropotulj in med gluščim piskanjem na vrbove piščali prihajali »besi«, spremljevalci božice Morane, ki ji je minila doba oblasti. Njen črno pobarvani kip so nesli ležeč povprek na kozi za žaganje in dva besa sta nesla veliko žago za njo. Tropa otrok je z zasmehovanjem obmetavala »babo« z ogrizki jabolk, jajčnimi lupinami, smrekovimi storži in podobnim.

Sprevod je prišel v dolino in krenil med gostim poredjem gledalcev na prostore sredi travnika. Tam so postavili prestol z božico Vesno na tla. Mladenke so se razvrstile naokrog, se prijele za roke, zapele in zaplesale lepo slovensko kolo. Mladeniči besi pa so postavili na tla kozo z »babo« in dva besa sta nastavila žago, da

»babo« prežagata. Otroci so se prijeli za roke in v razposajenem kolu zaplesali okrog žagarjev in njihove žrtve.

Kar se od ceste sem zaslišijo kriki. Nekaj mož na konjih se zadrevi proti gradu.

»Bežite! Bežite! Sovražnik je tu! Langobardi! Alemani!« in že se vzpenjajo po poti na grad.

Kakor vihar je zatulila množica na travniku. Nastala je strahovita zmešnjava.

»Sovražnik! Sovražnik!« so kričali vsi vprek.

Matere so klicale otroke, otroci jokaje iskali matere. Možje so priganjali:

»Na gradišče! Vsi na gradišče!«

Kakor ogromna reka se je vse zadrevilo proti gradu in mimo njega dalje proti vrhu gore, kjer je stalo za visokimi, strmimi okopi in skalovjem trdno Krnsko gradišče, do katerega je čez globok skalnat prepad držal edinole širok dvizen most in skriven podzemeljski dohod iz gradu do velike žitnice, ki je stala sredi gradišča.

Po bližnjici, ki je vodila proti Trušnjam, si je z gradu navzdol utirala pot četa oboroženih mož.

»Trušenjski!« je zaklical nekdo iz bežeče množice.

Res je bil knez Negomir, ki je v spremstvu osmih svojih kosezov in šestih zadrugarjev ubral pot proti domu. Pod Trušnjami se je ustavil, se obrnil k zadrugarjem in zapovedal:

»Naženite vse črede na Svinjo planino, le nekaj krav vzemite s seboj na grad! Zažgite vse pripravljene kresove! Sprejmite na grad vse, ki ne bodo bežali v gozdove! Zame ne skrbite! Grem k vladarju Samu po pomoč.«

Pognal je konja dalje proti Labodski dolini. Spremljali so ga trije kosezi, ostalih pet se je razpršilo na domove, da odvedejo svoje rodbine na grad in poskrbe za obrambo utrdb, ki jih je knez zadnje leto znatno ojačil.

Po najkrajši poti je jezdil Trušenjski proti severu.

»Pripelji nam čimprej pomoč! Za toliko ljudstva bomo imeli na gradišču največ za tri tedne hrane,« mu je rekel Valuk, ko sta se poslovila.

Ni zapravljal časa z ovinki, dasi je za vsako goro, za vsakim gozdom pričakoval, da naleti na sovražnika. Kar čudno bi bilo, če se ne bi tudi Bavarci udeležili napada na Slovence. Vendar je brez ovir prišel do Donave in odtod v dolino Vltave. Tukaj šele so mu povedale ženske po vaseh, da že dva dni divja pri Uhoštu velika bitka.

»Vladar Samo je v Smrečini prestregel veliko frankovsko vojsko, ki jo vodi frankovski vladar Dagobert,« so pripovedovale in vzdihovaje pristavile: »Frankov in Bavarcev in Saksov je baje toliko navalilo na naše, da samo bogovi vedo, kako se bo to končalo. Vsak dan smo pripravljene, da z otroki in starčki zbežimo v gozdove ali na gradišče.«

»Nič hudega ne bo. Samo bo zmagal, to je gotovo,« je Trušenski tolažil preplašene Čehinje. Sam pa ni bil tako prepričan o tem, kar je govoril. Frankov je bilo mnogo in bili so dobro oboroženi.

Odpravil se je torej proti severozahodu. V dolini reke, ki je tekla proti vzhodu, je došel veliko vojsko Polabskih Srbov, Šlezov in Moravanov, ki so hiteli Čehom na pomoč. Srbe je vodil njihov poglavar, knez Drvan.

S težavo je prodiral Trušenski s spremljevalci mimo vojske, ki se je valila po dolini. Šele v opoldanskem odmoru, ki so ga župani morali dovoliti vojnikom, se je knezu Negomiru posrečilo, da se je preril do Samovega zaveznika Drvana. Drvan ga je bratovsko pristrčno pozdravil in ga povabil med svoje spremstvo. Bil je mlajši od Trušenskega, vendar trezen in razumen mož.

Trušenski mu je razložil svoje poslanstvo. Drvan se je zamislil. Čez nekaj časa pa je izpregovoril:

»Rad bi ti dal nekaj čet. Toda s tistimi bi vam ne pomagal dosti. Po mojih mislih bo pametneje, če z vso mojo vojsko in še s pomožnimi četami Šlezov in Moravanov pospešimo odločitev pri Uhoštu in potolčemo Franke do kraja, potem pa zagrmimo čez Bavarsko proti Karantaniji. Saj poznaš naše ljudi. Če že prelivajo kri, hočejo biti poplačani z obilnim plenom. Tega pa bodo dobili le v sovražni deželi.«

Knez Negomir je molče prikimal. Drvan pa je nadaljeval:

»Dan zamude sicer pomeni v vojni mnogo. Vendar nam je tako uspeh pri Uhoštu in v Karantaniji popolnoma zagotovljen, če bi delili vojsko, pa bi bil dvomljiv.«

V poznem popoldnevu, ko je sonce stalo že nizko nad gorami Smrečine, so se Samovi zavezniki približali bojišču, s katerega so se razlegali bojni kriki in žvenket orožja. Zavezniki so prišli z vzhoda na tisto stran doline, kjer je na griču stala trdnjava Uhošt. V gozdu za tem gričem so se po Drvanovem navodilu njegovi vojniki previdno razvrstili v velik, mnogo vrst širok polkrog, ki se je na povelje zagnal iz gozda. V dolini pod trdnjavico boreči se

Franki so zagnali divji krik presenečenja in groze: Tam so dirjale proti njim nepregledne vrste nove vojske, ožarjene od zahajajočega sonca...

Krik zmagoslavja se je iztrgal iz vrst Samove vojske. Še z večjim pogumom so se zagnali nad Franke, čeprav so bili od tridnevne borbe že do skrajnosti izmučeni.

Na zahodnem robu doline, nad frankovskim taborom, je stal pod gozdom vladar Dagobert s svojimi dvorjani. Razgled na borbo v dolini mu je bil zanimiva izpremema v dolgočasju njegovih vladarskih poslov — ki mu jih je pa, razen zabavnega dela, vse oskrboval njegov majordom Pipin Landenski v družbi s svojim zetom Adelgislom, sinom škofa Arnulfa.

»Kaj pa je to?« se je Dagobert vznemiril, ko se je na drugi strani pokazala nova vojska.

Adelgisel je ves bled izjecljal:

»Sloveni dobivajo pomoč — ... Izgubljeni smo!«

Kar se tam spodaj onkraj morja frankovskih šotorov zamajejo vrste Dagobertove vojske. Že jih je od strani zajela Drvanova pehota iz desnega krila velikega polkroga. Levo krilo — Drvanova konjenica — pa se je s strahotno brzino zgrinjalo od leve strani Frankom v bok. Spredaj je pritiskala Samova vojska, ki jo je poživila sredina Drvanovega loka: Moravani in Šlezi.

»Bežimo! Na konje, vsi!« je kriknil majordom Pipin. »Sam hudič je s tem — trgovcem!«

»Ampak — moj tabor!«

»Izgubljen!« je zamahnil Pipin.

Dagobert je prebledel... Vse dragocenosti! In — in njegove ženske, njegove ljubice!... Vsa oprema velikega šotora — orientalske preproge, zlate in srebrne posode, ves lišp, dragulji, njegovo žezlo, njegova krona — zaloge živil, orožja — živina za vso vojsko...

»O — —!« je zastokal Dagobert in se z drhtečimi rokami oprijel sedla svojega konja, ki mu ga je držal Pipin. S solznimi očmi se je domišljavi frankovski vladar še enkrat ozrl na bojišče — njegova vojska — toliko tisoč mož — je bežala! Vzpodbodel je konja in zdirjal za Pipinom. Njegovo spremstvo za njim v divjem begu...

V TUJEM SVETU

1

NOČNI VETER je tulil skozi golo vejevje grajskega sadovnjaka. Po zvezdnatem nebu so se podili raztrgani oblaki. Za obzorjem se je dvigala bliskavica. Bližala se je nevihta. Platnena zagrinjala na linah Taljubovega hrama so plahutala.

Eta se je prebudila iz kratkega sna in se zazrla proti lini... Nevihta? Kje bo zalotila Taljuba? Ali se še ne bo vrnil? Prišla je že vest, da so v Karantanijo vdrli Langobardi in divji Alemani. Ali ga ni mogoče vladar Samo poslal s kakšnim sporočilom k vojvodi Valuku, pa je zdaj — kdo ve kje — zapleten v boje s sovražnikom? Morda — — morda je celo že... Ne, ne, tega noče misliti! Vrnil se bo, kakor se je srečno vrnil že tolikokrat, kadar ga je težko pričakovala in trepetala za njegovo življenje.

Trudila se je, da odpodi misli, ki so ji stiskale srce. Obrnila se je na drugo stran in poizkušala s pogledom prodreti poltemo. Tam v kotu ob steni sta spala njena dva otročička: triletni Velja in dveletna Teuta. Njuno mirno dihanje je prihajalo tolažilno k njej. Zadremla je.

»Eta!«

Planila je kvišku. Pred lino se je premaknila temna senca.

»Taljub!«

V trenutku je bila pri vratih. Odmaknila je zapah in objela ljubljeneža moža z vsem žarom svoje velike ljubezni.

Nato se je takoj spomnila: Utrujen je in lačen!

»Odloži to strašno železje!« je rekla in mu nežno odpela čelado in jo položila na skrinjo.

Odpasal si je meč. Ona pa je medtem že tekla v vežo, da zaneti ogenj na ognjišču in mu pogreje mleko, ki ga je rad pil prav vročega, in ocvre nekaj jajc na zrezanem prekajenem mesu, kar je — s kislo smetano polito — tudi rad jedel. Kar sama so se ji napenjale lica v nasmeh, ko se je sukala okrog ognjišča.

On je medtem slekel železno srajco, pobral svoj dragoceni meč s skrinje in prišel za ženo v vežo. Užgal je na ognjišču trsko in jo vtaknil v čelešnik.

Ko je postavila vroče mleko predenj, jo je pridržal za komolec in pokazal meč, ki ga je bil položil na mizo:

»Poglej!«

Prijela je dragoceno orožje v roke in ga obrnila proti luči. Čudovito lepo so zažareli dragulji v ročaju.

»Kdo ti ga je dal? Vladar Samo?«

Nasmehnil se je in odkimal:

»Nikoli ne ugameš, kdo. Dala mi ga je neka žena.«

Srce jo je zbolelo... »Živana!« si je mislila, rekla pa ni nič. Molče je položila orožje zopet na mizo in hotela stopiti k ognjišču. Toda pridržal jo je in jo potegnil k sebi. Ona pa mu je resno pogledala v oči.

Spet se je nagajivo nasmehnil in vprašal:

»Ali nisi radovedna, katera? Nisi ljubosumna?«

»Ne, prav nič nisem radovedna,« se je ponosno lagala.

»Podarila mi ga je —«

Ne! Zdelo se ji je, da ne more prenesti, da bi izgovoril tisto ime. Hotela se mu je izpuliti. On pa jo je trdno držal in končal:

»— moja mati!«

Za trenutek je odrevenela, potem pa je nežno objela njegovo glavo in si jo pritisnila k prsim.

»Moj dragi! Ali si jo našel?«

»Da — kot ženo obrskega jugura Apsiha.«

»O! Pri Obrih si bil? Kot poslanec?«

»Ne, kot — suženj!«

Prestrašeno ga je pogledala in izpustila.

»Pa kako so te zaslužnili?«

Prijel je za skodelo mleka in ga izpil v dolgih požirkih. Potem ji je pripovedoval o svojih zadnjih dogodivščinah. Eta mu je pripravljala večerjo in spremljala njegovo pripovedovanje s sočutnimi medkllici. Bilo je že blizu polnoči, ko sta se vrnila v svoj hram.

Drugo jutro, navsezgodaj, je Taljub razposlal glasnike po župi. Opoldne so se že zbrali vsi vojniki na Ptujskem gradu in odšli Karantancem na pomoč. S skrbjo v srcu je gledala Eta za njimi. Stala je z otrokoma na lesenem stražnem stolpu, da bi čim dalje videla odhajajočega... Prej, ko se je poslavljala od njega, je bila na videz mirna in hrabra — zdaj se je borila s solzami.

Vendar si je z roko obrisala oči in se premagala. Hotela je biti vsem zadrugaricam za zgled hrabre žene.

ŽE TEDEN dni so gospodarili Langobardi in Alemani po Karantaniji. Razlili so se po vseh dolinah od Donave do Karavank. Posamezne čete so se zagnale do dravskih tesni onkraj Podjunske župe. Dalje niso prodirali. Uničili so vse, kar so dosegli. Izropali in požgali so vse vasi, odgnali v sužnost mladino in žene, starce in otroke pa so pobili. Naskakovali so gradišča in utrjene gradove, toda Sloveni so se v njih hrabro branili.

Trušnje so naskakovali od vseh strani, toda niso se jih mogli polastiti. Sploh so jim delale slovenske utrdbe proti njihovemu pričakovanju velike preglavice. Kar po vrsti so se jim uspešno ustavljale: Trušnje, Ostrovice, Krnski grad, Poreče, Breže — povsod se je sovražnika držala smola. Langobardski vladar Arivald sam je nadzoroval naskoke na trdnjave in svojim očem skoraj ni mogel verjeti: Langobardi so bili povsod odbiti.

»Žal mi je, da nismo vzeli s seboj oblegovalnih strojev,« se je jezil Arivald. »Ampak — kako bi jih spravili do teh orlovskih gnezd tod po hribih? Kdo si je mislil, da bodo Sloveni svoja piškava gradišča izpremenili v take trdnjave. Saj niti mi nimamo bolj utrjenih gradov. In kdaj so se izvežbali v take strelce? Skoraj vsaka njihova puščica zadene. Ali so oni v teh letih napredovali, ali smo mi nazadovali?«

Slabe volje, ker tudi Trušenj niso mogli zavzeti, je že hotel zapovedati odhod, ko se do njega pririje vohun Warnekaut.

»Veličanstvo! Vem za ukano, s katero se polastimo gradu.«

»Govori! Kakšno ukano?«

»Ko sem se hotel zdajle tam pod gozdom nekoliko odpočiti, sem privezal konja k drevesu in se ulegel v mah. Pa se oglasi nekdo izza sosednjega drevesa: ‚Če hočeš, ti odprem vrata v grad.‘ Ozrl sem se in ugledal odurnega starejšega dedca, ki je z napetim lokom in puščico, naperjeno vame, stal za drevesom. ‚Koliko zahtevaš?‘ sem ga vprašal. ‚Starejšega knezovega vnuka,‘ je odgovoril. ‚Dobiš ga,‘ sem pristal. ‚Le povej, kako nas spraviš v grad!‘ Razvil je načrt, ki se mi zdi kar dober. Povedal je, da je knezov koseg, to je menda nekakšen nižji plemenitaš. Kneza sovraži in se hoče nad njim maščevati. Svetoval je, naj se vsi umaknemo, kakor da bi opustili obleganje in naskakovanje gradu. Ponoči pa se vrnemo in poskrijemo. Prišel bo on in zahteval, naj mu odpro. Kadar bodo vrata odprta, vderemo v spodnji stolp, ki ga je najteže zavzeti. Paziti moramo le, da nam ne uide noben stražar, da bi obvestil stražo v

drugem stolpu, in paziti moramo še posebej na tistega, ki ima v roki rog, s katerim obvešča stražarje na gradu.«

Vladar Arivald, ki je nestrpno poslušal poročilo vohuna, je zamahnil z roko.

»Ne verjamem, da bi se ta ukana posrečila. Pomisli, da bi morali priti skozi tri stolpe na pobočju in še čez dvižni most pred gradom. Torej bi morali ukano štirikrat ponoviti. No, poizkusimo pa jo lahko, saj se nam res ne izplača muditi se toliko časa s tem gnezdом tu zgoraj, ki ga že teden dni naskakujemo. Naroči torej tistega izdajalca za nocoj!« In proti svojemu poveljniku obrnjen je odredil: »Za to ukano bo zadostovalo pol stotnije. Ostalo vojsko vzamem s seboj, da ojačim vojsko pred glavno trdnjavo, Krnskim gradom. Pohiteti bo treba. Skrbi me, ker ni nobenega poročila o zmagi frankovske vojske. Če pojde tam kaj narobe, lahko pridevi Samova vojska še nad nas. Tega si ne bi želel. Zapovej odhod!«

Kratek čas nato je bil langobardski tabor pospravljen in stotnije pripravljene za odhod. V večerni zarji se je svetlikalo orožje, ko so Langobardi odhajali po cesti proti Krki.

Z grajske line jih je opazila Živana.

»Gredo!« je vzkliknila.

Starejši sin, že devetnajstletni Kolon, je stopil za njen hrbet. Res so tam jahale urejene vrste langobardskih vojakov, stotnija za stotnijo.

Mlajši Živanin sinko, enajstletni Rade, je planil k drugi lini, kjer je pri kolovratu sedela, vsa sključena in postarana tetka Vojislava.

»Glej jih, tetka, glej!« je razburjeno kazal na odhajajočo vojsko. »Zdaj pojdemo lahko spet v dolino, ali ne?«

Starka je okrenila tresočo se glavo, ustavila kolovrat in s polslepimi očmi požmurila proti soncu.

»Nocoj še ne, dragec moj. Morda čez nekaj dni, ko odidejo vsi sovražniki iz naših krajev in ne bo nobene nevarnosti več.«

Novica o odhodu Langobardov se je hitro raznesla po vsem gradu. Vsi so se oddahnili in legli mirno k počitku.

Sredi noči je Živano zbudil krik. Planila je z ležišča k odprti lini. V stolpu na zadnjem ovinku je gorela plamenica... Kaj je to? Več temnih postav je videti tam. In vendar so v stolpu le štirje stražniki! Kaj naj to pomeni? Zdaj tečejo dalje proti gradu... Kdo so ti ljudje?

Živana je pograbila svoj kožuh z obešalnika in stekla navzdol, v stražnico.

»Pazi! Sumljive ljudi sem videla teči proti gradu. Zdi se mi, da sem videla borbo na tretji stražnici.«

Stražar je previdno pogledal skozi majhno lino stražnega stolpa. Onkraj skalnega prepada je stal en sam človek. Pravkar se je sklonil, pobral kamen in ga vrgel ob dvignjeni most.

»Kdo je?« je zaklical stražar skozi lino.

»Jaz, koseg Sebigoj. Odpri mi! Važno vest prinašam!«

»Oh, Sebigoj!« je šepetala Živana. »Najbolj hudoben človek v naši župi. Kneza sovraži, to vem. Vprašaj ga, če je sam!«

»Ali si sam? Kdo je s teboj?«

»Nihče ni z menoj. Sam sem. Le hitro odpri!«

Živana, stoječa za stražnikom, je šepetala:

»Reci mu, da laže! Izdajalec je. Ne bomo mu odprli vrat.«

»Izdajalec! Lažeš! Ne bomo ti odprli vrat!«

»Odpremo si jih sami!« je zakričal Sebigoj. »Pristavite lestve! Naprej!«

Izza skalovja je planila truma Langobardov. Dvignili so dve dolgi lestvi s kavli na konceh in jih vrgli čez prepad na visoko ogrado.

Grajski stražnik je zatrobil v rog. Grad je oživel. Na dvorišču je mrgolelo branilcev. Leseni hodnik za ogrado se je napolnil s strelci. Že so letele skozi strelne line puščice na napadalce.

»Pazite na lestve!« je zakričal mladi Kolon. »Vrzimo jih v prepad!«

Pograbil je železne rogovile, burkljam podobne, in skočil na hodnik. Isto so storili še trije. Podstavili so rogovile pod lestvene kavle in za vsake rogovile so prijeli po trije možje. Šteli so:

»Eden, dva, tri!«

Lestev, polna napadalcev, ki so lezli čez njo, se je dvignila in zagrmela s sovražniki vred v prepad. Takoj nato še druga.

Zunaj se je slišal krik in divje kletve Langobardov. Iz grajskega dvorišča je odmeval smeh.

Kar prileti čez glave branilcev prva goreča puščica in se zapiči v podboj grajskega vhoda.

»Zažgali bodo grad!« je kriknila Živana.

Kolon se je okrenil na obrambnem hodniku in zakričal:

»Ženske! Prinesite vse vrče in lonce. Napravite živo verigo od vodnjaka do grajske strehe. Oblivajte izstrelke, ugašujte jih sproti!«

Nekaj trenutkov in povelje je bilo izpolnjeno. Vendar so goreče puščice našle pot tudi skozi line v grad.

»V vsak prostor gradu en človek z vedrom vode in mokro cunjo!« je zapovedal Kolon. Dasi komaj devetnajst let star, je bil izmed vseh prisotnih najbolj razsoden. Njegova povelja so bila vedno umestna in pravočasna.

Vendar so se pred ognjem težko branili. Že je Kolon razmišljal, kaj naj stori, če se vname grad. Saj so bile vse stavbe na njem po večini lesene! Kar nekdo zakriči:

»Hlev gori!«

Hlev je bil stisnjen pod hodnik. V njem je bilo le nekaj krav in Kolonov konj. Toda nad hlevom je bil prostor zatrpan s senom. In to seno se je užgalo!

Kolon je zdirjal v hlev, da reši svojega konja. Drugi so gasili ogenj s hodnika navzdol.

Tedaj se zasliši pred gradom divje kričanje. Branilci za ogrado so prisluhnili.

»Kaj kričijo?« je Živana vprašala staro krščenico, ki je bila Langobardka.

Starka je prisluhnila in odgovorila:

»Ne vem, če prav razumem. Zdi se mi, da kličejo: Samova vojska! Samo! Samo!«

»Bežijo!« je zaklical nekdo za ogrado.

Res je bil prostor pred gradom v nekaj trenutkih prazen. V mesečini se je videlo, kako so temne postave drvele po ovinkih navzdol. Spodaj med hlevi in drugimi gospodarskimi poslopji je nastal vik in krik. Slišalo se je žvenketanje orožja, potem se je na beli, z mesečino oblit cesti videla divja dirka. Spredaj je bežalo okrog trideset mož na konjih, zasledovalcev pa je bilo približno še enkrat toliko.

Na čelu zasledovalcev je dirjal Taljub. Njemu ob strani Bojan.

»Ali si ga videl?« je med dirom vprašal Taljub.

»Koga?«

»Tistega rdečelasca, ki naju je prodal Apsihu.«

»Ne. Ampak Sebigoja sem opazil med Langobardi, tvojega smrtnega sovražnika.«

»Izdajalec! Druži se s sovražnikom. Če bi prišli nekaj trenutkov prej, bi jih vse zajeli. Trušnje so napadli. Perun me udari, če jih ni Sebigoj vodil. Knez mu je trn v peti.«

Taljub je s svojimi ljudmi zasledoval Langobarde čez Krko proti Krnskemu gradu. Toda na cesti od Krnskega gradu proti Vrbskemu jezeru so iz daljave opazili veliko bežečo langobardsko vojsko.

»Arivaldova vojska beži,« je opozoril Bojan.

»Da — ampak nikogar ne vidim, da bi jo podil.«

»Morda jih podi strah pred Samovo vojsko. Saj si jih slišal, kako so kričali, ko smo jih napadli pod Trušnjami: Samova vojska! Samo! Samo!«

»Saj bo res tako.«

Da, res je bilo tako. Straža pod Trušnjami je obvestila oblegovalce o prihodu slovenskih čet. Takoj se je nekdo spomnil na bojazen pred Samom, o kateri je govoril Arivald, in že so Langobardi v divjem begu zdirjali s Trušenj. Ob zadnje begunce je zadela Taljubova četa. Borba z njimi je četo toliko zadržala, da so prvi izmed bežečih Langobardov opozorili na nevarnost Arivaldov tabor pod Krnskim gradom. Nato se je vse spustilo v divji beg. Pustili so tabor in velik del plena, posebno še veliko množico zaslužnjenih Karantancev, in bežali po cesti in preko travnikov v brezglavem strahu, ki ga je povzročalo ime: Samo!

Danilo se je že, ko je langobardska vojska pribežala do Drave. Gosta megla je ležala v dolini in nad reko, da se ni videlo z brega na breg. Poiskali so si plitvino in prebredli vodo. Konji so že težko dihal, toda odmora si Langobardi niso smeli privoščiti. Vedeli so, da so jim Sloveni tik za petami, čeprav jih zaradi goste megle niso mogli videti in presoditi njih števila.

Toda — groza!

Nenadoma je pred bežečimi Langobardi vstala iz megle — slovenska vojska ...

Ni bilo časa za premislek. Komaj da so mogli potegniti meče iz nožnic, že so Sloveni udarili po njih. Zadnje vrste Langobardov, med njimi četa, ki je napadla Trušnje, so se obrnile, da zbeže nazaj.

»Ti satani so nas prehiteli in nam prišli nasproti!« se je jezil Warnekaut, ki ni mogel razumeti, odkod so se Sloveni vzeli.

Ampak mož se je zmotil: Z naperjenimi sulicami in napetimi loki so zrastle pred njim iz megle slovenske vrste, ki so prihajale čez Dravo.

»Obkoljeni smo!« je Sebigoj, ki je bežal z Langobardi, kriknil poleg Warnekauta.

Že so zadele prve sulice in puščice, nekaj Langobardov je padlo s konj. Med njimi je s puščico v srcu obležal vohun Warnekaut. Zadel ga je Bojan. Puščica, izstreljena z njegovega težkega loka, je prebila tudi srajco iz železne žice.

Taljub si je izbral izdajalca Sebigoja. Krepko je zagnal sulico vanj. Zadel ga je v levo ramo. Sebigojeva puščica je zabrenčala

mimo Taljubove glave. Tedaj sta potegnili vsak svoj meč in se zagnala drug v drugega. Bliskovito je Taljub zasekal v izdajalčev vrat, toda — Sebigojev meč je istočasno predril Taljubove prsi. Sebigoj se je mrtev zvrnil s konja. Ampak tudi Taljub se je zamajal. Bojan ga je podprl in ga s svojimi močnimi rokami potegnil s konja predse v sedlo. Žitogoj jim je delal pot iz gneče, Nenad pa jima je kril umik.

Izmotali so se srečno in dosegli miren prostor, kjer so Taljuba položili v travo. Slekli so mu železno srajco, da ga je Nenad preiskal.

»Pljuča so ranjena,« je vrač zaskrbljeno zagodrnjal. »Paziti moramo, da ne izgubi preveč krvi. Napravili mu bomo nosila, da ga spravimo odtod.«

Vzel je iz torbe platnene obveze in obvezal Taljuba rano, ki je močno krvavela. Medtem sta Bojan in Žitogoj nasekala ob bregu Drave primerne veje in napravila s protjem nosila. Varno sta položila ranjenca nanje. Krenili so peš ob desnem bregu Drave proti Podjuni, da ga tam na plitvini prenesejo preko reke.

Niso še dolgo hodili, ko jih doide podjunski župan Jaroslav, sin Branimirov, z dvema spremljevalcema. Imel je obvezano desnico.

»Ob pravem času nam je prišel Samo na pomoč,« je rekel.

Zdaj šele se je Taljubovim tovarišem pojasnila zagonetka vse borbe v megli.

»Na naše gradišče ga prenesite!« je povabil, »Drava je zdaj preveč narasla, da bi ga prenašali čez njo.«

Nenad je bil zadovoljen.

Toda prišli niso niti do gradišča Podjunske župe, ko je Nenad zaskrbljeno ustavil sprevod:

»Ne smemo ga preveč daleč nositi. Izkrvavel nam bo! Glejte! Kar v curku teče kri od njega!«

Ustavili so se in niso vedeli, kaj bi. Tedaj se je spomnil Jaroslav:

»Za tem gozdom je Krsna vas. Tistale bližnjica vodi k njej. Ni daleč. Tja ga spravimo!«

Odnesli so ga čez travnike in skozi gozd. Kmalu so prišli do skrite dolinice. Naselje, kakršno se je v Sloveniji le redkeje videlo, jih je pozdravilo sredi doline. Vasico je obdajalo precej visoko obzidje, pred obzidjem pa je bil izkopen precej globok jarek, napolnjen z vodo. Sredi te majhne trdnjave je stal božji hram z vitkim stolpom, kakor so jih postavljali kristjani. Naokrog so stale bele, zidane hišice, tesno druga ob drugi. Le staroselci, Keltoromani,

so si znali postavljati take domove. Hišice so bile pokrite z rdečimi opekami, kakršne so izdelovali nekdanji prebivalci teh krajev. Od gozda do naselbine je bila vsa dolina pokrita s skrbno obdelanim poljem.

Toda nikjer ni bilo videti žive duše. Na njivi kraj poti je še ležal plug, konja in oračev pa ni bilo nikjer. Dvižni most čez jarek je bil potegnjen kvišku.

»Napada se bojijo,« je rekel Jaroslav in zajahal na čelo spre-voda.

Pred jarkom so se ustavili. Tik vrat se je nad obzidjem videla sulica. Tam je moral stati stražnik.

»Odprite!« je zakričal Jaroslav. »Ranjenca imamo. Nič se ne bojte!« je pristavil in pokazal na Taljuba.

Morda so ga razumeli, kajti kmalu nato so zaškripale verige in dvižni most se je počasi spustil preko jarka. Na obeh straneh so stali ob vhodu možje, oboroženi z velikimi ščiti, sulicami, meči, loki in puščicami. Njih čelade so bile podobne starim grškim. Tudi v goste gube vloženo krilo, ki jim je pokrivalo ledja, je bilo starinsko dolgo. Vsi so bili veliki in bradati.

Iz vrste vaščanov je stopil mož in se priklonil županu Jaroslavu s prijaznim nasmehom. Bil je Keltoroman Korbinij, lončar, ki je s svojimi lepimi lončenimi izdelki preskrboval vso Podjunsko župo in so ga povsod poznali.

»Korbinij! Preskrbi nam dom, ki bo sprejel našega ranjenca!«

»Jaz sprejell!« se je zopet priklonil lončar in z roko povabil goste, naj gredo za njim. Peljal jih je do sredine vasi in blizu svetišča stopil v pobeljeno, prijazno hišico s strmo rdečo streho in majhnimi zamreženimi linami.

Tropa otrok se je nabrala iz vseh hiš in tekla za njimi. Na vseh hišnih vratih so hipoma stale ženske in strmé gledale za gosti.

Žitogoj in Bojan sta zanesla ranjenca v hišo. Korbinij je povabil tudi župana Jaroslava, ta pa je odklonil vstop in naročil:

»Dobro oskrbuj svoje goste! Pošljem ti vse, kar boš potreboval.«

Obrnil je konja.

»Na moža se lahko zanesete. Župan Taljub bo v najboljši oskrbi.« In odjahal je.

Pridružil se mu je Žitogoj, rekoč:

»Obvestiti moram njegovega ujca, da poskrbi zanj. Tem krščenikom nič ne zaupam.«

»Kar brez skrbi bodi! Kolikor jih živi v tej vasi, so preveč pametni, da bi mislili na kakšno sovražno dejanje proti nam. Saj

vedo, da jim potem med nami ne bi bilo obstanka. Umakniti bi se morali v pragozdove, kjer živijo njihovi rojaki, ki so bežali pred nami ob naši naselitvi. Ampak življenje v samoti, visoko v gorah ali v globini pragozda, ni prijetno.«

3

TALJUBU se je pod Nenadovim nadzorstvom rana kar lepo celila. Seveda je moral mirno ležati. Nenad in Bojan sta se zvesto menjavala v njegovi postrežbi.

Tretji dan je nastal v Krsni vasi preplah. Bilo je tekanja in razburjenega klicanja, da sta se Nenad in Bojan spogledala.

»Kaj imajo?« je vprašal Taljub, ki se je prebudil iz dremavice.

Čez nekaj časa se je zaslišalo klopotanje konjskih kopit, ki se je ustavilo pred vrati. Bojan je v skrbeh za svojega prijatelja stopil ven.

Zunaj se je čulo polglasno prerekanje. Bojan je govoril odločno, skoraj zapovedujoče. Ugovarjal mu je ženski glas. Naposled se je čul glas kneza Trušenjskega.

Potem je Bojan stopil v Taljubovo bolniško sobo.

»Tvoj ujec je prišel,« je rekel kratko in postavil se je zraven vrat, kakor da bi stal na straži.

Res je stopil takoj nato knez v izbo. Sklonil se je nad nečakom in ga poljubil na čelo.

»Slišal sem, da te je tisti pes s poslednjimi močmi ugriznil. No, zdaj bo mir pred to svojatjo. Bil je zadnji Sebigojevec. Poslednji izmed tvojih krvnih maščevalcev. Kaj je s teboj? Prišel sem, da te prenesemo na Trušnje. V tem kristjanskem gnezdu vendar ne moreš ostati. Gotovo ti vsega primanjkuje.«

»Prav nič mu ne primanjkuje,« se je vmešal vrač Nenad. »Župan Jaroslav nam je poslal kravo, da dobi bolnik mleka, kolikor hoče. Preskrbel nam je tudi druga živila, da nismo tujim ljudem v nadlego.«

»Ampak pri meni bo imel gotovo boljšo postrežbo.«

»Streževa mu midva z Bojanom, mislim, da kar dobro,« je Nenad mirno odvrnil.

»Pripeljali smo s seboj čoln, da prepeljemo bolnika čez Dravo. Zunaj imamo nosila.«

»Prav. Kadar bomo lahko tvegali njegov prevoz, bomo oboje potrebovali.«

Trušenjski je pogledal Taljuba in vprašal:

»Ali se res ne počutiš dovolj dobro, da bi te zdajle prenesli na Trušnje? Odloči sam!«

Nenad je položil roko na Taljubove noge in odločno prehitel mladega moža:

»Taljub ostane tukaj, dokler se mu rana popolnoma ne zaceli.«

Knez je pogledal sivolasega vrača začudeno in skoraj jezno. Ni se mu še zgodilo, da bi mu bil kdo tako odločno ugovarjal.

»Ampak...« je spet začel.

Nenad pa ga je — že ves rdeč v obraz — odločno prekinil:

»Ne bomo tvegali, da se mu rana odpre in nam Taljub po poti izkrvavi!«

Tedaj se je Trušenjski vendarle ustrašil.

»Potem — seveda. Nisem vedel, da je rana tako huda.«

Mislil pa si je: Zunaj čaka Živana... Kako bo nejevoljna, če ne bo dosegla, kar si je vtepla v glavo...

Bojan, ki je še vedno stal pri vratih, je uganil njegove misli. Toda trdno je stisnil ustne... Ne le sporekel, kar stepel bi se z Živano, če bi zaradi svoje trme hotela ugonobiti prijatelja... Ne, niti blizu je ne bo pustil, ker ve, da se je Taljub temu srečanju že več let izogibal. Zdaj ga je razumel. Zdelo se mu je, da je tudi v njegovem srcu zamrlo vsako čustvo za nekdanj oboževano Živano.

»Obljubi mi, da se oglasiš na Trušnjah, preden odideš domov!« se je poslovil knez.

»Prišel bom,« mu je Taljub podal roko.

Držal je obljubo. Čez štirinajst dni so ga prenesli na Trušnje. Svoje glavi Nenad mu še ni dovolil jahati konja.

»Kar pomisli, kako je bilo, ko smo te izpred Carigrada spravljali domov. Takrat so se ti rane tudi že zacelile, pa se ti je ena izmed njih spet odprla na poti.«

Taljub je zaprl oči in se nasmehnil... Tista rana in vročica zaradi nje mu je privedla Eto v naročje. Kdo ve, če bi se bilo sicer tako napletlo?

Torej so ga prinesli na nosilih v grad. Trušenjski mu je šel naproti, mu pomagal vstati z nosil ter ga varno in počasi spremil po stopnicah navzgor. Bojan in Nenad sta nosila njegovo orožje za njim. Žitogoj se je bil s četo strelcev že vrnil domov k svoji družinici.

Živana je pričakovala Taljuba v dvorani pred svojim kolo-vratom. Vstala je in stopila bratrancu naproti... Kako je bil

izpremenjen! Seveda — takrat, ko ga je spoznala in se zaljubila vanj, je bil dvajset let mlajši. Zdaj sta se mu nad močnim ukrivljenim nosom že zarezali dve ostri gubi. Lica so bila upadla, brada oglata. Bil je njenemu očetu še bolj podoben kakor nekdanj.

Za trenutek mu je zastrmela v oči, potem se je spomnila svojih gospodinjских dolžnosti. Vzela je z mize pladenj s soljo in kruhom in mu ponudila:

»Dobrodošel!«

Vzel je in se ji zahvalil.

Ponudila je dobrodošlico še drugima dvema gostoma, ujec pa jih je povabil k mizi.

Vrata so se odprla in ob palici je vstopila stara teta Vojislava. Taljub je vstal, jo objel in poljubil.

»Oh, dragec, dolgo te nisem videla!« ga je z zadovoljstvom pozdravila starka. Njen obraz je bil drobno naguban, kakor izsušen. Bela platnena ruta, pripeta s črnim jermenčkom okrog glave, ob sencah z zlatimi senčnicami nabrana v gube, ji je pokrivala že zelo redke lase.

Knez jo je prijel pod pazduho in jo varno pripeljal do njenega naslonjača ob koncu mize. Posadil jo je na stol in ga primaknil k mizi. Starka se mu je hvaležno nasmehnila.

Taljub jo je gledal s prikritim začudenjem. Kako zelo se je postarala! Glava se ji je tresla na nagubanem tankem vratu in hrbet ji je bil ves zgrbljen. Seveda — osem let ni bil na Trušnjah!

Pogledal je preko mize na Živano. Skoraj bi se bil prestrašil. To kajpak ni bila Živana izpred dvajsetih let. Tudi ne več lepa žena, ki jo je našel pred osmimi leti v tistem obrskem gnezdju. Leto je bila mlajša od njega, pa se mu je zdelo, da je deset let starejša. Ubožica! Trpljenje jo je predčasno postaralo. Opazil je, da je uporabljala grška lepotilna sredstva, ki pa so jo delala še starejšo. Mazala si je ustne in lica z rdečilom in si popravljala obrvi s temno mažo. Taljub se je spomnil, da je videl slično poslikan obraz na dvoru frankovskega vladarja. Tista grofica, ki ji je Dagobert vrgel dragoceni diadem z indijsko tenčico v naročje, je bila tudi tako pomazana.

Bal se je svidenja z Živano, ampak zdaj, ko ji je mirno sedel nasproti, ni mogel razumeti, zakaj se je temu svidenju izogibal. Kar je kdaj čutil za sestrčno, je v njem že davno zamrlo.

Med obedom je ujec povedal, kako so namlatili vračajočo se vojsko Langobardov in Alemanov.

»Škoda, da si bil že v začetku boja ranjen in nisi imel tega užitka, da bi jih bil videl bežati,« je pristavil.

»Ampak mnogo plena so vendarle že prej poslali v Italijo, ali ne?« je vprašal Bojan.

»Seveda. Veliko naših ljudi je moralo v sužnost. No, vojvoda pravi, da se jih bo po zameni precej vrnilo. Veliko škode je napravil sovrag v naših krajih. Vse odprte vasi so porušene. Tudi nekaj gradišč so zavzeli, ker so bili branilci na slavlju božice Vesne. Kje pa si bil, da nas nisi pravočasno obvestil, kar ti je naročil Samo?«

Taljub je pripovedoval o svojem ujetništvu in ganil ujca do solz, ko mu je omenil svidenje s svojo materjo. Prekrasen meč, ki mu ga je podarila, je krožil po omizju iz rok v roke, le Živana se ga ni hotela dotakniti, češ da se ga boji...

»Kdo ve, koliko Slovenov je že umoril!« je čustveno vzdihnila.

Taljub jo je ves začuden pogledal... Ali ni bil sam priča nje-nega morilnega zamaha? Zakaj hlini tolikšno občutljivost? Tudi v njenih rokah bi meč »moril«, če bi stala v borbi pred odločitvijo: ti ali jaz...

Spomnil se je, da ji dolguje življenje.

»Vem, da znaš biti tudi pogumna,« je tiho rekel. »Rešila si mi življenje. Zahvaljujem se ti!«

Dvignila je roko.

»Ne govori o tem! Še danes me je strah!«

Ni vedel, ali govori resnico, ali se spet dela nežnejšo kakor je.

Po obedu je prišel na obisk Vitan Ostroviški. Z njim sta prišla dva njegovih starejših sinov, Uroš in Vito, ter eden izmed mlajših, ki je bil enake starosti kakor Živanin Rado.

Vitan se je globoko priklonil pred Živano, pokleknil na eno koleno in ji po frankovski šegi poljubil roko. Živana se mu je smehljala s spogledljivo prijaznostjo. Ko je pozdravil še gospodarja in staro teto, se je ustavil pred Taljubom.

»Slišal sem, da si tukaj, in zbal sem se, da ne nadaljuješ, kjer si prenehal pred dvajsetimi leti. Zato sem prišel, da ti zmešam račune — ha, ha!«

Taljub se je posmehtil in odgovoril s pogledom na Živano:

»Ne boj se! Nisem več nevaren. Postal sem resen zakonski mož.«

Ali se mu je le zdelo, ali je res švignila senca preko Živaninega smehljajočega se obraza?

Vitan je zamahnil z roko:

»Zakon s tvojo Ilirko! Takšnih 'zakonov' s sužnjami sem jaz že sklenil na ducate, pa se sam sebi še ne zdim oženjen.«

Taljub je prebledel. Vstal je, trdo pogledal prijatelja in segel po meču. Knez in Nenad sta priskočila. Bojan je vstal in zrahljaj meč v nožnici.

Vitan se je jecljaje opravičeval:

»Taljub! Saj — saj te nisem hotel žaliti! Saj me poznaš! Glede žensk sem — sem pač takšen. Taljub! Odpusti mi!« Z odkritim obžalovanjem je pomolil prijatelju roko.

Ta je izpustil meč in obotavlja se segel Vitanu v roko, rekoč s tihim, trdim glasom:

»Bogovi so mi priča: Svojo ženo spoštujem in ljubim in jo bom znal obvarovati vsakega sramotenja! Preden sem jo vzel, sem jo na zadružnem zboru osvobodil. Poročil pa sem se z njo po vseh obredih naših dedov.« Še vedno so bile njegove oči skoraj črne.

Vsi navzoči so bili nekoliko poparjeni. Razgovor se jim je le počasi zopet razživel. Živana ni več ogovarjala Taljuba. Vsa se je posvetila Vitanu, ki je sedel poleg nje.

Trušenjski, ki je sedel poleg Taljuba, je povpraševal po Vereni in Ljubinu ter njunem najstarejšem sinu Rastu. Taljub je odgovarjal izprva redkobesedno in prisiljeno. Potem se je pomiril in pripovedoval je o Rastovih željah in njegovem čudnem nagnjenju in ljubezni do kiparstva in tujega stavbarstva.

»Kadar se vrne iz tujine, ga pošlji k nam! Valuk je nekaj govoril, da bo dal na Krnskem gradu postaviti majhno svetišče.«

Taljub je prikimal in podvomil:

»Če se sploh kdaj vrne ... Morda je že mrtev in nikoli ne bomo zvedeli, kje in kako je umrl. Verena dostikrat joka za njim.«

»Kar brez skrbi bodi. Živ je,« se je oglasila teta Vojislava na drugi Taljubovi strani. »Ako bi bil mrtev, bi njegova blodeča duša obiskala v tihih nočeh tiste, ki jih je ljubil.«

»Ali veruješ v blodeče duše, tetka?« je vprašal Taljub.

»Kaj bi ne verovala!«

»Ali si že kdaj katero videla?« je hotel vedeti knez.

»Seveda! V temnih nočeh jih vidim, če pogledam skozi lino proti žalam. Tam migljajo njih luči in me pozdravljajo in kličejo ... Počakajte! Kmalu pridem — jim odgovorjam.«

Taljub in knez sta se spogledala. Starka je pač živela v svojem svetu. Bližala se je že grobu.

IN VENDAR je imela praznoverna starka prav. Rasto je bil še živ.

V kamnolomu blizu Aten je kamnosekom pomagal nakladati na voz velike skale. Le dve so mogli naložiti hkrati na voz, tako sta

bili težki. Močni voli so odvedli voz proti mestu. Rasto je s tremi drugimi kamnoseškimi pomočniki stopal izmučen za vozom. Telege so škripale, pomočniki so se živahno razgovarjali, Rasto pa je molčal.

Naveličal se je že te tlake pri kiparju. Dve leti je bil že v delavnici, pa doslej ni dobil drugega dela, kakor grobo klesanje velikih kvadrov, iz katerih so potem starejša dva pomočnika in mojster izdelovali lepe stebre s kapiteli, ki so se odpirali kakor cvetovi nad žlebastimi stebli. Kar je bilo naročil za kipe in reliefe, je vse opravil mojster sam, redkokdaj mu je pomagal ta ali oni pomočnik. Učenci so stali ali sedeli pred svojimi kvadri in se le skrivaj ozirali na tisto stran delavnice, kjer so rastle iz skal umetnine...

»Nikoli se tukaj nič ne naučim,« je izprevidel Rasto in razmišljal je, kako bi si prebral mojstra. V Atenah jih ni bilo dosti, razen Rastovega gospodarja samo še dva neznatnejša. Atene so bile tako rekoč mrtvo mesto. Nad mestom, na hribu Akropole, so še stale priče nekdanje zlate dobe tega mesta: ostanki veličastnega templja Partenona, posvečenega boginji Ateni — devici, in razvaline manjšega, v lahkotnejšem jonskem slogu zidanega templja Erehtia, zraven še druga svetišča in stavbe, ki so jih kristjanski prenapeteži v slepem sovraštvu do poganstva v zadnjih dveh stoletjih porušili.

Premnogokrat je Rasto v prostem času posedal na stopnicah ali podrtih stebrih med ruševinami, oklepaj je z rokami gola kolena in se zamislil v sledove minulega bogastva okrog sebe. V duhu je videl mogočne stavbe zopet pozidane, praznično oblečeno grško ljudstvo je obiskovalo svetišča, v velikih dvoranah atenskih palač so se shajali učeni možje s svojimi učenci — atenska šola je nekoč slovela. Sredi Akropole je mogočen kip boginje Atene s pozlačeno sulico kazal mornarjem na morju pot v varno atensko пристanišče.

Zdaj pa je vse to minilo...

»Atene so mrtvo mesto. V Bizanc pojdem,« je sklenil.

Nekega dne je mojster odpravljaj izgotovljen kip na ladjo, da ga prepeljejo v Bizanc.

»Obeg pomočnikov za toliko dni ne morem pogrešati,« je godrnjal mojster in zapovedal enemu izmed njih: »Vzemi učenca s seboj!«

»Katerega?«

»Kar tegale. Močan je.«

Rasto je zadržtel. Mojster je pokazal — nanj.

Čez nekaj dni so se že izkrcali v carigrajskem pristanišču. Pristali so precej daleč zunaj med manjšimi ribiškimi ladjami, tam kjer so izkladali tudi stavbni les, kamenje in druge težje tovore.

Trije mornarji, ki so vodili ladjo, so jo privezali na železen, v kamen vdelan obroč in zvili jadra. Veslači so spravili vesla in poskakali na kopno. Zleknili so se po skladanici hlodov, da se na soncu odpčijejo. Kiparski pomočnik je skočil z ladje, da poišče v mestu voznika.

Rasto je nekaj časa še sedel na ladji, potem je vstal in se prekobalil čez ladjin rob. Z bosimi nogami je prebredel plitvino do brega in se ulegel za skladanico hlodov.

Mornarji so se po mostičku spustili z ladje, jo priporočili veslačem in Rastu v varstvo in odšli v predmestno taberno, iz katere se je do morja čulo razgrajanje pijancev in vreščanje propadlih žensk.

Čez nekoliko časa je Rasto za hlodi dvignil glavo in poslušal. Smrčanje mu je naznanjalo, da so veslači na soncu zaspali. Tiho je vstal in odšel po stezi mimo revnih koč na bregu globokega jarka, ki je oklepal visoko mestno obzidje. Sklenil je, da pojde skozi druga vrata v mesto, da ne sreča pomočnika z vozom. Posrečilo se mu je, da se je na mostu pomešal med tračanske kmete, ki so na težkih volovskih vpregah peljali v mesto živila. Bili so bos in na pol goli, odeti le z ovčjo kožo.

Rasto se je plašno oziral na straže v svetlikajočih se oklepih, ki so s stolpov ob vratih gledale na gnečo pod seboj. Nihče se ni zmenil za bosonogega Slovena, oblečenega v kratke platnene, že močno razcapane hlače. Čez gola, črnikasto zagorela pleča mu je mahadral že precej oguljen in zamazan brezrokavni kožušček, ki si ga je vrgel preko rame. Usnjena torba ob strani je hranila skorjo kruha in zadnje ostanke raztrgane robače — vse njegovo premoženje.

Oziral se je na vse strani, ker se je še vedno bal, da ga ne bi kje zasačil pomočnik. Na trgu, na katerega se je odpirala ulica, je opazil pred neko palačo več zidarjev, ki so popravljali vhod. Polagali so nove marmorne stopnice in postavljali ob vsaki strani vrat lep steber iz rožnordečega marmora. Rasto se je počasi približal in opazoval, kako so z visokega odra na vrveh vlekli kvišku steber z lepim listnatim kapitelom. Steber je bil težak, dasi je na eni strani slonel na tleh. Tramovje z vsem odrom je nevarno škripalo.

»Podstavljajte koze!« je nehote zakričal Rasto v grškem jeziku, ki se ga je naučil v Atenah.

Vrgel je svoj kožušček k zidu in že skočil k skladanici tramovja. Starejši delavec je pristopil od druge strani in izbrala sta dva krajša trama in ju zbila na enem koncu z dvema debelima deskama, tako, da sta konca tramov gledala čez deski. Čez nekaj trenutkov sta že podprla steber.

»Se eno!« je rekel Rasto in kmalu je bila tudi ta gotova.

Izmenoma so podstavljali koze in naposled je steber stal.

»Ej, dečko!« ga je krepko plosknil starejši delavec po plečih.

Rasto je razumel pohvalo brez besed in nasmehnil se je staremu možu, ki ga je vprašal:

»Ali si zidar?«

»Ne, kiparskega dela iščem.«

»No, kar pri našem mojstru se oglasi! Glej ga, tamle govori z zidarjem, ki polaga stopnice. Le pojdi! Povedal mu bom, da si nam pomagal.«

Rastu je razburjeno utripalo srce, ko je stopil nekaj korakov proti mojstru. Bil je to precej velik človek, star okrog šestdeset let, lepega koščenega obraza, toda nekoliko srepih oči in plešaste glave. Obrnil je pogled na mladeniča, ki se je skromno ustavil v njegovi bližini. Rasto se mu je priklonil. Stari delavec se je postavil zraven njega.

»Kaj je s teboj?« je nagovoril mojster svojega delavca.

»Tale mladenič nam je pomagal postaviti steber,« je odgovoril starec.

Mojstrov pogled ni bil posebno prijazen.

»Saj sem videl! Ali niste mogli že sami pripraviti koz? Ali vam mora biti človek vedno za petami?« se je zadržal mojster.

Delavec je povetil oči pred ostrim mojstrovim pogledom in molčal. Kipar pa je predirljivo pogledal Rasta in vprašal:

»Ti pa čakaš na plačilo za svojo pomoč, ali ne?« In izvlekel je izpod tunike mošnjiček z denarjem.

»Ne, prejasni. Prosil bi te, da se smem pri tebi učiti kiparstva.«

Kipar — Terencij mu je bilo ime — je ustavil roko, ki je odvezovala mošnjiček. Spet je obrnil ostri pogled na mladeniča. Nekaj trenutkov ga je molče ocenjeval. Potem je postal njegov pogled manj bodeč. Očividno mu je Rasto ugajal.

»Ali si Sloven?«

»Da.«

»Od tistih, ki hodijo plenit po naši zemlji?«

»Od tistih, ki niso hoteli napasti Bizanca.«

Kiparjev obraz je izpreletelo nekaj nasmehu podobnega. Odvezal je mošnjiček in izvlekel iz njega stater.

»Tu vzemi plačilo, ker si mi rešil steber. Ko delavci prenehajo z delom, naj te Konstant pripelje v delavnico.« Izročil je Slovenu srebrnik, spravil mošnjiček in odšel po trgu.

Rasto je držal v roki srebrnik in se zagledal za odhajajočim kiparjem, ki se mu je dolga tunika opletala okrog nog, obutih v preproste sandale. Nato se je obrnil in se spet pridružil delavcem, ki so se lotili drugega stebra.

5.

TALJUB se je poslavljal od Karantancev. Okreval je že toliko, da se Nenad ni več bal za njegovo zdravje.

»Še od vojvode se poslovim, jutri zjutraj pa se vrnemo,« je odločil in povabil Bojana, da ga spremi na Valukov dvor.

Ko sta na konjih prebredla Glino in se bližala Krnskemu gradu, je Taljub nenadoma ustavil konja. Tudi Bojan je pridržal svojega.

»Kaj pa je to? Kdo so ti ljudje?« je vprašal Taljub in napejal oči, da bi razločil tisto gomazenje množice na travnikih pod Krnsko goro.

»Obri!« je presodil Bojan.

Prijatelja sta se spogledala.

»Ampak tam ob robu travnika stoje Sloveni,« je ugotovil Taljub.

»In prodajajo zijala,« je pristavil Bojan. »Sovražniki torej niso.«

Pognala sta konje in nadaljevala pot po cesti proti gradu. Sredi poti je Taljub vzdiknil:

»Zdaj vem: Bolgari so!«

V diru sta bila pri njih.

»Od kod prihajate?« je Taljub vprašal v obrskem jeziku.

»Z bavarske zemlje.«

»In kje je vaš atabeg Alciok?«

»V gosteh pri vašem atabegu.«

Prijatelja sta nadaljevala pot navkreber proti Krnskemu gradu. Skozi več novih trdnjavijskih stolpov sta prišla do visokega trdnjavijskega okopa, ki ga je dal vojvoda postaviti v zadnjih letih.

»Zidovi, ki so jih na našem gradu postavili Samovi zidarji, so trdnjši,« je pripomnil Bojan.

Taljub je le prikimal. Razmišljal je, zakaj je Alciok pripotoval v goste s tolikšnim spremstvom, saj je taborilo tam spodaj na travniku nekaj sto mož z ženami in otroki.

Oddala sta konja stražam na dvorišču in se vzpela po širokih lesenih stopnicah v prvo nadstropje. Krščenik jima je odprl nizka vrata v dvorano. Okrog mize sta zagledala večjo družbo Slovenov in Bolgarov. Eden izmed tatarskih gostov, velik, slok in upadlih lic, s temnoobrobljenimi očmi, ki so pričale o skrbih in izmučenosti, se je dvignil in vzkliknil:

»Pobratim Taljub!«

Bil je Alciok.

Objela sta se in poljubila po slovenskem običaju. Taljub je položil roke na Bolgarova ramena in si ga ogledal od blizu.

»Ali si bolan? Močno si upadel, odkar se nisva videla.«

»Bolan? Da, srce me boli — saj ti bom vse razložil,« je odgovoril Bolgar s tresočimi se ustnami.

Taljub je pozdravil vojvodo in goste in Valuk mu je odkazal prostor pri mizi, sebi in Alcioku nasproti.

»Vidva se torej poznata? Od kod?« je vprašal vojvoda Valuk.

Taljub mu je pripovedoval o svojem ujetništvu pri Obrih, o materi, ki mu je omogočila beg, o volitvah, ki so se izpremenile v bitko, o svojem povratku v spremstvu Alciokovih poslancev in o zmedi, ki jo je povzročil s svojimi četami pri oblegovalcih na Trušnjah in pod Krnskim gradom. Opisal je Alcioku zasledovanje Langobardov in Alemanov, ki so jih ob Dravi oklenile Samove in njegove čete od dveh strani. Naposled je še omenil zadnje srečanje s svojim smrtnim sovražnikom, ki bi bilo skoraj tudi njega privedlo v nav.

»Da, da. Zdaj mi je vse jasno,« je prikimal Valuk, ko je Taljub končal.

»Zdaj pa ti pripoveduj, pobratim! Kako si uredil svoje zadeve? Ali je Dagobert dovolil tvojim plemenom naselitev?«

Majhne, temne Tatarove oči so iz globokih votlin pogledale pobratima. V upadlih bledih licih se mu je od nosu navzdol začrtala bridko posmehljiva poteza.

»Dovolil, seveda je dovolil. Odkazal nam je bivališče na Bavarskem. To je bilo le nekaj dni po bitki pri Uhoštu, kjer ga je vladar Samo naklestil. Samove čete, ki so drvele preko Bavarske vam na pomoč, so pri Bavarcih temeljito pospravile. Potem smo prišli mi, Kutriguri s Tarniali, Kosagiri in Zavendri. Potaknili so nas po raznih utrjenih in neutrjenih krajih in nam sporočili: Ko

mine mraz, vam odkazemo zemljo... In odkazali so nam jo...« Alciok si je zakril obraz z roko in skoraj šepetaje dopolnil: »V vihar ni noči — tri dni je tega — so poklali vse, može, žene in otroke, razen nas, ki smo danes pribežali sem. Od devetih tûmenov mož nisem rešil niti pol tûmena. Z ženami in otroki nas je komaj sedem sto...«

Zadnje besede je komaj še zašepetal, vendar so jih vsi slišali, tako tiho je bilo v dvorani. Bilo je, kakor da so vsi okameneli v grozi... Goste, od bogov poslane, so pobijali!

Vojvoda se je prvi vzdramil. Položil je roko gostu na ramo in dejal:

»Perun bo udaril izdajalca Dagoberta in divjake Bavarce. Ostanite pri nas! Bogovi čuvajo goste med Sloveni.«

Alciok si je z roko obrisal solze z lic in pogledal v plemenito obličje slovenskega kneza. Valuk mu je prostodušno ponudil desnico. Bolgarski knez je položil desnico vanjo in rekel slovesno:

»Vem, da slovenska gostoljubnost ne pozna izdajstva.«

»Ne. Sloven, ki položi roko na gosta, je zapadel Morani. Izberi si s svojimi ljudmi selišča do Donave navzgor, kjerkoli ti bo drago.«

»Vojvoda! Ne zameri, če te prosim: Odkazi nam selišča čim dalj od Bavarcev. Živeti v soseščini z njimi bi pomenilo stalne boje. Poznam svoje ljudi. Smrtno sovraštvo do Bavarcev in Frankov bi nas drugega za drugim gnalo čez mejo, da se maščujemo za umorjene svoje. Temu ali onemu bi se posrečilo. Drugi bi maščevanje plačali z življenjem. Jaz pa hočem ohraniti rod Kutrigurov, kolikor mi ga je še ostalo, druga plemena so mi pobili.«

»No, potem se naselite na našem jugu, na langobardski meji, v Reziiji. Dolina z Rezijskim potokom in mnogimi njegovimi pritoki ni preveč gosto naseljena. Od Vranjega Kuka na severu do Jalovca na jugu in od ledenikov visokega Kanina na vzhodu do Lopiča na zahodu boste po dolinah in na gozdnatih gričih že našli vsak svoj kotiček, kjer si postavite dom. Seveda vam svetujem, da si ga varujete z utrdбами zaradi bližine langobardske meje.«

»Mislim, da imajo Langobardi dovolj za trideset let in še dalj. Ne bodo vas nadlegovali,« se je oglasil Taljub.

»Poizkusili bomo, živeti v miru z njimi. Zahvaljen za veliko dobroto, vojvoda!«

Še isti dan se je odpravil Alciok, potomec Atilov, s svojimi ljudmi v novo domovino. Spremljala sta ga na vojvodovo prošnjo dva slovenska velmoža: breški župan Mojslav in mladi podjunski župan Jaroslav, vsak s svojim spremstvom.

DRUGO jutro so bili na Trušnjah že zgodaj vsi na nogah. Taljubova karavana se je odpravljala domov. Že ob prvem dnevnem svitu so ropotale ženske po veži. Krščenice so razpihivale ogenj na ognjišču. Na različnih se je že pekla kuretina.

Živana sama je pripravljala v velikem kotlu odhajajočim krepilno pijačo iz mleka, jajc, medu in žganja. Njene oči so kazale sledove solz — ali so bile vnete le od dima?

Ob palici je prišla v vežo celo stara tetka Vojislava. Rada bi tudi ona pomagala pri pripravljanju brašna za svojega ljubljenca Taljuba in njegovo spremstvo. Prignala jo je misel: Morda je zadnjikrat... V platnene vreče je spravljala hlebe kruha, ki so ga ženske že prejšnji dan napekle. V posebno vrečo je natlačila prekajenega mesa in klobas, v drugo zadnja lepo ohranjena jabolka, v tretjo je natresla kaše. Capljala je ob palici sem in tja. Rdečelasa krščenica ji je pomagala znašati vse na dolgo mizo sredi veže.

Živana se je skrivaj ozirala po starki in se smehljala z grenkim nasmehom... Starka se za vedno poslavlja od svojega ljubljenega »dragca«... Ali se ne poslavljam tudi jaz od njega za večnost?

V najbolj skritem kotičku svojega srca je vendarle še upala, da se vrne Taljub k njej, da zažari v njem stara ljubezen, ako bo spet z njo na Trušnjah, v istem okolju kot nekdanj... Rešila sem mu življenje s tem, da sem ubila ostudnega človeka, ki me je poniževal in mučil dvanaest let — ki mi je bil mož. Ali nimam zdaj pravice do Taljuba?

Ne. Spoznala je, da ga je izgubila za vselej. Njegov neobrzdani izbruh proti Vitanu jo je poučil, da je vse zaman. Ljubil je z vsem srcem svojo Ilirko in njene otroke. Ljubezen do Živane je v njem izgorela do kraja. Zaman bi razpihovala mrtev pepel... Kar je minilo, se ne vrne več. Ne preostane mi drugega, kakor da sprejemem Vitano s snubitev...

Ni se zavedala, da je tudi njena ljubezen do Taljuba že zdavnaj dogorela. V njenem srcu je živel le trmast račun. Ko se ji je ta podrl, jo je ranjeni ponos napotil Vitanu v naročje.

Proti poldnevu je bila Taljubova karavana že na poti. Spremljal jo je mladi Kolon s četo kosezov in štirimi strelci. Vzeli so s seboj le dva voza, enega za živež in seno, drugega za Taljuba, ki mu Nenad nikakor ni hotel dovoliti tako dolge ježe.

»Ampak pred Ptujem bom sedel na konja!« si je mladi župan odločno izgovoril. »Nočem, da bi prestrašil vso zadrugo.«

Nenad je skomignil z rameni in zatrl smehljaj. Vedel je, kdo je »vsa zadruga«. Taljub se je bal, da ne bi prestrašil Ete, ki je bila spet noseča.

Pod pogorjem, ki so ga Sloveni imenovali Kozjak, se je karavana ustavila. Na travniku med cesto in Dravo so si zakurili in nanosili iz gozda toliko dračja, da so si vzdrževali ogenj vso noč. Čeprav je podnevi sijalo sonce, so bile noči vendarle še ledeno mrzle. Golica na severozahodu je bila na vrhu pokrita še s snegom, tudi na Pohorju onkraj Drave so se po grapah še svetile snežene zaplate.

»Prav malo me mika, da bi prespal mrzlo noč na rosni travi. Moje stare kosti tega niso več vajene,« je zabavljajl Nenad.

»Za tistim drevjem je podrto potniško postajališče. Blizu njega smo že nekoč počivali. Če nima strehe, ima vsaj lesena tla,« se je spomnil Bojan.

»Tla so gotovo že sprhnela,« je ugovarjal Taljub.

»Boljša bodo kot mokra trava,« ga je zavrnil Nenad. »In zidovi nas bodo varovali mrzle burje. Ostani na vozu! Naši mladi strelci naj se menjavajo v straži pri ognju. Drugi voz vzamemo s seboj in si nasteljemo po tleh seno. Tako bo vsem prav. Ali ne?«

Prikimali so mu in storili po njegovem načrtu.

Nekdanje potniško postajališče res ni nudilo kdo ve kakšne udobnosti, vendar so bili tako utrjeni, da so kmalu trdno zaspali. Le mladi kneževič Kolon, ki se je ponudil za stražo, je ostal zunaj. Sédel je na kamen v bližini voza z živili in se naslonil na zid. Kmalu mu je glava zlezla na prsi in zaspal je še on.

Zjutraj se je Nenad prvi zbudil. Na senu in v zavetju je kar dobro spal. Dvignil se je in glasno pozval tovariše:

»Kar vstanimo, da bomo čimprej doma!«

Stopil je čez Bojanove dolge noge in se ustavil na pragu podrte stavbe. Presenečen je buljil v voz pred ruševinami... Bil je prazen.

»Hej! Kje je pa naše brašno?« je potresel kneževiča, ki je ležal v travi v spal.

Kolon je planil kvišku in si mencial oči. Tudi on je presenečeno buljil v prazen voz.

»Slabo si stražil, kneževič! Okradli so nas do zadnjega grižljaja. Kruh, meso, jabolka, kaša, vse je šlo. Še dobro, da nam niso ukradli konj!«

Konji so bili še na travniku za podrtino, privezani na kole, kakor so jih zvečer pustili.

»Kaj je?« je pristopil Bojan.

»Okradeni smo.«

»Vsi besi!«

Bojan je s svojim ostrim pogledom iskal po tleh.

»Bila sta dva moža. Sled vodi čez cesto v gozd. Ali gremo za njimi?«

»Kakopak! Prav izplačalo bi se kolovratiti ves dan po gozdovih za njima. Staroselca sta. Kdo ve iz kakšnega gorskega gnezda. Bomo pač lačni krenili na pot. Potrpeti bo treba do prvega našega sela.«

»Kaj pa Taljub?« je zaskrbelo Bojana in že je stekel po cesti nazaj do travnika, kjer je prenočil Taljub.

Tam je bilo vse v redu. Strelci so se menjavali v straži vso noč in kurili ogenj. Taljub je na vozu mirno spal. Bojan ga je zbudil in mu povedal, kaj se je zgodilo. Mladi župan se je smejal:

»Še sreča, da jih ni prišlo več nad vas. Lahko bi vas bili vse poklali ob takšni straži. No, zdaj nam še jesti ne bo treba. Bomo tem prej doma.« Stopil je z voza in pomagal napregati konje.

Vkljub smoli in praznim želodcem so se kmalu vsi otresli slabe volje. Nenad je segel v svojo torbo in privlekel iz nje glineno čutaro z žganjem. Stara knežna Vojislava mu jo je pred odhodom napolnila. Čutara je krožila med možmi, dokler je niso izpraznili. Žganje jih ni nasitilo, vendar jim je pogrelo želodce in jim pregnalo iz kosti zoprn občutek mraza. Le Kolon se je branil žganja. Bil je slabe volje. Vsi so se norčevali iz njega, ker je zaspal na straži.

»Le napravi požirek, saj vem, da te je zeblo, ko si vso noč ležal v rosni travi,« ga je silil Taljub.

Kolon je že prijel za čutaro, pa se je oglasil Nenad:

»Le pošteno nagni! Če te bo izpodneslo, te naložimo na voz — saj si poskrbel, da je prazen.«

Vsi so se zasmejali. Mladec pa je užaljen odrinil pijačo. Nenad se je posmehnil, pomežiknil Taljubu in sam izpraznil čutaro do dna.

Nakrmili in napojili so konje in se odpravili.

Nenad se je že hotel vzpeti na konja, pa se je premislil in privezal konja zadaj za voz. Nato se je skobalil na voz in se vlegel na vreče, v katere so spet pospravili seno, kar ga je ostalo.

»Smilijo se mi konji, da bi morali vleči prazen voz,« se je norčeval. V resnici pa se mu je nekoliko vrtelo v glavi. Preveč je izpil žganja na prazen želodec.

Po poti so se ustavili samo enkrat pod gradičem, kjer so jim gostoljubno postregli s kruhom, suhim mesom in medico. Pozno popoldne so prebredli Dravo pri Ptuju.

Žitogoj, ki je tistega dne stražil na stolpu Ptujskega gradu, jih je prvi zagledal. Zatrobil je v rog, da je zadonelo preko Ptuja.

»Taljub!« je vzkliknila Eta. Odstavila je mlečno kašo od ognja in stekla na dvorišče, kjer sta se v pesku igrala njena dva otroka: triletni Velja in dveletna Teuta. Dvignila je dekletce k sebi, prijala dečka za roko in tekla z njima preko dvorišča v stolp. Po zavitih stopnicah se je vzpela na ploščato streho, kjer je stražil Žitogoj.

»Taljub!« ji je zaklical naproti. Ne da bi izpustil rog, je dvignil z drugo roko prijateljevega sinka in ga postavil predse na zidano ograjo.

»Očka se vrača! Velja, pomahaj mu!« je med smehom in jokom pozvala Eta svojega sina.

Taljub jih je zagledal s ceste in srce mu je hitreje bilo. Živo ga je pretresla misel, da je malo, prav malo manjkalo, pa bi se nikoli več ne vrnil... Toda odgnal je vse težke misli. Zdaj je hotel uživati zgolj veselje in srečo.

»Ves se posvetim svojemu domu in župi,« je sklenil sam pri sebi.

Vse bratstvo je drlo za njim na grad, vsa zadruga mu je hitela nasproti. Ljubin mu je nesel nasproti malega Veljo in Taljub si ga je vzel na konja in prijahal s sinčkom na dvorišče. Ljubin je dvignil dečka s sedla, Taljub pa je skočil s konja in objel ženo.

Eta je naslonila glavo na njegove prsi. Nato jo je dvignila in se mu zagledala v oči. Skrb ji je stisnila srce, ko je opazila njegov blede, shujšani obraz.

»Kaj ti je, dragi? Ali si bolan?«

»Ne. Srečen sem,« ji je prišepetal na uho.

Vsa zamaknjena v svojo srečo je pozabila na vse druge. Verena ji je z blagim smehljajem priskočila na pomoč. Prinesla je na pladnju kruh in sol in ponudila gostom dobrodošlico.

Pristopil je Nenad in zmotil Etino zamaknjenost:

»No, mi smo tudi še tukaj, lepa mamica Eta! In lačni smo kakor volkovi. Vse brašno so nam besi odnesli.«

Prisrčno je stresal Eti roko.

»Oprostite! Nenadno veselje me je vso zmedlo,« se je v zadregi opravičila Eta. »Takoj poskrbim za vse.«

Stresla je roko Bojanu in Kolonu ter vsakemu izmed spremstva, potem pa jih je povabila v vežo.

V kratkem času je bilo na mizi vsega dobrega dovolj. Gostje z domačinom vred so se gostili še pozno v noč in pripovedovali svoje doživljaje. Vsi so bili na koncu že kar razposajeno veseli.

Le Verena je med njimi opravljala svoje delo z žalostnim nasmehom.

»Zakaj si žalostna, sestra?« jo je vprašal Taljub, ko so se gostje in drugi zadrugarji spravili k počitku in je Eta odšla v hram, da pripravi ležišče, ter sta brat in sestra ostala sama v veži.

Vereni se je zatresla roka, s katero je segala čez mizo in zbirala pred seboj steklene čaše. Pogledala je brata in tiho odgovorila:

»Rasto... Vedno bolj se bojim, da ga ne bom nikoli več videla.«
Že so ji bile oči polne solza.

»Nič ne skrbi! Tvoj ljubljeneček je živ in zdrav.«

»Tega ne more nihče vedeti.«

»Pač, pač. Govorili smo o njem na Trušnjah, pa je tetka Vojslava trdila, da bi se bila njegova duša že oglasila, če bi ne bil več živ. Ona trdno veruje v blodeče duše.«

»In ti ne veruješ vanje?«

Taljub se je odmaknil, popravil gorečo trsko v čelešniku in odvrnil:

»Včasih sem veroval v takšne reči. Ko mi je umrla prva žena in sem ležal ranjen v tisti gorski vasi, se mi je večkrat zdelo, da se sklanja Smiljana čezme. Mislil sem, da njena duša blodi po svetu in me hoče vzeti s seboj v nav. Kričal sem in se branil. Potem so mi povedali, da me je kuhala vročina in vedel sem, da so bile vse le hude sanje.«

»Morda je le bila Smiljanina blodeča duša...« je šepetala Verena.

Taljub je zmajal z glavo in vstal:

»Ne verjamem. Zakaj pa me ni obiskala, ko sem bil zdrav?«

7.

RASTO je bil res še živ in zdrav. Delal je v delavnici kiparja Terencija in bil kar zadovoljen. Smel je v svojem prostem času po mili volji brazdati po ilovici in modelirati razne like, človeške, živalske in rastlinske. Mojster Terencij se je včasih zanimal za njegovo delo in mu pomagal s kakšnim navodilom ali pojasnilom. Seveda pa je Rasto opravljal povečini tudi tukaj še vedno kamnoseško delo. V nagrobne plošče je klesal napise po predlogah, ki mu jih je mojster z ogljem narisal na povoščeno desko. Pri tem se je naučil brati in pisati. Mojster mu je zaupal klesanje podstavkov za kipe, ki jih je sam izdeloval za palačo cesarja Heraklija. Hiteli so z delom, da ga končajo še pred Heraklijevim povratkom iz

Palestine, kamor je cesar odšel, da zatre spore, ki so izbruhnili med sirsko in palestinsko duhovščino. Nevarna bližina Arabcev, ki jih je Mohamed nahujskal k zagrizeni borbi za novo vero, je povzročila cesarju Herakliju velike in upravičene skrbi. Vohuni so mu prinesli vznemirljive vesti o velikih pripravah preroka Mohameda, vladarja Arabije, na vojno z Bizantinci. Potrebna je bila največja čujčnost proti izbruhu nevarnega požara, ki ga je na mejah bizantinskih provinc, Sirije, Palestine in Egipta, netila nova Mohamedova vera.

Po vsem Bizancu so s skrbjo pričakovali novih vesti, ki naj bi jih cesar prinesel iz Palestine.

Po tabernah, gradbiščih, v pristaniščih, na trgu, v delavnicah in na dvoru so se pogovarjali samo o tem: Ali bo spet vojna ali ne. Ljudstvo, ki se je komaj oddahnilo od perzijskih vojn, ni bilo za novo vojno prav nič navdušeno. Vendar se je povsod širil strah pred Arabci, ki so z vedno večjo zagrizenostjo pritiskali na drugoverce, Jude in kristjane.

Terencijevi delavci še niso končali vsega dela v cesarjevi palači, ko se je Heraklij vrnil. Bilo je še zgodaj zjutraj, ko je nastalo po palači tekanje sem in tja.

»Pospravite po hodniku kolikor morete hitro! Prejasni vladar se vrača!« je pritekel po stopnicah sam praepositus, predstojnik cesarske palače.

V naglici so delavci pospravili vedra z malto, prislonili nekaj marmornih plošč k zidu in vzeli orodje s seboj. Sužnji, bedni, do kosti shujšani, s krvavimi podplutbami na golih hrbtih, so že pomivali stopnice in jih še vlažne prekrivali s preprogami. Kipar Terencij, ki je sam nadziral postavljanje in vzdavanje marmornih podstavkov in pritrjevanje kipov, je naročil Rastu, ki je držal še nepritrjeni kip genija vrh vdolbine v podstavku:

»Kar tu ostani in drži kip, da se ne zgodi nesreča! Lahko bi se kdo mimoidočih zadel vanj in ga prevrnil.«

Tako je Rasto ostal sam na stopnišču in čakal, da pride dvor s cesarjem iz pristanišča. Kmalu so se začela spodaj povelja častnika, ki je razvrstil palatince v vrsto od vhoda po vrtovih navzdol do dvornega pristanišča, kjer so se smele ustavljati le ladje, določene za osebno cesarjevo uporabo, in šajke, ki so jih uporabljali njegovi europalates, kakor so se imenovali dvorni dostojanstveniki.

Iz pristanišča se je začela fanfara trobentačev, znak, da je prispela ladja s cesarjem v pristan. Po vrtovih in v palači je nastala tišina, da se je čulo curljanje vodometa v peristilu. Ves dvor, kolikor ga ni pohitelo do pristanišča cesarju naproti, se je zbral

v veliki veži, da sprejme vladarja. Že je naraščal hrup prihajajočih. Zaslišalo se je šklepetanje sandal v veži. Rasto je razložil, kako so z votlim glasom zaropotale noge pozlačenih nosil na tlakovana tla v veži. Po stopnicah je prihajal načelnik dvorjanov, palatinus. Za njim dvorni svetnik in dvorni kapelan, nato cesarjev ščitonosca z dvornim konjušnikom, za njima pa — ves v zlatu — cesar Herakliji II. s sijajnim spremstvom pod zlatim baldahinom, ki so ga nesli štirje lepi mladi palatinci.

Rasto se je stisnil h kipu. Z dvignjeno roko je podpiral beli kip genija. Njegovo temno zagorelo, mišičasto telo je bilo pokrito le s kratkimi platnenimi hlačicami, ki si jih je za podarjeni Terencijev srebrnik kupil v lopi na trgu. Tako je mladi Sloven sam bil kakor lep živ kip; poleg kamnitega, belega je tvoril čudovito lepo skupino, ki je pritegnila oči vseh mimoidočih dvorjanov. Drug za drugim so ga mimogrede merili od svetlokodraste glave do lepo oblikovanih rdečkastorjavih mišičastih nog, bosih, rahlo pokritih s cestnim prahom in z belimi madeži zidarske malte.

»Dva genija!« je tik za cesarjem prišepnil prvi komornik drugemu.

»Zares! Lepšega modela si ne bi mogel dobiti noben kipar,« je odgovoril drugi.

Rasto je, na pol okrenjen, z zanimanjem opazoval mimoidoči sprevod... Kolikšno razkošje! En sam dragulj bogatega cesarjevega lišpa je bil vreden celo premoženje. In draguljev se je lesketalo pred Rastovimi očmi, da mu je jemalo vid. Za nekaj trenutkov je Rasto zaprl oči. V tistem hipu je namesto bleščečega dvora vstala pred njim podoba bednih sužnjev, ki so se malo časa poprej plazili po golih kolenih preko marmornih stopnic in jih pomivali. Na golih, shujšanih telesih bi jim lahko preštel vse kosti. Sklonjeni hrbti so kazali krvave podplutbe krutih udarcev z bičem. Iz globoko udrtih oči je gorel plamen brezupnega gorja... Da, da, ujec Taljub ni zaman sovražil tujega razkošja. Vsako razkošje rodi bedo... In vendar! Svet, v katerega je Rasto zašel, je imel razen krivičnega razkošja maloštevilnih oblastnikov in suženjske bede ostalega ljudstva še tretjo stran, tisto, po kateri je Rasto hrepenel. Na vsak korak je videl v Bizancu stvari, ki jih Sloveni niso imeli, komaj da so jih poznali. Zgodaj zjutraj, še preden je odšel v delavnico, je posedal v pristanišču in opazoval ladje, ki so se, visoke kakor hiše, prepeljevale po morju.

Ali ne bi bilo lepo, če bi take ladje plavale po Donavi in vezale zahodne Slovence z onimi, ki živijo še ob dolnji Donavi in ob Črnem morju?

In če bi Sloveni znali zidati utrjena mesta z visokimi obzidji namesto lesenih gradišč z nizkimi okopi...

Če bi skrbeli za lepoto teh mest s palačami, svetišči ter umetniškimi kipi in slikami...

Če bi Sloveni imeli — kakor Bizantinci — šolo, v kateri bi se mladci iz vseh koncev sveta shajali, da jim modrijani razlagajo lepe nauke, jih uče pisati in brati in modro misliti in lepo govoriti...

Če bi Sloveni imeli — kakor Atenci — gledališče, kjer bi igrali lepe igre, ki bi jih hodili gledat ljudje od blizu in daleč ter bi se ob njih zabavali in učili...

Rasto je čutil, čeprav se ni jasno zavedal, da hrani novi svet poleg razkošja in bede še nekaj, kar bi zaman iskal v tistem starem svetu, ki ga je ujec Taljub tako ljubosumno čuval: v novem svetu je rastel in že poganjal bujne cvetove — *človekov duh*...

Istega dne proti večeru, ko je bilo v palači končano in so zapeljali vse orodje na dvorišče pred Terencijevo delavnico, sta se Rasto in stari Konstant vračala po ozki ulici proti domu. Pristaniška ulica, v kateri je starec stanoval, je bila ozka in dolga, ponoči neprodirno temna, le na njenem koncu se je svetlikala bleščeča lisa — z mesečno oblitno morje. Tam v pristanišču je Rasto ob toplih pomladanskih večerih rad posedal in se razgledoval po cvetočem gaju bližnje vile bizantinskega mogotca. Kadar je legla nad mesto nočna tišina, je prihajalo iz tega gaja nežno čvrlikanje slavcev, ki je Rasta spominjalo na jutranje ptičje žvrgolenje po domačih grajskih vrtovih. A brž je obrnil misli drugam. Ni se hotel vdajati domotožju... Tistega večera je molče korakal s starcem po temni ulici. Kdaj pa kdaj so se odprla proti koncu ulice vrata taberne in svetel pramen je šinil preko teme ter razsvetlil na nasprotni strani lesena dvoriščna vrata, ki so na pol podrta poševno visela na tečajih.

Tam je bil vhod do Konstantinovega bednega stanovanja, lesene lope, ki je imela le en kot zavarovan s stenama, v nasprotnem kotu pa je lesen steber podpiral vegasto streho, tako da je bila lopa od dveh strani odprta. Stari, preluknjani čolni, ki so bili na nezavarovani strani poveznjeni drug vrh drugega, so le slabo ščitili starčkovno slamnato ležišče v kotu med obema stenama. Kadar je pihal veter z morja, je prinašal v tisti kot duh po ribah, včasih so celo deževne kaplje rosile po ležišču, ki ga je dobri starec delil z mladim Slovenom.

Iz taberne so prihajali vreščéči glasovi pijanih mornarjev in vojakov, ki so slavili vrnitev v prestolnico.

»Kako so veseli!« je zagodrnjal starec, »Pa mislim, da ne bodo dolgo. Na hodniku v cesarjevi palači sem slišal, kako sta se pogovarjala dva dvorjana, da se Arabci prav resno pripravljajo na vojno in bo moral cesar poslati močno vojsko tja na njihove meje. Razen tega bo poslal cesar močne oddelke vojaštva v Italijo, kjer Langobardi spet groze bizantinskemu eksarhu v Raveni. Baje tudi Sloveni napadajo bizantinska mesta ob dalmatinski obali. Vse kaže, da bo cesar v najkrajšem času potreboval mnogo vojakov in mornarjev. Potem bo prenehalo vesljačenje po tabernah. Na, vzemi!« je starec ponudil mlademu tovarišu kos kruha, ki ga je kupil spotoma. Potem je segel pod ostrežje za tranj in snel z žeblja vrečico suhega sadja. Odvezal jo je in v temi ponudil Rastu: »Vzemi si pest krhljev!«

Rasto je segel v vrečico.

»Zahvaljen! Prihodnji teden je na meni vrsta, da skrbim za večerjo.«

»Da, ampak ne tako, da zapraviš zanjo polovico svojega zaslužka!« je zagodrnjal starec. »Navadi se varčevati, če hočeš kdaj imeti lastno delavnico.«

»Eh! Kje so še tisti časi!« ga je zavrnil Sloven. »Trajalo bo še nekaj let, da se bom izučil.«

»To je že res. Tako sem govoril tudi jaz, ko sem bil mlad. Pa sem vse svoje življenje ostal težak. Joj! Zdajle sem pa tako žejen, da bi morje pil, če ne bi bilo slano.«

Rasto je takoj vstal. V temi je tipal za vrčem pod poveznjenim čolnom, ga zatipal in se ponudil:

»Grem ti po vodo k vodnjaku.«

Vzel je vrč in tipal z bosimi nogami preko vegastih kamnitih tal do dvorišča, ki ga je medlo razsvetljevala vzhajajoča luna. Odrinil je poveznjena vrata le toliko, da je svojo vitko postavo stlačil skozi nje. Spustil se je v tek po temni ulici proti trgu. Nekaj žensk se je gnetlo okrog vodnjaka. Živahno so razpravljale o največjem dnevnem dogodku — cesarjevem povratku. Nobeni se ni posebno mudilo. Ena izmed njih je počasi in s težavo obračala kolo.

Rasto je pristopil in se ponudil:

»Dovoli, da to jaz opravim!«

»No, le daj! Saj si mlad in močan.«

Prijel je za vreteno in ga vrtel v krepkih zamahih, da se je vedro kmalu zagugalo nad vodnjakov^o odprtino. Zataknil je vreteno in potegnil težko vedro na vodnjakov rob. Ženske so pristav-

ljale svoja vedra in vrče, on pa jih je polnil. Toda niso se razšle, čeprav so že dobile vodo. Ni jim še usahnil vir dnevnih novic.

Rasto je naposled napolnil še svoj vrč in jo mahnil z njim preko trga nazaj. Iz ulice mu je prišla nasproti večja skupina pijanih vojakov. Držali so se za roke in se vehrali v dolgi verigi po ulici tja in sem. Ko so prišli na trg, pa so se postavili v vrsto in z glasnim krohotom korakali naravnost proti mlademu Slovenu.

Rasto je slišal, da ženske pri vodnjaku nekaj kličejo za njim. Temna slutnja nečesa grozečega ga je izpreletela. Strah, ki se mu je oglasil v srcu, mu je velel: Beži! ... Ampak zakaj bi bežal pred trumo pijancev? Pogumno je stopal naravnost proti ulici, proti vojakom.

Že je prišel do njih. Obstopili so ga.

»Stoj, dečko!«

»Kar sam nam je priletel v mrežo!«

»Jutri bomo pili na njegov račun.«

»Zdaj si naš in cesarjev!«

Od zadaj so ga naskočili. Vrč mu je padel iz rok in se razbil na tlaku. V hipu so mu povezali roke na hrbtu. Poizkusil se je braniti z brcami na vse strani. Vendar so mu kmalu zadržgali zanko okrog nog, ga trdno povezali in dvignili z zmagoslavnim smehom.

»Pustite ga!« je zavreščala ženska pri vodnjaku.

»Svinje pijane! Takoj ga izpustite!«

»Razbojniki!«

Nekaj žensk se je spustilo v dir za vojaki. Toda v hipu so se jim goli meči zabliščali nasproti. Ženske so kriknile in se razbežale na vse strani. Glasen krohot iz pijanih grl je planil za njimi.

Vojaki so se s svojim ujetnikom razvrstili v sprevod, s hreščečimi glasovi zapeli razposajeno popevko in odkorakali čez trg proti vojašnici...

Minilo je nekaj mesecev velikih Heraklijevih priprav na novo vojno. Po vsej državi so lovili mlade može, da napravijo iz njih vojake — nove žrtve nove vojne. Prva in največja skrb je bila cesarju močna armada. Vse drugo je bilo manj važno.

Če so mu načelniki raznih mest poročali o vedno večji sili, s katero so v državo pritiskali Sloveni, je le zamahnil z roko, češ: Zdaj ni časa za to!

Vedno gosteje so se naseljevali Sloveni po severnih pokrajinah bizantinskega cesarstva — od Črnega do Jadranskega morja. Zasedli so večji del Istre in vso Dalmacijo razen obmorskih mest, v

katera so se zatekli staroselski Iliri in bizantinsko romanski priseljenci. Ko so Sloveni razrušili Salono, so prebivalci tega mesta bežali v ogromno Dioklecijanovo palačo in se tam naselili. Nastajalo je novo mesto — Split.

Sredi poletja se je temu pristanišču bližala velikanska bizantinska galeja, polna vojaštva, namenjena za posadko novemu mestu. Ladja se je zasidrala precej daleč zunaj na morju. V mestu je bilo treba pripraviti vojašnico, prej si niso upali zasidrati ladje v pristanišču, ker bi jim gotovo najmanj polovica vojakov pobegnila. Še tako jim je nekega večera skočil s krova mlad vojak. Niso opazili, da je odvrigel oklep, srajco in kratko vojaško krilo v morje. Videli so le, da je nekaj svetlega pljusnilo s krova v vodo. Divje so streljali s puščicami za svetlo točko, ki se je v mesečini bleščala v morju.

Tisto, na kar so streljali, je bilo le vojaško krilo, ki se je bočilo in napihovalo v valovih, vojak pa je na pol gol, plaval že daleč od galeje proti kopnemu... Bil je — Rasto.

Čeprav je bil dober plavač, je moral napeti vse moči, da ni omagal. Razdalja do obale je bila vendarle velika, posebno še, ker si ni upal plavati proti mestu, da bi ga ne zasačile kakšne straže.

Plaval je v severovzhodni smeri, da je dosegel obalo precej daleč od mesta. Srce mu je močno utripalo, ko se je nekaj sežnjev od obale postavil na noge in odtaval po peščenih tleh med skalami na kopno. Zavlekel se je še nekaj korakov po nabrežju navzgor in se utrujen in težko sopeč zgrudil na pesek.

Polagoma se mu je srce umirilo. Dvignil je glavo in se ozrl proti ladji.

Nobenega čolna nikjer, da bi ga zasledoval. Enakomerno so migljali valovi na morski gladini, obliti z mesečino. Na drugi strani se je svetilo zidovje Dioklecijanove palače. Velikanska stavba, razpotegnjena, da bi jo obhodili komaj v polovici dneva, je bila mlademu Slovenu pravo doživetje. Strmel je vanjo in v duhu gledal njeno zidanje: Množica sužnjev, polnagih, sestradanih, izmozganih siromakov, je mrgolela na stavbišču, vlačila oklesane kvadre, da so pokale kosti, stokala pod udarci z biči, ki so jih vihteli neusmiljeni nadzorniki.

In vse trpljenje le za lagodnejše življenje enega samega človeka — cesarja Dioklecijana, trinoga, ki ga je zdaj že stoletja krila zemlja... Da, da, ujec Taljub je imel prav: Razkošje oblastnikov so vedno plačevali siromaki s svojo krvjo...

VEČ KAKOR teden dni je Rasto potoval iz doline v dolino, od sela do sela, od gradišča do gradišča, vedno proti severu. Visokih gora in globokih pragozdov se je izogibal. Povsod je že naletel na slovenske naselbine in na slovensko gostoljubje. Bizantincev in staroselcev tod ni bilo več, vsi so se že umaknili do morja. Povsod so ga Sloveni bratovsko sprejeli in ga pogostili z jedjo in pijačo. Da bi varno potoval, so mu podarili v nekem selu velik bojni nož in lok s tulcem, polnim puščic. Od tedaj se ni več bal, če ga je pot vodila skozi gozdove, dasi se jim je zaradi obilice divjih zveri rajši izogibal. Največkrat pa so ga zadrugarji, pri katerih je prenočil, spremili do sosednjega sela; to je Slovenom velela gostiteljska čast.

Tako se je čez nekaj dni srečno prebil do doline reke Save. Še tri dni hoda in pozdravili so ga domači griči, pod njimi pa Ptujsko polje z Dravo in onkraj reke — domači grad.

Srce mu je burno utripalo, ko se je pod večer bližal domačiji. Tri leta je bil v tujini. Kaj se je med tem zgodilo doma? Ali so še vsi živi?

Pospešil je korak. Pot iz doline na grad je pretekel in se ves zasopel ustavil pred visokim obzidjem z mogočnim zidanim stolpom. Odkod zid — stolp? Saj Sloveni niso znali zidati!

In jarek z vodo okrog gradu! In dvizni most na debelih verigah! Ali je mogoče, da so to napravili domači ljudje?

Kaj, če so v gradu — tujci? Morda Langobardi?

Vse je trepetalo v njem, ko je stopil na most in s pestjo udaril po okovanih hrastovih vratih.

Votlo je zabobnelo.

V vratih se je odprla lina. Nekdo je nezaupljivo motril kratko ostriženo glavo in črnikasto zagorel obraz prišleca.

»Kdo si?«

Rastu se je odvalil kamen od srca, ko je zaslišal domačo govornico.

»Kar odpri! Domač človek sem.«

Vrata so se takoj odprla. Ob njih je stal dolgin, širokopleč, močan...

»Bojan!« je vzkliknil Rasto. »Ali me več ne poznaš?«

Bojan je strmel v prišleca. Počasi je odkimal z glavo in s pogledom še enkrat premeril mladega človeka od ostriženih las do črnozagorelih bosih nog.

Rasto se mu je zasmeljal v obraz:

»Ha! Kar razmišljaj, kdo sem! Mogoče drugi še niso pozabili name.« Rasto je z dolgimi koraki skočil preko dvorišča na hodnik in se — velik in močan — razkoračil na vežnih vratih.

Vse je bilo kakor nekdanj: Tam pri ognjišču se je med zadrugaricami in krščenicami sukala mati Verena. Zgoraj pri mizi za ograjo je sedel ujec Taljub poleg očeta Ljubina. Ujčeva žena Eta je postavila pravkar latvico žgancev na mizo.

Tresk!

Pred ognjiščem je ležala druga latvica z žganci na tleh.

»Rasto!« je zakričala Verena in že je planila sinu v objem.

Vsi so priskočili, se smejali od veselja nad njegovo vrnitvijo in ga po vrsti objemali in poljubljali.

Nazadnje je prišel še Bojan za njim. Z močnimi rokami ga je prijel za ramena in zasukal k sebi.

»Glej ga, kako naj bi te spoznal, velik si skoraj tako kakor jaz, črn pa kakor bes. In kje so tvoji kodri?«

»Bizantinski cesar mi jih je vzel,« se je smejal Rasto in objel ter poljubil sorodnika. »V vojake so me ujeli, pa sem jim ušel,« je potem pojasnil.

Eta je pristopila in mu ponudila dobrodošlico. Mati pa ga je, vsa solzna od sreče, prijela za roko in ga povedla k mizi.

»Semkaj sedi!« ga je povabil Taljub med se in svaka Ljubina.

»Pa si se res tako izpremenil, da bi te ne spoznal, če bi te srečal zunaj v svetu.«

»Ej, tudi pri vas se je marsikaj izpremenilo, odkar sem bil z doma. Ko sem stal na mostu pred vrati, sem s strahom pričakoval, da mi odpre vrata — Langobard.«

Taljub se je zdrznil in od strani pogledal nečaka. Njegove besede so ga globoko presunile... Torej se je vendarle vtihotapilo v njegov dom nekaj iz onega sovražnega sveta?

Seveda! V zadnjih treh letih sta se Ptujski grad in naselbina pod njim izpremenila v močno trdnjavo, obdano z visokimi debelimi zidovi in širokimi jarki...

»Kje ste se pa naučili zidati?« je vprašal Rasto.

»Samo mi je poslal nekaj keltskih zidarjev, da so mi utrdili grad. Od njih so se naučili naši ljudje žgati apno in delati malto. Sami smo potem utrdili še naselbino pod gradom, ker smo takrat pričakovali veliko vojno s Franki, Alemeni in Langobardi. Zdaj zidamo nove hleve na planoti, ker je v prejšnjih začel trohneti les. Nevarnost je bila, da se podro. Postavljeni so bili pač že pred skoraj štiridesetimi leti iz pravkar posekane, še mokre smrekovine.«

Rasto je molče prikimal. Zdelo se mu je, da se ujec krčevito trudi, da opraviči vse novotarije, ki so se v treh letih vtihotapile na grad. Pogled mu je obstal na novem tlaku iz prodnatih kamnov, ki je pokrival vso vežo namesto prejšnje blatne ilovice. Spomnil se je, kako se mu je bila včasih, posebno ob deževnih dneh, ilovica oprijemala bosih nog, in kolikokrat je kdo zdrsnil, celo padel na blatnih tleh...

Sploh se mu je zdela veža nekako vsa izpremenjena. Dim se ni več na gosto valil po njej. Rasto je dvignil pogled proti dimnici nad širokim ognjiščem in se začudil: Dim se je dvigal iznad ognjišča naravnost navzgor in odhajal ves skozi z mesom obloženo dimnico in dimnik ven... Torej zopet nekaj, kar je Rasto videl v Atenah in v Bizancu, nekaj, kar je našlo pot k njim iz tistega tujega sveta, ki se ga je ujec tako otepal...

S težavo je Rasto zatrl nasmeh. Pogledal je proti stropu na luč, ki je svetila nad mizo in se zopet začudil: S trama sta na dveh železnih drogih viseli oljenki, kakršne je videl Rasto pri kiparju Terenciju. Podobni sta bili glinastim oljenkam, kakršnih so mnogo našli med rimskimi izkopaninami, le da sta bili kovani iz železa. Enaki oljenki sta viseli nad mizo sredi veže, za katero so sedeli krščeniki in otroci. Prav take oljenke je Rasto opazil tudi na vsaki strani ognjišča. Le mati Verena si je še pristavljala čelešnik z gorečo trsko, ko je v veliki ponvi hitela cvreti nekaj dobrega, da praznuje sinovo vrnitev.

Sploh so menda pripravljali celo pojedino. Vse ženske so se na moč vrtele po veži in tekale sem in tja z zaklano kuretino in divjačino.

»Kje pa ste dobili tako lepe oljenke?« je vprašal Rasto, ki se ga je lotevala zadrega, ko je videl vse to pripravljanje.

Taljub se je nasmehnil in pokazal na Bojana:

»Tam sedi mojster kovač. Zgradil si je poleg stražnega stolpa kovačnico. Odkar je vojna nevarnost minila, mu je postalo stražno poveljstvo predolgočasno.«

»Menda, če si mi razen treh stražnikov, ki se menjujejo v straži na glavnem stolpu, pobral vse stražarje in jih nagnal na poljsko delo!«

»Naši domovi ne potrebujejo več močnih straž. Zakaj bi mladi, zdravi ljudje tratili svoj čas s postavljanjem po trdnjavih zidovih, ko vemo, da se nam ni bati nobenega sovražnika.«

»Zakaj ne?« je vprašal Rasto.

Taljub ga je začudeno pogledal. Potem se je spomnil:

»Seveda! Tebi se niti ne sanja, kaj smo doživeli v teh treh letih!«

In mladi župan je začel pripovedovati o vohunskih spletkah frankovskega vladarja, o modri Samovi dalekovidnosti, o pripravah na vojno, o svojem in Bojanovem ujetništvu pri Obrih, o svojem srečanju z materjo — ženo obrskega oblastnika, o begu Bolgarov z obrske zemlje, o velikem navalu Frankov, Alemanov in Langobardov na slovensko zemljo, o strašnih žrtvah Slovenov po Karantaniji, o Samovi zmagi pri Uhoštu, o poslanstvu ujca Trušenjskega in o uničenju langobardske in alemanske vojske.

Taljub je pripovedoval, Bojan in Ljubin sta mu pomagala s svojimi pripombami, Rasto je poslušal in v njegovi sprejemljivi duši so se užigali veličastni prizori drug za drugim. Skoraj je pozabil na jed, ki so mu jo ponujali od desne in leve.

»Da, da, vihar na leta so za nami,« je Taljub končal svoje pripovedovanje. »Zdaj pa nam ti povej, kako se ti je godilo tam doli med Grki!«

Rasto je srebnil požirek starega vina, ki mu ga je oče nalil polno čašo, pogledal je v obraz materi, ki je sedla na klop nasproti njega, in začel:

»Res ste preživeli hude viharje. Svojih doživetij ne morem primerjati vašim. Doživljal sem vse bolj v srcu. Res je bilo tudi nekaj trpljenja vmes. Toda ni mi žal zaradi njega. Videl sem mnogo, mnogo lepega.«

Rasto je umolknil in se zamislil, gledaje v čašo zlatorumenega vina pred seboj... Povedal bi jim še — če bi mogel in znal — kako mu je tisto, kar je videl tam v novem svetu, prenetlo dušo, da bo vse življenje črpal iz teh spominov. Toda ta misel mu je le nejasno prebegnila zavest, zato je obmolknil.

»Ali si utrujen, Rasto?« ga je tiho vprašala mati.

Pogledal jo je, se otesel zamišljenosti in odkimal.

»Pripoveduj!« ga je nestrpno pozval Bojan in dvignil polno čašo: »Na zdravje!«

Izpili so vsak svoje vino. Ljubin je vstal, prijel poln vrč in iznova natočil.

»Kaj si videl lepega?« je vprašal Taljub.

Rasto se je ozrl vanj in — beseda mu je zastala na jeziku... Ali ga bodo razumeli? Ali bo znal povedati svoje doživljaje? On ni govornik, kakršen je ujec Taljub. Nikoli ni govoril o tem, kar je čutil. Zazrl se je v vino pred seboj in pripovedoval s skupimi besedami o svojem potovanju z grškim trgovcem, o pokrajinah, ki so

jih opustošili Obri in Sloveni, o Atenah, kjer je pod pritiskom kristjanov zamrlo delo umetnikov in učenjakov, o velikem gledališču — amfiteater so ga imenovali Atenci — v katerem je bilo prostora za več tisoč ljudi, o težavskem delu v kamnolomih, o posedanju in sanjarjenju med ruševinami Akropole, o begu v Bizanc, o toplih pomladnih nočeh v cvetočem gaju ob morju, o petju slavcev, o neizmerni, z mesečino obliti gladini morja, o ladjah, visokih kakor hiše, o šolah, kjer se shajajo modrijani in njih učenci, o hipodromu, kjer tekmujejo pripadniki vseh narodov, o umetninah, s katerimi so okrašeni trgi in palače in ob katerih se človeku širi srce. Povedal je, kako se je kot kamnosek naučil pisati in brati. Opisoval je svoje delo pri kiparju Terenciju, razkošje, ki ga je videl na cesarjevem dvoru. S toplimi besedami je orisal dobrega siromaka, zidarskega delavca Konstantina, ki je skrbel zanj kakor oče in delil z njim svoje bedno zatočišče in vsak grižljaj kruha. Pripovedoval je o tem, kako so ga ulovili v vojake in zaprli v vojašnico, kjer se je moral vaditi v korakanju v vrstah, plavanju, teku, v borenju, streljanju z lokom in ravnanju z oblegovalnimi stroji. Naposled je opisal vožnjo na galeji in svoj beg. Popisal jim je veličastje minule lepote Dioklecijanove palače v Splitu in naposled svojo vrnitev preko ozemlja, ki so ga Sloveni že iztrgali Bizantincem in Obrom...

Bilo je že okrog polnoči, ko je Taljubova zadruga legla k počitku. Kakor sanje iz neznanega novega sveta jih je spremljalo Rastovo pripovedovanje v sen.

9.

VKL JUB kratkemu spanju je Rasto vstal že ob prvem dnevnem svitu. Vendar je bil Taljub že pred njim na delu. Z Ljubinom in dvema drugima zadrugarjema je postavljal temeljne zidove za velike konjske hleve. Ljubin je strokovnjaško mešal malto, župan pa si jo je odnašal v vedru in pritrjeval z njo kamnite kvadre, ki sta jih vzdigovala in ravnala zadrugarja. V bližini je tretji zadrugar v družbi dveh krščenikov klesal kvadre iz navoženih skal.

Na hribu pod gozdom je zagledal Rasto čudne kope kamenja z okajenimi luknjami, iz katerih so švigali plameni. Dva moža sta v bližini nakladala bele kepe na voz.

»Kaj pa je tisto tam?« je pokazal z iztegnjeno roko.

»Apnenice,« je odgovoril Taljub. »V njih kuhamo apno, ki ga potrebujemo pri zidanju.«

Rasto je prikimal. Nato je prijel za kladivo in dleto in se pridružil tistim, ki so klesali kvadre. Vsi so prenehali z delom in ga gledali, ker mu je šlo delo tako naglo od rok. Tišina, ki je nastala okrog njega, ga je zbudila iz zamišljenosti. Dvignil je glavo in se ozrl. Ko je opazil strmenje tovarišev, se je nasmehnil:

»To je pač delo, ki sem se ga dodobra naučil v tujini.« Sklonil je spet glavo nad delom.

Čez nekaj časa se je iz zidanega stolpa na koncu dvorišča začul jasen glas: tink — tink, tink — tink... To je Bojan, ki kuje v svoji delavnici, si je mislil Rasto. Dvignil je glavo in pogledal proti kovačnici. Kladivo in dleto sta mu zastala v rokah... Globoko je vzdihnil in pogledal ujca. Trpek nasmeh mu je obkrožil ustne... On ne bo nikoli imel svoje delavnice. Ne bo se smel predati delu, ki si ga je želelo njegovo srce. Saj je bilo kiparsko delo v očeh župana Taljuba nepotrebno delo.

Taljub se je ozrl vanj. Kakor da bi uganil nečakovo skrito željo, se je oglasil:

»Ko postavimo hleve, sezidamo na vrtni strani še eno utrdbo, še en stolp. V njem si uredi svojo delavnico naš kipar.«

Če Rasto ne bi bil tako tihe, mirne narave, bi zavriskal, planil nad ujca in ga objel. Veselje je vzplamtelo v njem, da so se mu zameglile oči. V zadregi se je nasmehnil ujcu, v prihodnjem trenutku pa je spet hitel klesati skalo, da so odbiti drobcu leteli na vse strani.

Sonce je vzšlo in oblilo grad z zlato lučjo. Iz gradu sta prišla Taljubova otroka, Velja in Teuta. Bila sta gola in črnkasto zagorela, krepka in lepe rasti, da ju je Rastovo oko z veseljem pozdravilo.

»Očka! Zajtrk!« je kratko velel mali Velja.

Taljub je vrgel ometico iz rok in prestregel hčerkico, ki se mu je razprostrtih rok vrgla v naročje. Dvignil jo je na ramena.

»Pojdimo!« je velel.

»Dvigni še mene, očka!« je zahteval Velja.

»Tebe pa ponesem jaz,« se je ponudil Rasto.

Dečko se ga ni prav nič bal. Zavriskal je, ko ga je veliki bratranec zavihtel na svoj tilnik in z obema ročicama se je oprijel Rastove ostrižene glave.

Tako so drug za drugim prihajali v vežo, Etine in Verenine oči so se jim smejale nasproti. Razvrstili so se v zgornjem koncu veže okrog mize. Rasto si je obdržal malega Veljo na kolenih.

»Teta Verena je rekla, da mi napraviš lesenega konjička, Teuti pa lutko,« je Velja resno opomnil.

»Tei luto!« je prišel odmev od druge strani mize, kjer je Teuta sedela v očetovem naročju.

»K našemu kiparju že prihajajo prvi naročniki,« se je norčeval Ljubin.

Tistega dne se je o mraku vrnil Taljub s svojimi ljudmi iz kopeli. Hladna Drava jim je zmila delovni pot in prah z zagorelih teles, da se jim je temna koža svetila kakor svila. Od mokrih kodrov je kapljala voda po golih plečih in po prsih. Kup otrok, zadrugarskih in ognjiščanskih se jim je mešalo okrog nog. Vsi so bili goli, črnikasto zagoreli, rdečelični in krepki. Z vriščem so si otresali z mokrih kodrov vodo drug drugemu v obraz. Ko so stopili v vežo, se je z glavnega stolpa oglasil stražarjev rog in naznanil bližajoče se goste. Vsa mladež je radovedno planila na visoko obzidje. Kmalu nato je večja karavana prihajala po poti na grad.

»Knez Trušenjski!« je naznanil stražnik s stolpa.

Bojan in krščenik Peter sta iznova spustila čez jarek most, ki sta ga bila za tisto noč že dvignila. Vsi so prihiteli čez dvorišče do vhodnih vrat gostu naproti. Taljub je pomagal ujcu s konja — kljub svojim osemindeset letom je Trušenjski večdnevno pot prejahal od začetka do konca in še ni kazal prevelike utrujenosti. Kneza je spremljal njegov starejši vnuk Kolon. Objeli so se in poljubili.

V veži je goste sprejela domačica z dobrodošlico. Trušenjski se ji je zahvalil, jo objel in poljubil, nato pa povedal:

»Kot svat prihajam. Vabim vas vse na dvojno svatbo: Živana se poroči z Vitanom Ostroviškim, njen sin Kolon pa z Vitanovo hčerjo Jelo.«

Eta je pogledala svojega moža s prestrašenim pogledom... kako ga bo novica zadela?

Taljub se je nasmehnil in mirno ugotovil:

»Torej se bodo Trušnje dvakrat vezale z Ostrovincami. Prav z veseljem se odzovemo vašemu vabilu.« Ko je opazil s prahom pobeljene oklepe in obraze gostov, je dodal: »Če se želite pred večerjo iznebiti prahu, Drava ne teče daleč od nas. Orožje in oklepe lahko odložite v izbi za goste.«

Vsi so bili navdušeni nad predlogom. Rasto se je ponudil za kažipota, a Trušenjski ga je zavrnil dobre volje:

»Res se je v treh letih mnogo spremenilo pri vas, ampak Drave pa le niste mogli prenesti kam drugam. Mislim, da bom že našel pot do nje. Nič se ne trudite s spremljevanjem, saj vidim, da ste se nocoj že kopali.«

Medtem ko so si gostje privoščili kopel, so se ženske zasukale okrog ognjišča in pripravile kolikor mogoče dobro večerjo, saj je bila stara slovenska navada, da so svata gostili z najboljšim, kar je zadruga premogla. Še moške so se ponudili v pomoč. Ljubin je zaklal in otrebil kozlička, Taljub in Rasto pa sta odrla srnjaka, ki ga je bil Bojan davi ustrelil na lovu.

Gostija je trajala pozno v noč.

Drugi dan je Taljub na ujčevo željo razkazoval vse novotarije, ki jih je vpeljal na gradu. Ujec je vse po vrsti hvalil in občudoval. Ko mu je Taljub pokazal prostor, ki ga je namenil novemu stolpu, oziroma Rastovi delavnici, je knez dejal:

»Da, zdaj, ko smo se otresli sovraga na vzhodu in na zahodu, lahko uživamo mir in svobodo. Zdaj si lahko privoščimo nekaj udobja.«

Taljub ga je pogledal.

»Toda ne tistega na račun siromakov in sužnjev. Takšnega udobja naši dedi niso poznali.«

»Hm, imaš prav. Ampak zdi se mi, da se je tudi v tvoj dom prikradlo že marsikaj, česar naši dedi niso poznali, marsikaj iz tistega novega sveta, ki se ga — tako se meni zdi — vsi zaman otepamo.«

Taljub je sklonil glavo. Sedla sta z ujemcem na klop pod lipo, ki jo je župan na dan rojstva svojega sina zasadil sredi planote pred gradom.

»Da, zaman. Zaman zato, ker mora tisto, kar je res dobrega, povsod prodreti.«

»Včasih si se branil vsake novotarije, ki je prihajala iz tujega sveta k nam. Krčevito si se oklepal starega sveta naših dedov.«

Taljub je prikimal.

»Medtem pa sem si tuji svet temeljito ogledal. Moj oče je modro premislil, ko me je poslal — še negodnega mladiča — od doma.«

»K meni, da te vpeljem v življenje.«

»Da. Takrat nisem imel tako rekoč nobenih izkušenj. Vendar sem že takrat znal ločiti dobro od slabega. Oster čut za opazovanje mi je bil menda prirojen. Videl sem tvoje uspešno gospodarstvo, toda opazil sem, da sam nikoli nisi prijel za plug ali za motiko. Nikoli nisi drugoval svojim zadrugarjem pri delu, ampak si jim le zapovedoval. Oni so stanovali v ilovnatih kočah pod gradom, ti pa v lepih dvoranah na gradu. Videl sem, da jim nisi brat, temveč le vodnik. Seveda kolikor ti je bilo mogoče dober vodnik. Videl sem tvojo skrb za župo, za vzgojo dobrih borcev in graditev trdnih gradišč. Videl sem tvoje prizadevanje, biti svojim ljudem pravičen

sodnik, vendar sem videl tudi vse tisto, kar se je prikradlo iz tujine k vam, ki bivate na naši zahodni meji. Videl sem hlepenje po udobju, po zlatu, po razkošju.«

»Da, vem. Videl si sebičnost in bogastvo naših velmož in siromaštvo večine ostalega ljudstva.«

»In veliko bedo sužnjev! Takrat sem sklenil — in tega se bom svoj živ dan držal — da v svoji župi nikomur ne dovolim kopičiti vojnega plena in si delati bogastva, ker nočem, da bi se poleg njega vgnezdilo pri nas siromaštvo. Dokler bom živ, tudi ne bom dovolil, da bi v moji župi trpinčili sužnje s pretežkim delom ali z grdim ravnanjem.«

»In iz bojazni, da ne prelomiš teh svojih sklepov, si se otepal vseh novotarij, ki si jih spoznal v svetu: pri nas v Karantaniji, v bojnih pohodih nad Langobarde in Bizantince in ob tvojem potovanju s Samom med Franke.«

»Res je. Vendar sem pozneje, posebno pri Samu, spoznal, da je moja dolžnost, skrbeti za varnost svojih ljudi, tako da jih sovražnik, ki je vaju zidanih, z jarki zavarovanih trdnjav, ne bo mogel ugonobiti. Zato sem si od Sama izprosil nekaj zidarjev, ki so nam napravili iz našega gradu trdnjavo, kakršne sem videl zunaj v svetu. Pri tem smo se naučili zidati in smo potem sami popravili in znova postavili to in ono na gradu in drugod po župi.«

»Aha, že razumem. Tisto leto pred vojno s Franki je bil torej led prebit.«

»Da. Takrat sem spoznal, da ima novi svet tudi mnogo dobrega, da ni vse slabo, kar prihaja iz njega. Tam se dan za dnem ljudje učijo drug od drugega. Tam raste človekovo znanje. Znanje je bogastvo, ki ga plemenu ne more vzeti noben sovražnik. Glej!«

Taljub je pokazal na svojega sinka, ki je z ogljem v roki čečkal po obklesanih kamnih, ki si jih je Rasto zaznamoval s številkami in črkami.

»Glej ga! On še ne ve, da so zunaj v svetu ljudje, ki znajo pisati in brati. Ampak skrbel bom, da se moj sin nauči teh umetnosti od našega Rasta. Bodočega župana ptujskega plemena bom vzgojil tako, da ga ne bodo — kakor so mene — zmedle in plašile novotarije, ki se porajajo zunaj v svetu. Seznanil ga bom z vsem, kar ima svet dobrega. Res sem se včasih trmasto držal starega sveta naših dedov. Zdaj vem, da je to svet, ki se bliža zatonu.«

K o n e c.

KAZALO

Mladec	5
Pozdravljeni, bratje!	90
Mož junak	142
Vzhod in zahod	170
V tujem svetu	219

Ilka Vaštetova
SVET V ZATONU
Roman

Zunanja oprema
Uroš Vagaja

Založil
Slovenski knjižni zavod
v Ljubljani

Za založbo
Miško Kranjec

Natisnjeno oktobra 1953
v 5000 izvodih

Tiskala in vezala
Triglavska tiskarna
v Ljubljani

Ovitek v offsettisku izvršila
Tiskarna »Ljudske pravice«
v Ljubljani

COBISS ©

KUJTIMIĆ M. J. 1999
Domovinski oddelek in posebni

